This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

NYPL RESEARCH
3 3433 08156265 8

1. Livy
2. Freinsheim
968 D
BWB
L25 F1

T. LIVII PATAVINI
HISTORIARUM
LIBRI

QUI SUPERSUNT OMNES

CUM INTEGRIS

JOANNIS FREINSHEMII

SUPPLEMENTIS

ASTOR LIBRARY
YORK.

PHARNACES

VOLUMEN UNDECIMUM

BIPONTI
EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS
CIↃIↃCCLXXXVI

P.S.B

JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM
LIBER LXXVIII.
IN LOCUM LIB. CXIII LIVIANI.

EPITOME
LIBRI CENTESIMI DECIMI TERTII.

Confirmatis in Africa Pompejanis partibus, imperium earum P. Scipioni delatum est; Catone, cui, ex æquo deferebatur imperium, cedente. Et cum de diruenda urbe Utica propter favorem civitatis ejus in Cæsarem deliberaretur, idque ne fieret, M. Cato tenuisset, Juba suadente, ut dirueretur; tutela ejus & custodia mandata est Catoni. Cn. Pompejus Magni filius in Hispania, contractis viribus, quarum ducatum nec Afranius, nec Petrejus excipere volebant, bellum adversus Cæsarem renovavit. Pharnaces, Mithridatis filius, rex Ponti, sine ulla belli mora victus est. Cum seditiones Romæ a P. Dolabella tribuno plebis, legem ferente de novis tabulis, excitatæ essent, & ex ea causa plebs tumultuaretur, inductis a M. Antonio magistro equitum in urbem militibus, octingenti e plebe cæsi sunt. Cæsar veteranis cum seditione missionem postulantibus dedit: &, cum in Africam trajecisset, contra copias Jubæ regis cum discrimine magno pugnavit.

I. CÆSAR, Ægyptiis ad deditionem coactis, cum provinciam facere posset; novarum scilicet rerum metu, si forte nacta violentioris ingenii præsidem fuisset, noluit: revera præmium libidinum Cleopatræ dedit, juncto in matrimonium regnumque superstite Ptolemæo, qui puer admodum mariti regisque sustineret nomen, opere potentiaque Cæsari & Cleopatræ relicta: adeo non dissimulatus adulter, ut & continuo secum haberet reginam, & convivia sæpe in primam lucem cum ea protraheret: denique per speciem cognoscendæ antiquitatis, eadem thalamego, sequentibus navibus quadringentis, Nilo flumine subiit, vel ad Æthiopiam penetraturus, ni sequi exercitus recusasset.

II. Thalamegos princeps invenit Ptolemæus Philopator, ea structura, quam accurata descriptione Callixenus exsecutus est. Neque dubitatur, aut diutius hæsurum in Ægypto Cæsarem, aut secum deducturum illam fuisse, nisi interveniisset coercendi Pharnacis necessitas. Idcirco abducta ex regno Arsinoe, ne molesta sorori esset, legiones duas reliquit præsidio novis regibus, simulque custodiæ, ne qua occasione mutare animum possent. ipse cum sexta veterana pedestri itinere contendit in Syriam. Ibi civitatibus, quarum auxiliis adjutus fuerat, magna beneficia tribuit, Judæis præcipue, quorum principatum firmavit Hyrcano; civitatem Romanam cum immunitate dedit Antipatro; utrumque absolvit incusatos ab Aristobuli filio Antigono, procuratoremque Judææ declaravit Antipatrum.

III. Hyrcano petenti potestatem concessit instaurandi muros urbis suæ, quos Pompejus dejecerat. unde mox fœdus cum legatis eorum renovatum est senatusconsulto, cum ex literis Cæsaris ea de re in æde Concordiæ L. Valerius L. F. prætor retulisset, a. d. Idus Decembres. His ita constitutis, tyrannisque & dynastis, ut merita cujusque erant,

§ I. Sueton. in Cæs. c. 35. Plut. in Cæs. c. 72. Hirt. Dio. Appian. civil. l. 2. § II. Athen. 5, 9. Diodor. l. 42. Joseph. antiq. 14, 15, & de bell. Jud. 1, 8.

itemque civitatibus, donatis mulctatisve, & controversiis cognitis; gentili suo Sex. Cæsare legionibus præpositio, cum classe, quam sequi jusserat, in Ciliciam contendit, ad Pharnacis bellum iturus, quo maturius rebus in urbe, & per provincias undique motis posset occurrere.

IV. Nam & ex urbe seditiones nuntiabantur, & in Africa atque Hispania non contemnendæ Pompejanorum vires coalescebant. Jam ad ceteros duces, qui in Africam erant transvecti, Cato pervenerat, ejusque sapientia & auctoritate res ibi ex incertis variaque æmulatione fluxis constitutæ firmatæque erant. Quippe P. Varus, quod *se jamdiu præfuisse Africæ, soclumque victoriæ Jubæ* ferebat, nolebat nobilitati dignitatique L. Scipionis concedere. & Jubæ uterque adulabatur, in hoc maxima spei parte reposita: superbusque rex suo ingenio, eo pervenerat arrogantiæ, ut primo congressu Catonis, inter hunc & Scipionem medius consideret.

V. Sed Cato, non ferens publicam ignominiam, in alterum latus transtulit sellam suam, Scipionemque in medium accepit, quamquam infidum hominem & iniquum, & qui tanto melioris viri famam etiam scripto edito attrectare non fuerat veritus. Sed & postea deferentibus imperium omnibus, noluit accipere, *turpe futurum* dictitans, *si pro legibus dimicans, contra leges imperaret, præsentibus enim consularibus, imperare prætorem non oportere.* Insistentibus, *ut igitur, æquata cum Scipione potestate, præesset rebus*, id quoque recusavit, addens, *unius auspiciis administrari omnia consultius esse.*

VI. Sic ad Scipionem summa rerum rediit, nominis quoque favore adjutum; bellumque terra marique haud segniter apparari cœptum. Nam & Siciliam Sardiniamque infestabant classibus, captasque naves abstrahebant, arma præcipue & ferrum quærentes, quibus rebus egebant: & in Africa,

§ III. Tacit. hist. 1, 9. Joseph. antiq. Hirt. § IV. Appian. civil. l. 2. Liv. Epit. Dio. Plut. in Cat. a. 83. § V. Dio. Vellej. 2, 54. Plut. Liv. Epit.

quidquid adversum partibus videbatur, validis præsidiis occupabant; aut vires nocendi detrahebant suspectis. Maxime consultatum est de Utica, prævalida urbe, & in partes Cæsaris proniore. Infensissimus Uticensibus Juba erat, eosque *concidi omnes*, *urbem solo æquari* jubebat: ceteriquè metu aut assentatione concedebant in sententiam.

VII. Ibi Cato, summis viribus obnisus, salvum oppidum retinuit: sponsoremque obtulit pro Uticensibus, eaque gratia custodiam Uticæ, finitimique & maris & agri, mandante Scipione, lubens recepit: utilemque partibus, & rerum omnium velut horreum effecit, arma, commeatus, machinas hinc exercitibus ministrando, quam inconsulta ceterorum ira delectam cupiverat. ita crudelitas & amentia sæpe in sua præsidia sæviunt. Ejusdem Catonis hortatu paulo post etiam in Hispania magnum bellum Cn. Pompejus adolescens excitavit. Nam hominis gravissimi verbis stimulatus, *pro claritudine paterna*, *relictisque ab eo clientelis*, *magno animo* jubentis *rempublicam capessere*, profectus ab Utica in regnum Bogudis, repulsusque a Mauris, trajecit in Baleares insulas. inde, cognitis Hispaniæ turbis, quarum ex Cassiano tumultu magnæ & acres reliquiæ erant, brevi tempore insignes in ulteriore provincia progressus fecit; & quia nec Afranius, nec Petrejus excipere delatum ab ipso imperium voluerant, ulteriora subinde moliri, & per se administrare bellum cœpit.

VIII. At diversis longe orbis partibus Cæsar, conventu Cilicum Tarsi acto, per Cappadociam magnis itineribus Comanā venit: ibique sacerdotio Lycomedi tradito, qui e regio Cappadocum genere ducebat stirpem, hujus in gratiam quatuor schœnos agri ad priores sacerdotii possessiones adjecit: & Ariarathi fratri regis Ariobarzanis (is obtinuisse prius id sacerdotium videtur) quædam attribuit, ne otiosus & egens fratri suspicionem, sibi pericu-

§ VI. Liv. Epit. Dio. Plut. § VII. Liv. Epit. Plut. Dio. Hirt. de B. Afric. c. 22. Cic. ad Attic. 12, 2. Auctor. de B. Hisp. c. 1.

lum crearet; præſertim cum & antea fuiſſet ſollicitatus a quibuſdam gentis principibus, ut regnare vellet. Ariobarzani autem, pro his, quæ imperio ejus decedebant, partem Armeniæ minoris, ademtam Dejotaro, dedit.

IX. Cum enim ad Gallogræciæ fines acceſſiſſet, depoſitis regiis inſignibus, & ſupplicis habitu ſumto Dejotarus occurrit, excuſans, *quod in ea parte terrarum poſitus, ubi nulla præſidia Cæſaris eſſent, præſentibus imperiis paruiſſet.* Adverſus ea Cæſar, commemoratis *beneficiis ſuis, tamen ætati ejus dignitatique & amicis deprecantibus dare* dixit *ejus delicti veniam: de controverſiis tetrarcharum poſtea cognitum, interea legionem, Romana diſciplina conſtitutam a Dejotaro, equitatumque omnem adduci ad bellum Ponticum* juſſit. Pharnaces, intellecto Cæſaris adventu, omittere Aſandrum coactus in Pontum recurrit; de pace legatos præmittens, quod imperatoris acerrimi timebat impetum, licet exiguis ſane copiis inſtructi.

X. Nam ſexta legio, quam ex Ægypto deduxerat, adeo multis erat prœliis diminuta, ut minus mille militum haberet; Dejotari legio, nec genere hominum, nec uſu rei militaris cenſebatur: duas habebat præterea, quæ nuper ſub Domitio cladem paſſæ erant. Cæſar, legatos mitibus reſponſis ludificatus, nihil de velocitate itineris remittebat. Cum uni, cum alteri oratores ſic ad regem rediſſent, ut verba Cæſaris ad pacem, feſtinatio ad bellum, ſpectare viderentur, tertia legatio venit, auream coronam afferens, petenſque, *ut ſocii atque amici regis donum acciperetur.*

XI. *Neque enim ullum adverſus Cæſarem Pharnacis delictum exſtare, niſi quod contra vim Calvini jus ſuum coactus defendere, cum abſtinere bello in totum maluiſſet, injuriam propulſarit. Quanti enim fecerit amicitiam tuam,* (inquiebant) *quo alio clariore documento cognoſci potuit, quam quod auxilia petenti Pompejo nulla miſit: atque ei Pompejo, cujus & in ſe liberalitatem, & in patre vim atque potentiam largitee erat exper-*

§ VIII. Appian. civil. l. 2. Hirt. de B. Alex. c. 56. Strab. Cic. familiar. 15, 3. Diodor. l. 41. § IX. Hirt. Dio. § X. Dio. Hirt.

tus. Qui igitur, adversario tuo victore, ne vivere quidem, nedum regnare potuisset, eum a te conservari aequum est: praesertim cum pro mirabili tua clementia iis etiam ignoveris, a quibus durissimo tuo tempore es oppugnatus. Quis acerbior tibi hostis, quam Dejotarus exstitit? qui non omnibus mittere quantas omnino potuit copias, ipse ad bellum profectus est, hac aetate, cujus excusatione, si non rex & amicus & hospes Pompeji, sed libertus, aut unus de grege militum fuisset, uti potuisset.

XII. *Sed tamen hunc, absolutum hoc delicto, in numerum amicorum recepisti. Nec aut reprehendit ista Pharnaces, aut Dejotaro felicitatem suam invidet. Tui te exempli, tui moris admonet, oratque, ut eo instituto uti pergas, quo haud paciores adversarios, quam, quibus invictus es, armis, superasti. Quod si propter commissum cum Domitio certamen irascendum putas, at saltem regis satisfactionem accipe: aut docebit, haec a te vindicari non oportere; aut, quidquid imperaveris, faciet. hoc unum deprecatur, ne hostili adventu ad summam se desperationem adigas.*

XIII. *Dejotarus ceterique finitimorum, amicitia Pompeji freti, lacessere non desierunt, donec regem ad ea arma cogerent, quibus & ipsorum comprimeret audaciam, & bello victor, paternae hereditatis partem recuperaret. Et quamquam difficile est in bello, praesertim felicibus armis, tenere modum, neque calore victoriae supra fines juris efferri; ea tamen modestia Pharnacis fuit, estque, ut neque plura, quam appetere debuit, atrectasse putet, & hujus ipsius causae judicium tibi deferat. Nec sane aliam ob causam cum Domitio dimicatum est, quam quod ille rem integram ad tuam cognitionem relinquere noluit; Pharnaces praeter te quemquam arbitrum pati non potuit. Hac potius, quam armorum fiducia, licet egregium, & duobus atque viginti praeliis expertum, omnibusque victorem exercitum trahat, quietus in castris ad Zielam exspectat responsum: quod a te moderatum amicumque referri, tum perpetuae mansuetudinis tuae, tum etiam rei Romanae, praesenti quidem statu rerum, interest.*

XIV. Caesar ad haec, *reportari ad regem* jubens *coronam, tum se dona tanquam ab amico* respondit *accepturum, cum pro-*

§ XI. Hirt. Cic. pro Dejot. c. 3. Dio. § XII. Hirt.

missa præstitisset. frustra eum se venditare eo, quod amicum deseruisset in discrimine, auxiliumque non misisset Pompejo: neque Cæsari rem illam, sed ipsi profuisse, ne eodem victoriæ impetu cum ceteris, qui in præsidiis Pompeji fuissent, prosligaretur: & ut maxime feciſſet in suam gratiam, non ideo se privatis meritis publicas injurias condonare. Tamen quia neque mortuis vita, neque virilitas exsectis restitui possit; quod posset, imperare, uti Ponto confestim decedat, familias publicanorum remittat, cetera, quæ penes eum essent, sociis civibusque Romanis restituat.

XV. Sed Pharnaces, non ignarus neceſſitatum, per quas Cæsari ad urbem erat properandum, callide agere, *diemque decedendi longiorem* postulans, & subinde mutans conditiones, tempus trahere occepit. Difficile erat, hominem eo ingenio, eaque rerum peritia fallere. Igitur fraude fraudem eludens Cæsar, dum alias admittit conditiones, alias rejicit, decepit Pharnacem, priusque conseruit manus, quam quisquam putaviſſet. Nam, positis ab hoste circiter millia passuum quinque castris, situque locorum explorato, quam proxime ad eum statuit accedere.

XVI. Sed quia ferme eundem habebat exercitum, qui victus cum Domitio fuerat, oratione militum animos confirmandos ratus, concionem advocavit: *causisque belli breviter* enarratis, *Has igitur*, inquit, *Romani nominis injurias quisquam, cui modo manus & arma sint, patietur? nedum nos, quibus multo, quam nunc sumus, pauciores, ad hæc imparatis atque oppressis subito tumultu, Alexandria fortissimum & nobilissimum oppidum, & rex multo potentior hoc Pharnace succubuit. quid enim ad Ægyptum est Bosporus? quamquam hic etiam Bosporo excidit, contemtus pulsusque a famulis suis, nec fiducia virium in Ponto resistens, sed quia neque procedere nostri metu, neque redire in regnum, Asandro prohibente, potest.*

XVII. *Atque is quidem bono omine res gesturum putat, quod eo loco castra posuit, unde progressus pater ejus, Triarium, cum paucis & incompositis temere se objicientem, superavit. Sed si qua manium Mithridatis ullo loco potestas est, quis dubitet, quin*

§ XIV. Diodor. L. 41 & 42. Hirt. § XV. Dio. Hirt.

omnis a nobis statura sit contra sceleſtiſſimum parricidam? Quare mihi quidem ſtulte delegiſſe locum videtur, qui patris memoriam ullam retineat. hæc, hæc nefandi facinoris conſcientia ſaucium exagitabit animum, conſilia emovebit, audaciam deprimet; hoc ei loco Mithridatis occurrent umbræ, hominique damnato & deprehenſo, vindictamque præſentem præſentienti, errorem, conſternationem, amentiam furiæ patris impingent.

XVIII. *Et hæc quidem, quia viribus humanis ſuperiora ſunt, quamlibet egregium dejicere imperatorem poſſent. & Pharnaces, neque ulla re magna geſta, neque patri, qui tamen toties a Romano milite victus eſt, comparandus, furto, quam bello, melior, & ſociis potius timendus, quam hoſti, quod cum Domitio tirones ducente, & meis temporibus feſtinare contra belli rationem coacto, prælium proſperum fecit, aut viribus ſuis aut felicitate confidat? Quantula enim illa, ſi omnia reputes, victoria, aut cujus adeo laudis fuit? Ut enim de ea paucis diſſeram, una cauſa moveor, ne ſorte quidam eorum, qui interfuerunt, viribus hoſtium, aut prudentia regis ſe victos arbitrentur, nam plerique, ſatis novi, memoria pugnæ iſtius, non ad timorem, ſed iram, ſed cupiditatem ultionis, ſed impatientiam moræ, commoventur. hi quidem veterani mei* (ſextæ legionis milites innuebat) *ab hoc, ſicut ceteris hoſtibus, invicti, neque iſta commemoratione, neque omnino cohortatione mea indigent.*

XIX. *Sed & ſexta & triceſima legio ſola ſuſtinuit totum exercitum regis, &, amiſſis paucis, fruſtra impedire conatis hoſtibus, ſe, quo voluit, recepit. Quod autem acceptum eſt detrimenti, neque militibus imputandum eſt, neque ducis imperitiæ, neque Pharnacis aut prudentiæ, aut viribus. Quæ igitur cauſa iſtius ignominiæ fuit? Tempora mea, ut prædixi, & locus, qui erat pro hoſtibus, & quod reverti Domitius non tentata pugna inde, eorum, commorari diutius iiſdem locis nullo pacto faciundum judicarat. Igitur numero militum equitumque, ad hæc locorum ſitu munitionibuſque ſuperiori, non tam glorioſum eſt, quod foſſas tranſcendere auſos in ipſo conatu oppreſſit, quam turpe futurum erat, ſi eſſet a paucioribus intra ſua munimenta ſuperatus.*

§ XVII. Appian. Mithrid. & civil. l. 2.

XX. *Ceterum, quæ tunc maxime adjuverunt hostem, hoc tempore nulla sunt. non ab aliquo ducum meorum administratur bellum, qui meas rationes respicere, atque eo dirigere consulta omnia debeat: quæ res plerumque, locis atque temporibus difficilibus intervenientibus, perquam est incommoda: imperator vobis adest, & imperator Cæsar, cujus promissa nunquam fefellerunt exercitum, cujus spem nunquam fefellit miles: locum autem a Pharnace delectum, non magis hostilia castra, quam nostra munimentum esse, propediem ostendam. Vos interea aggerem, celeriter usui futurum, intra vallum comportate.*

XXI. Castra Pharnacis eo situ erant, ut editissimo colli impositа præruptis vallibus munirentur. eadem valles ei munimento pariter futuras, qui diversa a parte castra opposuisset, Cæsar videns, dubia adhuc luce in eum locum deferri comportatum aggerem jubet, ibique castra munire incipit. Ea re conspecta, Pharnaces, (nam mille admodum passuum vallis intererat) productis copiis, aciem instruit: neque commovetur Cæsar, quia vallis iniquissima transitum impediebat, more magis militiæ, quam pugnandi consilio facere regem putans, ut opus prohiberet, aut ostenderet fiduciam. Sed ille, sive loci felicitate confisus, sive auspiciis, ut postea auditum est, sive contemtu copiarum, quas vicerat prius, & veterani sui exercitus virtute, in præruptam vallem, qua nemo sanus demissurus copias credebatur, descendit; eamque permensus, eodem gradu ascendere per angustam & arduam semitam cœpit.

XXII. Cæsar, incredibili hostis audacia oppressus, omnia simul agere necessum habebat; revocare ab opere milites, arma jubere capere, instruere armatos, &, quid ubique fieri vellet, ostendere. Interim falcati currus regis adfuerunt; & propter iniquitatem loci, quamquam a trepidantibus, multitudine telorum haud difficulter oppressi sunt. Secuta est acies hostium; neque turbata suorum casu, conflixit acriter. Sed quia in subeuntes pila ex edito conjiciebantur, cito mutata prœlii est ratio: præsertim dextro

§ XXI. Hirt. de B. Alex. c. 53.

cornu, ubi sexta legio constiterat. Sinistro, mediaque acie, tardius, sed tamen profligati sunt regii, & per præcipitem vallem acti, multi hostili ferro; alii suorum incidentium pondere procubuerunt: qui autem celeritate pestem utramque vitaverant, ut expeditius fugerent, armis projectis, ad sua castra contenderunt.

XXIII. At Romani, non contenti persequendis ad ima vallium hostibus, ad alteram partem ascendere, vimque facere cœperunt; neque hostes, quamquam e superiore loco, magnam moram injicere inermes poterant. Sic enim milites eadem alacritate castra oppugnarunt, &, nequidquam defendentibus, quæ præsidio fuerant relictæ, cohortibus, ceperunt. Ea tamen mora spatium Pharnaci dedit, paucis cum equitibus se proripiendi, ne vivus veniret in hostium potestatem. exercitus sane totus perlit, omni aut occisa regiorum, aut capta multitudine. Rebus his præclarissime gestis, magna lætitia Cæsaris fuit, quod & facilis victoria ex difficillimo initio exstiterat, & hostis non contemnendæ opinionis sine ulla belli mora victus erat. ajuntque *Pompeji prædicasse felicitatem, cui ex eo genere hostium cum ingenti gloria cognomentum Magni partum esset.*

XXIV. *Romam certe scripsisse* creditur *celebratum illud, velocitatem victoriæ cursu & brevitate verborum exprimens, Veni, vidi, vici: eundemque postea titulum inter fercula triumphi prætulisse.* At Domitius, ad insequendum Pharnacem missus, Sinopen delatum cum mille admodum equitibus, qui ad eum ex fuga convenerant, accepto in deditionem oppido, salvum abire permisit. Ille, magna suorum indignatione equis interfectis, in naves se contulit, vagatusque circum Ponticas gentes, e Scythis Sarmatisque contraxit mediocrem multitudinem, Theodosiamque & Panticapæum recepit. Inde vi adjungere proxima quæque Bospori conantem, Asandri arma exceperunt: prœlioque commisso, cum, quod roboris habebat,

§ XXIII. Plut. in Cæs. c. 73. Liv. Epit. Appian. civil. l. 2.

equites pedestri pugnæ minus assueti vincerentur, Pharnaces fortissime pugnans interfectus est, ætate quinquagenarius; cum Bospori regnum annos admodum quindecim tenuisset.

XXV. Interea Cæsar, præda regia militibus concessa, juxta tropæum Mithridatis, quod victo Triario erectum, ut rem Diis belli præsidibus sacram, evertere nefas habebatur, aliud de Pharnace oppositi. ipse cum expeditis equitibus profectus, *legionem sextam decedere ad accipienda præmia in Italiam* jussit; auxilia Dejotari remisit domum; Cælium Vinicianum cum duabus legionibus reliquit in Ponto. Amisenis in calamitatis solatium concessit libertatem: cetera, quæ cuique Pharnaces eripuerat, antiquis dominis restituit, excepta parte minoris Armeniæ, quam Ariobarzanis esse jusserat. Per Gallogræciam atque Bithyniam iter faciens, controversias earum provinciarum composuit: &, quæ quemque tenere vellet, constituit.

XXVI. Dejotaro, non solum propter lata adversum se arma, sed etiam quia sociis victoriæ donanda non aliunde cumulatius sumi poterant, fuit iniquior. Idcirco licet ille deprecatores haberet plurimos, & Nicææ defensus a Bruto esset enisissime; (quæ postea oratio est edita) Mithridati Pergameno, cujus Ægyptio bello præclara opera fuerat, tetrarchiam Gallogræcorum; pæne totam Dejotaro possessam, quasi jure gentis & cognationis adjudicavit Cæsar, eundemque *regem* appellavit *Bospori*, *qua Pharnaces tenuisset*, *etiam mandato adversus Asandrum*, *si cedere nollet*, *bello*. Inde transgressus Asiam Græciamque, in Italiam trajecit; nusquam diutius moratus, quam dum pecunias quocunque titulo exprimeret, quæ per publicanos ei maxima cum invidia cogebantur, quemadmodum erat & superiore anno factum.

XXVII. Namque cupidus & sciens imperandi, neque

§ XXIV. Plut. Flor. 4, 2. Sueton. in Cæs. c. 7. Appian. Mithrid. Diodor. l. 42. § XXV. Hirt. Dio. § XXVI. Hirt. Plut. in Brut. c. 9. Cic. in Brut. c. 5, & ad Attic. 14, 1. Dio.

regimen rerum ſine exercitibus retineri poſſe noverat, dicebatque; neque exercitus, ſine ſtipendiis ac præmiis. Idcirco & quam a quaque civitate ſummam promiſſam Pompejo cognoverat, exegit: & ab aliis, quæſito undique colore, poſtulavit. Tyri certe ſuſtulit e ſanctiſſimo Herculis fano donaria, per eam cauſam, *quod fugientem cum privigno Corneliam Tyrii hoſpitaliter excepiſſent.* Miſit & in urbem epiſtolas, collationem pecuniosis imperans: quo tempore T. Pomponio Attico, propter egregiam integritatem vitæ, non modo moleſtus non fuit, ſed etiam remiſit condonavitque Q. Ciceronem Q. F. Attici ſorore genitum; C. Trebonio, A. Hirtio pro eo deprecantibus.

XXVIII. Dum iſta per diverſas provincias geruntur, magnas Romæ turbas tribunatus P. Cornelii Dolabellæ excitavit, de novis tabulis ferenda lege. Accedebat malis adverſarius pari audacia L. Trebellius, & deterior utroque M. Antonius equitum magiſter. Inter hos infelix civitas, quotidianis terroribus vexabatur: aliunde ſatis inquieta novæ dominationis timore & jam ſenſu, ac majores ſubinde præteritis calamitates exſpectans. Nam & prodigiis, & reſponſis haruſpicum exanimabantur, quæ & illo & ſuperiore anno acceperant. Quippe C. Cæſare, P. Servilio conſulibus, ſub exitum anni, cum forte ſacra Iſidi fierent, examen apum in Capitolio, juxta coloſſum Herculis ſedit.

XXIX. Ob eam rem de ſententia vatum, omnia tum Iſidis, tum Serapidis ſacella ſublata ſunt. Ea dum diruuntur, forte & Bellonæ ædicula, per errorem exciſa, nefandorum ſacrorum crudelitatem patefecit, repertis ibi fictilibus humana carne plenis. Hoc autem anno, quo Alexandrinos & Pharnacem vicit Cæſar, magnus terræ motus exſtitit, bubo conſpectus eſt, fulmina Capitolium & fanum Fortunæ publicæ, Cæſariſque hortos, & in iis equum ex inſignioribus percuſſerunt, & Fortunæ templum ſponte patuit. Præterea ſanguis e piſtrino effuſus, ædem Fortunæ

§ XXVII. Dio. Corn. Nep. in Attic. Cic. ad Attic. 11, 23.
§ XXVIII. Liv. Epit. Cic. Phil. 10, 10. Dio.

Primigeniæ attigit, & infantes aliquot ſiniſtras in capitibus habentes nati ſunt. *Id maxime certum eſſe verſæ fortunæ præſagium, & deterioribus in meliores imperium dari* haruſpices aſſeverarunt, & populus credidit.

XXX. His rebus anxias mentes, magis etiam, quæ videbant, terruerunt. Nam Kalendis ſtatim Januariis M. Antonius magiſter equitum, ſenatu convocato, prætextatus & ſex ſtipatus lictoribus, ſpeciem quandam priſcæ reipublicæ exhibebat: ſed quando nec conſul uſquam, nec prætor ullus erat, ad hæc gladio cinctus ipſe multitudinem ſecum trahebat militum, & omnia pro poteſtate agebat; nemini dubium eſſe poterat, a priori forma civitatem ad extremæ ſervitutis vilitatem deſciviſſe. Urebat etiam animos ſupra acerbitatem præſentium, inſtantis indignitatis exſpectatio.

XXXI. *Mox enim affuturum Cæſarem victorem omnium, re dominum, nomine dictatorem. quam igitur illi fore ſuperbiam, ſi cliens ejus & magiſter equitum tam inſolenter obtereret leges? Sane clementiam hactenus infignem prætuliſſe, pleriſque ignoſcendo, a quibus eſſet oppugnatus. Sed quem præſtare poſſe, manſuetudinem eandem manſuram victori & ſecuro, quam validis adhuc diverſarum partium rebus, & de exitu dubitans adhibuiſſet? Tyrannos ingenium ad tempus tegere: donec perfectis, quæ optaverant, tam incipiant vacare metu, quam ſemper vacent verecundia.*

XXXII. Ne minima quidem in malis conſolatio miſeris aderat, querendi invicem, mutuiſque ſermonibus ſublevandi animos; cum ſuſpecta fides etiam intimorum, & proditis certum periculum eſſet, quin ultro cogebantur abdere ſenſus ſuos, &, cum alii eſſent, alios oſtendere. Nec enim ferri tantum, quæ fierent, auctores eorum volebant; ſed laudari quoque: ac ſubinde ſupplicationes, velut ob rem bene geſtam, edicebantur, & frequentibus ludis ſpectatorum poſtulabatur hilaritas; cum ille ipſe conſpectus

§ XXIX. Ryequius de Capitol. c. 25. Dio. § XXX. Cic. Phil. 2, 25. Dio.

esset acerbus & ignominiosus, quod, paucis exceptis, quos tribuni faciebant, ludis magister equitum præsidebat accinctus, & ne publicæ quidem lætitiæ condonans exprobrationem servitutis. Sic affecta civitate, P. Cornelius Dolabella exortus est novarum tabularum auctor, adolescens audax, nobilis, obæratus, qualibus scilicet ad evertendum omnia nihil est paratius.

XXXIII. Erat is nuper, exemplo P. Clodii, e patriciis transgressus ad plebem, occasione forte testamenti, quo Livia heredem institutum mutare nomen jusserat; sed tribunatus petendi consilium fuerat, in quo leges se laturum confidebat, quibus & ipse maximo ære alieno liberaretur. Idcirco factus tribunus plebis, non diu distulit de tabulis novis promulgare rogationem, plebi gratissimam. Sed L. Trebellius collega Dolabellæ, C. Asinii potentia adjutus, creditorum suscepta causa, optimatibus, & locupletiori parti civitatis erat jucundissimus. Ab horum concertatione magni tumultus initium in urbe fuit, cum utraque factio captis armis vim faceret, crebræque hinc inde cædes paterentur.

XXXIV. Igitur & senatus interccssit, rem integram in adventum Cæsaris servari jubens: & Antonius gestatione armorum in urbe interdixit paganis. Sed ille tamen in occulto Dolabellæ favebat, popularis favoris semper appetens, & in eadem causa constitutus, qua ceteri, qui novas tabulas cupiebant. Postquam autem uxorem, patrui sui C. Antonii filiam, cum Dolabella stupri consuetudinem habere comperit, aut comperisse ratus est; & illam exegit domo, & hunc oppugnare ab eodem odio statuit: plebi quoque jam iratus, a qua pluris fieri Dolabellam, quam se, videbat; cum apud senatum communis culpæ majorem partem ipse sustineret.

XXXV. Jam erat ei concessum ab senatu, (juris enim, quod amiserant, imaginem saltem tuebantur, jubentes, quod prohibere non poterant) *ut, introductio in urbem milite, cum*

§ XXXIII. Cic. ad Attic. 7, 8, & Phil. 6, 4. Liv. Epit. Dio. Plut. in Ant. c. 12. § XXXIV. Cic. Phil. 2, 24. Dio.

reliquis tribunis, qui neutri partium se conjunxerant, rempublicam defenderet. neque multum eo consilio profectum ad quietem erat: cum nihilo sequius duo tribuni, suas quisque vires augendo, & inter sese, & cum Antonio Patrihusque decertarent: maxime, postquam Antonius, seditiose agere milites audiens, qui, præmissi a Cæsare post Pharsalicam pugnam, duces suos Sullam atque Messallam exegerant, ad illos excucurrit, novo exemplo L. Cæsarem avunculum urbis præfectum declarans, qualem potestatem nullus unquam magister equitum habuerat.

XXXVI. Tum vero, contemta senectute L. Cæsaris, atrocius inter se collisæ factiones, majore, quam unquam, tumultu atque sanguine concurrerunt. Sed audita C. Cæsaris victoria, qui, *compositis Ægypti rebus, venire in Italiam* nuntiabatur, paulisper continuit hominum audaciam: donec decedente metu, cum adversus Pharnacem profectus Cæsar esset, pristinus furor rediit. Inter hæc Antonius, neutrarum partium studium præferens, Trebellium clam fovebat, potestatemque faciebat conciliandi assumendique militis. Sic tanquam e duobus castris debitores creditoresque ad pugnam prodibant e locis urbis munitissimis, quæ præsidiis ceperant: cædesque & incendia patrabantur, eo terrore & tumultu, ut aliquando sacra Vestæ ex illius ædibus a virginibus efferrentur.

XXXVII. Igitur alio senatusconsulto mandata est Antonio diligentior urbis cura, majorque militum manus introducta. Sed Dolabella, desperans veniam a Cæsare, hoc agebat, ut, clano aliquo facinore edito, periret. Idcirco die dicta, qua *de tabulis novis, & mercede habitationum abolenda* (nam & hoc caput comprehenderat) *perlaturus legem esset, paratos esse ad rogationem accipiendam suos* jussit. Cum veniisset tempus, & occupato utrinque fori aditu, ligneisque turribus per opportuna loca erectis ad propugnandum, magna multitudo confluxisset; Antonius prima luce validam e Capitolio deduxit manum, interfectisque e plebe

§ XXXV. Liv. Epit. Dio. Cic. ad Attic. 11, 25.

circiter octingentis, concidit tabulas legum, reliquos proposito locoque depulit, stationemque militum in foro collocavit.

XXXVIII. Ne sic quidem solida quies ante Cæsaris adventum est urbi reddita, quod Antonius auctoritatem dictatoris, suamque potentiam magnitudine vitiorum debilitabat: cujus nocturnæ comissationes, diurnus somnus, totius vitæ turpitudo, sermonibus omnium notabatur: qui non erubesceret, quo tempore Cæsari sub dio esset sæpe contra ferocissimos hostes dimicandum, potare, scortari, alea, somno, luxu non ferendo tempus consumere. Erat enim, si quis alius, ingenio nequam & nepos, & paulo ante tribunus plebis in essedo, lictoribus præeuntibus, per Italiam vectus erat, mimam Cytheridem in aperta lectica secum portans, cum turpissimorum hominum comitatu: *quacum aliquando & curru* dicitur *incessisse leonibus juncto*. Sed & occasione præsentium turbarum ad rapinas abusus, magnam vim auri, argentique, sed & vini diripiebat.

XXXIX. Hæc altera fuisse putatur causa, cur promtius ignoverit Dolabellæ adveniens Cæsar, præter priora hominis merita, qui partibus ejus totum se dediderat ab initio, & in Thessalia quoque pro eo strenue pugnaverat. Et erat alioquin ad tribuendam veniam facilis: nec ignorabat, difficulter ferri posse delicta aliena severe exsequentem, qui tam multa ipse peccasset. Interea, cum & pecunia indigeret infinita, & honores appeteret eminentissimos, nolebat multos offendere; quo devincti beneficio suo patientius jubenti quidlibet obsequerentur.

XL. Igitur cum magnus in urbe plurimorum metus adventu ejus fuisset, vindictam admissorum exspectantium, eaque res sermonibus agitata toto eo tempore esset; repente receperunt animum, nihil de præteritis inquirente Cæsare. Sed is ad cogendos nummos mentem adjecerat; & præter magnam vim auri, quæ in coronas & statuas,

§ XXXVII. Plut. Dio. Liv. Epit. Appian. civil. l. 2. § XXXVIII. Plut. Cic. Phil. 2, 24. § XXXIX. Plut. Cic. Dio.

& alia hoc genus, tanquam a volentibus offerebatur, ingentes ſummas mutui nomine congeſſit, cum neque negare quiſquam auderet, nec ipſe de reſtituenda cogitare putaretur. Sed ego, Cæſaris natura diligentius expenſa, non dubitem, redditurum omnino cum fide fuiſſe, ſi diutius frui vita potuiſſet.

XLI. Nec enim in tantis imperii opibus deeſſe, unde quantacunque debita quandoque expungerentur, poterat; & ipſe ſolitus omnia famæ ſtudiiſque hominum poſtponere, ubi præſentium temporum anguſtias eſſet eluctatus, ob pecuniam profecto amittere iſta noluiſſet. Habebat autem ejus rei hunc obtentum, ut *ad hanc neceſſitatem reipublicæ temporibus adactum* diceret, *cujus utilitati facultates ſuas omnes impendiſſet.* Ne tamen ad deſperationem adigeret creditores, novas tabulas petente plebe, conſtanter abnuit, *ſe quoque obæratum eſſe* dictitans: juſſitque *contentum eſſe his, quæ prius in ea cauſa ſtatuiſſet.*

XLII. Inde proſcripſit bona judicatorum hoſtium, haſta pro æde Jovis poſita: & cum ea cupide emta eſſent a quibuſdam, qui nunquam fore putabant, ut a ſe exigeretur, ideoque minus fuerant ſolliciti, quanti licitarentur; nihil cuiquam remiſit. Inter quos & M. Antonius, *Cn. Pompeji Magni ſector*, cum tanti viri copioſas facultates brevi dilapidaſſet, appellatus eſt. *Hanc offenſam* cauſari deinceps ſolitus eſt Antonius, *cum Cæſarem ad bellum Africanum non ſequeretur: quia ſibi pro meritis prioribus non fuiſſet gratia reddita.*

XLIII. Ceterum Cæſari non defuerunt artes, & plebem, & ſocios victoriæ aliis rationibus conciliandi. Plebem, præter ludorum voluptates, remiſſis a tempore cœpti belli uſuris, & habitationum commodo: qui enim duobus millibus nummûm conductas habitationes habebant, iis Romæ unius anni mercedem, in Italia quadrantem ejus condonavit, quo tenuiores ſublevarentur. præter-

§ XL. Dio. § XLI, Sueton. in Cæſ. c. 42. Dio. § XLII. Cic. Phil. 2, 28. Dio. Plut.

ea publicatis multorum facultatibus, emendarum rerum copiam atque vilitatem effecerat. Ducibus amicisque suis honores distribuit, multa præter veterem morem, quo pluribus referendæ gratiæ locus esset, instituendo. Nam & prætoriis comitiis decem creavit primus : & pontificum augurumque & quindecimvirorum collegiis singulos addidit: & equites Romanos aliquot, quorum opera erat usurus, itemque ordinum ductores, in senatum adlegit.

XLIV. M. Brutum Cisalpinæ provinciæ præfecit; Decimum ei, quæ trans Alpes est, Galliæ. Sed & in reliquam partem anni consules fecit, quos diximus, Q. Fusium, P. Vatinium, cum pauci admodum dies superessent. Atque ea res facetis hominibus ridendi causam præbuit; querentique Vatinio, *quod se ægrotantem non invisisset*, Cicero respondit, *Venturus in consulatu tuo fui, sed nox me comprehendit.* circumferebaturque notabilis ejusdem urbanitas, *in consulatu Vatinii magnum ostentum factum ; quod eo consule, nec bruma, nec ver, nec æstas, nec autumnus fuisset.*

XLV. Hæc gratiora vulgo erant propter Vatinium, a quo consulatum pollui judicabant, obscurum & pravum hominem stomachante etiam in versibus suis Catullo. Sed quantum iis consulibus potestatis auctoritatisve esse vellent, ipsi, qui fecerant, facto ipso demonstrarunt satis. Quamquam enim Cæsar dictatura se abdicaret, nullius jam appellationis egens, tamen M. Antonius magisterium equitum in totum eum annum retinuit. Cum ista satis belle composita viderentur, præmissi in Campaniam milites, quibus ad bellum Africanum usurus erat, seditione inita curam Cæsaris adverterunt. *Promissa Pharsalico bello præmia* omnes, veterani præterea *missionem* flagitabant. Cæsar ad hos Q. Sallustium Crispum misit, qui, senatorii recuperandi ordinis gratia prætura petita, designatus erat; ut doceret, *hostium magno numero in Africa superstite, nondum absolutam esse victoriam : eo confecto bello,*

§ XLIII. Cic. familiar. 12, 18. Sueton. in Cæs. c. 38. Diodor. l. 42 & 48. § XLIV. Appian. Dio. Macrob. Saturnal. 2, 3.

Cæsarem & promissa ante donativa, & millenos insuper denarios viritim repræsentaturum.

XLVI. Ad hæc adeo exarsit militum furor, ut Sallustium, vitandi exitii causa Romam refugientem, confestim secuti, sine discrimine quibuslibet obviis afferrent manus. Duo quoque prætorii tum interfecti sunt, Cosconius & Galba. Dubitavit tum Cæsar, num opponere prætorias cohortes tumultuantibus rectius foret: sed contagium timens, has quidem secum retinuit; & milites, quos Antonius nuper introduxerat, circum ædes suas & portas urbis disposuit. seditiosis jam appropinquantibus misit obviam scisciturus, *quid igitur sibi vellent?* atque ii, *cum ipso Cæsare collocuturos esse*, responderunt. Tum denuntiari Cæsar jussit, uti, *positis armis, præter gladios, ad urbem accederent.*

XLVII. Neque cunctatus est, licet dehortantibus vehementer amicis, adire tendentes in campo Martio, & tribunal erectum minaci vultu conscendere. Hæc tam audax atque inopinata viri species ultro terruit militem, ut, *desideria sua exponere* jussus, *donativi* mentionem facere non auderet, *missionem* tantum postularet. & suberat spes, quod opera militum Cæsar indigeret, sponte daturum, quæ esset pollicitus. Sed ille, sicut profusus in obsequentes, ita minantibus inexpugnabilis erat. idcirco uno verbo, *dimittere se*, dixit: & cum velut fulminati hac voce silerent, adjecit, *nihilo secius daturum stipendia & præmia, quamprimum esset cum aliis triumphaturus.*

XLVIII. Mordebat eos hoc quoque dictum, & pudor simul metusque intrabat animos, si ad alios perveniret suæ operæ debitus honor; ipsi adversis partibus exosi, suis fastiditi, vile vulgus spectarent triumphum, quem ducere debuissent. simul existimabant lenius acturum Cæsarem, sive suum ingenium ille, sive præsentem necessitatem sequeretur. Sed ille, tacente milite, amicis orantibus, *ne cum*

§ XLV. Dio. Appian. civil. l. 2. Diodor. l. 46. Liv. Epit. § XLVI. Dio. Plut. in Cæs. c. 74. Appian. § XLVII. Sueton. in Cæs. c. 70. Front. Strat. 1., 9. Appian. Dio.

tam triſtibus dictis diſcederet, iterum exorſus, *Quirites* appellavit. Hoc illi non ferentes, reſponderunt, *ſe milites eſſe*; pœnitentiaque priorum correpti, rogare cœperunt, ut *ſibi porro militare liceret: ſe ſolos, ſine aliis copiis, bellum Africanum eo imperatore proſtigare paratos eſſe.*

XLIX. At Cæſar, licet ei gratius accidere nihil potuiſſet, vultum ſervans, avertere ſe, & deſcendere de tribunali; unde major exortus clamor *maneret* orantium, *pœnaſque, ſi vellet, ſumeret.* ſimul tribunus quidam militum propius accedens pro exercitu deprecabatur, juſſu militum, an ut Cæſarem demereretur. Tum ille: *ſe quidem pœnas quaslibet meritis remittere, moleſte tamen ferre, quod & decumani ſeditioſe egiſſent, ſemper prælati aliis, & magno in pretio habiti, dare tamen miſſionem petentibus, & carere poſſe invitorum opera.*

L. Recepit & *præmia exſoluturum, licet nullam ob neceſſariam cauſam ſe reliquo adhuc bello deſerentibus.* Sed & *agros diviſurum pace reſtituta, non exemplo Sullæ*, inquit, *adeptos aliis, vosque prioribus dominis immiſcendo ad perpetuas inimicitias; ſed qua publicus, quave meus ager eſt, aſſignabo, & quod deerit, a volentibus emam.* Et affuit dictis fides. pecuniæ partem repræſentavit, *reliquum daturum* dixit *paulo poſt cum fœnore.* Plauſu omnium hæc excepta cum fuiſſent, decumani mœrebant, *ſibi nominatim iratum imperatorem eſſe.* neque deſtiterunt obtrudere operam, licet recuſantem, in Africam ſecuti. Sed ille, priuſquam proficiſceretur, ex omni numero excepit ſeditionibus miſcendis aptiſſimos, quos in Italia relinqueret, agris ſtatim datis, unde ſe tolerarent.

LI. Ceterum & his, & deinceps omnibus, non continuos aſſignavit agros, ne quis poſſeſſorum expelleretur, & ut diſtractis nihil in turbas virium foret. Notavit & ex iis, quos ſecum ducebat, fœdiſſimum quemque, quos poſtea deductos in Africam periculis objecit, utrinque compendium captans, occiderent illi, an occiderentur. Qui vero eorum ſuperfuerunt caſibus, eos ſic quoque prædæ & agri deſti-

§ XLVIII. Tacit. Sueton. Appian. Dio. § XLIX. Appian. Dio. § L. Appian. Dio. Sueton.

nati tertia parte mulctavit. Nam in aliis delictis connivere solitus, & multa militi condonare, defertores atque seditiosos implacabiliter oderat: quod cetera, quæ peccare essent soliti, ad aliorum injuriam; hoc ad imperatoris periculum pertinebat, nequidquam dominationem affectantis, si exercitus, per quem ceteros in obsequio contineret, exuere obsequium ipse cœpisset.

LII. Infimulabatur tamen a plerisque, quod tantam exercitus licentiam non esset severius exsecutus. quin & amicorum vitia crimini dabantur, Dolabellæ furor, ebriositas Antonii, intemperies, luxus, rapinæ plurimorum. Sed ista quamquam nec ignoraret Cæsar, nec probaret, quia meliores non habebat administros, his utebatur.

LIII. Jam bruma erat, &, qui Africam tenebant, hostes, cum occupationibus Cæsaris, tum anni tempore clausum eis mare putabant. Sed ille solita celeritate, qua sæpe nuntios de se prævenerat, processit Rhegium, ne religione quidem retentus, cum immolare volenti taurus aufugisset. Omen etiam a nomine Scipionis, quod fatale ad victoriam in Africa terra suos quoque milites timere senserat, aut vitando, aut eludendo, duxit secum e Scipionum genere contemptissimum quendam, cui *Salutioni* cognomen erat ob opprobrium vitæ, quod ejus nominis mimo specie corporis & infamia morum habebatur simillimus. Rhegio transjecit Messanam, inde Lilybæum pervenit a. d. XIV Kal. Januarias, &, ut paratos intentosque suos haberet, tabernaculum in litore maris statuit, *observandum* admonens, *qui esset primo oblato vento conscensurus*. Ibi factus de rebus Africanis certior, oppido & agro Uticensi, ubi Cato curabat, vitato, Adrumetum direxit cursum, quam partem obtinere Scipionem intellexerat.

LIV. Egressus e navi, magno cum terrore militum impegit, procidítque humi: sed ille, verbo sævitatem ominis

§ LI. Sueton. Dio. Polyæn. Strat. l. 8. § LII. Plut. in Cat. c. 74. Sueton. in Cæs. 57. Appian. § LIII. Sueton. in Cæs. c. 59, & 65. Dio. Plut. Plin. 7, 12. Auctor de B. Afric. c. 9.

corrigens, complexus osculatusque terram, exclamavit; *Teneo te, Africa.* Sic exercitu ad Adrumetum expositio, qui in præsens haud amplius peditum millibus tribus constabat, cum equitibus centum quinquaginta, diem atque noctem consumsit, dum L. Planci consilium experitur, qui ad C. Considium oppido præfectum scripserat. Sed postquam responsum non reddebatur, Cæsar, tentare Adrumetum non ausus, proficiscí inde statuit. sed abeuntem, erumpens ex oppido multitudo, insequitur. Nam duæ legiones erant Adrumeti, & tria millia Maurorum equitum ducebat Cn. Piso, qui partes Pompejanas acerrimo ministerio juvabat.

LV. Et eodem tempore Jubæ equites, qui forte ad stipendium accipiendum veniebant, castra, unde Cæsar erat egressus, moratoribus ejectis cælilve, occupant, extremumque agmen consecuti lacessunt. Sed egregia Gallorum equitum virtute repulsi sunt, quorum tum *minus triginta, circiter duo Maurorum millia sæpius repulisse* dicuntur. Nam illi, intra munimenta compulsi, rursum abeuntibus instabant: donec, non intermisso itinere longius avulsos infestare non ulterius ausi, destiterunt. Sic animo consilioque summi ducis, maximum discrimen minimo detrimento depulsum est.

LVI. Interim e propinquis oppidis legati venerunt ad Cæsarem, frumentum, & quidquid imperatum esset, pollicentes. Ita Ruspinam processum est: quod oppidum aperuit portas. ibique castra Cæsar posuit Kalendis Januariis, quibus ipse dictaturam simul atque consulatum, utrumque honorem tertium iniit, M. Æmilio Lepido magistro equitum, & consulatus collega. Hoc ei præmium deberi putabat; a quo primum dictator erat dictus: quamquam & triumphum ei decreverat, nulla re gesta, præterquam Longini & Marcelli compositis discordiis. neque translatum est in eo triumpho quidquam, nisi raptæ ex sociis pecuniæ. Hæc eo anno gesta sunt: & cum novi magistratus inissent, lupus in urbe visus, & scrofa fœtum, præterquam pedibus elephanto simillimum, edidit.

§ LIV. Sueton. in Cæs. c. 59. Dio. Front. Strat. 1, 12. Plut. Auctor. de B. Afric. § LVI. Diodor. l. 11. Oros. 6, 16. Dio.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER LXXIX.

IN LOCUM LIB. CXIV LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI DECIMI QUARTI.

Bellum in Syria Cæcilius Baſſus, eques Romanus Pompejanarum partium, excitavit, relicto a legione Sex. Cæſare, quæ ad Baſſum tranſierat, occiſoque eo. Cæſar Scipionem prætorem, Afranium, Jubamque vicit ad Thapſum, caſtris eorum expugnatis. Cato, audita re, cum ſe percuſſiſſet Uticæ, &, interveniente filio, curaretur, inter ipſam curationem reſciſſo vulnere exſpiravit, anno ætatis quadrageſimo nono. Petrejus Jubam ſeque interfecit. P. Scipio, in nave circumventus, honeſtæ morti vocem quoque adjecit: quærentibus enim imperatorem hoſtibus dixit, Imperator bene ſe habet. *Fauſtus & Afranius occiſi. Catonis filio venia data. Brutus, legatus Cæſaris, in Gallia Bellovacos rebellantes prælio vicit.*

I. CUM præter Africanos & Hiſpanienſes motus nihil ſit quam timendum Cæſari videretur, repens e Syria tumultus Romæ adhuc agenti nuntiatus eſt. Ejus auctor Cæcilius quidam Baſſus exſtitit, eques Romanus Pompejanarum

partium. Is ex infelici prœlio Tyrum fe receperat, & in emporio latens bene fecum putabat agi, quod vita fruebatur. Sed ubi milites Sex. Cæfari propter adolefcentiam & voluptates parum amicos atque fidos effe cognovit, fimulque Tyrios fpoliatum a dictatore Cæfare fanum Herculis ægrius ferre, paulatim ad fe contrahere Pompejanos cœpit, militefque, uti præfidii gaufa nunc hi, nunc illi Tyrum mittebantur, follicitare.

II. Sed hæc initia cum fpernenda viderentur, abfterrere Cæfarem ab Africana expeditione nequiverunt: ftimulum addiderunt tamen, ut eo celerius proficifceretur, quo, maturata ibi victoria, anteveniret orientes turbas, aut nondum confirmatis occurreret. Sed ubi *Cæfarem in Africa periclitari* fama tulit, fimul recepto more hominum fingendi, quæ facta quifque cupiat, *T. Murcus periiffe naufragio, Afinius vivus delatus in hoftium manus, naves quinquaginta vi ventorum Uticam actæ* prædicabantur; jam erectior apertiorque Baffus, five Pompejanarum partium ftudio, five privatim potentiam quærens, copias colligere inftituit, Sex. Cæfari, qui rationem actorum repofcebat, *Mithridatem Pergamenum* excufans, *qui ad mandatum a Cæfare bellum milites conquirerentur.*

III. Sed ubi vires placuerunt, vulgatis epiftolis quibufdam, quas ajebat *ex Africa miffiffe Scipionem* (*interius* autem *Cæfaris & commiffum ipfi a Scipione Syriæ imperium* continebatur) ducem partium profeffus, Tyrum occupat. inde ad caftra Sex. Cæfaris proficifci aufus, prœlio vincitur, & vulnus accipit. nec ultra vim experiri volens, ad corrumpendos Sexti milites fe convertit, hoc eventu, ut & Sextus interficeretur, & milites ad Baffum tranfirent, exceptis, qui Apameæ hiemaverant. Hos in Ciliciam tranfgreffos frufra Baffus infecutus, poftquam in Syriam rediit, *prætoris* affumto vocabulo, Apameam, quod erat fitu atque

§ I. Cic. familiar. 12, 17. Liv. Epit. Diodor. l. 47. Appian. civil. l. 2. § II. Cic. pro Dejot. c. 9, & ad Attic. 12, 2. Joſeph. de B. Jud. 1, 8, & antiq. 14, 17. Dio.

opere munitiſſima, ſedem bello cepit; & juventute non ingenua modo, ſed & ſervorum, centuriata, pecunias cogere, parare arma, denique rebus omnibus munire ſe inſtituit.

IV. Interea Cæſar in Africa perdifficile bellum gerebat contra maximas hoſtium copias, rebus omnibus impar, & tantum fortunæ ſuæ animoque & conſilio innixus. Sed & frumenti inopia urgebatur, cujus tenuis erat Ruſpinæ annona, panis ſimul obſoniique vicem ficcata implente ficu: & expediundi difficilis erat ratio, quia Cæſaris equitatus, nondum ſatis e maritima jactatione & nauſea confirmatis equis, prœlio non audebat contendere: contra Numidæ Maurique, velox & expeditus eques, indeſinenter locis omnibus vagabantur, &, quia numero etiam multo erant ſuperiores, haud mediocriter Cæſarem angebant. Forte accidit, ut Cæſaris equites, cum, Afri cujuſdam cantu atque ſaltatione deliniti, lixis cuſtodiendos equos dediſſent, ſubita Numidarum irruptione turbarentur, & vix inſilire in equos atque in caſtra refugere poſſent.

V. Quod niſi Cæſar ipſe, cum Aſinio Pollione & inſtructis cohortibus, progreſſi extra vallum eos recepiſſent, magna clades, &, ut nonnulli putant, ad ſummam victoriam efficax, accepta foret. Itaque Cæſar in Sardiniam nuntios, in Siciliam Rabirium Poſtumum mittit ad arceſſendos commeatus. Huic decem longæ naves attributæ, mandatumque, ut, priuſquam in Siciliam transjiceret, ad conquirendas reliquas naves, quæ deerraverant, & tuendum ab hoſtibus mare, circumiret Africam. C. Salluſtius prætor cum parte navium Cercinnam ire juſſus, quæ ab hoſtibus tenebatur, ubi *magna* dicebatur *eſſe frumenti copia*. Hæc ita imperabantur, ut ſuſcipienda ſine conditione, atque exſequenda ſine mora eſſent; neque ulla excuſatio, fieri poſſet, necne, recipiebatur.

VI. Inter hæc occupata præſidioque ſex cohortium firmata Lepti, Ruſpinam regreſſus, *frumentum in agris reper-*

§ III. Liv. Epit. Joſeph. antiq. Strab. l. 16. § IV. Plin. 15, 19. Diodor. l. 11. Plut. in Cæſ. c. 71. § V. Auctor de B. Afric.

tum, magnamque lignorum vim comportari in oppidum jubet, ipſe de ſuis, qui nondum appulerant, ſollicitus, cum ſeptem admodum cohortibus circa veſperam conſcendit naves, magno cum metu eorum, qui cum paucis tironibus contra incredibilem multitudinem hoſtium expoſiti, ab imperatore relinquebantur. Sed fortuna Cæſaris hic quoque providit celeriter. Cum, una nocte conſumta in navibus, jam luce prima conſtituiſſet vela facere, repente apparuit claſſis, quam quærebat. Itaque militum equitumque non contemnendo numero auctior, Ruſpinam protinus rediit.

VII. Inde cum cohortibus triginta expeditis, & equitibus quadringentis, ſagittariorumque non magna manu, frumentatum eſt profectus pridie Nonas Januarias. Ibi ſe Labienus & duo Pacidii, cum Maurorum Numidarumque equitum octo millibus, Gallis Germaniſque mille ſexcentis, & ſagittariis ac funditoribus, hippotoxotiſque complurибus objiciunt. ſtruit aciem Cæſar, præmiſſis ſagittariis: equitatum in cornibus collocat. Sed ille, ab adverſariorum multitudine repulſus, continuo cedit: legionarii circumventi in orbem pugnare coguntur. Ibi Labienus, galea detracta, ſuos hortari, appellare Cæſarianos; donec, petitus a milite decumano, equo graviter ſaucio averteretur.

VIII. Interim Cæſar, omnibus viribus equitum peditumque connixus, diviſam hoſtium coronam ab utroque latere disjicit, neque longe inſecutus, ad ſua ſe præſidia inſtituit recipere. Sed Petrejus & Cn. Piſo, cum equitibus Numidis mille centum electis, peditumque & levis armaturæ quatuor millibus ſupervenientes, mutare conſilium, & medio campo redintegrare pugnam adegerunt. Cum ita prœliarentur hoſtes, ut cum equitatu levis armatura Numidarum procurreret, coortis deinde Cæſarianis, equites refugerent, pedes exciperet certamen, donec illi, reſumto curſu, iterum inveherentur; eaque pugnandi forma nova & terribilis Cæſarianis objiceretur: Cæſar negotium ſuis

§ VI. Plut. Auctor de B. Afric.

dedit, ut omni conatu ſubmoverent hoſtes, atque ultra poſtremos, qui apparebant, colles proturbarent.

IX. Tum demum pugnandi finis eſt factus, poſtquam ab hora diei quinta uſque ad occaſum ſolis dimicatum eſſet. Multi ex Cæſaris militibus interfecti ſunt, non ſine crebris adverſariorum vulneribus. Petrejus etiam graviter ictus deſeruit pugnam; ſed, neceſſitatem diſſimulans, cum receptui cani juſſiſſet, *non eſſe fraudandum gloria victoria Scipionem imperatorem ſuum*, dictitabat. Saucii, quorum maximus fuit numerus, plauſtris Adrumetum deportati ſunt. Eo prœlio quidam auctores ſunt fugientem aquiliferum a Cæſare correptum converſumque fuiſſe, cum dicto, *hic hoſtes ſunt!* atque unius illius virtutem ſaluti fuiſſe ceteris, ſi abſque illo eſſent, indubitanter perituris.

X. Inde Cæſar cum ſuis in caſtra ſe recepit ad Ruſpinam, eaque modis omnibus communire inſtituit, vallo ab oppido ad mare, itemque altero a caſtris eodem perducto. Nam a paucoribus male acceptus, Scipionem haud injuria metuebat, qui poſt prœlium factum die tertio, *cum legionibus octo & equitum millibus quatuor adventare* nuntiabatur. Is poſtquam affuit, collaudatos, qui proximo prœlio rem ſtrenue geſſerant, milites pro concione donavit, ut alacritatem ſuorum honoribus & præmiis incitaret. Ibi res accidit non indigna relatu. Labienus equitem commendabat imperatori, *aureas armillas meruiſſe*, confirmans. At Scipio nolebat dare, quia nuper ille ſervus fuerat, ne vileſceret caſtrenſium donorum honor. Ibi Labienus armillas equiti dedit ex Gallica præda. Tum Scipio, *habetis*, inquit, *donum viri divitis.* Ad quam vocem ſubmiſſo vultu eques projecit aurum ad pedes Labieni. Mox dicente Scipione, *imperator argenteis armillis te donat*, exſultans gaudio abiit. Tanta inerat animo, etiam in humili fortuna, gloriæ cupiditas.

XI. At perculſi eum adventu Scipionis Cæſaris milites erant, tum etiam, quia naves ſuæ onerariæ paſſim num-

§ VIII. Diodor. l. 43. Auctor de B. Afric. § IX. Dio. Auctor de B. Afric. Appian. civil. l. 2. Plut. Val. Max. 8, 14.

tiabantur expugnatæ; quia, non prædicto loco, ubi appellerent, errabant, & a compluribus adversariorum scaphis singulæ excipiebantur. Inter has deprehensa navis est, quæ fratres duos tribunos militum legionis quintæ vehebat, Titii Hispani dicebantur: atque hi, cum se C. Virgilio prætorio dedidissent, ad Scipionem deducti, tertioque post die interfecti sunt; cum major eorum, ut ante fratrem occideretur, a centurionibus impetrasset.

XII. Ad hæc, cognita Cæsaris necessitate, Juba rex spatium convalescendi non daturus, cum ingenti exercitu veniebat. Adversus hæc omnia, Cæsar timorem militum nova ratione compescuit, augendo periculi famam. Quippe vocatis ad concionem militibus, *Scitote*, inquit, *paucissimis his diebus regem adventurum cum legionibus decem, equitum triginta, levis armaturæ centum millibus, elephantis trecentis. Proinde desinant quidam quærere ultra, aut opinari, mihique, qui compertum habeo, credant: aut quidem vetustissima nave, quocunque vento, in quascunque terras jubebo avehi.*

XIII. Præceps videri hæc exaggeratio hostilium virium queat: sed in audaci cœpto plenoque periculorum plus oberat, extenuare velle verbis, quod sensibus res ipsa ingerebat quotidie: & præstabat hanc in partem decipi milites, plus habituros spei, si, obfirmatis ad graviora animis, minora opinione discrimina tractando comperissent. Ceterum Jubam, vix regno egressum, necopinatæ domi turbæ confestim revocarunt.

XIV. Publius enim Sitius Nucerinus, junctis cum Bogude rege copiis, invasit Numidiam: Cirtaque maximo oppido paucis diebus expugnato, & uno atque altero capto oppido Gætulorum, necessitatem ei sua defendendi imposuerunt. Igitur abductis a Scipione suis auxiliis, reliquit tantum elephantos triginta, rudes adhuc, & multorum annorum usu vix edocendos. plus ergo specie, quam viribus, nocebant, quia perterriti hostium equi ad conspe-

§ XI. Auctor de B. Afric. § XII. Sueton. in Cæs. Polyæn. Strat. l. 8. § XIII. Dio.

ctum eorum pavore auferebantur. Sed ubi jussu Cæsaris transportati sunt ex Italia nonnulli, frequenti horum & innoxio visu equi timere desierunt. Interim adventu suo per oppida nuntiari jusso, multos excivit Cæsar, ut, ad eum adeuntes, *de acerbitate Pompejanorum* quererentur. hactenus enim non ipsum, sed aliquem legatorum ejus venisse crediderant.

XV. Ille, motus hominum querelis, & vastationem Africæ, quæ miserandum in modum vexabatur, non ferens, literas in Siciliam misit, *uti sine excusatione hiemis ventorumque confestim trajiceretur exercitus.* eratque is ardor viri, ut postridie, quam nuntium miserat, oculos mentemque ad mare directam tenens, *moræ cunctationisque* suos insimularet. Mordebat acerrimum imperatorem, quod neque suppetias ire fidem suam implorantibus poterat, & Scipionis insultationes aspicere quotidie atque ferre cogebatur.

XVI. Nam ille, superioribus prœliis suorum elatus, cum per aliquot continuos dies non longe a suis castris instructa acie stetisset, neque Cæsar contra exiret, contemto tandem hoste ad castra illius cum explicata acie & elephantis processit. At Cæsar castris tenebat suos, quæ contra quamlibet vim hostium, operum tormentorumque multitudine & firmitate, & quia præsens ipse erat, satis muniverat. Neque de victoria male sperans intra vallum manebat. Sed quia cum paucis & tironibus vincere sine multo suorum sanguine nequibat, turpe rebatur, post tot devictos hostium exercitus, cum reliquis pugnantem cruentam existimari retulisse victoriam.

XVII. In eo statu rerum licet superior Scipio videretur, multi tamen ex castris ejus profugiebant Numidæ Gætulique: quorum alii repetebant domos, alii se transferebant ad Cæsarem, quem C. Marii affinem esse didicerant; cujus magnis beneficiis ipsi majoresve eorum fuerant usi. Horum illustriores quosdam mittit cum literis,

§ XIV. Auctor de B. Afric. Appian. Dio. § XVI. Plut. in Cæs. Auctor de B. Afric.

ut populares suos ab obsequio hostium ad amicos socios-que transducerent. Interim & Leptis a Saserna contra Labienum defensa est; Acillani, (libera civitas erat, Melitensium colonia) recepto Cæsaris præsidio, quod C. Messius ædilitius introduxit, Considio Longo cum cohortibus octo venienti clauserunt portas, Adrumetumque redire nulla re gesta coegerunt: & ab eodem paulo post, cum Labieni equitibus regresso, obsessi oppugnatique sunt. At C. Sallustius desertam fuga C. Decimii quæstorii Cercinnam adeptus, magnum frumenti numerum in castra Cæsaris misit: & sub idem ferme tempus legio XIII & XIV, quas A. Allienus proconsule cum equitibus Gallis octingentis, & mille sagittariorum atque funditorum Lilybæi imposuerat in naves, prospero cursu ad Cæsarem pervenerunt.

XVIII. Dum hæc variis locis administrantur, M. Cato supplementum, arma, commeatum cogebat Uticæ, atque horum aliquid subinde in castra Scipionis mittebat. consilium quoque addidit *non lacessendi Cæsaris, cujus impetus nulla re opportunius frangi, quam mora, posset.* Superbe rejectum hoc a Scipione, semelque rescriptum, *sufficere debere Catoni tutum in oppido munito otium: ne aliorum quoque alacritatem, opportunitate temporum usuram, inhibeat.* Pupugit ea Catonem exprobratio, rescripsitque, *paratum cum iis, quas adduxisset in Africam, copiis trajicere in Italiam, atque Cæsarem ad eam tuendam retrahere.* Ubi hæc etiam irrita est ab Scipione ratio, non obscure tulit Cato, *pœnitere, quod eo tempore, ubi summa respublica ageretur, honoratiori cessisset prudentior.*

XIX. Sed Cæsar, veteranas legiones nactus, omnibus consilii ignaris præter Ruspinam cum toto exercitu versus Uzitam oppidum pergit, ante quod in edito colle Numidarum præsidium erat. Id postquam a Cæsare capi Labienus animadvertit, cum multis equitibus accurrens subsi-

§ XVII. Dio. Auctor de B. Afric. Strab. l. 16. Mela. § XVIII. Cic. familiar. 13, 78. Auctor de B. Afric. Plut. in Cat. c. 174.

dio, per Cæſaris equites ab exercitu ſuo eſt intercluſus: &, ipſo cum Numidis effugiente, Galli Germanique, quos adduxerat, poſt acrem pugnam interfecti ſunt. Hinc propius oppidum progreſſo Cæſare, Scipio, ne locum opportunum amitteret, cum inſtructo exercitu, elephantiſque in utroque cornu locatis, haud procul Uzita conſtitit.

XX. Cæſar, quod hoſtis inde non digrediebatur, minime committendum ratus, ut cum feſſis militibus eodem tempore & exercitum hoſtium, & oppidum cum valido præſidio Numidarum oppugnaret, ſuos in caſtra reduxit. At Conſidius, qui Acillam magnis operibus oppugnabat, equeſtris prœlii cognito eventu, diſceſſit protinus, & per regnum Jubæ reductum exercitum cum Scipione partitus, Adrumetum rediit. Inter hæc tam proſpera Cæſar tamen parvis detrimentis ignominiaque carpebatur, quod ex fecundo ſuo Sicilienſi commeatu navis a Virgilio ad Thapſum capta, itemque alia ad Ægimurum a claſſe P. Vari & M. Octavii excepta eſt.

XXI. In his deprehenſi milites cum adducti ad Scipionem eſſent, atque is vitam concederet ſub conditione, *ſi militare adverſus Cæſarem vellent*, centurio legionis XIV, gratiis actis, recuſavit beneficium; ferociterque adjecit, *ut intelligere Scipio poſſet, contra quos viros ſuſcepiſſet bellum, ſe cum decem veteranis ſuis, cum cohorte, quam Scipio delegiſſet ex toto exercitu, pugnaturum.* Ibi Scipio iratus annuit centurionibus, ut confeſtim hominem trucidarent. veteranos captos, *nefario ſcelere contaminatos, & ſaginatos cæde civium* increpans, extra vallum cum cruciatu necari juſſit. tirones in ſuas legiones diſpertitus eſt. Similis animus eventuſque per eoſdem dies Petronio Granio quæſtori deſignato fuit, qui & ipſe, capta navi, oblatam a Scipione ſalutem reſpuit, incumbenſque gladio, *hanc*, ait, *dare Cæſaris milites, non accipere conſueviſſe.*

XXII. Cæſar, his auditis, eos, quos ad Thapſum cum

§ XIX. Auctor de B. Afric. Dio. § XXI. Sueton. in Cæſ. c. 6. Auctor de B. Afric.

longis navibus præſidio eſſe onerariis juſſerat, graviſſime propoſito edicto, cum ignominia dimittendos cenſuit. Erat enim militum ſuorum amantiſſimus, adeo ut, *audita P. Titurii clade, ſubmiſiſſe barbam capillumque* dicatur, *nec niſi poſt vindictam poſuiſſe.* Per eos dies, ſub occaſum Vergiliarum res mira accidit in caſtris. Pauci habebant ex pellibus tentoria: nec enim portari ex Sicilia quidquam, præter ipſos milites & arma, Cæſar erat paſſus; neque parare in Africa potuerant, quod tota ferme regio ab hoſtibus aut tenebatur, aut exinanita direptaque fuerat.

XXIII. Plerique veſtimenta tetenderant, atque arundinibus ſcopiſque contextis utcunque ſe tegebant. Sed circiter ſecundam vigiliam, exortus cum grandine imber tentoria nimio pondere rupit, ut, exſtinctis ignibus, itempeſta nocte milites per caſtra vagarentur, nihil habentes præter ſcuta, quibus capita contegerent. Eadem nocte pilorum quintæ legionis cuſpides ardere viſæ.

XXIV. Scipio inter hæc multis nuntiis Jubam evocabat, cunctantemque omni promiſſa *Africa, qua Romani juris eſſet*, permovit tandem, ut cum tribus legionibus, & equitibus frenatis octoginta, magnoque Numidarum equitum & levis armaturæ numero, ac triginta elephantis regno egrederetur; Sabura cum parte exercitus contra Sitium relicto, qui nuper caſtellum omni rerum copia locuples de rege ceperat. Ejus adventu Cæſar conſilii ſui plenum fructum tulit: cum enim haud procul Scipionis caſtris ſeorſim conſediſſet, ſimul ex propinquo vires ejus cognoſci potuere, metus Julianorum verſus in contemtum eſt. Scipioni tamen crevit animus, ut inſtruere exercitum, & paulo longius a ſuis munitionibus progredi auderet. At Cæſar, non facta poteſtate pugnandi, opera ſua promovebat, donec ab adverſariis, occupato proximo colle, pergere prohiberetur.

XXV. Sed collis vi receptus eſt, decuſſo Labieni præ-

§ XXII. Plut. in Cæſ. c. 53. Auctor de B. Afric. Sueton. in Cæſ. c. 67. § XXIV. Dio. Auctor de B. Afric. Plut. Cæſ.

fidio, & irritis, quas posuerat, insidiis, quia, priusquam Cæsar accederet, ex locis occultis Labieni milites metu profugerant. ipse vix cum parte equitum evasit. Cum deinde opera continuaret Cæsar, ad impediendum omnis adversariorum equitatus & leviter armati præcurrerunt sub vesperam, deductaque ab opere copias Cæsaris impetierunt. Et equitatum quidem multitudine sua submoverunt celeriter; sed ubi conversо itinere Cæsar cum cohortibus affuit, equites confirmati repulerunt inter sequendum sparsos Numidas, multisque interfectis, eos rejecerunt in castra regis; ne omnes internecione delerentur, & ipse rex cum Labieno deveniret in potestatem Cæsaris, nocte ingruente, & commoto venti vehementia pulvere, prospectum hosti adimentibus, erepti sunt.

XXVI. Interea cum Cæsar per colloquia militum, spargendisque literis, *libertatem, atque res suas Afris, præmia insuper Romanis ad se accessuris* esset pollicitus, ex legionibus Scipionis quarta & sexta, in quibus Gætuli erant, cives Romani plerique omnes, permulti partim in castra Cæsaris, partim, qua quisque potuit, perfugere. Equites etiam, qui ex clade Curionis apud Varum remanserant, complures eodem consilio sunt usi. Sed & Gætuli, quos cum literis Cæsaris domum isse diximus, cives suos ad deficiendum a rege Juba perpulerunt. Sub idem tempus nona & decima Cæsaris legiones ex Sicilia venerunt, ob inopiam navium tardius. quam nactus ansam Cæsar, C. Avienum tribunum militum legionis decimæ, cum ignominia dimisit, quod navem cum familia sua jumentisque & commeatu occupaverat, immemor sub eo se imperatore stipendia facere, qui maxima classe Britanniam petens, tres tantum servos suos imposuerat.

XXVII. Eadem & aliis quibusdam ignominia addita, quos ob seditionem rapinasque factas in Italia clam oderat. Interesse arbitror, ipsa referri verba præstantissimi im-

§ XXV. Dio. § XXVI. Auctor de B. Afric. Athen. 6, 20.

petatoris. Tribunis centurionibusque convocatis omnibus, *Maxime vellem*, inquit, *homines suæ petulantiæ nimiæque libertatis aliquando finem fecissent, meæque lenitatis, modestiæ, patientiæ rationem habuissent. Sed quoniam ipsi sibi neque modum, neque terminum constituunt; quo ceteri dissimiliter se gerant, egomet ipse documentum more militari constituam. C. Aviene, quod in Italia milites populi Romani contra rempublicam instigasti, rapinasque per municipia fecisti; quodque mihi reique publicæ inutilis fuisti; & pro militibus tuam familiam jumentaque in naves imposuisti; tuaque opera, militibus tempore necessario respublica caret: ob eas res ignominiæ causa ab exercitu meo te removeo, hodieque ex Africa abesse, & quantum potest proficisci jubeo. Itemque te, A. Fontei, quod tribunus militum seditiosus, malusque civis fuisti, ab exercitu dimitto. T. Saliene, M. Tiro, C. Clusinas, cum ordines in meo exercitu beneficio, non virtute, consecuti, ita vos gesseritis, ut neque bello fortes, neque pace boni aut utiles fueritis, & magis in seditione concitandi milites adversus vestrum imperatorem, quam pudoris modestiæque fueritis studiosiores: indignos vos esse arbitror, qui in meo exercitu ordines ducatis; missosque facio, & quantum potest abesse ex Africa jubeo.*

XXVIII. Interea Cæsar, perfectis, quæ instituerat, operibus suis, & a vallo castrorum ad Uzitam usque duobus perductis brachiis, præter alia commoda hoc erat assecutus, ut ex propinquo sollicitare hostium animos posset, & transfugere volentibus paratus receptus esset. evenitque, ut simul Gætuli quidam nobiliores cum equis & calonibus circiter mille in castra Cæsaris perfugerent. Scipio ceterique, commoti hoc incommodo, ad M. Aquinium senatorem miserunt, quem forte sub idem tempus colloqui cum C. Saserna viderant.

XXIX. Sed ille, nihil motus nuntio Scipionis, colloqui perseverebat, donec missus a Juba viator, audiente Saserna, *Vetat*, inquit, *te rex colloqui.* & homo Romanus, populi beneficio usus, cum imperatori suo parere noluisset, regi barbaro audiens dicto fuit. Sed hunc excusat Scipio, quem

ajunt ante regis adventum purpureo ſagulo uſum, tum ad album veſtitum ſe contuliſſe, quod Juba negaſſet, *eodem illum cultu eſſe oportere, quo ipſe uteretur.* At hic cum Cæſare dimicabat, cui ſi obtemperare vellet, primas poſt illum in urbe tenere, multiſque Juba potentioribus imperare poſſet. Poſtridie duo exercitus armati inſtructique a mane uſque ad horam decimam, intervallo circiter paſſuum trecentorum ſtetere: nec tamen commiſſa eſt pugna. tantummodo leve prœlium equeſtre factum, minime dignum memoria.

XXX. Ceterum per eos dies mari geſta res eſt, cum P. Varus de navibus Q. Aquilæ ad Leptim quaſdam onerarias incendiſſet, vacuaſque defenſoribus quinqueremes abſtraxiſſet duas. Hoc ubi Cæſari circumeunti opera ſua nuntiatum eſt, protinus eques contendit Leptim, & inſtructis, quæ aderant, navibus, Varum celeritate tanta perterritum egit in fugam, quinqueremem unam recepit, triremem repugnantem cepit. poſtridie profectus Adrumetum, quo ſe Varus contulerat, naves, quotquot extra Cothonem erant, aut incendit, aut ſubduxit: & cum claſſe dimicare non auderent hoſtes, in caſtra ſua rediit. E captivis interfici unum juſſit P. Ligarium Afranianum, qui, dimiſſus in Hiſpania, contra datam fidem iterum ad adverſarios Cæſaris ſe receperat.

XXXI. Paucis poſt diebus cum Cæſar circum villas, ubi ruſtici fruges in ſubterraneis ſpecubus condiderant, frumentatum mitteret, Labienus inſidias ſtruxit. Sed re comperta, Cæſar inſidiatores, occiſis ferme quingentis, dejecit loco, Labienumque, ſuis cum equitatu venientem auxilio, legionum objectu deterruit. Numidæ, qui loco amiſſo in caſtra refugerant, imperio Jubæ cruciibus affixi pependerunt. Fatigabat tamen Cæſarem inopia frumenti, & quod eam ob neceſſitatem quacunque profectum equitatus & levis armatura Numidarum infeſtabat, velox hominum genus, & ad procurrendum, &, telis conjectis, ad refugiendum habile. neque his reſiſtere Cæſaris equitatus ſine le-

§ XXX. Dio. Auctor de B. Afric.

gionibus poterat. Idcirco, licet veteranos haberet milites, tamen quemadmodum contra levem & concurſatorem hoſtem ſe tuerentur, tanquam laniſta tirones ſolet, accurate docere coactus eſt.

XXXII. Ad hoc *ex ſingulis legionibus trecentos* jubebat *expeditos incedere*, quorum onera & ſarcinæ a commilitonibus portabantur, *ut ingruente hoſte præſto eſſent, qui objicerentur.* Hæc diligentia tantum emolumenti rebus ejus attulit, ut ſæpe tentatus, a Labieno præſertim, multo plus damni daret hoſtibus, quam acciperet; neque eo minus pleraſque expeditiones, quo volebat eventu, faceret. Nam præter hoſtium caſtra ductis legionibus, oppidum Zetam cepit; neque diu poſt Sarſuram.

XXXIII. Vaccenſes tamen, cum præſidium a Cæſare petiiſſent, priuſquam illud perveniret, a rege Juba omnes ad unum interfecti ſunt, oppidum direptum deletumque. Nec ideo minus Thabenenſes, ad mare ſita non magna civitas, a rege defecerunt, occiſo, quod ibi fuerat, præſidio; quibus petentibus auxilium Cæſar M. Criſpum tribunum cum cohorte & ſagittariis tormentiſque compluribus miſit. ſub idem tempus novæ copiæ venerunt ad Cæſarem, ex iis, qui morbi cauſa, aut commeatu impetrato, prius trajicere nequiverant, militum quatuor millia, quadringenti equites, funditorum ſagittariorumque mille.

XXXIV. Tanto magis dabat operam, ut de ſumma rerum dimicaret, ſibi militique veterano fidens: & quia hoſtes a munitioribus locis deduci non poterant, prid. Non. April. caſtra movit, & ſedecim millia paſſuum celeriter emenſus, obſidere Thapſum inſtituit. Thapſus in peninſulæ ſpeciem hinc mari, inde ſtagno ſalinarum ambitur: inter quod & mare via non amplius mille quingentorum paſſuum relinquebatur, quam triplici præſidio occupavit Cæſar, ut Scipionem eo itinere excluderet. Et affuit ille, ne fidiſſimum partibus oppidum per ſummum dedecus indefenſum

§ XXXI. Dio. Auctor de B. Afric. § XXXIII. Strab. l. 17. Auctor de B. Afric.

relinqueret; ac declinata, quam videbat obſeſſam, via, ſupra ſtagnum ad mare verſus caſtra munire cœpit.

XXXV. Ea re cognita, Cæſar cum pleraque parte exercitus eo contendit: *partem etiam claſſis ad litus accedere* jubet, *& hoſtibus a tergo terrorem incutere.* At Scipio, parte militum ad opus relicta, ceteras copias pro vallo inſtruxit, elephantoſque diſpoſuit in cornibus. Cum valde cuperet confligere Cæſar, impetu militum victum eſt ejus deſiderium, qui retenti revocatique (tantus ardor inceſſerat) coegerunt tamen tubicinem claſſicum canere, &, fruſtra obſiſtentibus centurionibus, in hoſtem irruerunt. Et Cæſar, ſecutus impetum, ſigno Felicitatis dato, equum admiſit, ut more ſuo princeps cieret pugnam.

XXXVI. Interim elephanti rudes & nuper a ſilva, fundarum lapidumque ſtridore averſuntur, proterunt ſuos, & in ſemifactas valli portas incidendo infirmum adhuc opus proruunt. In eo prœlio admirabilis exſtitit virtus cujuſdam ex legione quinta veterani, qui, viſo elephanto in oppreſſum lixam ſæviente, ultro petiit belluam, & in altum ab ea ſublatus, ferire proboſcidem, qua erat circumdatus, non deſtitit, donec dolorem non ferens elephantus, abjecto eo, ſe daret in curſum, fugientesque reliquos conſequeretur. Inde poſtea quintæ legionis elephanti fuerunt inſignia. Hinc magna cædes & in campo Scipionis militum fuit, & ad vallum hoſtium, quo poſt acre prœlium potitæ ſunt Cæſaris legiones. Inter hæc qui præſidio Thapſenſibus erant, ſive confirmandorum ſuorum cauſa, ſive fugiendi conſilio, fine inguinum ingreſſi mare, terram petebant: ſed a calonibus Cæſaris clamore jactuque pilorum atque lapidum deterriti, in oppidum ſe receperunt.

XXXVII. Reliquiæ victi exercitus ad priora caſtra, unde nuper egreſſi fuerant, refugerunt; ſed ibi neque præſidium ultra, neque dux erat, cujus auctoritate regerentur: & cum

§ XXXIV. Front. Strat. 1, 3. Dio. Auctor de B. Afric. § XXXV. Flor. 4, 2. Auctor de B. Afric. § XXXVI. Flor. Dio. Auctor de B. Afric. Appian. civil. l. 2.

in regia caſtra profugerent, illa quoque jam a Julianis occupata repererunt. quippe fortuna & impetu victoriæ Cæſar uſus, & hæc caſtra, fugiente Juba, & Afranio, qui ſeorſim tetenderat, exterrito, tertia quoque quaſi momento ceperat.

XXXVIII. Tum ergo Scipionis milites, deſperata ſalute, Julianos conſalutant, Cæſariſque implorant fidem. nec eo minus a veteranis ira & dolore efferatis conciduntur. Quin & in Cæſaris exercitu quidam illuſtres a militibus interfecti ſunt, ob tantam rem geſtam cujuslibet delicti ſibi pollicentibus impunitatem. inter quos & Tullius Rufus quæſtorius pilo transjectus eſt: & Pompejus Rufus, vulnere in brachium accepto, niſi celeriter confugiſſet ad Cæſarem, eſſet occiſus. Hæc tanta licentia, & quod ante Cæſaris imperium ſigna cecinerunt, fidem faciunt narrantibus, inter inſtruendam aciem comitiali morbo, quo frequenter ſolebat laborare, correptum, dum pugnatur, in turri quadam propinqua quieviſſe.

XXXIX. Idcirco victæ quoque partes *victoriam Cæſaris non militum ſuorum ignaviæ, (nam eos quidem pugnaviſſe fortiter) ſed partim ducum imperitiæ, partim fortunæ Cæſaris* tranſcripſerunt; *quod tam facile victus erat exercitus octoginta millium armatorum, jam a multo tempore aſſuetus operibus bellicis, & ex prima pugna magnam adeptus ſpem victoriæ.* Ingentem profecto fuiſſe Cæſaris felicitatem, utro modo geſta res ſit, eventus docuit, cum hoſtium cæſis millibus quinquaginta, captis ſexaginta elephantis, vix quinquaginta milites amiſerit.

XL. Pugna feliciter confecta, Cæſar, relicto ad Thapſum C. Rebilo proconſule, ad Tiſdrum Cn. Domitio, illo cum tribus, hoc cum duabus legionibus, Uticam præire M. Meſſallam jubet: ipſe cum equitatu ſubſequitur. Interea Scipionis equites, qui ex prœlio fugerant, Paradam oppidum,

§ XXXVII. Plut. Cæſ. Eutrop. Auctor de B. Afric. § XXXVIII. Plut. Cæſ. Sueton. Appian. § XXXIX. Plut. Oroſ. 6, 16. Auctor de B. Afric.

ubi non recipiebantur, expugnant, incolas omnes, cum rebus eorum atque facultatibus, in medio foro comburunt vivos: deinde Uticam proficiscuntur. Uticæ, sicut prædiximus, Cato curabat. is tertio post pugnam die nuntio cladis accepto, convocavit in templum Jovis trecentos ex negotiatoribus cives Romanos, qui Scipioni pecuniam ad bellum dederant, unaque senatores Romanos, qui aderant, & senatorum filios.

XLI. Ubi comparuerunt, exorsus Cato, *Fortuna*, inquit, *novum aperuit nobis ostendendæ virtutis, atque constantiæ theatrum. Victi, funs exercitus ducesque nostri, atque omnis, residua spes salutis ac libertatis in nos recumbit. Sane cum magnitudinem cladis considero, tanta est, ut quorumlibet non firmissimorum animi terreri, ea atque domari queant: cum in vos respicio, cives, cum alacritatem fidemque vestram expendo, quæ neque pecuniis, neque corporibus vos parcere sivit, dum reipublicæ consuleretis; eos esse existimo, qui censeri debeant cuilibet fortunæ pares. Sed neque præcipere vobis quidquam est animus, neque reformidantibus pericula necessitatem suscipiendorum imponere.*

XLII. *Unum monere res & benevolentia mea imperat; ut eodem consilio, qualecunque tandem illud probatum fuerit, utamini. Distracti sententiis & fuga, singulis etiam opportuni ad quamlibet injuriam eritis; junctos & unanimes neque spernet hostis Cæsar, neque supplices aversabitur. Ite igitur, & utra videatur esse ratio potior, liberrima consultatione disquirite. neque meos sensus revereatur quisquam. Fortunam sequentes, necessitati hoc dare arbitrabor: obstirmantes animum, ut dignum tali exemplo erit, & admirabor, & laudabo, & hujusmodi meo viris ducem atque commilitonem adjungam in omnes casus. Neque vero conatibus consiliisque Thapsum aut Adrumetum aut hanc Uticam statuimus terminos. Roma cogitanda nobis est, communis omnium patria, caput rerum, & imperii sedes.*

XLIII. *Neque vero credibile est, huic omnium late popula-*

§ XL. Zonar. Auctor de B. Afric. Strab. L. 17. Plut. in Cat. c. 76.

rum conceſſiſſe imperium Deos, ut ipſam alieno ſubjicerent arbitrio. nobilius urbi fatum eſt, ideoque multis ſæpe fluctibus agitata rurſum emerſit, tyrannoſque ſuos aut virtute ſua excuſſit, aut felicitate evaſit. Cinna quidem a ſuis ille militibus interfectus eſt. Marius atque Sulla acerbiore fato perierunt, quam qui a crudeliſſimis hoſtibus cum exquiſito cruciatu necantur. Neque fruſtra celebratum eſt M. Druſi dictum, qui pater tribuni fuit, Sacram eſſe rempublicam, eique pœnas eſſe perſolutas ab omnibus, qui violare illam ſuſtinuiſſent.

XLIV. *Igitur bonitate cauſæ Deorumque juſtitia fretis, ad hæc Romanæ reipublicæ fortuna, nihil præterea requirendum videatur. Sed tamen & alia ſuperſunt, ob quæ lætum rei exitum deſperare nemo debeat. Quanti enim eſſe creditis, quod nos uni huic negotio intenti erimus, hoſti plus etiam reſpiciendum eſt? Hiſpaniam Cn. Pompejus commovit: Roma ipſa jugi impatiens nondum didicit perferre ſervitutem. Sed nec extenuare pericula moris mei eſt, quæ non ignoranda, ſed contemnenda viris fortibus arbitror. Exemplum vel ab hoſte petite. quantos ille labores exhauſit, quanta adiit diſcrimina, ut vinceret eos, quibuſcum ei fuit contentio!*

XLV. *Qua tandem ille ſpe, aut quo pretio? non alio certe, quam tyrannidis, quæ neque tutior eſt omnibus illis periculis, per quæ paratur; & ſi contingat vel quietiſſima, nulla non calamitate eſt miſerior. At nobis, queis omne conſilium in eo eſt, non ut injuriam faciamus cuiquam, ſed ut rempublicam defendamus, neutra ſors cadere infeliciter poteſt. Nam aut victoribus in libertate & legitimis honoribus fortunata vita per virtutem tranſigetur: aut vi ſuperatis calamitatum finem mors afferet, non exſtinguet fructum virtutis gloriam. Sed de iſtis quidem inter vos deliberabitis, orantes ſupremum numen, uti vobis pro veteri virtute atque fide veſtra animos conſiliumque duit.*

XLVI. Accenſi hac oratione plerique, velut obliti præſentium, bellica conſilia agitabant: & erant, quibus *ſervitia liberanda in uſum militiæ* viderentur. Id recuſavit Cato, negavitque *ſuſcepturum, niſi præbitos a volentibus*, cum multi

§ XLIII. Cic. de Orat. c. 53. § XLIV. Plut.

pollicerentur, *nomina dare, quibus videretur*, juſſit; utque hoc liberius facerent, conſilio exceſſit. Non diu poſtea literæ ei Scipionis atque Jubæ traduntur, diverſis ex locis, argumento eodem. Rex in monte quodam cum paucis abditus, Scipio ſub promontorio haud procul Utica ſtans ad ancoras, *quid conſilii Catoni eſſet*, ſciſcitabantur, *ad ſe venturum recepturi, aut, ſi ferre obſidionem decreviſſet, ſuppetias laturi, quibuſcum poſſent copiis.*

XLVII. Cato, retentis pauliſper tabellariis, cum ſe digreſſo refrixiſſe trecentorum ardorem cognoſceret, hoc ipſum nuntiavit, *Utica* jubens *abſtinere, ſibique conſulere: ſe, quidquid per præſentes difficultates poſſet, fide ſua facturum.* Interim & ab equitibus præfecti tres affuerunt, totidem afferentes conſilia. *Jubam* alii *ducem*, alii *Catonem* optabant: quidam Uticenſibus diffiſi, quod ob beneficium legis Juliæ favere Cæſari credebantur, oppido ſe includere renuebant. Cato cum præfectis agere cœpit, *perſuaderent equitibus, uti, valere juſſo Juba, Catoni ſe committerent Romano duci, atque Uticam ingrederentur, munitionibus tutam, & proviſis in multos annos commeatibus.* Idem etiam ſenatores cum fletu & precibus poſtulabant.

XLVIII. Interea M. Rubrius, quem ad trecentos miſerat Cato, rediit iratus, & multa de *perfidia hominum & inconſtantia* querens. Redierunt & præfecti equitum cum ferocibus mandatis, *nullam ſibi ſocietatem cum levibus & Punica perfidia infectis fore. Proinde qui ſua opera uti cupiat, ejectis aut interfectis Uticenſibus, in vacuum oppidum ſe accipiat.* Longiſſime hæc abibant a mente & moribus Catonis. itaque leni reſponſo dimiſit præfectos, *cum trecentis deliberaturum.* At illi palam & audacius negabant *contra Cæſarem bellaturos*: & a quibuſdam fiebat ſenatorum mentio, *comprehendi eos & Cæſari dedi oportere, quo in reliquos fieret mitior.*

XLIX. Idcirco dimittendos ex tanto periculo videns, abeuntes jam equites conſecutus, oravit, *ut vel unam adhuc diem manerent, tutamque præſtarent tot Romanis ſenatoribus*

§ XLVII. Auctor de B. Afric. c. 60. Plut.

fugam. Perſuaſi ſunt a Catone equites, &, partim in portis oppidi, partim in arce cuſtodiæ cauſa collocati, metum fecerunt trecentis, ne inconſtantiæ ſuæ pœnæ repoſcerentur. Idcirco miſerunt ad Catonem, oratum, *ad ſe veniret.* Ille, delinitis ſermone ſenatoribus, qui circumfuſi negabant *ſervatorem ſuum miſſuros in proditorum poteſtatem*, ſolus ad eos profectus eſt. Illi *veniam* petierunt, *quod æmulari Catonianam conſtantiam nequirent: agnoſcere ſe, quod proavum ipſius fama eſſet dicere ſolitum, non poſſe omnes eſſe Catones. ſibi in animo eſſe, legatos mittendi ad Cæſarem, & ante omnia Catonis incolumitatem ſtipulandi; nec, niſi hac impetrata, arma poſituros.*

L. Ad ea ſubridens ille negavit *ſibi eſſe deprecatoribus opus, idque Cæſarem ipſum ſcire planiſſime. ſibi vero ſi conſulant, ſe minime invito facturos.* Inter hæc audito, *venire cum omnibus copiis Cæſarem, Vah! inquit, tanquam adverſum viros!* juſſiſque *maturare* ſenatoribus, *donec haberent equitum præſidium*, portas oppidi clauſit, una excepta maritima, per quam emittebat diſcedentes, naves tribuebat, tumultus ſedabat, viaticum dabat egentibus. Hæc agentem convenerunt a M. Octavio miſſi, *cum duabus legionibus haud procul Utica conſediſſe* nuntiantes, *atque petere a Catone, ut ſecum ſtatueret, quatenus imperium utriuſvis eſſe deberet.*

LI. Nihil his reſpondit. Sed converſus ad amicos, *Et miramur*, inquit, *quomodo victi ſimus; quos ne in extremis quidem deſerit ambitio?* ſimul properavit ad equites, qui *caſtra*, quæ fecerat ante oppidum Cato, eoque commigrare plebem Uticenſium coegerat, *oppugnaſſe* dicebantur, *& inde repulſi irrupiſſe in oppidum, multiſque interfectis, diripere domos.* Ut igitur hos averteret a rapinis & cædibus, ſingulis ſeſtertios centum dedit. Idem fecit & Fauſtus Sullæ filius, dataque pecunia, cum his profectus eſt. Prædam tamen Uticenſium repetiit a diſcedentibus Cato, incitato curſu aſſecutus: & cum auctoritate viri permoti primi ordines ablata reſtituiſ-

§ XLIX. Diodor. l. 43. Plut. in Cat. Appian. civil. l. 2. § L. Auctor de B. Afric. Dio.

ſent, ceteri quoque projecerunt rapta, muti præ pudore, & dejectis in humum oculis.

LII. Tum Cato reverſus in urbem oravit Uticenſes, *ne trecentis irati eſſent, ſed communiter deprecarentur Cæſarem.* Hæc fatus, adminiſtrationis rationes & reliqua reddidit, obſignavitque pecuniam. Mox profectus ad mare, poſtremum ſalutavit abeuntes. duobus perſuadere non potuit, ut a ſe diſcederent, filio ſuo, & Statilio cuidam. Statilius ad imitationem Catonis pectus obfirmaverat. filius, *proficiſci ad Cæſarem* juſſus, interrogavit patrem, *Quin igitur idem & ipſe faceret, ſi faciundum eſſe judicaret?* At ille, *Diſpar eſt utriuſque noſtrûm ratio, fili. me natum atque educatum in libertate, conceſſum a Diis immortalibus donum prodere nefas: tu, deteriore republica genitus, non debes recuſare conditionem temporum, in quæ incidiſti.* monuit tamen, *ne capeſſere rempublicam vellet. neque enim nunc eam adminiſtrari, ut dignum eſſet Catoniano nomine, poſſe: ſecus autem fieri turpe eſſe.*

LIII. Commendavit deinde eum L. Cæſari, quo uſus proquæſtore fuerat. petentemque Lucium adjuvit in oratione componenda, qua Cæſarem exoraret; cum *pro ſe quemquam rogare quidquam* ſtrictiſſime vetaret. Tantum ſollicitudinis laboriſque & tædii vir iſte ſumendum putavit, ut aliis prodeſſet; dudum projecta vivendi cupiditate, & certa deſtinatione conſciſcendæ necis. Ut tamen conſilium tegeret, corporis curam adhibuit, lotuſque cœnavit cum amicis & magiſtratibus Uticæ ſedens: nam accubare poſt Pharſalicam pugnam deſierat. Productæ quin etiam poculis & ſermonibus ſunt epulæ, multiſque de rebus erudita & jucunda confabulatio fuit; donec prolapſus ad decretum illud Stoicorum Cato, *ſolum bonum virum eſſe liberum*, cum opponente ſe Demetrio, Peripateticæ ſectæ philoſopho, tanta contentione vocis vultuſque diſputavit, ut facile propoſitum ejus adverteretur.

LIV. Unde, cum mœſtos ſedere convivas videret, revo-

§ LI. Auctor de B. Afric. Plut. § LII. Dio. Appian. Plut. Auctor de B. Afric.

lutus ad alios ſermones eximere ſuſpicionem conatus eſt. deambulavit etiam a cœna, præfectiſque vigiliarum imperavit, quæ videbantur agenda: ſed cubitum iturus, arctius diutiuſque in complexu filii & ceterorum hæſit. Inde novus illis timor: enſemque ſupra cubile pendere ſolitum amoverunt. Cato cum libro Platonis, qui Phædon inſcribitur, cubiculum ingreſſus, interrogat ſervum, *quis gladium abſtuliſſet?*

LV. Illo tacente, lectionem continuat: paulo poſt iterum requirit enſem; nec allato, librum perlegit. Tum ſingulos advocans ſervos, enſemque flagitans acriter, unum etiam percuſſit pugno, manumque cruentavit. Poſtremo filium & amicos accurrentes increpavit aſperius, *ſibi nec deeſſe rationem moriendi, ſi vellet, amoto gladio*, dictitans; *neque vero putare, ita excidiſſe mente, ut reciderit in filii tutelam.* Illi, luctu atque mœrore propemodum exanimati, jubent afferri gladium. quem ubi eduxit atque conſideravit Cato, repoſuit iterum, denuoque librum a capite ad calcem relegit ad lucernam: deinde ſecurus obdormiit, ut ſtertentem perciperent, qui excubabant pro foribus.

LVI. Sub mediam noctem Butam quendam accitum ad mare miſit viſum, *anne jam ſolviſſent omnes:* & medico præbuit obligandam manum, quæ ex ictu intumuerat. Id ſpem fecit reliquis, vivere eum conſtituiſſe. Sed falſi ſunt. cum enim reverſus Buta *ſolviſſe omnes* renuntiaſſet, *excepto Craſſo, & vehementem ventum incubuiſſe mari;* forte fugientium indoluit, remiſitque eundem, *ut, ſi quis forte alicujus opis indigus remanſiſſet, id ad ſe referretur.* Ubi ille *altum in portu ſilentium eſſe* nuntiavit, janua claudi juſſa, tanquam dormiturus in lectulum ſuum ſe repoſuit.

LVII. Sed ſtatim arreptum mucronem infixit corpori: neque exanimatus, quia manus inflammata fuerat ad feriendum infirmior, decidit cubili, ſtrepituque edito excivit ſollicitudinem ſuorum. Irrumpunt in cubiculum filius &

§ LV. Appian. Plut. Flor. 4, 2. § LVI. Dio. Plut.

cum Demetrio Stoïcus Apollonides. medicus, inteſtina videns illæſa, reponere in ventrem atque conſuere vulnus cœpit. ille paſſus, donec diſcederent, manum injecit vulneri, dilaniatoque, & ſparſis inteſtinis, qua cœperat via, ſervitute exivit. Deceſſit Cato anno ætatis undequinquageſimo. Magni utique vir invictique animi, & indomitæ nec licentioſæ libertatis, ſed legum & æqui obſervantiſſimus: cujus etiam laudandus exitus foret, ſi cuidam ullo caſu vitæ neciſque ſuæ poteſtatem conceſſiſſet Deus. nunc in re vetita ſaltem hanc abſtulerit præ aliis ſimilibus commendationem, ut ex toto deſperatorum agmine nemo videatur inſaniſſe ſpecioſius.

LVIII. Sed neque in vita ejus quidquam rectius carpitur, quam quod uxorem Marciam velut uſurariam conceſſit Q. Hortenſio, cum tres ei liberos peperiſſet, atque eo quoque tempore geſtaret uterum. Id ejus factum, quamquam Philippo Marciæ patri probatum, & exemplo Socratis atque veteri Romanorum conſuetudine defenſum, non immerito reprehendit Cæſar, falſam tamen cauſam hoſtiliter affingens, *uxorem juvenculam ideo dediſſe utendam Hortenſio, ut pro paupere divitem reciperet.* Nam heres inſtituta ab Hortenſio, poſt illius fata domum Catonis redierat. Palam facta morte Catonis, Uticenſes, licet ob partium ſtudium oderant, tamen propter ſingularem integritatem, ſervatamque haud ſemel Uticam, & magnis operibus permunitam, publice ſepeliverunt, cum multis magnis laudibus omnium; ne metu quidem impediente officium, quod jam haud procul copiæ Cæſaris aberant.

LIX. Tumulus ei mediocris poſitus eſt juxta mare, cum ſtatua ejus, gladium tenente. Ipſe ab hoc eventu cognomine *Uticenſis* a paris conſtantiæ gloriæque proavo diſtinguitur. Poſt mortem Catonis L. Cæſar in concione populi Uticenſis ſuadet, *ut portæ aperiantur: ſe profecturum ad Cæſarem imperatorem, cujus in clementia ſpem magnam habeat.* In-

§ LVII. Liv. Epit. Plut. Flor. Appian. Dio. § LVIII. Appian. Strab. l. 11. Dio.

terim Cæſar, cognito, Catonem, dimiſſis ceteris, Uticæ cum filio ſubſtitiſſe, non expediebat conſilium viri. dein audita ejus morte, dixiſſe dicitur, *Invideo tibi mortem hanc, Cato, quando tu mihi ſervati tui famam invidiſti.*

LX. Tulit tamen civiliter poſtea, celebrari a Cicerone Catonem, libro, qui *laus M. Catonis* inſcribitur. neque aliud, niſi tanquam apud judices reſpondit, duobus editis Anticatonibus. Receptis interim obiter Uſceta & Adrumeto urbibus, vitaque C. Ligario & C. Conſidio filio conceſſa, Uticam pergit, quæ jam a Meſſalla cuſtodiis ad portas oppoſitis tenebatur. Obvius ibi L. Cæſar ſe demiſit ad victoris genua, vitamque dumtaxat deprecatus, in præſentia quidem obtinuit: eademque venia Cæcinæ, C. Atejo, P. Atrio, L. Cellæ patri & filio, M. Eppio, M. Aquinio, Catoniſque & Damaſippi liberis data: itemque Statilio, qui Catonis exitum imitaturus a philoſophis prohibitus fuerat.

LXI. Uticenſibus pro ſtudio erga ſe gratias egit: trecentos gravi & longa oratione incuſatos, *his millies ſeſtertio* mulctavit, *quam ſummam ſex penſionibus populo Romano per triennium penderent.* Conditionem omnes læti acceperunt, (nam de ſalute ſua putarunt actum eſſe) *ſeque illo demum die natos eſſe* prædicantes. Interim Juba cum Petrejo Zamam fuga pervenit, quam duplici muro circumdato muniverat, regiamque ſibi habuerat. Sed quia & ipſe victus, & Sabura cum ſuis copiis deletus a P. Sitio fuerat, contemtus eſt a ſuis excluſuſque.

LXII. Nec caret defenſione Zamenſium perfidia, quod in medio foro pyram Juba conſtruxerat, hoc propoſito, ut, in ultima deſperatione civibus interfectis omnibus, rebuſque pretioſis in rogum conjectis, ibi cum uxoribus liberiſque cremaretur. Igitur neque minis quidquam proficientibus, neque precibus, (nam & preces adhibere docuerat neceſſitas) ne liberis quidem conjugibuſque impetra-

§ LIX. Plut. Auctor de B. Afric. Appian. Dio. Agell. 13, 18.
§ LX. Cic. ad Attic. 13, 48. Auctor de B. Afric. Plut. Dio.
§ LXI. Vitruv. 8, 4. Dio. Auctor de B. Afric.

tis, in villam ſuam diſcedit: deinde ſimiles expertus omnium civitatum animos, poſt magnificas epulas ferro cum Petrejo concurrit, ut per virtutem interfecti viderentur. Petrejus valentior facile confecit Jubam, ipſe ſervi ſui manu invenit necem. Dum hæc aguntur, Cæſaris fortuna trahente omnia, Conſidius e Tiſdritano oppido, cui præerat, cum Gætulis paucis in regnum profectus, a comitibus ſuis, qui ſuccinctum pecunia ſenſerat, interficitur: C. Virgilius Caninio Rebilo proconſule, a quo Thapſi obſidebatur, ſe dedidit.

LXIII. P. Sitius, qui plurimum eo bello Cæſari contulerat, vix leviter notus antea, dum per Mauritaniam ad imperatorem proficiſcitur, in Fauſtum & Afranium incidit, qui cum equitibus Scipionis Utica diſceſſerant. is reliquos partim cædit, partim accipit in deditionem, Afranium & Fauſtum cum conjuge & liberis capit vivos. Uxori Fauſti, quæ eadem Pompeji erat filia, duobuſque liberis ejus Cæſar incolumitatem ſuaque omnia conceſſit, & ad fratrem proficiſci paſſus eſt. Afranius & Fauſtus, tanquam temere orta in exercitu ſeditione, unaque Petrejus filius, interficiuntur. Sed Cæſaris juſſu factum non dubitatur, cujus etiam inter artes referunt, quod inviſos ſibi, per milites clam curaverit occidendos, ne clementiæ ſimulationem omitteret.

LXIV. *Sic & Tullium Rufum alioſque inter prœlium cum Scipione periſſe: ſic L. Cæſarem, quamquam receptum in gratiam, per inſidias interfectum. Quippe judicii ſpecie, quod libertos ſervoſque Cæſaris ferro & igni crudeliter enecuiſſe, beſtias quoque ad ſpectaculum venationis comparatas trucidaſſe dicebatur, militum objeciſſe ferociæ, a quibus quaſi per iram interficeretur.* Afranium certe & Fauſtum imperio Cæſaris occiſos neque dubium eſt apud auctores pleroſque; neque adeo mirum, quia ſemel impetrata venia dimiſſi, denuo

§ LXII. Flor. Auctor de B. Afric. Liv. Epit. Dio. § LXIII. Appian. Liv. Epit. Oroſ. 6, 16. Auctor de B. Afric. Dio. Sueton. in Cæſ.

ad oppugnandum eum se converterant; cui generi hominum, haud sine causa, erat infensissimus. Servavit tamen hic quoque institutum suum, ut amicorum atque familiarium deprecationi condonaret singulos. & Octavius quidem adolescens, qui postea Augustus appellatus est, pro Agrippæ sui fratre, qui eodem bello apud M. Catonem fuerat, avunculum exoravit.

LXV. Sed Scipio & T. Torquatus, unaque Damasippus & Plætorius Rustianus, cum duodecim navibus apertis multum diuque jactati, cum Hispaniam peterent, adversis ventis in Africam relati, apud Hipponem Regium a classe P. Sitii excipiuntur. Ibi Scipio, cum animadverteret, navim, qua vehebatur, ab hostibus capi, gladio se transverberat, & quærentibus, qui interea irruperant, *ubi imperator esset? Imperator*, inquit, *bene se habet.* Eodem tempore ceteri quoque a Sitianis militibus interimuntur. quibus ob navatam eo bello operam, cum alia præmia dedit Cæsar, tum Cirtam olim regum domum, quam ceperant, habitandam concessit: unde *colonia Sitianorum* appellata. Ipse interim Zamæ pecunias cogit, cives Romanos, qui contra se pugnaverant, mulctat: provinciaque ex regno facta, Q. Sallustium Crispum proconsule præficit; *qui tam avide* dicitur *expilasse provinciam, ut hoc ei fuisse injunctum a Cæsare quidam crediderint:* alii, *pactum cum eo magna pecunia* scripserunt, *ne causam diceret.* Deinde regressus Uticam, bona eorum, qui sub Scipione duxerant ordines, vendidit. Thapsitanos Adrumetanosque pecunia, Leptitanos tricies centenis millibus pondo olei in annos singulos, Tisdritanos certo frumenti modo mulctat.

LXVI. Inter hæc rem summæ mansuetudinis, sed & prudentiæ facit, cremandis, quæ repertæ in scrinio Scipionis erant, variorum epistolis: sicut & apud Pharsaliam antea, & olim Pompejus, debellato Sertorio, summa cum admi-

§ LXIV. Flor. 4, 2. Eutrop. Zonar. Sueton. Nic. Damascen. Oros. Auctor de B. Afric. Appian. Val. Max. § LXV. Flor. 4, 2. Liv. Epit. Auctor de B. Afric. Mela 1, 6. Plin. 3, 3. Appian. Dio.

ratione hominum atque laude fecerat. Ita multorum, qui contra ipsum senserant, oppressimere crimina, quam exsequi malebat; ne, quos mutata fortuna animum mutaturos esse sciebat, permanere in odio & inimicitiis vel nolentes cogeret. Tantis rebus tam celeriter confectis, Idibus Juniis Uticæ classem conscendit, & in Sardiniam trajectus, Sulcitanis, qui Nasidium classemque ejus receperant, imperat pecuniam: mox solvens a Caralis ante diem III Kal. Quinctil. quia propter tempestates subinde hærendum in portubus fuerat, duodetrigesimo die Romam venit. Ibi cognoscit, in Gallia quoque, per absentiam suam, a D. Junio Bruto legato rem fortiter feliciterque gestam, victosque prœlio Bellovacos, qui cum vicinis aliquot populis rebellaverant.

§ LXVI. Auctor de B. Afric. Dio. Plin. 7, 25. Liv. Epit.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER LXXX.

IN LOCUM LIB. CXV LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI DECIMI QUINTI.

Cæsar quatuor triumphos duxit: ex Gallia, ex Ægypto, ex Ponto, ex Africa. Epulum & omnis generis spectacula dedit. M. Marcello consulari, senatu rogante, reditum concessit. qui Marcellus beneficio ejus frui non potuit, a Cn. Magio Cilone cliente suo Athenis occisus. Recensum egit, quo censa sunt civium capita centum quinquaginta millia. Profectusque in Hispaniam adversus Cn. Pompejum, multis utrinque expeditionibus factis, & aliquot urbibus expugnatis, summam victoriam cum magno discrimine ad Mundam urbem consecutus est. Pompejus Sextus effugit.

I. REVERSUS in urbem Cæsar, ut omnia suis armis cessisse ostenderet, simul admiratione virtutis & metu potentiæ cives suos recipere servitutem & pati doceret, quatuor simul triumphos apparavit. Neque vero senatus cunctanter subibat jugum, jamque ultro plura prope, quam

poſtulare Cæſar voluiſſet, decreverat: *ſupplicationes dierum quadraginta, equos albos in triumphis, & lictores, quos tum haberet, quoſque in prima & ſecunda dictatura habuiſſet. Præfectum quoque morum*, novo nomine reperto, quaſi vetus illud *cenſoris* uſu viluiſſet, *eſſe* juſſerunt *in decennium: utque ſuggeſtus ei fieret in curia: uti conſulibus, qui quoque tempore eſſent, in ſella curuli aſſideret, primuſque ſententiam diceret: ludis Circenſibus omnibus mappam mitteret: magiſtratus a populo declaratos renuntiaret: utque currus ſtatueretur in Capitolio, adverſum Jovem ſpectans: utque ſimulacrum ejus eodem loco poneretur, orbem terrarum calcans; in baſi inſcriberetur*, CÆSARI HEMITHEO: *utque, deleto Catuli nomine, inſtaurator Capitolii Cæſar ſcriberetur.*

II. Neque hic ſtetit adulantium humilitas: multaque decreta ſunt tam ſerviliter, ut ipſi quoque nimia viderentur. Sed, quæ memoravimus, recepit. Catuli tamen nomen, dum pudore delere cunctatur, in Capitolii dedicatione manſit. Sed honores tam prodige decretos ſibi plurium metu, quam benevolentia, ſentiens Cæſar, ad conciliandos firmius animos, in ſenatu verba hunc in modum fecit: *Utinam mortalibus hunc animum Dii dediſſent, ut a mutuis injuriis temperantes, amicitiam pacemque colerent: neque bella geri, etiam, quod triſtiſſimum eſt, civilia neceſſum foret, neque ex bellis deinceps aut cruenta odia, aut occultæ ſuſpiciones timerentur.*

III. *Sed quando contra potentiam & improbitatem paucorum defendi rempublicam oportuit, armiſque vindicari, quod amicitiæ jurique denegatum fuerat, in eam neceſſitatem incidi, ut aut mihi cadendum cum libertate fuerit, aut ii proſternendi, qui nos perditos deletoſque cupiebant. Et Fortuna quidem juſtiori affuit cauſæ, multorumque prœliorum eventu declaravit, nondum abjeciſſe curam Romanæ rei Deos. atque hoc etiam ſubinde apparebit clarius, cum facta conſultaque mea dies aperiet, magniſque documentis palam fiet, qualem ei dederint animum, cui daturi victoriam belli arbitriumque pacis fuerant.*

§ I. Dio. Appian. Sueton. in Cæſ. c. 70. Flor. 4, 2. § II. Tacit. hiſt. 3, 76. Dio.

IV. *Nolim enim vestrûm quemquam ita maligne de me judicare, Patres conscripti, ut aliorum potius exempla, quam meos mores secuturum putet: neque si mihi victoria contulit, ut possem, quæ cupiam, facere, aliud facturum credatis, quam oporteat. Si Marium, & Cinnam, & Sullam, quorum naturam periculum texerat, nudaverunt victoriæ; non ideo me his similem fore existimaveritis, cujus moderationem, ne recensendo singula me laudare videar, non mutarunt tot prospera, sed probaverunt: Enimvero neque ergo Fortunam irreverenter me geram, aut indignationem excitabo Deorum, quos ferme non ulterius beneficia sua sarta tecta præstare cognovi, quam donec homines his modeste atque sapienter utuntur.*

V. *Neque vero ab initio belli aliud mihi propositum armorum præmium fuit, quam ut; victa invidia atque insolentia, virtutem explicarem meam tuto, & ex augenda utilitate publica gloriam acquirerem. Quos igitur in aliis reprehendi atque persecutus sum mores, iis absit ut me cupiam dedere, similemque his ostendere, quos superavi! Ego vero potius ipsa fortuna mea incitor, ut, nisi olim summa mihi voluntas fuisset omnia rite atque ordine administrandi, vel inde majorem sumturus impetum fuerim. Quem enim potius benefacere multis verum est, quam penes quem earum rerum maxima est facultas? cui vero minus aut concessum est peccare, aut necessarium?*

VI. *Deorum autem beneficia a quo æstimari rectius possunt, quam ab eo, cui illi summa omnia contulerunt? Quis majorem concordiæ pacisque publicæ aget curam, quam cujus eam servari maxime interest? Is igitur & animo imperabit plurimum, & potentia temperanter utetur; queis sine contineri magnam felicitatem diu non posse nemo dubitat. Quid si ad hæc accedat studium gloriæ, qua una in re me fateor esse intemperantiorem? An non qui & diligi a præsentibus, & laudari a posteris volet, operam dabit, ut iis factis moribusque studeat, per quæ ista tam pulchra atque desiderabilia quam certissime & comparantur, & retinentur?*

VII. *Neque hæc a me fingi, fidem vobis præterita non minus, quam præsentia, facient. Nihil locutus sum, quod non præ me*

tulerim perpetuo: &, si potentia mutasset animum, nunc maxime tempus erat declarandæ voluntatis, postquam, deletis non partibus modo, sed etiam reliquiis partium, sospes incolumisque & victoriæ compos redii. Sed prius omnia in me gravia atque acerba expetant, quam hunc induam animum, ut tyrannus patriæ & civium, quam rector atque princeps audire malim. Consulatus & dictaturæ, quas dedistis, ad salutem hominum, non ad perniciem valere volo. Hujus destinationis spondere fidem perpetua mea consuetudo debet.

VIII. *Qui enim credere poteritis, periculum a me cuiquam innocenti fore, quem scitis veniam dedisse semper, a quibus infestissime fueram oppugnatus: nonnullis & iterato? aut quomodo indulgebit suspicionibus, qui rapertas apud Pompejum, apud Scipionem literas introspicere noluit: & in ignem conjecit, ut, quos a pœna jam absolverat, etiam a metu omni liberaret? Igitur posita semel cura, & præteritorum obliterata memoria, tanquam recens in ejusdem reipublicæ societatem venissemus, benevolos amicosque afferamus animos, ut & vos meorum laborum fructum percipiatis, paternam rebus vestris adhibituri curam, & ego vestra prosperitate, tanquam boni parentes liberorum secundis rebus, gaudeam.*

IX. *Sane nihil tam in votis habeo, quam uti omnes, a delictis temperando, lenitatem meam sibi propriam atque perpetuam esse patiantur: si tamen aliquid forte peccatum erit, homines nos esse meminero. Et virtuti quidem rectèque factis semper erunt apud me parata præmia: errantes, quam mansuetissime poterit, ad officium revocabuntur. Neque milites meos timueritis, communes mihi atque vobis imperii custodes sunt. alendique multus ob causas necessario; sed neque contra vos alentur, & contenti his, quæ dederitis, amare discent eos, a quibus accipient. Sane pecuniæ plus solito exegisse fateor: sed hoc, quam seditiosos habere milites, præstabat, & levi profecto impensa redemtum est, quidquid peccare conscii victoriæ exercitus, inopia & necessitate irritati potuissent.*

X. *Mihi nihil ea diligentia quæsitum est: quin omne patrimonium effusum pro republica, & grande insuper æs alienum*

contractum. Sed quemadmodum ipſi liquido cernitis, pars in ſumtus bellorum erogata, reliquum ad vos reportatum eſt; ut ad vos omnis hujus opulentiæ fructus, ad me ſolum exigendi acerbitas & invidia perveniret. Sic enim locuples facta reſpublica dignitatem veſtram opaſque præſtare tutas poteſt, quando nec imperium ſine militibus, neque milites ſine ſtipendio retinentur. Abſit tamen, ut cuiquam moleſtus ſim pecuniæ cauſa. neque vectigalia nova conſtituam: veteribus contentus ero. ſemperque potius eo cogitationes curaſque meas conferam, quemadmodum vos opibus honoribuſque augeam, quam quemadmodum aliquid abrodam de præſentibus.

XI. Apud populum deinde ſimilia cum diſſeruiſſet, multum quidem exſtinxit de priore hominum cura: fiduciam excitare non potuit, priuſquam rebus ipſis comprobata promiſſa vidiſſent. Inter hæc apparatu facto, qualem magnitudo rerum geſtarum excuſare, opes imperii, unius in manum redactæ, pati potuerunt, quatuor triumphis urbem ingreſſus eſt, eodem menſe, ſed interjectis diebus. Primum & excellentiſſimum egit de Gallis, quorum multas magnaſque nationes ſubegerat, cujus *apparatus fuiſſe* traditur *ex citro*. Rhenus ibi traductus eſt, Rhodanuſque, & ex auro captivus Oceanus. Ingens multitudo nobilium captivorum currum anteceſſit, & imperator quondam omnium Vercingetorix.

XII. Et hic quidem, acto triumpho, cum aliis quibuſdam necatus eſt. Sed ejus diei lætitiam interpolavit caſus in omen tractus a plerisque. Prætervehens enim Fortunæ fanum, quod in Velabro Lucullus ædificaverat, axe diffracto, pæne curru exceſſus eſt; & dum alius apparatur atque adducitur, obortæ ſunt tenebræ. aſcenditque in Capitolium ad lumina, quadraginta elephantis dextra lævaque lychnuchos geſtantibus. Cæſar genibus per gradus Capitolii repſit; quamquam & ipſe jam ſtaret inter Capitolina numina, curruſque Jovi oppoſitum, & titulum haberet homine majo-

§ XI. Oroſ. 6, 16. Sueton. in Cæſ. c. 37. Appian. civil. l. 2. Vellej. 2, 56, Flor. 4, 2.

ris. Sed & inſcriptionem illam ſuſtuliſſe paulo poſt dicitur, ſolo nomine relicto.

XIII. Inter hunc honorem Cæſaris, cum omnium hominum magnitudinem egreſſus potentia ac felicitate videretur, annotata ſunt carmina plena probri, quæ currum inſequens exercitus militari licentia jecerat. *adlectos in ſenatum novos homines ignotoſque* traducebant: *Cleopatræ, mulierumque aliarum, etiam provincialium* objiciebant *amores, mœchum calvum* canentes adducere, *qui Romæ mutuum ſumſiſſet aurum, in Gallia prodegiſſet turpiter.* Potentiam quoque male partam ſugillabant, *ſi juſte vellet agere, pœnam daturum; quod ſceleſtus eſſe pergat, dominari. præmiorum* quoque *parſimoniam* cavillantes, alternis verſibus exprobravere, *lapſana ſe vixiſſe apud Dyrrhachium.*

XIV. Sed hæc quidem omnia æquo animo Cæſar patiebatur: *gaudere* quin immo dicebat, *noſſe milites ſuos, quam bono imperatore uterentur.* Unius dicti acerbitatem, quod objectum ſæpe ab inimicis probrum continebat, ægrius tulit: *Gallias a Cæſare ſubactas eſſe, Cæſarem ipſum a Nicomede; & triumphare Cæſarem, non triumphare Nicomedem. Id vero falſo ſibi objici* teſtatus, etiam jurejurando interpoſito, non ideo potuit expugnare contumaciam famæ, quin ultro tam impudens defenſio irrideretur. Triumpho peracto, epulum populo datum per multos dies: duoque & viginti triclinium impleta ſunt millia. frumentum accipere ſolitæ plebi deni modii extra ordinem, ac totidem olei libræ diſtributæ. quippe *poſtremo bello vectigal annuorum frumenti ducentorum millium medimnorum Atticorum, olei tricies centena millia librarum adjeciſſe reipublicæ* commemorabat. nummos quoque, promiſſos olim iiſdem, diviſit viritim trecenos. & pro mora & velut uſura, centeni inſuper additi.

XV. Veteranis itidem ſuper bina ſeſtertia, quæ belli civilis initio pronuntiaverat, vicena millia nummûm dedit,

§ XII. Diodor. l. 43. Sueton. Dio. § XIII. Sueton. Dio. Plin. 19, 8. § XIV. Liv. Epit. Vellej. Plut. in Cæſ. c. 78. Sueton. Dio. Appian. civil. l. 2.

centurionibus duplum, tribunis alarumque præfectis quadruplum. Quod autem numerum eorum, qui frumentum e publico acciperent, per licentiam temporum, præter modum excreviſſe compererat, recenſum eorum egit vicatim, numerumque de trecentis viginti millibus, ad centum quinquaginta millia retraxit. Altera deinde laurus Ægyptia fuit, ductaque ante currum Arſinoe, Niluſque translatus, & ad ſimulacrum ignium ardens Pharus. Achillæ quoque & Pothini ſpectati exitus.

XVI. *Hujus triumphi apparatum fieri* juſſerat *e teſtudine*, ſingulorum enim triumphorum ſercula & inſtrumenta, diverſa e materia parari, ad oſtentationem magnificentiæ & voluptatem oculorum, viſum illuſtrius fuerat. Sed Arſinoe poſt triumphum, in gratiam fratris ſororiſque dimiſſa eſt. Tertius de Pharnace currus Ponticum triumphum invexit. inter ejus pompæ ſercula trium verborum titulum prælatum ajunt, VENI, VIDI, VICI. Hujus triumphi fuit apparatus ex Ægyptia ſpina, quæ circa Thebas maxime naſcitur.

XVII. Quartum ex Africa triumphum duxit de rege Juba, cujus & filius puer ductus eſt, fortunata captivitate. Quippe liberaliter educatus Romæ, & regnum utriuſque Mauritaniæ tenuit poſtea, & Græcis literis eruditus, memorabilior etiam claritate ſtudiorum, quam regno, habitus eſt. Hujus triumphi ſercula conſtabant ex ebore, cujus & copiam eadem victoria ſubminiſtraverat. Diverſus animorum ſub eos dies habitus fuit. dolorem multa afferebant: præſertim quod de civibus Romanis, etiamſi titulo abſtineretur, re & facto triumphabatur. Omnium enim prœliorum tabulæ præferebantur, & illuſtriſſimi cujuſque noſcebantur imagines, una Pompeji effigie demta, quam invidiæ declinandæ Cæſar omiſerat.

XVIII. Sed Catonis, Scipionis, & Petreji extrema eli-

§ XV. Liv. Epit. Plut. Sueton. Dio, Flor. 4, 28. Appian. § XVI. Vellej. 2, 56. Dio. Sueton. Plin. 15, 9. § XVII. Appian. Plut. Plin. 5, 1. Vellej.

ciebant lacrimas: neque Gallico triumpho lata Massilia, neque Ægyptio ducta Arsinoe, parum indignationis ac misericordiæ commoverat. Quin & lictorum numerus, nullius unquam spectatus imperio, admonebat homines sortis suæ, & alienam vicem oblitos, suæ fortunæ cogebat ingemiscere. Vicissim captivorum reputantes multitudinem, & quam infestarum populo Romano gentium robur hi fuissent, rerumque gestarum inauditam antea magnitudinem, ab odio Cæsaris ad laudes & admirationem transferebantur. Delectabant & Achillæ Pothinique pœnæ, & Pontici regis tam celeriter dejecta arrogantia.

XIX. Opes etiam translatæ (*ad decies sexies millia sestertium fuisse* reperio, *coronas aureas dona regum ac civitatum, duo millia octingentas viginti duas, auri pendentes pondo viginti millia quadraginta quatuordecim*) mulcebant animos, magnam exinde partem suis mox usibus aut voluptati cessuram, scientium. Nam & viscerationem populo dedit Cæsar; & omnis generis spectacula diversis causis. Forum enim suum, eo, quod Romanum vocabatur, pulchrius, sed minori latitudine, ubi jus redderetur, templumque Veneris Genitricis, & juxta numinis effigiem Cleopatræ simulacrum dedicavit; cum multis & aliis nobilium artificum tabulis, inter quas *Timomachi Ajacem & Medeam octoginta talentis emisse* traditur.

XX. Locavit ibidem equi sui effigiem, qui humanis similes priores pedes habuit, neque sessorem recipere voluit, nisi Cæsarem; statuamque sibi loricatam dicari passus est, cum effigie, quam Arcesilaus fecit. Struxit & amphitheatrum, ubi funebribus filiæ ludis pronuntiatum olim populo munus atque venationes exhibuit. Fecit & ludos regionatim, per omnium linguarum histriones, item circenses, athletas, naumachiam. Munere gladiatorio depugnaverunt quidam Romani equites, sed & Furius Leptinus, cujus pater prætura m gesserat, & Q. Calpenus, senator quondam, actorque

§ XVIII. Cic. Phil. 8, 6. Vellej. 2, 56. Appian. § XIX. Liv. Epit. Dio. Appian. Plin. 35, 41.

cauſarum. Dimicare & Fulvius Setinus ſenator voluerat: ſed Cæſar negavit *paſſurum in ſenatoribus*, equites admiſit. Pyrrhicham ſaltaverunt Aſiæ Bithyniæque principum liberi.

XXI. Ludis D. Laberius eques Romanus mimum ſuum egit, quamquam ſexagenarius: quod ipſe diligenter excuſavit in prologo, *coactum ſe* teſtatus *blanda vi illius, cui ne Dii quidem ipſi negare quidquam potuiſſent.* Sed neque ſerviliter ſe geſſit in actione, ultuſque eſt injuriam dictis liberis ſub aliena perſona, *Quirites libertatem perdere* exclamans; &, quo verſu totum in ſe populum convertiſſe dicitur, quaſi vocem miſiſſet publici affectus, *Neceſſum eſſe multos timeat, quem multi timent.* Alienavitque ea libertate Cæſarem, ut Publium ei mimographum anteponeret; ſtatimque Publio palmam, Laberio annulum aureum cum quingentis ſeſtertiis daret.

XXII. Neque tamen Laberio vel excuſatio ſua, vel potentia Cæſaris præſidio fuit, quo minus equeſtri loco indignus poſt mimum actum haberetur. Cum e veſtigio in quatuordecim ſeſſum iret, per orcheſtram, qui ſenatorum in theatro locus erat, tranſeunti, Cicero ait, *Reciperem te, niſi anguſte ſederem;* ſimul & illum reſpuens, & cavillatus in numerum ſenatorum, quem Cæſar ſupra modum auxerat. nec tacitum a Laberio tulit, *mirum, anguſte ſedere, qui duobus ſoleret ſedere ſellis.* Sed nec ab equitibus receptus eſt, qui *gemino dedecore commaculatum ordinem* interpretabantur, *& quod eques Romanus in ſcenam attractus eſſet, & quod mimus in quatuordecim remiſſus.* Idcirco ita ſe coarctaverunt, ut venienti non eſſet locus. Sed neque ejuſdem ordinis plerique temperabant a majoribus probris.

XXIII. Circenſibus, ſpatio Circi ab utraque parte producto, quadrigas bigaſque & equos deſultorios agitavit patricia juventus. ejuſdemque nobilitatis turma duplex, majorum & minorum puerorum, Trojam luſit. Venationes per quin-

§ XX. Plin. 35, 12. Plut. Sueton. Dio. § XXI. Cic. familiar. 12, 18. Macrob. Saturnal. 2, 7. Agell. 17, 14. § XXII. Macrob. Senec. controv. 7, 3.

que dies ſunt editæ: & noviſſimo quingeni pedites, viceni elephanti, equites treceni commiſſi, ſublatis metis, quo ſpatium dimicantibus eſſet, biniſque caſtris eorum in locum repoſitis, euripoque in gyrum addito, contra eruptionem belluarum. Athletæ, ſtadio ad tempus exſtructo, in regione Martii campi certaverunt per triduum.

XXIV. Græcis ludis C. Octavium præfecit, ſororis ſuæ nepotem, quem ſucceſſorem fortunæ ſuæ deſtinatum, variis jam tum honoribus evehebat. Nam & nuper quatuordecim annis nato virilem ſimul togam & ſacerdotium in locum L. Domitii dederat; & Latinis præfectum urbis conſtituerat; & triumphans, ornatum donis militaribus, quamquam intereſſe non potuerat bello, currum ſuum proſequi juſſerat. Navale prœlium non in mari aut lacu aliquo, ſed in minore Codeta exhibuit, parte Martii campi effoſſa, & immiſſo flumine. Concurrerunt biremes ac triremes quadriremeſque Tyriæ & Ægyptiæ claſſis, quadringenis remigibus inſtructæ, & millenis navalibus ſociis.

XXV. Et hæc omnia ſpectacula cum tanto hominum concurſu celebrata eſſent, ut plerique advenæ inter vicos aut vias ſub pellibus manere cogerentur, multique mortales, & in his duo ſenatores eliderentur in turba; ab iis ipſis, quorum ſumma in talibus cura atque voluptas erat, *Cæſaris* reprehendebatur *cum fœvitia prodigalitas, qui, non contentus immenſo ſanguine, quem prœlia hauſiſſent, nunc per ludum & jocum tantam vim ejus, una cum extortis iniquiſſime pecuniis effunderet.* Opera quoque data fuerat, ut omni temeritate ſumtuum cujuslibet priorum exempla vincerentur. Munere gladiatorio carbaſinis velis totum forum Romanum intexit, ut ſpectatores a ſole defenderet, viamque Sacram ab domo ſua ad clivum uſque Capitolinum: *quod munere ipſo viſum eſſe mirabilius* tradunt. Studuit etiam inuſitata quædam naturæ opera oſtendere; tumque primum Romæ viſa eſt camelopardalis.

§ XXIII. Sueton. Dio. Appian. Plin. 8, 7. Nic. Damaſcen. § XXIV. Dio. Sueton. Appian. § XXV. Dio. Plin. 19, 1.

XXVI. Sed aliorum inermes erant querelæ, nec ultra ſonitum proceſſuræ inanium vocum: milites pernicioſe moveri cœperant, non cura honeſti, aut inutilium ſumtuum tædio, ſed quia non potius inter ipſos pecunia dividebatur. neque quieverunt, priuſquam ſua manu correptum aliquem ſuperveniens Cæſar ad ſupplicium centurionibus tradidit.

XXVII. Sed hic quidem non injuſte perierat: duos alios innocentes ſtolidiſſimæ ſuperſtitionis crudelitas abſumſit, ne publici quidem erroris ullo prætextu defenſa. Cum enim neque Sibyllinis libris hoc juſſum eſſet, neque ullo alio recepto oraculo, duo viri in campo Martio a pontificibus & Martiali flamine immolati ſunt. Inde converſus ad ordinandum reipublicæ ſtatum, judicia ſenatoribus & equiti tradidit, remotis, qui tertii ordinis fuerant, ærariis tribunis. Et quia ſe ipſum propterea, quod multis continenter annis Galliam obtinuiſſet, imperii conſuetudine captum norat, tulit, ne prætoriæ provinciæ pluſquam annum, ne pluſquam biennium conſulares obtinerentur. Ad replendam porro urbem, quæ ſuperioribus bellis vehementer exinanita fuerat, & coloniis tranſmarinis deducendis, quo circiter octoginta millia civium detinebantur, ſanxit, ne quis civis major annis vinginti, minorve quadraginta, qui ſacramento non teneretur, plus triennio continuo Italia abeſſet: neu quis ſenatoris filius, niſi contubernalis, aut comes magiſtratus, peregre proficiſceretur: neve hi, qui pecuariam facerent, minus tertia parte puberum ingenuorum inter paſtores haberent.

XXVIII. Propoſuit & iis, qui multos ſuſciperent liberos, præmia: & omnes medicinam Romæ profeſſos, & liberalium artium doctores, quo libentius & ipſi urbem incolerent, & alii appeterent, civitate donavit. Sumtus quoque recidit, non lata modo diligenter, ſed etiam exercita, lege. uſum conchyliatæ veſtis & margaritarum, niſi certis perſonis & ætatibus, perque certos dies, ademit. lecticis etiam uti

§ XXVI. Plin. 8, 18. Dio. § XXVII. Dio. Sueton. in Cæſ. c. 30. Cic. Phil. 8, 1.

matronas prohibuit, quæ nec viros nec liberos haberent, & minores eſſent annis quinquaginta quinque. circa macellum cuſtodes diſpoſuit, qui obſonia contra vetitum emta retinerent, deportarentque ad ſe; ſubmiſſis nonnunquam lictoribus atque militibus, qui, ſi qua cuſtodes fefelliſſent, jam appoſita e menſis ipſis afferrent.

XXIX. Correxit & faſtos, jampridem ſuperiorum temporum ignorantia, & per licentiam intercalandi, dum pontifices in gratiam publicanorum extendunt, aut contrahunt tempora, ita turbatos, ut neque meſſium feriæ æſtati, neque vindemiarum autumno reſponderent, & jam, quod ex emendatione Cæſaris intelligitur, qui V Non. Octobr. eſſe debuerat dies, principium anni haberetur. Igitur repudiata veterum ratione, qui ſecuti lunæ revolutiones fuerant, ad ſolis curſum ordinavit, Ægyptiis adhibitis, & principe omnium Soſigene, quos Alexandriæ conſuluerat, & M. Flavio ſcriba annitente.

XXX. Sed Alexandrini tricenos dies in menſes partiti, ſub finem anni quinque reliquos addebant. id diſplicuit Cæſari, potiuſque viſum, & illos quinque dies, & alios inſuper duos Februario detractos, certis menſibus adjicere, & quadrantes diei (eo enim ferme ſpatio ſolis converſio dies trecentos ſexaginta quinque ſuperat) colligere; donec ex his confecta dies quarto quoque anno intercalaretur, eo menſe ac loco, quo etiam apud veteres intercalari conſueverat, id eſt, ante quinque ultimos Februarii menſis dies: idque *biſſextum* cenſuit appellandum; quod nimirum id biduum pro uno die haberi, & diem ſextum Kal. Mart. vocari volebat.

XXXI. Ut igitur tam fœde luxatus annus ad ſiderum cœlique leges revocaretur, cum illos ſupervacuos dies, ad ſexaginta ſeptem in Novembrem ac Decembrem interjecit; tum menſem Mercedonium, ſive intercalarem, qui ex

§ XXVIII. Dio. Sueton. Euſeb. Appian. civil. l. 2. Solin. c. 3. § XXIX. Plut. in Cæſ. c. 83. Scalig. de emend. temp. l. 2. Dio. Appian. Plin. 18, 25. § XXX. Macrob. Saturnal. Herodot. 2, 4. Dio. Sueton.

consuetudine in eum annum inciderat, consumsit: unde factum est, ut annus ille, qui confusionis erat ultimus, in dies quadringentos quadraginta quinque protenderetur. Hæc ferme a veteribus tradita, nuper etiam assensum doctissimorum virorum meruerunt. Sed Dio plus septem & sexaginta diebus tribus his intercalaribus a Cæsare consumtos esse negat: cujus opinionem vir perquam eruditus e Gallia minime spernendis argumentis tuetur. Erat hæc res tam usu saluberrima, quam molitu difficilis, & ipse Sosigenes, tribus de ea commentationibus editis, se ipsum in quibusdam corrigere necesse habuit. præterea nihil in his Cæsar, nisi de consilio principum, aut etiam totius ordinis fecerat: neque tamen effugere dicacitatem hominum potuit. adeo ubi nimia taxandi licentia invaluit, non minus bene, quam secus facta, reprehenduntur.

XXXII. Sane Cicero, quasi potius a Cæsare, quam a cœlo, ea anni ratio indicta esset, cuidam dicenti, *cras lyram exorituram*, *Nempe ex indicto*, respondit. Sed idem Cicero magnis verisque præconiis Cæsarem extulit, cum is Marcello consulari, mentionem ejus inferente L. Pisone, & C. Marcello ad pedes se abjiciente, senatu etiam surgente, & rogante universo, nonnihil prius accusata ejus acerbitate, reditum cum summa illius dignitate concessisset. Quamquam illo beneficio Marcellus frui non potuit, cum a Mitylenis urbem repeteret, Athenasque veniisset, in ipso portu a P. Magio Chilone familiari suo interfectus: qui vetus Pompejanæ militiæ comes, aliquem amicorum ab eo sibi præferri non patiebatur.

XXXIII. Et asperserat Cæsarem suspicio: sed quibus aliqua veri cura erat, cum constaret de Magio, non sustinebant quidquam de Cæsare credere: purgavitque eum scripta ad Ciceronem epistola M. Brutus, Marcelli præcipuus admirator. Neque alio luculentiore testimonio magni-

§ XXXI. Macrob. Censorin. de die nat. Sueton. Plut. Erych. Put. de Biffext. c. 10. Plin. § XXXII. Plut. Cic. pro Marcell. Idem familiar. 4, 4 & 6, 4. Val. Max. 9, 11. Liv. Epit.

tudinem viri approbaverimus, quam quod in libro, quem de Virtute compoſuit Brutus, ei reddidit, *ſe vidiſſe Marcellum Mitylenis exſulantem, & quantum modo natura hominis pateretur, beatiſſime viventem, neque unquam bonarum artium cupidiorem, quam illo tempore. Itaque viſum ſibi ſe magis in exſilium ire, qui ſine illo rediturus eſſet, quam illum in exſilio relinquere.* Addiditque, *C. Cæſarem Mitylenas prætervectum, quia non ſuſtineret videre deformatum virum.*

XXXIV. Sed horum a Cæſare præclare conſtitutorum gratiam alia quædam elevabant, quod, relaturus gratiam clientibus ſuis, ſenatus numerum, indignis multis adſcriptis, ampliaverat: prætores creaverat duodecim, quot ſimul eodem anno fuerant nunquam: quæſtorum quoque & minorum magiſtratuum collegia auxerat: notatos a cenſoribus, metu judiciorum extorres reduxerat: condemnatos ambitus in Italia eſſe ſinebat. Etiam incivilis plane videbatur comitiorum ratio, quæ cum populo diviſerat, ut, excepto conſulatu, ceterorum magiſtratuum partem dimidiam populus, alteram ipſe conſtitueret. Unde *Candidati Cæſaris* appellati, quos nullo repulſæ metu brevibus libellis, circum tribus miſſis, commendabat.

XXXV. Sed & Cleopatræ amor magnopere datus eſt crimini, quæ anno eodem Romam regio comitatu venit, accitu ipſius. Cæſar mulieri viroque (minor ille Ptolemæus fuit) hoſpitium in ſuis ædibus dedit. notatuſque eſt, tanquam præter notiſſimum Cleopatræ adulterium, etiam puero nefarie illuderet. Sane maximis honoribus præmiiſque auctos, *regeſque ſocios & amicos* appellatos, remiſit in regnum: filium etiam, quem Cleopatra paulo poſt diſceſſum ejus ex Ægypto pepererat, de ſuo nomine *Cæſarionem* appellari paſſus eſt. quem quidem *Cæſari forma quoque & inceſſu ſimilem fuiſſe*, tradiderunt. M. Antonius etiam, *agnitum ab eo*, ſenatui affirmavit. contra quem Oppius librum

§ XXXIII. Cic. ad Attic. 13, 10. Senec. conſ. ad Helv. § XXXIV. Sueton. Dio. Quinctilian. 6, 3. Tacit.

edidit, *non esse Cæsaris filium, quem Cleopatra dicat*: plane quasi patrocinio res egeret.

XXXVI. Dum ista Romæ geruntur, in Hispania plus obortum belli erat, quam aut classe prius e Sardinia, aut mox cum Q. Fabio Maximo, Q. Pedio legatis, exercitu misso coerceri posset: ipsiusque jam Cæsaris præsentia requirebatur. Igitur urbis custodia M. Lepido, & sive sex, sive octo præfectis permissa, (nam de numero dubitatur) quos proprætoribus constituit, qui per absentiam suam res urbanas administrarent, in Hispaniam profectus est, quartum jam non consul, sed designatus, sine collega. Neque supervacuum fuerit explicare, quali tum honore, & quoties præditus egerit; quando annus ille confusionis hæc quoque confundendi occasionem scriptoribus præbuit.

XXXVII. Sed quoniam alii *consulem*, alii *dictatorem* fuisse volunt, Suetonii sententiam veram esse judico, *tertium & quartum consulatum gessisse titulo tenus, contentum dictaturæ potestate, decretæ simul cum consulatibus*. Igitur & in tres novissimos menses, puto per eam causam, quod jam ipse consul cum collega per duodecim menses fuisset, (nam annus ille, ut est expositum supra, mensibus quindecim constitit) binos suffecit. Neque vero comitia consularia, quæ sunt circa id tempus a M. Lepido consule eodem & magistro equitum habita, eo pertinuisse crediderim, ut Cæsari sub finem demum anni tertius consulatus daretur; sed ut novi consules sufficerentur.

XXXVIII. Plurimum certe moveor auctoritate scriptoris, qui bellum Hispaniense tradidit: quem certe, quicunque tandem fuerit, iisdem temporibus vixisse constat: nec iniquum arbitror, ut huic Fastorum fragmenta, quibus alioquin permultum tribuo, posthabeantur. Ceterum Hispaniensium armorum hæ ferme causæ fuerunt. Proximus sub Cassio & Marcello tumultus, Cæsaris legiones dis-

§ XXXV. Sueton. Euseb. Dio. Plut. in Cæs. c. 72. § XXXVI. Dio. Sueton. Liv. Epit. Appian. civil. l. 2. Fasti Capitol. § XXXVII. Sueton. in Cæs. c. 76. Dio.

cordia & ſuſpicionibus labefactaverat; metuque pœnæ miſerant ad Scipionem legatos: deinde cum Scipio victus eſſet, Pompejus morbo in Balearibus attineretur, T. Scapula, Q. Aponio ducibus, Trebonio Cæſaris legato negarunt obſequium, totamque fere Bæticam traxerunt ſecum ad defectionem.

XXXIX. Interim & Pompejus trajecit in Hiſpaniam, uſuſque occaſione, dum muneribus dandis Romæ Cæſar tempus terit, præter ſpem omnium, brevi magnas copias collegit. Nam favore paterno adjutus, a multis civitatibus ſocietatem & auxilia obtinuerat: quibus inſtructus, alias vi adjungebat partibus. Jamque Carthaginem Novam obſidebat, cum Scapula, & qui cum eo erant, imperatorem eum agnoverunt; viciſſim nihil non & dicentem & facientem, quo ſibi benevolentiam hominum pararet. quod alioquin abruptis conſiliis neceſſarium, ab ingenio aſperiore & ruſtico extorſerat etiam Allobrogum fuga, qui Curionis milites, deinde Jubæ captivi, poſt ab hoc Pompejo transditi, neſcio quam ob offenſam, ad hoſtes transfugerant.

XL. Hac nova humanitate multi etiam allecti ſunt ex hoſtilibus caſtris: eorum maxime, qui olim ſub Afranio militaverant. Acceſſerunt interim & ex Africa cum alii, tum Sex. Pompejus Varuſque & Labienus, a quibus ſimul claſſis inſtar adductum eſt. Ea quoque res, quod frater venerat, vires auxit, ſpem favoremque hominum accendente fama, pro uno duos ſtare Pompejos: ideoque auxilia diverſiſſimis ex locis confluebant. Sed ſurgentem hanc & proxima quæque amplectentem potentiam, quorundam adventu, quos Cæſar præmiſerat, ſparſa mox affuturi fama ſtitit: Cnæuſque, diffiſus alia retineri poſſe, relicta maritima ora, in Bæticam ſe recepit.

XLI. At inter P. Varum & C. Didium haud procul Carteja in ipſo Oceani oſtio contractum navale prœlium,

§ XXXIX. Auctor de B. Hiſp. Nic. Damaſcen. Dio. Cic. familiar. 13, 15. § XL. Appian. Flor. 4, 2.

repens tempestas etiam effecit tristius, sic quoque depressis multis ex utraque classe navibus. Cessit tamen Varus, objectisque in fauce portus ancoris, inter sese inexplicabili nexu obvinctis, arcuit ingressum hostilium navium, classisque reliquias servavit. Interea Cæsar in Hispaniam venit admirabili celeritate, & quod miraculum auget, iisdem septem & viginti diebus (tot enim, nec amplius, Roma Obulconem, ubi exercitus erat, pervenit) poemate, quod inscribitur Iter, compositio.

XLII. Ullam oppidum Cn. Pompejus tum oppugnabat, ab aliquot mensibus. Idcirco Cæsar, sperans bene meritam civitatem sola adventus sui fama liberari posse, relicta majori parte militum, cum paucis, qui sequi poterant, ab equitatu Fabii & Pedii legatorum, quem occurrere sibi jusserat, in castra deductus est. Sed Pompejus, unum virum uni non adeo præstare ratus, in obsidione persistebat. Cæsar igitur undecim cohortes per L. Julium Patiecum introduxit Ullam, per media Pompeji præsidia tutum iter præbente nocte, ventis & tempestatibus horrida: ipse contendit Cordubam, non modo spe avertendi Pompejum ab Ulla, sed etiam capiendi per proditionem oppidi: quam ei spem legati Cordubensium injecerant, nupero ejus adventu, cum a Pompejo modo discessissent, obviam profecti.

XLIII. Priori consilio respondit eventus. namque Sex. Pompejus, qui cum præsidio Cordubam tenebat, trepidis nuntiis accivit fratrem. Sic & Ulla prope capta discrimen effugit, & Corduba a Cæsare relicta est: quem præter hostem etiam vexare morbus cœperat. Igitur dilatum in hiemem bellum, neque discessum in hiberna; cum interim quartum consul, & valetudinem recuperavit Cæsar, & partem exercitus, quæ consequi celeritatem ejus nequiverat, recepit. Ategua firmissimum erat præsidium Pompeji, quo plurimum frumenti comportatum fuerat. Id subito Cæsar

§ XLI. Flor. Dio. Appian. Strab. l. 7. § XLII. Auctor de B. Hisp. Dio.

aggreſſus, circumvallare inſtituit, ſuſque deque ferente Pompejo, qui, munitionibus oppidi confiſus, parcebat militibus ſuis, prius exiſtimans futurum, ut frigoris vehementia deſiſteret Cæſar, quam Ategua caperetur. Sed illo pertinacius inſtante, cum exercitu eodem profectus eſt. Multa forte caſtella in adventum ejus exſtruxerat Cæſar, ut equitum peditumque præſidiis venientem arceret.

XLIV. Sed forte accidit, ut, quo tempore Pompejus veniret, ſub ortum diei nebula craſſiſſima cœlum tegeret. igitur eo facilius & perrupit Cæſaris præſidia, & multos ejus equites concidit. Legiones omnino habebat tredecim: ſed quibus præcipue confideret, duæ erant vernaculæ, quæ a Trebonio transfugerant; una facta ex coloniis Hiſpaniæ, una Afraniana ex Africa, quam ſecum Pompejus adduxerat. reliquæ conſtabant ex fugitivis, ne ipſæ quidem plane contemnendæ, cum quartum jam annum plerique fuiſſent in armis exerciti, projectamque afferrent ad prœlia audaciam. Neque tamen auſus eſt ſubſidio venire ſuis: tantum, quia duce carere Ateguenſes cognoverat, L. Munatium Flaccum miſit.

XLV. Is, *ſe Julianarum partium, & tribuni cornicularium eſſe*, ſimulans, noctu ſolus vigiles quoſdam adiit, tanquam miſſus ad circumeundas excubias: a quibus accepta teſſera, alios fallens, alios evitans, a poſtremis etiam deductus, quibus, *ſe miſſum a Cæſare ad recipiendum per proditionem oppidum*, perſuaſerat, per medias ejus copias Ateguam ingreſſus eſt. Pompejus, incenſis nocte caſtris, inter Ucubim & Ateguam in montibus conſedit: mox, etiam his incenſis caſtris, Cordubam intendit iter. Interea cum ad Cæſarem Arguetius (an Aruntius?) & Aſprenas veniſſent, quorum ille ſigna quinque Saguntinis obiter ademta retulerat, longius evagari Cæſaris equites cœperunt, & eos, qui commeatus ad caſtra Pompeji vehebant, excipere.

§ XLIII. Dio. Auctor de B. Hiſp. § XLIV. Auctor de B. Hiſp. Dio. Appian. civil. l. 2. § XLV. Front. Strat. 3, 14. Dio. Auctor. de B. Hiſp.

XLVI. Sed qui in præſidio Ateguæ erant, ferociter repugnabant, non ferro tantum, ſed etiam igne per omnia ingenia mittendi, ſe tuentes; donec ſemper cum damno repulſi, iram verterunt in oppidanos, qui Cæſari favere credebantur: nec ipſos modo occiderunt, ſed etiam, auctore Flacco, feminas, vocatis nominatim ad ſpectaculum viris, quos apud Cæſarem eſſe ſciebant, jugulatas præcipites miſerunt de muro; infantes (dictu quoque fœdum) partim in gremiis matrum trucidarunt, alios in conſpectu parentum aut humi affixerunt, aut in ſublime jactatos ſubrectis exceperunt pilis. Sub veſperam ejuſdem diei venit ad eos clam a Pompejo tabellarius, *turres aggeremque* jubens *accendi, & tertia vigilia tentari eruptionem: ſe nocte tota futurum in armis, ut tutiorem daret ad ſe receptum.*

XLVII. Infelix conatus fuit. reflante vento, ignis in opera Romana jactus ædificia comprehendit oppidi, erumpentesque fumo involvit, ancipiti periculo, quod eodem tempore telis etiam hoſtium lapidibuſque petebantur. Igitur occiſi captique magno numero, & argentum, & veſtis, quam eo conſilio extulerant, ut eorum direptione diſtractos opprimendo, viam ad erumpendum facerent, victoribus prædæ fuit. Neque tamen deſtiterunt a defenſione, ſed ventum ſecundum nacti, turrim Cæſaris incenderunt.

XLVIII. Sed multis ex oppido transfugientibus, neque inter ceteros integra concordia, tabellæ de muro ſunt dejectæ, hoc exemplo: *L. Munatius Cæſari. Si mihi vitam tribuis, quoniam a Cn. Pompejo ſum deſertus, qualem me illi præſtiti, tali virtute & conſtantia futurum me in te eſſe præſtabo.* eodemque tempore legati oppidanorum, qui ante exierant, Cæſare adito, *ſi vitam ſibi concederet, poſtridie oppidum eſſe dedituros*, dixerunt. Ille, *ſe Cæſarem eſſe, fidemque præſtare ſolitum*, reſpondit. Ita ante diem XI Kal. Martii, quæ primo anno Juliano fuerunt, oppido potitus eſt, & *Imperator* appellatus ex victoria, quartum jam dictator deſignatus,

§ XLVI. Val. Max. 9, 2. Auctor de B. Hiſp. § XLVII. Dio. Auctor de B. Hiſp.

conſul itidem quarto: quem honorem, ſine collega decretum, inire ad finem belli diſtulit.

XLIX. Pompejus, his auditis, caſtra Ucubim verſus movit, convocatiſque Ucubenſibus, *inquiri fautores victoriæ hoſtium* juſſit: ex quibus occidit homines ſeptuaginta quatuor: major aliquanto numerus, cum in oppidum reduceretur, negligentia an ſponte cuſtodum, in Cæſaris caſtra perfugit. Similis cædes ſimilibus cauſis apud Burſavolenſes eſt edita. Cæſar, rebus Ateguæ conſtitutis, ita propinquis a Pompejo locis conſedit, ut caſtris conferre caſtra videretur. Ibi dum uterque operibus viribuſque ſuperare adverſarium contendit, aliquot minora prœlia facta ſunt, certamenque ſingulare commiſſum inter ſpectatæ virtutis viros Turpionem Ambivium & Q. Pompejum Nigrum.

L. Quod tamen ferme ſuperior Cæſaris res erat, Pompejus itidem caſtra movit; moventemque Cæſar eſt inſecutus, donec eos in Mundenſem campum, fatalem Pompejo futurum, belli ratio deduxit. Et erat inde diſceſſurus Cæſar: ſed audito, *Pompejum de tertia vigilia ſtetiſſe in acie*, vexillum (id ſignum erat pugnæ) propoſuit; ſed, ut eſt obſervatum, ſolito mœſtior. Similiter Pompejus, conſilii inops, & neque conſtitutam adverſus longa belli detrimenta ſociorum fidem ratus, properabat decernere, licet prodigiis aperte deterrentibus. Sane ſimulacra ſudaſſe, *ſonitus armorum* auditos in cœlo, itemque monſtroſos animalium partus, faces ab oriente tranſcurrentes in occaſum, ſpernere pro irritis aut ambiguis poterat: ſed aquilæ Pompejanarum legionum, fulmina, quæ pedibus aurea tenebant, viſæ dejicere, alaſque concutere avolaturis ſimiles, haud dubiam cladem videbantur portendere.

LI. Planities inter utraque caſtra intercedebat millium quinque paſſuum, ſubjecta collibus, in quibus Ucubis erat condita, & Pompeji acies conſtiterat. In ea planitie, ſed pro-

§ XLVIII. Auctor de B. Hiſp. § L. Auctor de B. Hiſp. Flor. 4, 2. Dio. Jul. Obſeq.

pius colles, ſpatium interjectum uliginoſum erat, rivo per cœnoſum & paluſtrem locum decurrente. Ita duplici locorum favore Pompejanos defenſos tamen aggredi Cæſar ſtatuit, teſſera *Veneris* propoſita, cum Pompejus ad excitandam patris memoriam *Pietatem* ſuis dediſſet. Tredecim Pompejus legiones in prœlium deduxerat, equitatu lateribus circumfuſo, & levi armatura, ſex millium numero, quibus prope alterum tantum acceſſit ab auxiliaribus Hiſpanis Mauriſque: filios enim ſuos Pompejo rex Bocchus auxilio miſerat; cum adverſarius ejus Bogud in præſidiis Cæſaris eſſet.

LII. Ceterum auxilia utrobique haud magno fuerunt uſui: pugnaque vix tentata, Romanis militibus campum reliquerunt. Cohortes octoginta Cæſar eduxerat, cum octo millibus equitum. Hi virtute ſuperiores hoſtibus, iniquitate loci laborabant, ad extremæ planitiei voraginoſa progreſſi. Nullo unquam prœlio fluctuata magis Cæſaris fortuna eſt; ut prope Juliani diffiderent victoriæ. Diu pari Marte nihil aliud quam occidebant occidebanturque; donec pugnando utrinque feſſis, velut tacitis induciis quies, & mœſtum ſilentium tenuit. Mox renovata pugna, impulſum eſt illud veterani militis invictum robur, ne prorſus fugeret, verecundia magis, quam virtute, retentum.

LIII. Ibi vero Cæſar vinci inſuetus, ad præveniendum hoc dedecus, cogitaſſe de conſciſcenda ſibi nece traditur, id quidem conſtat, equum e conſpectu abduci juſſiſſe, ſcutoque cujuſdam arrepto, in primam provolaſſe aciem, increpita *Fortuna*, *qua veterem ducem ſemperque victorem pueris proderet.* Variis inde vocibus pudorem virtutemque ſuorum ſtimulans, cum ante prima ſigna ſic procurriſſet, ut vix decem ab hoſte pedibus diſtaret, magnam in ſe conjectam vim miſſilium excepit ſcuto, aut modica corporis declinatione vitavit. Tum vero conniſi decumani, quorum in mediocri numero maxima virtus exſtabat, redintegra-

§ LI. Auctor de B. Hiſp. Strab. l. 11. Dio. § LII. Auctor de B. Hiſp. Flor. 4, 2. Vellej. 2, 55.

runt prœlium. nec hoſtes rem geſſerunt ſegnius, quos & ipſos ſuus imperator, adoleſcens impetus ad bella maximi, dimiſſo itidem equo, periculo communicans animabat.

LIV. Cum ita pari animo ac Marte totam ferme diem continuata pugna eſſet, ſub veſperam, unde minime ſperabatur, orta eſt victoriæ occaſio. Rex Bogud, qui initio prœlii reliquerat locum, cum inſtare ſibi neminem cerneret, dum adverſarii contumaciſſima pugna detinentur, tentandorum caſtrorum conſilio capto, Labienum non fefellit. Idcirco protinus quinque cohortes ex acie ſua detractas ſubſidio caſtris ire juſſit. At Cæſar, his abire viſis, *fugere* inclamavit *hoſtem*, ſive credens ita eſſe, ſive hac ſpecie abuſurus ad victoriam. Hinc certe & erecti Juliani, & territi hoſtes ſunt, veræque mox fugæ initium fuit, falſo credita; cum, etiam errore comperto, non amplius reſtitui turbati ordines poſſent.

LV. Hæc pugna pugnata Liberalibus, advertit hominum curam, ut eodem die ante quadriennium Italiam a Pompejo relictam recordarentur. Victi pars in caſtra, pars in oppidum refugerunt. caſtra expugnata ſunt, pari propere utrorumque clade. Mundam quia Cæſar ſtatim circumvallari imperaverat, ne quis per noctem evaderet, & aggeri exſtruendo nec temporis ſatis, nec materiæ ſuppetebat; congeſta ſunt hoſtilia cadavera, aggerque ex his effectus, valli vicem ſcutis pilisque & jaculis, quibus confixa corpora tenebantur, explentibus. Et gaudebat fœda crudelitate miles, vertendiſque ad oppidum occiſorum capitibus, tanquam virtutis ſuæ teſtimonio delectabatur.

LVI. *Cecidiſſe* tradunt *eo prœlio Pompejanorum ſupra triginta millia, quos inter Labienum & Varum*, quibus fieri Cæſar funus juſſit: *& equitum Romanorum ex urbe & provincia circiter tria millia.* Aquilæ omnes captæ, cum ſignis & faſcibus, præterea duces belli ſeptemdecim. Victores deſide-

§. LIII. Oroſ. 6, 16. Sueton. in Cæſ. c. 36. Front. Strat. 2, 8. Plut. in Cæſ. c. 79. Appian. Auctor de B. Hiſp. Vellej. § LV. Dio. Appian. Flor. § LV. Dio. Auctor de B. Hiſp. Oroſ. Plut. Cic. ad Attic. 9, 18. Flor. Val. Max. 7, 6.

rati ad hominum mille pedites, equites, promtiſſimus quiſque, & vulnerati ad quingentos. Hoc de prœlio dixiſſe Cæſarem ferunt, *ſæpe ſe de victoria, tum primum de ſalute dimicaſſe*. Ceterum perditarum rerum nuntius ad Sex. Pompejum Valerius adoleſcens Cordubam ex prœlio venit. Idcirco Sextus, diſtributa equitibus pecunia, nocte Corduba profectus eſt, ad Cæſarem de pace iturum ſimulans: cetèrum perfugit in Celtiberiam, ibique repertis latebris, latrocinio ſe toleravit.

LVII. Diverſa Cnæo fortuna fuit. Is, primum ex acie centum quinquaginta equitibus, peditibuſque paucis comitatus, non prius remiſit fugam, quam Cartejam perveniſſet, Munda diſtantem millibus paſſuum ducentis, ubi naves habebat. Interea Cæſar Cordubam profectus eſt: cujus adventu Scapula, primus eorum tumultuum auctor, magnifice prius epulatus, jugulum ſervo præbuit. Cordubæ magna erat diſcordia, ipſis dedere cupientibus oppidum, reſiſtentibus ſervis, quorum ingentem vim Pompejus armaverat. ii, cum legiones Cæſaris recipi viderent, incendere oppidum cœperunt. ſed ſuperati a Julianis perierunt hominum circiter millia duo & viginti, non connumeratis, qui extra murum ceciderant: reliquos Cæſar vendidit. Inde Hiſpalim itum, diviſam & ipſam ſtudiis atque factionibus. Igitur cum legati miſſi ad Cæſarem præſidium ab eo præfectumque Caninium introduxiſſent, Philo quidam, Pompejanarum partium acerrimus defenſor, clam ad Cæcilium Nigrum profectus, magnaque ab eo Luſitanorum accepta manu, noctu per murum intromiſſus eſt, Cæſariſque præſidium interfecit.

LVIII. Cæſar, ſi infeſtius oppugnaret obſeſſum, ne oppidum a deſperatis incenderetur veritus, conſulto *ſegnius adminiſtrari omnia* juſſit, quo ſpem effugii præberet hoſtibus.

§ LVI. Plut. Auctor de B. Hiſp. Appian. Dio. Flor. Cic. ad Attic. 12, 36. § LVII. Appian. Auctor de B. Hiſp. Strab. l. 11. Cic. famil. 9, 13.

Nec aliter, quam cogitaverat, factum. Eruperunt illi, &, incenſis ad flumen Bætim navibus, quo diſtinerent Julianos, profugiunt: ſed a præparatis ante equitibus conciduntur. Sic Hiſpali recepta, verſus Aſtam proceſſit, unde legati venerant, oppidum dedentes: & in itinere oppugnatis, quæ reſiſtebant, ad Cartejenſes contendit, quorum legati *Pompejum in ſua poteſtate eſſe* renuntiaverant. Sed ea quoque civitas diſceſſerat in partes, &, re cognita, portæ ſunt a Pompejanis occupatæ.

LIX. Tandem magna excitata ſeditione, & cæde edita, ſaucius humero Pompejus naves triginta occupat longas, iiſque profugit. ſed premente fato, dum navigium conſcendit, funiculo irretivit pedem, & accelerans quidam, ferroque abrumpère funiculum volens, ſiniſtrum ejus crus incidit. Comperta Pompeji fuga, Q. Didium, qui Gadibus claſſi præerat, excitavit, ut mari eum terraque perſequeretur. Sed Pompejana claſſis, nullis rebus paratis profecta, intra quartum diem aquationis cauſa, ad montana quædam loca applicuit. Eo loco Didius occurrit, &, navibus quibuſdam incenſis, aliis captis, præcluſit maritimam fugam. Pompejus, deſerta & avia petens, poſtquam *adeſſe cum Didianis equitibus & cohortibus Cæſennium Lentonem* audiit, ad ultimam ſpem munito loco haud procul Laurone capto, repugnat.

LX. Cæſennius, ubi vi capere locum poſſe deſperat, circummunire inſtituit. Tum vero Luſitani, certiſſimum exitium fuga vitare coacti, deſeruerunt Pompejum, qui, præter accepta vulnera talo etiam intorto, neque pedes iter facere poterat; neque, ut equo vehiculove uteretur, natura loci præcipitiis aſpretiſque horridi ſinebat. Idcirco cavis exeſiſque rupibus & antris ſe occultans, captivorum indicio proditus eſt, atque interfectus. Caput adoleſcentis præciſum Cæſennius retulit, idque a Didio tranſmiſſum, Cæſari revertenti Hiſpalim a. d. pridie Id. Apriles relatum

§ LVIII. Dio. Auctor de B. Hiſp. Cic. § LIX. Dio. Appian. Auctor de B. Hiſp. Strab. l. 11. Flor. 4, 2. Vellej.

est. Cæsar *in conspectum dari populo, ad reprimendos rebellium spiritus, deinde sepeliri* jussit.

LXI. Neque diu lætatus hoc eventu Didius, a Lusitanis, qui se denuo collegerant, per insidias occisus est. Interea qui Mundæ fuerant circumsessi, cum eruptionem tentassent, essentque a Fabio cum magna cæde rejecti, dolum paraverant, ut magna manus, per speciem transfugii recepta, in castris administraret cædem, eodemque tempore ceteri eruptionem facerent. Sed, prodito eorum instituto, Fabius tesseram per castra dedit, *uti omnes Mundenses extra vallum conciderentur.* Tandem operibus assiduis intercluſi, cum extremum malorum accessisset discordia, deditionem aliis volentibus, ceteris alia omnia, inter ipsos concursum est, & portæ ab alteris adapertæ.

LXII. Nec prætermisit occasionem Fabius, occisisque multis, reliquos redegit vivos in potestatem. Munda cum immensa hominum cæde expugnata, vicinum oppidum Ursaonem tentari placuit, situ operibusque permunitum. Interea Cæsar a Gadibus, quo processerat, Hispalim regressus, commeatu convocato, severa oratione Hispanos increpuit, *quod beneficiorum, quæ primo quæstor iis, postea prætor, deinde consul, nuper dictator victorque frequentia & magna dedisset, immemores, tam facile ad arma contra se capienda inducti essent.* Deinde revolutus *ad perpetuæ suæ clementiæ commemorationem, conservaturum se provinciam* dixit. Pecunia maxime imperata est, quibusdam & agri ademti, & graviora imposita stipendia.

LXIII. Sed ex æde Herculis Gaditani donaria sustulit, satis assuetus, apertissimis rapinis atque sacrilegiis sustinere bellorum atque munerum impendia. Ne sociis quidem & bene meritis gratuita beneficia tribuit, agro donando, aut immunitate concedenda, civitatisque & coloniæ nonnullis dando jura. Sub hoc tempus Hispalim deducta colonia, ex nomine Cæsaris & Romæ, Julia Romulensis appellata

§ LX. Auctor de B. Hisp. Cic. Phil. 12, 9. Plut. in Cæs. c. 79. Appian. § LXI. Auctor de B. Hisp. § LXII. Oros. 6, 16. Dio.

eſt. Inter hæc otia, (hæc enim bellicis comparata laboribus, homini nunquam ceſſare ſolito otia videbantur) Anti-Catones duos ſcripſit, vituperationem continentes Catonis, laudationique Ciceronis oppoſitos. His rebus ferme ſeptimum intra menſem confectis, C. Octavius ad avunculum Cæſarem Carteiæ adhuc agentem venit, impeditus morbo, ne diſcedentem Roma comitaretur.

LXIV. *Per eos dies enatum palmæ germen in loco Mundenſis pugnæ, huic Octavio proſperum omen feciſſe* credunt, quem tantarum opum ſucceſſorem Deus deſignaverat. Sed ad ſuam fortunam trahens Cæſar, factus erat hilarior atque confidentior. tantoque facilius accepit Octavii preces, tam pro aliis interpoſitas, quam etiam pro Saguntinis, qui multis criminibus urgebantur, cum ad conventum Carthaginienſem Cæſar acceſſiſſet. Cetera deinde provincia conſtituta, uti commodum properanti fuerat, Romam ad triumphum deceſſit.

§. LXIII. Sueton. in Cæſ. Dio. Iſidor. Plin. 31, 14. Cic. ad Attic. 12, 39. Nic. Damaſcen. § LXIV. Dio. Nic. Damaſcen. Appian. civil. l. 2.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER LXXXI.

IN LOCUM LIB. CXVI LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI DECIMI SEXTI.

C. Cæſar ex Hiſpania quintum triumphum egit. Et, cum plurimi maximique honores ei a ſenatu decreti eſſent, inter quos ut Pater patriæ *appellaretur, & ſacroſanctus, ac dictator in perpetuum eſſet, invidiæ cauſam adverſus eum præſtitere, quod ſenatui deferenti hos honores, cum ante ædem Veneris Genitricis ſederet, non aſſurrexit; & quod a M. Antonio conſule collega ſuo, inter Lupercos currente, diadema capiti ſuo impoſitum in ſella repoſuit; & quod Epidio Marullo & Cæſetio Flavo tribunis plebis, invidiam ei tanquam regnum affectanti moventibus, poteſtas abrogata eſt. Ex iis cauſis conſpiratione in eum facta, (cujus capita fuerunt M. Brutus & C. Caſſius, & ex Cæſaris partibus D. Brutus & C. Trebonius) in Pompeji curia occiſus eſt viginti tribus vulneribus, occupatumque ab interfectoribus ejus Capitolium. Oblivione deinde cædis ejus a ſenatu decreta, obſidibus Antonii & Lepidi liberis acceptis, conjurati a Capitolio deſcenderunt. Teſtamento Cæſaris heres ex parte dimidia inſtitutus C. Octavius ſororis nepos, & in nomen adoptatus eſt. Cæſa-*

ris corpus, cum in campum Martium ferretur, a plebe ante roſtra crematum eſt. Dictaturæ honos in perpetuum ſublatus eſt. C. Amatius, humillimæ ſortis homo, qui ſe C. Marii filium ferebat, cum apud credulam plebem ſeditiones moveret, necatus eſt.

I. HISPANIENSEM Cæſaris triumphum, non uti conſueverat, lætum populo, ſed peracerbum fuiſſe tradunt; quia ſub Hiſpanorum præſcriptione, non de rege aliquo aut imperatore barbaro, ſed aperte de civis ampliſſimi modo, mox miſerrimi, oppreſſa domo ducebatur. Itaque nec apparatus, (erat autem ex argento raſili) nec epulum, quod populo dedit, pari voluptate lætitiaque celebrata ſunt: quamquam duo præbuiſſet prandia; quia prius parcius atque tenuius, quam pro ſua liberalitate, inſtructum crediderat. Tum quoque frumentum populo diſtribuit, ne quid magnificentiæ deeſſet. Porro poſt triumphum conſularia comitia habuit, ſuffecitque ſibi in tres noviſſimos menſes (tot enim ſupererant) Q. Fabium Q. F. Q. N. Maximum, C. Trebonium C. F. tanta quidem indignatione populi, veterem morem iterum violari non ferentis, ut, Q. Fabio theatrum introeunte, cum lictor *animadverti* ex more juſſiſſet, univerſi reclamaverint, *non eum eſſe conſulem.*

II. Triumphum etiam eidem Fabio, ſed & Q. Pedio, legatis ſuis, decernendum curavit ex Hiſpania, quaſi parum fuiſſet, ſemel traductam eſſe civilium armorum calamitatem; quamquam nihil illi ſuis auſpiciis geſſerant. Fabius Maximus a. d. III Id. Octobr. in conſulatu ſuo triumphavit; a. d. Idus Decembr. Pedius. Hi triumphi, cum minime favente populo ducerentur, etiam ob mediocritatem pompæ deriſi ſunt. Cum enim paucis ante diebus Cæſar oppida eborea aut argentea tranſtuliſſet, deinde Maximus lignea; *thecas eſſe oppidorum Cæſaris* jactitatum eſt.

§ I. Plut. in Cæſ. c. 80. Vellej. 2, 56. Dio. Suston. in Cæſ. c. 38.

Sed mirari non oportet, Cæsarem hanc ostentasse victoriam, cum tantis excepta Romæ publicis gratulationibus esset, tam singularibus cohonestata decretis.

III. Sane tantum illi verecundiæ superfuerat, ut neque nuntios ex Hispania, neque literas publice mitteret; at Patres, plerique adulandi studio, nonnulli quo majore oneratum invidia velocius & excusatius perderent, honores nullo jure, nec exemplo congerebant. Et Cicero quidem, quantum summo cuique hominum tribui potest, sententia sua dederit. Sed alii sic adauxerunt, ut Cicero propemodum malevolus fuisse videretur. Ita *supplicatio dierum quinquaginta* decreta; *utque Palilibus ludi celebrentur, non jam ob natalem urbis, sed quia pridie ejus diei nuntiata Cæsaris hæc victoria fuisset*: quemadmodum eodem mense a. d. VI. Id. April. ludi ob victoriam Africanam fiebant. Sed & ceteras insignores ejus victorias singulis ludis placuerat celebrari.

IV. Ceterum hæc erat potius calamitatis vulnerumque reipublicæ tristis exprobratio: levius insaniisse viderentur, qui *Clementiæ templum ponendum* censuerant; *nisi commune ipsi atque Clementiæ* esse voluissent, *simulacris utriusque dextras jungentium dedicatis*. Sane quid facturus fuerit Cæsar, si vixisset diutius, non liquet. Illud in confesso est, quoad vixit mitem humanumque & placabilem adversariis se præbuisse. Sed & sub extremum tempus, etiam quibus nominatim reditum non concesserat, reverti omnes, honoresque & imperia capere passus est. Brutum quidem & Cassium prætores tum fecerat: aliis multis alios magistratus concesserat: conjecturam inde faciente populo, fore, ut exemplo Sullæ rempublicam redderet. Postea L. Sullæ, & Cn. Pompeji statuas, a plebe disjectas, per Antonium collegam reposuit. quo tempore dixisse Cicero fertur, *Cæsarem Pompeji statuas erigendo, stabilire suas.* de Pompejo semper honorificentissime loquebatur.

§ II. Dio. Fasti Capitol. Quinctilian. 6, 3. § III. Plut. Dio. § IV. Appian. civil. l. 2. Plut. Sueton. Cic. Polyæn. Strat. l. 8.

V. Præterea cohortes prætorias, quibus ſtipatus bellorum tempore fuerat, a ſe removit. *cuſtodes corporis uti aſciſceret* amicis monentibus, multiſque ſe offerentibus ad officium, reſpondit, *Semel mori præſtare, quam ſemper timere.* Dicta graviora inhibere, quam vindicare, maluit. In quibus & A. Cæcinæ criminoſiſſimum librum, & M. Otacilii Pitholai carmina maledicentiſſima æquo & civili animo tulit. Sed hæc tam pulchra & laudanda pleriſque inſolenter uſurpandis corruperat, in omni celebritate triumphalem veſtem indutus, laurumque perpetuo geſtans: *quo tamen honore, lætatum ideo præcipue* ferunt, *quod moleſta & dictis obnoxia calvitiei deformitas ſic tegebatur.*

VI. Sed ipſum occultandi ſtudium patebat obtrectatorum jocis, & quod *a Venere ſua præcipuum formæ decus adeptum* ſeſe credi volebat, & de maximis quibuſque negotiis literas Venere armata obſignabat, hanc inſculptam annulo geſtare ſolitus. Fuit enim ſtatura excelſa, colore candido, teretibus membris, ore paulo pleniore, nigris vegetiſque oculis. Sed & cultu notabili commendare formam ſtudens, jam olim non evitaverat dicteria, cum & rubei coloris veſte uteretur, qualem, Albæ regibus geſtari ſolitam, ipſe Juli genus credebat ad ſe pertinere, & fluxiore cinctura, in quam memorabile dictatoris Sullæ dictum fuit, deprecantibus pro Cæſare amicis, *cavere* jubens *male præcinctum puerum.*

VII. Unde & Cicero, poſt civile bellum interrogatus, *quomodo in electione partis erraſſet*, *Præcinctura*, inquit, *me fefellit.* Sed hæc erant præ his, quæ ſequuntur, tolerabilia. Namque ſacrificiis, certaminibus, donis circa omnia templa & loca publica, per ſingulas tribus colebatur: delubra quoque complura ei decernebantur ſenatuſconſulto: eandemque inſaniam, ad exemplum urbis, civitates regeſque ſocii inſaniebant. Ipſe *liberator* vocabatur, relato in faſtos nomine: templumque libertati locabatur publi-

§ V. Plut. in Cæſ. Cic. familiar. 6, 7. Macrob. Saturnal. 2, 2. Sueton. in Cæſ. c. 46. § VI. Dio. Sueton. in Cæſ. c. 76.

ce. Prænomen *Imperatoris* non ipſi tantum, ſed filiis etiam nepotibuſque dabatur, cum nullos haberet: quod poſtea ſequentes ad principes, cum nomine Cæſaris pervenit, privato conceſſum nemini; cum adhuc *Imperatores* vocarentur ob victoriam. quem honorem ipſi quoque principes aſciſcebant, vel ſæpius, ut *Auguſtus* quidem *Imperator appellatus* legatur *ſemel & vicies.* Sed iſta quidem appellatio quoties victori tribuitur, poſt nomen adſcribi ſolet: idem quoties principatus eſt nota, præmittitur.

VIII. Appellatus eſt *& Pater patriæ, & dictator perpetuus, conſulque in decennium continuum, & ſacroſanctus eſſe* juſſus, quo jure ſemper tribuni plebis fuerant. Sacerdotibus Veſtalibuſque injunctum, *uti ſingulis luſtris vota pro eo facerent publice.* Decretum, *ne quis conjunctum cum eo imperium haberet, neve rerum bello gerendarum laudem communicaret: utique magiſtratus inter ineundum jurarent, nihil moturos eorum, quæ eſſent a Cæſare definita: neve quis injuſſu ejus ullam partem militaris imperii, aut pecuniæ publicæ attingeret.* Menſem quoque, cujus nomen antiquitus a numero Quinctilis fuerat, Julium appellari voluerunt, quod eo menſe erat in lucem editus, a d. V Id. quo die *ſacrificandum* quoque cenſuerunt *ob natalem Cæſaris.*

IX. Sed quia dies eadem celebrabatur Apollinaribus ludis, ea cauſa fuit, cur edicto triumvirorum poſtea Cæſaris natalis in antecedentem diem retraheretur; quia honores ei divinos habere cupiebant, Apollinaribus non poterant, quem diem antiquæ religiones unius Apollinis honori voluerunt eſſe conſecratum. Tum etiam *ſtatuam Cæſaris eburneam*, mox *thenſam & ferculum Cæſaris Circenſi pompa inter ſimulacra Deorum* juſſerunt *vehi:* & imagines in templis vario ornatu propoſuerunt: unam in fano Quirini cum inſcriptione Dei invicti; aliam in Capitolio, ubi ſeptem regum erant ſtatuæ, & octava in medio gladium

§ VII. Macrob. Saturnal. 2, 3. Sueton. in Cæſ. c. 76. Pauſan. Laconic. Tacit. § VIII. Sueton. Flor. 4, 2. Dio. Appian. Euſeb. Macrob. Saturnal. 1, 12.

ſtringentis L. Bruti, qui libertatis vindex fuit. *Juxta hanc Cæſaris collocata ſtatua M. Bruto momentum ad facinus fuiſſe* creditur, quod poſtea ſuſcepit.

X. His honorum velut infulis victima ornabatur, ſolatio potius, quam remedio caſura libertatis. Sed & alia multa decreta fuerunt, quæ tamen ex his cognoſci æſtimarique poſſunt. nec ei numerus tantum horum atque novitas concivit invidiam, ſed magis etiam ipſius ſuperbia, quod cum his decretis venientem ad ſe pro æde Veneris Genitricis univerſum ſenatum, conſulibus præcedentibus, ſedens excepit, dextra tantum porrecta ſingulis. Nihil temere aut acceptum acerbius, aut pluribus exagitatum ſermonibus fuit. Quidam *aſſurgere conantem a Cornelio Balbo retentum* autumant, *memorem eſſe* jubente *majeſtatis ſuæ:* alii *conatum* negant, *ſed C. Trebatium admonere auſum limis adſpectuſſe.* quapropter excuſantibus illum poſtea, *profluvio ventris laborantem timuiſſe, ne quid aſſurgens turpiter faceret*, non eſt creditum, præſertim quia deinde pedibus domum redierat.

XI. Et quo ægrius homines factum ejus paterentur, quam ipſe tuliſſet iniquo animo recordabantur, quod triumphanti, cum ſubſellia præteveheretur, a tribuno plebis Pontio Aquila aſſurrectum non fuerat. Nam & ſtatim præ indignatione exclamarat, *Repete igitur a me, Aquila, rempublicam tribunus:* & per continuos aliquot dies nihil promiſit cuiquam, ut non adjiceret, *ſi tamen per Pontium Aquilam licuerit.* Ex honoribus porro decretis, præter decennem conſulatum, admiſit reliquos, & quibuſdam ſtatim cœpit uti: magiſtratuſque ad libidinem & capere & dare ſolitus, pridie Kalendas Januarias, cum hora ſecunda, comitiis quæſtoriis inſtitutis, ſella Q. Maximi conſulis poſita, deinde, mortuo eo nuntiato, qui nullis evidentibus cauſis obierat, ſublata eſſet; qui comitiis tributis eſſet auſpicatus, centu-

§ IX. Dio. Sueton. Appian. Flor. Cic. Phil. 2. Plin. 33, 1. Plut. in Brut. c. 1. § X. Flor. Dio. Liv. Epit. Sueton. in Cæſ. c. 78. Plut. in Cæſ. c. 84. Appian. Eutrop.

riata habuit: petentemque consulatum hora septima renuntiavit consulem C. Caninium C. F. C. N. Rebilum, qui usque ad Kalendas esset, quæ essent futuræ postridie.

XII. Hæc referri melius non potuere, quam verbis Ciceronis, qui interfuit; neque dicta prætermittenda, quibus consulatus iste derisus est. *Caninio consule prandisse neminem; eum tanta fuisse vigilantia, ut toto consulatu suo somnum non viderit*, Ciceronis sales sunt: *antea flamines Diales fuisse, nunc consules*, Pitholai. Sed & ad salutandum consulem ituris, *maturemus*, inquit Cicero, *ne, priusquam accedamus, ille consulatu abeat*: idemque Græco verbo λογοθεώρητον appellabat consulem, tanquam qui sensu percipi nequiret: *idque consecutum esse Caninium* dicebat, *ut, quibus consulibus consul fuerit, quæreretur*. Sed tamen res in exemplum ivit, neque deinde quidquam fuit usitatius, quam ut multi eodem anno consules, & plerique in bimestre crearentur; annis nomina darent, qui ex Kal. Januariis fuissent.

XIII. Ceteros magistratus in speciem more antiquo populus dabat, recusante munus istud Cæsare: sed tamen neque contra voluntatem ejus fiebant, & provinciæ ab ipso mandabantur extra sortem. Numerus adhuc ceterorum idem; sed prætores eo anno quatuordecim, quæstores quadraginta creati. Nec enim erat alia maturandis civilis belli præmiis expeditior ratio. Eandemque ob causam collegio quindecim virorum adjectus unus est, & septemviris tres additi.

XIV. In senatorium quidem ordinem allegebat sine discrimine milites, libertinos, civitate recens donatos, Gallos quin etiam semibarbaros, aucto ad nongentos senatorum numero. Unde rogatum a quodam Ciceronem, *uti privigno suo decurionatum expediret*, respondisse ferunt, *Romæ, si vis, habebit; Pompejis difficile est.* & Q. Sextius pater,

§ XI. Sueton. in Cæs. c. 76, & Neron. c. 15. Appian. Dio. Cic. familiar. 7, 30. Plin. 7, 53. Fasti Capitol. Tacit. § XII. Cic. Dio. Macrob. Saturnal. 2, 2. Plut. in Cæs. c. 61. § XIII. Dio. Tacit.

latum clavum offerente Cæsare, studiorum obtentu repudiavit. Quosdam etiam infimi generis provexit ad summos honores: monetæ, publicisque vectigalibus peculiares servos præposuit: trium legionum, quas Alexandriæ reliquerat, curam & imperium, exoleto suo, Rufini liberti sui filio, commisit.

XV. Hæc quoque vanis vocibus ultus est populus, hoc tantum assecutus, ut & pati posse quævis indigna & molesta judicaretur. Ideo *Gallos idem in triumphum atque curiam, depositis braccis, lato clavo sumto, duxisse* canebatur: & libellus est propositus in hanc formam: *bonum factum, ne quis senatori novo curiam monstrare velit.* Hæc ille sic defendebat, ut diceret palam, *si grassatorum & sicariorum ope in tuenda dignitate usus esset, talibus etiam se parem gratiam relaturum.* Sed in allegendis patritiis fuit aliquanto severior: in quos & C. Octavium recepturus erat, carissimum sibi; & maximi meriti virum, neque pollutum ab indignis honorem patienter laturum, M. Ciceronem, lege Cassia.

XVI. Adscripsit autem præterea consulares omnes, & eos, qui cum imperio ad exercitus fuerant. Sed & viris prætoriis decem consularia ornamenta tribuit. Quod autem dimissi quidam fuerunt, quos accusatores corruptorum judiciorum convicerant, id crimini datum est Cæsari, tanquam pecuniæ causa jus violasset: eaque suspicio vehementius aucta, postquam loca publica, nec profana modo, sed etiam sacra quædam, subjecit hastæ. Certabat tamen ibi quoque cum rapacitate profusio; multisque grandes summæ donatæ, aut minimis addicta sunt luculenta prædia; notumque est Ciceronis dictum, mirantibus amplissimos fundos minimo abstulisse matrem Serviliorum, *quo melius emtum sciatis, tertia deducta est.* Erat autem Junia Tertia Serviliæ filia C. Crassi uxor: quam & ipsam conciliare Cæsari mater credebatur.

§ XIV. Dio. Sueton. in Cæs. c. 72 & 76. Jo. Sarisber. 3, 14 ex Macrob. Saturnal. 2, 2. § XV. Sueton. in Cæs. Nic. Damascen. § XVI. Diodor. l. 43 & 46. Sueton. in Cæs. c. 50, 54 & 76. Macrob. Saturnal. 2, 1.

XVII. Sed L. Basilo præturam gerenti visum intolerabile, quod negata provincia pecuniam Cæsar dedisset. igitur non ferens ignominiam, sibimet consivit necem. Hæc, ut in civitate studiis & moribus discordi necessum erat, varie accipiebantur: gaudebant, quorum hæc fiebant emolumento; ceteri ringebantur, sermonibusque occultis, & quibus plus audaciæ erat, libellis editis, temporum infelicitatem traducebant. Hæc ferme anni illius gesta reperio: quo quidem ærarii curam ex præfectorum numero duo gesserunt, a quæstoribus prius administrari solitam.

XVIII. Ab eo initio varie habita ejus rei forma est; nec postea perpetuo mandata quæstoribus, sed postremo præfecti sunt ærario prætorii. Quæstores autem eo anno nulli creati, cum Lepido magistro equitum, sicut & factum anno superiore fuerat, præfectis urbana negotia administrantibus. qui postulati, *quod lictores prætextamque & sellas curules habuissent*, legem protulerunt, per quam *earum rerum potestas* fiebat *iis, qui magistratum aliquem a dictatore accepissent*. Apollinares ludi sumtibus Cæsaris facti sunt per alterum præfectorum, quos ærario præfuisse diximus: Romanos ædiles plebis fecerunt ex senatusconsulto. Præterea quod neque prius, neque postea factum reperitur, unus præfectorum, cum feriis operam daret, alium sibi suffecit in proximum diem, atque ille iterum alium.

XIX. Sequitur annus Julianus secundus, quintam Cæsaris dictaturam, quintumque & postremum consulatum afferens. Proximis enim comitiis, cum promissis ejus inductus Dolabella consulatum petisset, quia M. Antonium creare consulem cupiebat, qui ex Hispania redeunti longissime profectus obviam, pristinum familiaritatis gradum recuperaverat, sciens eum esse Dolabellæ inimicissimum, somet ipsum cum M. Antonio designarat: Dolabellam ostendens, priusquam ad bellum Parthicum proficisceretur, consulem esse jussurum. M. Lepidum adsciverat magistrum equi-

§ XVII. Dio. Tacit. § XVIII. Dio.

tum; & quia Galliam ille Narbonenſem cum Hiſpania citeriore per legatos adminiſtrabat, & tum iturus ipſe erat in provinciam, C. Octavius C. F. C. N. magiſter equitum deſignatus eſt, ut cum M. Lepidus paludatus exiſſet, iniret. nam ut Lepido præferretur, ab avunculo fruſtra petierat, quod eſſet adhuc adoleſcentulus.

XX. Deſignavit & Cn. Domitium M. F. M. N. Calvinum, qui ſibi dictatori magiſter equitum in annum ſequentem eſſet; ſed tum magiſtro equitum non fuit opus, dictatura ſublata. Quod enim belli Parthici cauſa abfuturus erat Cæſar, decretum fuerat, *uti plures, in annos magiſtratus ordinarentur.* Nec tamen omnes declarati: prætores tamen conſtituti ſedecim, in quibus & P. Ventidio fuit locus. Ædiles tum primum ſex creati, duo patricii, quos ob frumenti procurationem *Cereales* vocabant; quatuor plebeji, ceteri quoque magiſtratus omnes eum in annum conſtituti ſunt, in ſequentem, præter conſules & tribunos plebis, nemo.

XXI. Ipſe, qui nunquam poſſet quieſcere, multa ſimul negotia amplexus, dum expeditio paratur, de ornandis inſtruendiſque urbe & imperio cogitabat. Theatrum inprimis exſtruere aggreſſus eſt ſummæ magnitudinis, Tarpejo monti accubans. Deſtinavit & Marti templum, quantum nuſquam eſſet, complanato lacu, in quo naumachiam ediderat: præterea Græcas Latinaſque bibliothecas, quam poſſet maximas, colligendi negotium M. Varroni dederat. Quæ opera, morte ejus interrupta, ſucceſſor Auguſtus perfecit. penes ipſum invidia fuit, quod loco theatri repurgando multa privata atque etiam ſacra ædificia diruerat, crematis ſimulacris, ligneis, &, quos repererat, theſauris ſuum in ſinum reconditis.

XXII. Parabat & ſiccare Pomptinas paludes, quæ a Circejis magnum agri Latini modum abſorbuerant; Anienem

§. XIX. Cic. Phil. 2, 32. Plut. in Anton. c. 16. Dio. Appian. civil. l. 2. Plin. 7, 45. §. XX. Faſti Capitol. Sueton. in Cæſ. c. 76. Dio. §. XXI. Plut. in Cæſ. c. 82. Sueton. in Cæſ. c. 44. Dio.

flumen, ipſumque Tiberim, ſtatim a ponte Mulvio prealtis foveis exceptos, ſecundum montes Vaticanos per Circæum promontorium Terracinam, atque in mare Tyrrhenum deducere, quo minore negotio ſubigi naves onerariæ poſſent; &, jactis ad mare circum Oſtiam molibus, alveoque Tiberis repurgato, portum efficere cujuslibet navigationis capacem; &, quo facilius urbs adiretur, a mari ſupero per Apennini dorſum ad Tiberim uſque munire viam. Sed & Iſthmum perfodere, inter Lecheam & Cenchreas, navigabili alveo cogitavit: quod olim rex Demetrius, poſtea Caligula & Nero Cæſares, infeſto omnes incepto, & ipſorum interrupto morte, tentaverunt.

XXIII. Inter hæc & leges tulit, & pomœrium protulit urbis. quibus rebus cum imitari Sullam videretur, longiſſime anteibat clementia, qui adverſus ſe arma tulerant, pari cum ceteris jure ſinens agere, &, quibus bona propter delictum ademerat, eorum filiis remittendo partem. Igitur licet arduum ſit, unum aliquem & belli & pacis excellere laudibus, utroque nomine clarus apud populum Romanum atque venerandus erat. Auxitque gloriam apud exteros, duarum nobiliſſimarum urbium, Corinthi & Carthaginis, inſtauratio, quæ ante annos circiter centum ſimul deletæ, tum clementia & liberalitate Cæſaris reſurrexerunt.

XXIV. Conſilium hoc cepiſſe in Africa creditur, ſomnio permotus, cum adverſus Pompejanos in ſolo Carthaginis caſtra poſuiſſet. Magnum exercitum videre per quietem imaginatus, ſeque fletu ejus permotum appellari, *ut populoſiſſimam, olim urbem iterum e ruinis excitaret*, ſtatim in commentarios retulit, *miſſurum colonias Carthaginem & Corinthum*, cujus eum ſimul memoria ſubierat. Coloni ſunt Corinthum miſſi libertini generis plurimi, *Corinthienſeſque* appellati & Colonia *Julia Corinthus*. Ab eo tempore rurſus magnopere hæ urbes efloruerunt: Carthago quidem in tan-

§ XXII. Sueton. Dio. Plin. 35, 26. Cic. ad Attic. 13, 33. Plut. § XXIII. Dio. Cic. ad Attic. 13, 33 & 35. Plut. in Cæſ. Pauſan. Corinth. Diodor. ap. Valeſ. Appian.

tum, ut a Solino *alterum post urbem Romam terrarum decus* appellaretur.

XXV. At Cæsar, multis ad bellum causis excitatus, quod & Crassum vindicari populus Romanus jubebat, & ipsi valetudo inter laborem erat firmior; sed præcipuo gloriæ stimulo, quam vastus & insatiabilis animus sine modo, sine fine indesinenter appetebat: præmissis trans Adriaticum sinum legionibus sedecim, equitum decem millibus, Dacos, qui se in Pontum & Thraciam effuderant, coercere; mox Parthis inferre bellum per Armeniam minorem meditabatur: his devictis, per Hyrcaniam ad Caspium mare penetraturus, ut, Caucaso ambito, Scythiaque perdomita, & quæ supra Germaniam colunt gentibus, ipsaque Germania, per Gallias in Italiam rediens, omnem fere orbem habitabilem, unius imperii jure complecteretur.

XXVI. Sub idem tempus, his, puto, cogitationibus admonentibus, senatusconsultum faciundum curavit, *uti totius orbis Romani descriptio, cum accuratis locorum dimensionibus, in tabulas referretur.* His excitæ rumoribus Illyriorum nationes, nunquam satis pacatæ, legatos miserunt, præteritorum petentes veniam, traditis in fidem Cæsaris omnibus. Sed inter orandum barbara quadam ferocia, *gentis suæ robur, & induratam bello fortitudinem* extulerant. Itaque Cæsar, acriore responso superbiam eorum reprimendam ratus, *Vos quidem*, inquit, *armis Romanis sæpe provocatis domiti, dum majoribus curis distringimur, a pacta fide subinde resiluistis. nec antiquiora commemoro: me subigendis Galliis occupato, cum Liburnis Priamonem reddi juberem, spretis mandatis meis, etiam copiarum eo missarum partem insidiis circumveniistis. post paulo Gabinium cum quindecim cohortibus, & tribus millibus equitum, per fines vestros ad me tendentem in Macedoniam, hostiliter vexastis, multis occisis militibus, signis spoliisque ablatis.*

§ XXIV. Strab. l. 8 & 17. Festus. Nummi ap. Valef. in Diodor. fragg. Mela. 1, 3. Solin. c. 40. § XXV. Dio. Appian. civil. l. 2. Plut. Sueton. in Cæs. c. 44. § XXVI. Appian. Illyr.

XXVII. *Nunc amicitiam audetis a me petere, quem tot injuriis lacessere veriti non estis. At ego talia perpetrantibus amicus esse non didici: armis ulciscî armatos, & pacem, quam petunt, præstantibus parcere, Romanum & meum est. Idcirco tributa, & in futurum fidei pignus obsides mittite; aut hostilia omnia propediem exspectate.* Orantibus illis, & utrumque pollicentibus, P. Vatinium cum legionibus tribus, & magno equitatu misit, qui acciperet obsides, & tributa imponeret. Sed talia agitantem animo Cæsarem festinata civium dolo mors prævenit.

XXVIII. Jam eum exosum multis nimii honores fecerant; & quod in his usurpandis existimatus erat esse superbior. Sed maxime despectus ab eo nuper senatus putabatur: isque dolor arrogantiore facto sævius recruduit. Cum a. d. VII Kal. Februar. ex Albano monte ovans reverteretur (hic enim ei honor decretus fuerat e feriis Latinis redeunti) acclamatione quorundam *Rex* appellatus, cum id animadverteret populo parum placere, *non Regem se, sed Cæsarem esse* respondit. Attamen quidam e turba statuæ ejus coronam imposuit, candida præligatam fascia, in diadematis modum. *Eam fasciam* duo tribuni plebis Lucius Cæsetius Flavus, C. Epidius Marullus *detrahi*, *hominemque in carcerem duci*, jusserunt; gratum facturos Cæsari sperantes, quod ille motam aliquando regni rationem similis indignabundo ejeciisset.

XXIX. At ille graviter increpavit tribunos, quasi ereptam sibi gloriam recusandi doleret; subinde *Brutos* vocans & *Cumanos*, quia populus factum eorum probans, quasi vindices libertatis, hostesque regni, *Brutos* appellaverat, nihil tamen adjecit in præsentia tristius. Ceterum tribunos post aliquot dies queri ausos, *sibi neque integrum, neque tutum esse de republica loqui*, accusavit in senatu, *quod invidiam sibi tanquam affectandi tyrannidem facerent*; & multis extrema decernentibus, *sufficere* dixit, *si senatu moti tribunatum amitterent.* Rogationem de abrogando eis magistratu

§ XXVIII. Fasti Capitol. Plut. in Brut. c. 14. Dio. Sueton. in Cæs. c. 79. Appian.

C. Helvius Cinna pertulit : pauloquē poſt interemtus, firmavit opinionem, nominem, qui collegæ magiſtratum abſtuliſſet, annum ſupervixiſſe.

XXX. Cæſetii pater, a Cæſare *filium abdicare* juſſus, *facturum ſe* negavit. Quod a Cæſare latum civiliter, non tamen abſolvit eum cogitatæ dominationis crimine, quod lenis alias & manſuetus, tam præcipiti iracundia in homines præmio digniores exarſiſſet. Fertur & ipſe ſenſiſſe commota hominum odia, & amicis dixiſſe, jugulo nudato, *paratum ſe ad cædem cuilibet : ceterum vigilarent illi ; nunc enim egregium nactos eſſe prætextum inimicos.* At Panſa & Hirtio prædicentibus, *ut principatum armis partum armis tueretur ;* quærentibuſque, *num igitur pateretur iterum ſtipari cohortibus, quas Hiſpanienſi bello habuiſſet?* reſpondit, *nihil eſſe miſerius perpetua cuſtodia. hoc enim ſemper timentis atque ſolliciti eſſe : mori ſe, quam timeri, malle.*

XXXI. Neque tamen aut ipſe deſiit appetere regnum, aut familiares ejus hanc augere ſuſpicionem. Noviſſime pro roſtris aurea ſella, in regia veſte, cum aurea corona ſedentem, M. Antonius, inter Luperces currens, adiit, & diadema paratum afferens, capiti ejus imponebat, tanta hominum mœſtitia, ut etiam M. Lepidus averteret oculos ; & Cæſar ipſe repelleret, plaudente populo, qui modo graviter ingemuerat. Id quia factum erat aliquoties, neque offenſus Cæſar pro gravitate rei videbatur ; & cum capiti detractum in ſella collocaſſet, ſepoſuiſſe potius, quam repudiare, exiſtimatus eſt. Neque mentibus eximi ſuſpicio potuit ; quamquam mox in Capitolium mitteret eam, *ſolum Jovem Romanorum eſſe regem*, dictitans. Plura enim augendæ ſuſpicioni fiebant, aut futura credebantur.

XXXII. Nam & paſſus erat Cæſar adſcribi in Faſtis, *ad Lupercalia, C. Cæſari, dictatori perpetuo, M. Antonium conſulem, populi juſſu regnum detuliſſe, Cæſarem uti noluiſſe.*

§ XXIX. Sueton. Plut. Appian. Val. Max. 5, 7. Dio. Liv. Epit. Jul. Obſeq. c. 139. § XXX. Dio. Appian. Plut. in Cæſ. & Anton. Vellej. 2, 57. § XXXI. Vellej. Flor. 2, 91. Dio. Liv. Epit. Cic. Phil. 2, 24. Appian. Plut. in Anton.

Igitur *rem actam ex compoſito* credebant, *ut Cæſar, quod flagrantiſſime cupiebat, ſuſcipere coactus videretur.* Quin etiam fama percrebuit, *migraturum Alexandriam, vel Ilium, eam deinceps habiturus imperii caput; exhauſtaque delectibus Italia, regimen Romæ permiſſurum amicis. Sed & poſtremo ſenatu L. Cottam quindecimvirum ſententiam dicturum, ut, quoniam libris Sibyllinis comprehenſum eſſet, Parthos, niſi a rege, vinci poſſe, Cæſar rex appellaretur.*

XXXIII. *Id maturandi conſilii cauſam conjuratis attuliſſe* creditum, *& quia revera regem Cæſar agebat, ne modeſtum quidem, ſed aſſentatorum vocibus infatuatum, & nimios honores ſine numero admittentem.* Nam præter eos, qui ſuis locis ſunt memorati, decretum ei fuerat, *uti faſtigium, qualibus ornari templa ſolent, in domo ejus locaretur: ipſe curuli ſella ſemper uteretur; ludis in tribunitio ſubſellio ſpectaret inter tribunos: opima ſpolia in templo Jovis Feretrii ſuſpenderet: lictores ſemper haberet laureatos: ipſius imagine moneta ſignaretur: ſtatuæ in omnibus urbibus, atque omnibus urbis Romanæ templis ponerentur: in ipſis quidem roſtris duæ, altera cum civica corona, altera cum obſidionali; tanquam ipſius virtute ſervati cives, liberata patria forent: uti Concordiæ Novæ templum ſtatueretur, cum anniverſariis ludis, propter reſtitutam a Cæſare pacem: curia quoque nova ædificaretur.*

XXXIV. Hoſtilia, cum funere Clodii arſiſſet, dudum inſtaurata fuerat. ſed eadem nuper erat iterum diruta, magiſtro equitum Lepido *templum ibi* dicente ſe *ædificaturum Felicitati:* ceterum *id ea re actum* ferebatur, *ut inde quoque Sullæ nomen tolleretur, & nova ibi curia ex fundamentis educta Julia fieret:* quemadmodum & menſis appellatus ab eo fuerat, & tribuum una ſorte ducta ex omnibus. Ad hæc datum, *uti ſolus perpetuuſque cenſor eſſet: filius, ſive natus ei, ſive adoptatus foret, pontifex maximus crearetur. pro ſalute ejus vota quotannis fierent: per genium ejus juraretur: omnia, quæ egiſſet, rata haberentur: ſenatores atque equites cuſtodiam*

§ XXXII. Dio. Sueton. Cic. de divin. Appian. § XXXIII. Plut. in Cæſ. Sueton. Dio. Cic. Flor. Appian.

corporis ejus agerent: quinquennalia tanquam heroi agerentur: Lupercis tertium collegium adderetur, Juliorum cognomento: munera gladiatorio in urbe & per Italiam unus dies Cæsari dicatus esset: in theatris sella ejus aurea, & gemmata radiisque distincta corona, sicuti ceterorum Deorum, inferretur.

XXXV. Postremo jam non per ambages, sed propalam, pulvinari decreto, *Jovem Julium* appellarunt, eique suum attribuerunt flaminem, Antonium. Nec eo minus tanquam mortali sepulcri locum dederunt intra pomœrium. & hæc decreta, literis aureis in columnis argenteis consignata, sub pedibus Capitolini Jovis collocaverunt. Non me fallit, his commemorandis lectori me simile fastidium comparasse, atque ego cognoscendis digerendisque subii. sed referre credidi, ne parum diligenter ista traderentur, quo sub illustri documento palam fieret, in quantum insanire magna ingenia possint, quoties popularium vocum puerilibus oblectamentis in transversum acta, semel a vero gloriæ itinere diverterunt.

XXXVI. Inerat sane Cæsari præstantissimus animi vigor, & capax omnium, ad quæ adspirare mortalis natus auſit, sublimitas: sed assuetudine & voluptate, jucunda, quam salutaria, audiendi, non cessavit a se descisere, donec ad stolida, & pudenda, & postremum exitiosa prolaberetur. Igitur propalam edebat voces insolentis arrogantiæ, plenissimas, *Nihil amplius esse rempublicam: appellationem modo sine corpore ac specie. Sullam nescisse literas, qui dictaturam deposuerit. Debere homines jam consideratius secum loqui, & pro legibus habere, quæ dicat.*

XXXVII. Sane magnos ei honores a principio, quotquot adhuc vetere curia digni superabant, non immerito detulerant. Sed ubi hæc cupide recipi intellectum est, statim prorupit adulantium protervitas tam impudenter, ut inter alia turpia censerent quidam, quod mulierosum esse scirent, *ut uxores liberorum quærendorum causa, quas & quot*

§ XXXIV. Flor. § XXXV. Sueton. Dio. § XXXVI. Plin. 7, 25. Sueton.

vellet, ducere liceret. ajuntque, *hoc etiam placuisse Cæsari, atque Helvium Cinnam plerisque confessum, habuisse paratam legem, quam ea de re ferri, se absente, Cæsar jussisset.*

XXXVIII. Jamque eo perventum erat, ut tot atque talia admitti ab homine, vel ipsi, qui detulerant, indignarentur. At populus, ut mos est vulgo, sæpe nominibus magis, quam rebus offendi, quem tamdiu regem erat passus, sic appellari velle non ferebat. Itaque clam palamque dominationem aspernantes, vindicem requirebant. proximis comitiis reperta dicuntur complura suffragia, *Cæsetium & Marullum consules* declarantium. L. Bruti statuam in Capitolio fuisse diximus, juxta regum effigies, ubi & C. Cæsari nuper erat posita. huic igitur inscriptum fuit: *Brutum, ejectis regibus, primum consulem factum esse: hunc, ejectis consulibus, postremum regem.* Bruti vero statuæ: *Utinam viveres!*

XXXIX. Atque inde conversi ad prætorem Brutum, quem propter nominis communionem *ab altero illo genus ducere* faventes dicebant, subinde inclamarunt *Bruti* nomen, sibique *Bruto aliquo esse opus.* Tribunali quoque ejus inscriptum: *Dormis, Brute? &, non es Brutus?* Is populi sensus animos inimicorum Cæsaris erexit; Cassioque, sollicitanti quosdam, annuerunt, *si dux facti Brutus esse sustineret.* Ab hujus enim integritate putabant accessurum ausis suis honestissimum colorem, ut res, Bruto probata, non nisi causa libertatis suscepta videretur. Sororem Bruti Cassius duxerat: sed erat inter eos nuper orta dissensio, quod minorem natu Brutum Cæsar urbanum prætorem fecerat, eidemque consulatum promiserat, dilato Cassio, cujus tamen causam esse justiorem fatebatur.

XL. Tunc igitur prior ad Brutum Cassius venit, percontatusque est, *essetne interfuturus senatui Kalendis Martiis? nam audire se, Cæsaris amicos relaturos esse de regno ejus.* Ille negare affuturum. Tum Cassius, *quid si cogamur adesse?*

§ XXXVII. Dio. Sueton. in Cæs. c. 50 & 52. § XXXVIII. Plut. in Anton. Sueton. in Cæs. c. 80. § XXXIX. Dio. Plut. in Brut. c. 11 & 14. Appian. civil. l. 2. Vellej. 2, 56.

Multa querar, ait ille, *de republica, & oppetam pro libertate. Iſtud vero nec Dii, nec homines ferint*, exclamat Caſſius: *quin ille pereat potius, qui meruit! Nec enim ſolus objiciere periculo. ecquid eos putas, qui voce non auſi te compellare, tribunal tuum fecerunt interpretem ſuæ voluntatis? non forenſis ea turba eſt profecto, aut ſellularii opifices: illuſtres viri ſunt, & principes civitatis.*

XLI. Ab hoc colloquio Brutus, jam conſilii certus, Q. Ligarium inviſit familiarem ſuum. qui accuſatus apud Cæſarem, & patrocinio Ciceronis abſolutus, acriorem periculi, quam beneficii, ſenſum retinebat. Igitur dicente Bruto, *quali tempore ægrotas, Quinte!* continuo ſe erexit in cubitum, &, arrepta Bruti manu, *ſi quid*, inquit, *dignum te cogitas, valeo.* Inde ad ſollicitandos amicos converſi, multos pertraxerunt in ſocietatem, quoſdam etiam ex Julianis partibus. Horum principes fuerunt D. Brutus, C. Trebonius: ceteri nobiliores Ser. Sulpicius Galba, Cajus & Publius Servilii Caſcæ, Tullius Cimber, Minutius Baſilus: plerique omnes nulla alia de cauſa, quam quod ſatisfacere Cæſar cupiditati omnium nequibat; cum ſinguli ferme tantum poſcerent, quantum vix dare poterat univerſis.

XLII. Ex Pompejanis præter duces conſilii Brutum atque Caſſium, L. Caſſius, Caji frater, Cn. Domitius Ahenobarbus, P. Turullius, Atilius, Petronius, C. Cornelius Cinna, Caſſius Parmenſis, Cæcilius & Bucilianus fratres, Rubrius Ruga, Q. Ligarius, M. Spurius, P. Sextius Naſo, Pontius Aquila. Sed Ciceronem, de cujus neque fide, neque benevolentia dubitarunt, celare conſilium maluerunt, circumſpectam ſenis prudentiam veriti, minime aptam negotio, quod celeritatem & impetum requireret. Sed & Statilium & Favonium, duos Catonis æmulos, non adhibuit Brutus, tentata diſſimulanter utriuſque ſententia, dum inter ſermones de philoſophia elicitur Favonius, *ut deterius eſſe tyrannide bellum*

§ XL. Appian. Plut. § XLI. Cic. pro Ligar. Sueton. in Galb. c. 3. Appian. Caſaubon. ad Sueton. Cæſ. c. 80. Seneca de Ira,

civile diceret: Statilius, Epicuri sectæ deditus, negaret *cordato viro laborem & periculum esse suspiciendum, malorum & stolidorum hominum gratia.*

XLIII. Igitur his relictis, Labeonem quendam adjunxit. A Labeone simul & Cassio D. Brutus tentatus est, vir animi non maximi, sed cui plurima erat fallendi copia, per amicitiæ fidem: erat enim inter familiarissimos Cæsaris: præterea, cum Idibus Martiis munus editurus esset in theatro Pompeji, gladiatores ejus ingentem præbere usum poterant. At ille, nullo tum responso dato, perrexit ad Brutum: & intellecto, hunc esse rei gerendæ ducem, omnia promisit amplissime: ceterorumque plurimos & præstantissimos auctoritas M. Bruti allicuit; donec facti sunt senatores equitesque amplius sexaginta. tum consilia, quæ seorsum hactenus bini ternive ceperant, in unum conferre visum. & licet neque juramento, neque sacris tactis adstrinxerant fidem, eam tamen cum silentio præstiterunt, ut ex tanto numero nemo mutaret animum, nemo proderet, ne Cimber quidem Tullius confessæ ebriositatis, & qui postea per jocum dicere solitus est, *Egone ferrem quemquam, qui vinum ferre non possum?*

XLIV. Sane non fallebat Cæsarem, nocturnos conventus agi, Brutumque & Cassium suspectabat, negans *obesos illos & comatulos se timere*, (Dolabella & Antonius rerum novarum insimulabantur) *sed pallidos hos & macilentos*: ceterum sive inopia consilii, sive nimia fortunæ suæ fiducia, contentus edicto admonuisse, *nota sibi esse, quæ agerentur*, ultra nihil cavit; etiam haruspices irridens, a quibus monebatur. Quo die primum veste purpurea processit, atque in aurea sella sedit, sacrificanti extis cor defuit in opimo bove. At ille *tristia exta* nuntianti Spurinnæ, dicentique, *timendum esse, ne consilium & vita deficeret, quod utraque hæc corde continerentur, futura* dixit *lætiora, cum vellet; neque pro ostento ducen-*

§ XLII. Eutrop. Cic. Phil. 3, 11 & 13. Appian. Plut. § XLIII. Appian. Dio. Plut. Eutrop. Sueton. in Cæs. c. 80. Senec. ep. 83.

dum, ſi pecudi cor defuiſſet: idemque ſibi eveniſſe in Hiſpania; neque ideo minus ſecutam victoriam.

XLV. Sed haruſpice regerente, *tum quoque maximum capitis diſcrimen adiſſe;* hactenus motus eſt, ut poſtero die iterum immolaret. tum vero caput in jecore non fuit. Prædixit igitur Spurinna, *caveret proximos dies triginta, quorum erat poſtremus Idus Martiæ.* Sed & alia *plurima circum hoc tempus apparuiſſe prodigia* tradunt. Nam *præter fulgurita plurima, & viſa per noctem diſcurrentium virorum flammea ſpectra, aveſque ſolitarias in foro conſpectas, paucos ante menſes Capuæ repertam in conditorio Capyis tabulam æneam* familiariſſimus Cæſaris Cornelius Balbus memoriæ prodidit, *literas Græcas exhibentem hac ſententia: Quandoque oſſa Capyis detecta eſſent, fore, ut ex ea gente prognatus manu conſanguineorum necaretur, magniſque mox Italiæ vindicaretur cladibus.*

XLVI. Proximis quoque ante mortem diebus nuntiatum eſt, *greges equorum, quos, in trajiciendo Rubicone conſecratos, ſine cuſtode vagari patiebatur, pertinaciſſime abſtinere pabulo, ubertimque flere.* Pridie Idus avem ex eo genere, quod *regem avium* appellabat Italia, cum laureo ramulo Pompejanæ curiæ ſe inferentem, volucres varii generis ex proximo nemore perſecutæ, ibidem diſcerpſerunt. Ipſe in cœna apud magiſtrum equitum Lepidum, cum more ſuo inter recumbendum epiſtolas commentaretur, ut erat ad plura ſimul agenda ſingulari quadam mentis velocitate præditus, motam interea quæſtionem audiens, *quænam eſſet mors optima?* prævertens omnes exclamavit, *inopinata.*

XLVII. Eandem deinde noctem & vigilans & dormiens irrequietam habuit, viſus ſibi per quietem interdum ſupra nubes volitare, alias cum Jove dextram jungere: & cum arma Martis, quæ veteri inſtituto domi pontificis maximi aſſervabantur, ſonitum ingentem edidiſſent,

§ XLIV. Sueton. in Cæſ. c. 75 & 77. Plut. in Anton. c. 17, & Cæſ. c. 89. Plin. 11, 37. Cic. de divin. Jul. Obſeq. Val. Max. 1, 6. Appian. § XLV. Cic. Appian. Val. Max. 8, 11. Sueton. in Cæſ. c. 84. Vell. 2, 17. § XLVI. Plin. 10, 74. Appian. Plut.

valvæque cubiculi feneſtræque omnes, quæ diligenter clauſæ fuerant, ſubito eſſent patefactæ; ſtrepitu ſimul & fulgore lunæ exterritus, animadvertit juxta cubantem uxorem Calpurniam in ſomno graviter angi: comperitque imaginatam, *faſtigium, quod adjectum Cæſaris ædibus ſenatuſconſulto fuerat, ruiſſe; deinde maritum ſe tenere confoſſum in gremio ſuo.*

XLVIII. Jam illuxerant Idus, *quam in diem ſenatum in Pompeji curiam convenire* jufſerat, ut quarto poſt die paludatus votis nuncupatis proficiſceretur. Sed tenebat eum Calpurnia, flens oranſque, *ne quo procederet.* & movebatur ille ſollicitudine matronæ, in qua nullam alias muliebrem ſuperſtitionem animadverterat. accedebat & valetudo infirmior, & quod pluribus hoſtiis cæſis renuntiatum erat, *non litari, aveſque non ſinere eum egredi domo.*

XLIX. Jamque per Antonium dimittere ſtatuerat Patres; cum D. Brutus, monentibus per nuntios conſciis, amitti occaſionem veritus, irriſit haruſpices: ipſum caſtigavit, *ſi, frequente ac dudum opperiente ſenatu deluſo, criminationum malevolis præberet materiam. Paratos eſſe decernere, ut locis omnibus extra Italiam inſignia nomenque regium ferat, domi ſub nomine dictatoris eandem poteſtatem retineat: hoc enim quaſi temperamentum placuiſſe nonnullis* credebatur. *Eos jam dimittere & jubere opperiri, donec lætiora fiant Calpurniæ ſomnia, nihil eſſe aliud, quam ſe offerre ſermonibus & judiciis, qualia maxime nolit. Quod ſi omnino conſtituiſſet eam diem inauſpicatam ducere, at ipſe veniret in curiam, ſenatumque mitteret.* ſic expugnatus deceſſit, ſed ea deſtinatione, ne quid majoris rei ageret.

L. Cum exiret domo, imago quædam ejus in veſtibulo poſita ſponte decidit, & comminuta eſt. Vix erat egreſſus, cum ſervilis quidam conditionis accurrens, quoniam repulſus ab aditu ejus fuerat, Calpurniam adiit, *cuſtodiri petens, donec Cæſar rediſſet: magnarum enim rerum ſe adeſſe indicem.*

§ XLVII. Sueton. in Cæſ. c. 81 & 87. Jul. Obſeq. § XLVIII. Dio. Sueton. in Cæſ. c. 80. § XLIX. Plut. in Brut. Appian. Dio.

Sed & Artemidorus Gnidius, qui propter linguæ Græcæ professionem plerisque Bruti familiaribus notus, consilia eorum olfecerat, libello porrecto, cum vidisset alios ipsi oblatos amicis tradentem, *hunc*, ait, *operæ pretium est ipse perlegas, & cito.* Sed sæpe conantem subinde intervenientes alii salutantesque averterunt: manuque libellum tenens curiam introiit.

LI. Sub idem tempus pro tribunali Brutus jus reddebat ita securo vultu, ut nullius insoliti consilii nota deprehenderetur. Cuidam tamen appellanti Cæsarem respondit, *neque prohibet me jus secundum leges dicere Cæsar, neque prohibebit.* Interea nuntiatur ei, *uxorem Porciam deficere*, quæ una mulierum conspirationis hujus erat conscia. Quippe maritum præter morem inquietari animadvertens, neque fatente illo, rem grandem & arcanam agitari divinata, scalpellum, quo præcidere ungues solebat, alto vulnere demersit in femur. magnoque inde dolore, & propter amissum sanguinem debilitate affecta, anxium virum sic affata dicitur:

LII. *Ego, mi vir, in communionem utriusque sortis nupsisse tibi, scio. Tu vero, cum animum meum probares, corpori diffisus, quod in hoc sexu infirmius imparque dolori creditur, sollicitudines tuas occuluisti. Neque ego credebam mihi, donec experimentum facerem. Ecce autem possum, quod volui, & facile cruciatum fero. Quod si post hoc tirocinium cunctaberis habere mihi fidem, ne quis aut Catonis filiam, aut Bruti conjugem vocet, ni morte mea dedecus hoc abrupero!* Sic admissa in consilii societatem, ipsa viro ad facinus prodeunti vestes, & obvolutum illis pugionem attulit. Hæc igitur, sive nondum percurato vulnere, sive curis urgentibus, *deliquium animi passa* nuntiabatur.

LIII. Sed Brutus, audito *jam adfuturum Cæsarem*, privatæ sollicitudini publicam causam antepositi: ceteri quoque conscii respiraverunt a metu. Timebant enim, ne, delato rei indicio, venire Cæsar cunctaretur: nam & apparitor sellam auream curia jam extulerat; quæ & ipsa

§ L. Dio. Plut. in Cæs. Appian. Vellej. § LI. Plut. in Brut, Dio. Val. Max. 3, 2. § LII. Polyæn. Strat. l. 8. Plut.

res poſt necem Cæſaris in omen tracta eſt. Sed ille, ſive prædictionibus ſpretis, ſive defunctum ſe periculo putans, in alias cogitationes intenderat animum, ita ſecurus, ut viſum forte, dum in ſenatum pergit, Spurinnam haberet ludibrio, *veniſſe* dicens *Martias Idus*. atque ille, *veniſſe quidem, ſed nondum præteriſſe*, reſpondit.

LIV. Exſcendentem e lectica Cæſarem Sex. Popillius Lænas ſecreto ſermone diu detinuit: unde iterum formido conſciis, ne conſilia ſua proderentur. Nam ea quidem in re præter aſſuetam magnis auſis trepidationem, miro gemini erroris ludibrio propemodum ipſi detexerunt animi deſtinata. Paulo enim ante Caſcæ quidam familiaris, ſed hujus conſilii expers, prehenſa ejus manu, *tu vero*, inquit, *nos celaſti de arcano, ſed Brutus nobis expromſit omnia*. & niſi paulo poſt, ſtupente Caſca, ſubjeciſſet, *unde igitur ea tibi ſubito opes, ut cogitare auſis ædilitatem?* minimum aberat, quin Caſca rem omnem tanquam gnaro aperiret.

LV. Et Brutum atque Caſſium impenſius ſalutans Popillius, priuſquam adiret Cæſarem, clam inſuſurravit, *optare proſperum eventum cogitatorum, ſed emanare rem: properarent*. Hunc igitur cum Cæſare tamdiu colloquentem profecto deferre indicium rebantur: & admovebant nonnulli ſub toga pugionibus manus, interfecturi ſemetipſos, priuſquam comprehenderentur; cum Brutus, conſiderato attentius Lænatis geſtu, preces eum, non indicium deferre conjiciens, quia ſermoni non erat locus, hilariori intuitu advertit Caſſium, & a re præcipitanda abduxit. Interim Antonium pro foribus curiæ C. Trebonius longo ſermone diſtinuit: ſive ne perire Cæſarem homo prævalidus, & majeſtate conſulatus armatus, impune ſineret; ſive ne ipſe periret.

LVI. Fuerat enim dubitatum, *quid Antonio fieri oporteret*. Nonnullis *illum quoque, ſed & Lepidum tolli* jubentibus, mi-

§ LIII. Dio. Plut. in Cæſ. Val. Max. 8, 11. § LIV. Plut. in Brut. § LV. Dio. Cic. familiar. 10, 28, & Phil. 2, 14.

tior ſententia vicit. Nolebat Brutus, *quemquam, præter Cæſarem, occidi, quo nihil aliud a ſe petitum, quam libertatem, ipſo opere demonſtrarent.* Profuit etiam Antonio, quod C. Trebonius *cum eo ſe Narbone hoc conſilium cepiſſe* dicebat: eamque rem nunquam Cæſari indicaverat Antonius. Sed in curia, cum ingredienti Cæſari ſenatus aſſurrexiſſet, conjuratorum alii ſellam ejus ſpecie officii circumſteterunt, pars acceſſerunt ad eum cum Tullio Cimbro, tanquam pro fratre ejus exſule rogaturi.

LVII. Multa hic Cimber a Cæſare beneficia acceperat: quorum immemor, primas in eo facinore partes ſuſcepit. At Cæſare negotium in aliud differente tempus, & quia impudentius urgebatur, volente conſurgere, togam ejus purpuream ab utroque humero Cimber comprehendit. hoc ſignum ut eſſet cædis faciundæ convenerat. Igitur clamantem, *iſta quidem vis eſt*, alter Caſca ſauciavit paulo infra jugulum, non letali, nec admodum alto vulnere, quod inter initium facinoris manus trepidaverat. At Cæſar correptum Caſcæ brachium graphio trajecit, exclamans, *ſceleratе Caſca, quid facis?* & proſilire conabatur, niſi foret ab alio percuſſus in pectore. ſimul irruerunt ceteri ſtrictis pugionibus, nemine non hanc appetente gloriam: & Caſſius quidem caput ejus petiit, Brutus percuſſit inguina, occiput vulneravit Bucilianus.

LVIII. Ajunt, feræ modo ſe convertentem in ſingulos, & cum clamore repugnantem, ubi Brutum quoque conſpexit irruere, dixiſſe Græcis verbis, *Tune etiam inter hoſes, fili!* nam quod flagrantiſſimo amore ſuo Brutum peperat Servilia, natum ex ſe credebat. Alii negant ullam miſiſſe vocem, neque præ irruentium multitudine facere quidquam potuiſſe; ſed toga capiti obvoluta, ſimul ſiniſtra manu deduxiſſe ſinum veſtis, ut inferiore parte, corporis tecta honeſtius caderet, uno tantum ad primum ictum

§ LVI. Plut. in Ant. c. 17, & Cæſ. Vellej. 2, 58. Dio. Cic. Phil. 2, 14. LVII. Sueton. in Cæſ. Plut. in Cæſ. Cic. Phil. 2. 11. Appian. Dio.

edito gemitu. Hoc habitu cecidit ad Pompeji ſtatuam, eamque largo cruore reſperſit; cum etiam in jacentem fæviretur, manumque Bruti ſauciaret Caſſius, eodem tempore plagam inferens. *De tribus & viginti vulneribus*, tot enim facta erant, *nullum fuiſſe letale*, medicus, qui ea inſpexit, exiſtimabat, *præter quod ſecundo loco acceperat in pectore.*

LIX. Conjurati corpus in Tiberim trahere, publicare bona, reſcindere acta, quod fuerat ipſis propoſitum, metu conſulis Antonii, & magiſtri equitum Lepidi ſuperſederunt. Sed qui in curia & circa eam exſortes conſilii fuerant, ſævo ſpectaculo attoniti, ſuamque vicem anxii trepidabant; nec enim quanta aut manus conjuratorum, aut quale conſilium eſſet, liquebat. Ideoque licet progreſſus in medium Brutus alloqui cuperet, ejicientes ſe curia fuga & tumultu omnia miſcebant, obvios ſui quiſque terroris implens. Eaque res leviſſimo cuique occaſionem fecit, per vulnera & rapinas exercendæ petulantiæ: multique peregrini atque cives, ſed & ſenatores nonnulli vulnerati & occiſi ſunt incertis auctoribus; menſæ tabernæque direptæ.

LX. Quippe ex propinquo theatro tam ſpectatorum turbâ, quam ipſi quoque gladiatores, ab editore præmoniti, erupebant. Et augebat conſternationem vehemens imber horribili tonitru, quaſi cœlum ipſum funeſtam atque luctuoſam faciem induiſſet. Idcirco tota urbe domus claudebantur: ſenatores, ubi quiſque poterat, per tabernas & inſulas ſe abdebant: occurſabant invicem agmina, hinc contendentium ad ſpectandum corpus, inde, re perſpecta, redeuntium. Antonius & Lepidus, ſibi timentes, primo in alienas ædes profugiunt: mox Antonius, mutata veſte, clam egreſſus, communivit ſuas; Lepidus, in Tiberis inſulam, ubi legio erat militum, tranſmiſit, atque inde deduxit in campum, mandata Antonii tanquam conſulis opperiens.

LXI. At corpus illud terrarum modo mariumque do-

§ LVIII. Appian. Sueton. Dio. Plut. Val. Max. 4, 5. § LIX. Liv. Epit. Sueton. Dio. Plut. § LX. Appian. Dio. Cic. Phil. 2, 35. Plut. in Anton. c. 18.

mini, diffugiente comitum turba, aliquamdiu desertum jacuit, donec tribus servulis lecticam impari gressu succollantibus, dependente brachio, domum reportaretur. Sed percussores Cæsaris, postquam in curia nemo præstabat audientiam, togis circum læva brachia circumvolutis, cruentos pugiones quatiendo, recta pergebant in forum, præferente quodam in hasta pileum, libertatis signum; hortabanturque populum, *regem atque tyrannum interfectum esse*, dictitantes. & M. Brutus cruentum alte extollens pugionem, *Ciceronem* nominatim inclamavit, atque ei *recuperatam libertatem* est gratulatus.

LXII. Interim nonnulli aggregabant se euntibus, laudi & præmio futurum rati, si egregii facinoris socii existimarentur: e quibus postea C. Octavius, P. Lentulus P. F. Spinther, ejusque familiaris Patiscus, aliique, vindicibus Cæsaris pœnas dederunt insolentiæ, quod se percussoribus miscuerant; cum nullam partem gloriæ tulissent, omnibus eos facto non affuisse scientibus. Sed populus diu trepidato, ubi neminem præterea lædi petive constitit, verba percussorum accepit tranquillior, *bono animo* jubentium *esse, positoque omni metu, quam diu votis expetissent, nunc beneficio suo haberent, puram haurire libertatem.* Ita multitudine utcunque placata, neque tamen illis se adjungente, Capitolium petierunt, tanquam Diis acturi gratias; illudque stipati manu gladiatorum occuparunt.

LXIII. Clamabat tum Cicero, *senatum in Capitolium a prætoribus vocari oportere.* quod profecto si foret factum, longe aliter atque accidit, constitui respublica potuisset. Venerant tamen in Capitolium advesperascente die Favonius, Aquinius, Murcus, Patiscus. sed & Dolabella jam consul: quippe fasces atque insignia consularia statim corripuerat; quamquam nullo jure facere videretur, substituendus in locum profecti: sed ille *profectum* interpretabatur, *qui esset in ea causa, ut amplius proficisci non posset.*

§ LXI. Sueton. Appian. Dio. Plut. Cic. Phil. 2, 12. § LXII. Plut. Dio. Cic. Phil. 2, 11, & familiar. 12. 14. Appian.

Postridie foro venali turba repleto, quam per amicos Cassius comparaverat, jactatæ voces sunt, non probantium factum, sed *pacem & concordiam* postulantium: quæ res, nisi ignosceretur interfectoribus, obtineri non poterat.

LXIV. Hæc agentibus commodum L. Cornelius Cinna prætor supervenit. Is neque affinitatis, neque beneficiorum memor, acta Cæsaris acerba oratione pro rostris infectatus est: insignibus etiam magistratus abjectis, *quæ sibi data contra leges a tyranno* dicebat: auctorque erat populo *deducendi libertatis auctores a Capitolio, præmiisque & honoribus ornandi.* Neque tamen adhuc ultra priores voces incaluit multitudo, Cæsaris ante oculos obversante adhuc majestate, & incerto rerum exitu. Sed ubi Dolabella cum lictoribus affuit, atque haud dissimilia locutus est, *eumque natalem urbis habendum* dixit, *quo, tyranno interfecto, libertas esset restituta;* crevit fiducia animis, cœperuntque postulare, *uti devocarentur a Capitolio patriæ liberatores.*

LXV. Atque illi, Dolabellæ accessione gaudentes, nactosque rati ducem idoneum, quem Antonio vindicare cædem volenti opponerent, juventa promtum, nobilitate validum, non tamen descenderunt universi: Cassius tantum atque Brutus progressi in concionem de facto suo locuti sunt confidenter & magnifice, mutuo se laudantes, & sociorum prædicantes operam, *D. Bruti maxime, qui gladiatores in tempore præbuisset. debere populum Romanum induere majorum animos, qui legitimam licet potestatem regum, simul ad tyrannidem inclinare cœpisset, aboleverint. revocari oportere Sex. Pompejum cum tyranni legatis dimicantem in Hispania; Cæsetiumque & Marullum, abrogata potestate, exsules.*

LXVI. His dictis iterum in Capitolium se receperunt, parum credentes præsenti multitudini, quod honestior populi pars aberat. Hactenus tamen erat profectum, ut necessariis eorum amicisque concederetur in Capitolium adi-

§ LXIII. Vellej. 2, 58. Liv. Epit. Cic. ad Attic. 14, 10. Dio. Euseb. § LXIV. Sueton. in Cæs. c. 85. Val. Max. 9, 9. Appian. § LXV. Cic. ad Attic. 15, 1. Appian.

tus. Ex horum numero conſulares nonnullos miſerunt ad Antonium & Lepidum, qui aliquoties iverunt, rediveruntque, donec certius aliquod reſponſum obtineretur. Cauſa dubitandi ex eo, quod vindicare mortem Cæſaris erat his animus: ſed conſenſum ſenatus, & maxime D. Bruti potentiam, cum exercitu veterano Galliam obtinentis, verebantur. Tandem, dum earum copiarum corrumpendarum occaſionem nanciſcerentur, paulo liberalius reſpondendum rati, *nihil ex privato odio agi placere*, reſponderunt; *ſed cogi ſenatum, & ad eum referri de præſentibus, idque obtinere, quod Patres conſcripti cenſuiſſent.*

LXVII. Minime diſplicebat ea ratio conjuratis, qui de ſenatus animo ſententiaque non dubitarent. Idcirco reliquo diei & per noctem deinde miſerunt circum domos, oratum, *ut patriæ cauſam ſuamque tueri ſinguli atque univerſi vellent.* Neque minor erat militum ſollicitudo, quibus agros Cæſar dederat, aut promiſerat: ii quoque circumibant, miſcentes cum precibus minas. denique nox ea nihilo tranquillior aut otioſior fuit, quam negotioſiſſimi dies eſſe conſueverunt. Nam & Lepidus in foro tetendit cum militibus, & Antonius, hoc præſidio tutior, jubebat *excubare magiſtratus, facibus accenſis, & quaſi de die ſedere pro roſtris per vicos.* Ipſe *pecuniam commentarioſque Cæſaris deportari* juſſit *in ædes ſuas*: incertum, ſuone conſilio & proprii emolumenti cauſa, an orante Calpurnia, ne per tumultum diriperentur.

LXVIII. Liberalibus luce prima convenire Patres in Telluris cœperunt: eo ſenatum indici placuerat, quod curia ſubjecta Capitolio, in quo gladiatores erant, tanquam obnoxia conjuratorum inſidiis vitabatur. Cum inter ceteros intrare Cinna vellet, reſumtis inſignibus, quæ pridie projecerat; coorta eſt in eum, quæ Cæſaris necem ægre ferebat, populi manus, laceratamque maledictis & lapidibus appetitum in domum quandam coegerunt confugere. neque hic finis erat periculi: ligna congeſta ſunt, & incendium paratum,

§ LXVI. Plut. in Brut. c. 27. Cic. Phil. 2, 35. Appian. § LXVII. Dio. Appian.

ni Lepidus cum armatis accurrens vim extremam arcuisset.

LXIX. Idem, ad omnes aditus positis custodiis, ingressum ceteris tutiorem praestitit. Sed tamen ab hoc initio Cæsaris fautores receperunt animos: & cum subinde plures eorum concurrerent, Cassianorum mercenariorum fractæ ac debilitatæ voces conticuerunt. Interim perstrepebat senatus mira vocum orationumque discordia, hoc intemperantius, quod libertas ex intervallo regustabatur: proximo enim quadriennio pleraque contra animi sui sententiam censuerant. Pleraque tamen pars favens conjuratis, *eos quoque* jubebat *arcessi*: neque repugnabat Antonius, sciens non esse descensuros.

LXX. De interfecto Cæsare multa & diversa dicebantur, cum aliis *pessimum*, aliis *pulcherrimum facinus esse* videretur. pars, auctore Ti. Nerone, *præmia* decernebat *interfectoribus*: alii, *gratias agendas, omissis, quæ ne ipsi quidem postularent, præmiis.* erant, qui *sufficere* crederent *impunitatem.* Contra dicebatur, *rem esse commissam minime laudabilem, reipublicæ tamen condonandam, ne novis vulneribus veteres civilium malorum cicatrices rescinderentur*: sed *honores* adimebantur, *quos necessum erat cum Cæsaris contumelia conjungi.* Reclamabant alii, *majorem esse habendam superstitum rationem, quam mortui.* & arripiebatur, quod forte a quodam affeveratum erat, *alterutrum esse necessarium, uti vel tanquam tyrannicidæ præmia accipiant percussores; vel tanquam in delicto deprehensi veniam.* & postulare cœperunt, *referretur iterum de Cæsare, qualem existimari oporteat: juratusque senatus censeret, gratia facta prioris sacramenti, quo se Cæsaris salutem defensuros, aut vindicaturos jurassent: id enim necessitate extortum.*

LXXI. Inter has contentiones Antonius, insidiose habitum animorum speculatus, cum cœptari rem videret, ad multa, quæ nollet, valiturum, injiciendum celeriter impedimentum ratus, audientia postulata, *Priusquam*, inquit, *uti placere plerisque video, de Cæsare sententiæ dicantur, hoc equidem*

§ LXVIII. Cic. ad Attic. 14, 16. Dio. Appian. § LXIX. Appian. Dio. § LXX. Tacit. Appian.

sciri considerarique refert, quod rem longe, quam putamus, latius egressuram molimur. Etenim si tyrannus fuit Cæsar, projici cadaver ejus insepultum convenit, & acta rescindi. Ceterum acta Cæsaris, ut scitis omnes, nullam non terra marique partem imperii contingunt: quorum pleraque revocare, ne si decretum quidem certumque vobis foret, possemus; id quod paulo post apertius demonstrabo.

LXXII. *In præsentia velim unum illud mihi confideretis, levius ceteris, & in potestate nostra haud dubie situm: ut ita demum ad cetera convellenda accingamini, cum hoc rescideritis. Quotquot ferme sumus senatus primores, profectos a Cæsaris auctoritate magistratus & imperia aut gessimus, aut gerimus, aut gesturi paulo post videmur. De his fieri quid placet?*

LXXIII. Sic, commutata leviter quæstione, cum non jam de Cæsare, sed de sua dignitate intelligerent agi, velox animorum conversio facta, conclamatumque, *non esse, cur novis comitiis populo creetur molestia: præstare, semel accepta retineri.* Præ ceteris tendebant, qui contra leges a Cæsare producti, hujus condemnata memoria, nulla se videbant ratione tueri illius beneficia posse. quos inter consul Dolabella, quinque & viginti annorum juvenis, qui neque præturam gessisset, & in summo esset Antonii odio, sibi haud leviter metuebat. Idcirco voces audires stomachantium, *non contentos, si non pessimi, saltem insolentis facti fautores, concessa amicis venia; sed etiam postulare, ut alii sua dignitate careant, quo factum illorum illustrius videatur atque ornatius.* sed *bono hos animo* jubebant *esse* alii: *neque enim hoc agi, ut beneficia, sed ut auctor mutetur. eadem habituros eosdem, sed jam populi suffragiis; idque ipsis etiam honestius fore.*

LXXIV. Hoc sermone permoti quidam continuo posuerunt magistratus insignia, tanquam paulo post majore cum dignitate recepturi: major tamen pars retinuit, rata, *semel omissam potestatem, quod in aliorum esset futura manibus, non esse, simul atque cuperent, ipsi rediturum.* Interea hæc evocati e senatu Antonius atque Lepidus, ostenderunt se multitu-

§ LXXIII. Dio. Cic. Phil. 11, 1. Appian.

dini, quæ in foro innumerabilis constiterat. His in superiore loco conspectis, ingens sublatus est clamor: quo vix sedato, quidam, dubium an subornatus, exclamavit, *haberent rationem sui, ne similia atque Cæsar paterentur.* Ad hæc ille, dimota leviter veste, loricam ostendit sub ea, quo magis incitaret alios, ne consulibus quidem inermibus tutum esse quidquam credentium.

LXXV. Ibi sublatus est iterum a diversis agminibus clamor, *ultionem* aut *pacem* varie postulantium. Antonius utrisque se venditans, *Pacem*, inquit, *ut habeatis, curabitur; utque sit ea propria nobis & perpetua. quamquam id sane difficile est apud hos animos, qui ne juris quidem jurandi religione retinentur. Quid enim ista cautio Cæsari profuit?* Deinde versus ad turbam vindictam postulantium, *Vos quidem*, inquit, *perstatis in data semel fide. atque ego etiam ipse accederem vobis, nisi consul essem: cui non tam respiciendum est, quid sua natura sit æquum, quam quid esse videatur e republica; ut quidem senatui placet.*

LXXVI. Cum fluctuare Antonius videretur, *Lepidum* postulare *vindicem* concio cœpit. jussitque *in forum degredi, quo a pluribus dicta ejus acciperentur.* Is igitur, cum rostra conscendisset, diu tacitus flevit: deinde, *hoc*, inquit, *loco tecum nudius tertius constiti, Cæsar: nunc de morte tua hinc querendi imponitur necessitas! Vos vero, Quirites, quid postulatis?* Ibi quoque veterani Cæsaris *ultionem*, mercenarii Cassii *pacem* acclamarunt. At Lepidus his quidem, *Placet*, inquit: *sed qualis ista pax erit, & qualibus religionibus tuta? quandoquidem Cæsari juravimus, idque jusjurandum violatum est a nobis, qui principes esse ceterorum, qui jurarunt, dicimur.*

LXXVII. Mox *ultionem* flagitantibus, *Cæsar*, inquit, *non profecto sacrosanctus atque venerabilis nobis ereptus est; at senatus cunctatur metu, ne rempublicam laedat.* Reclamarunt illi: *Tu igitur solus exstiteris.* atque ille: *Velim, & fas sit. sed nec ego solus, neque vobis etiam solis adjutoribus in tanta re quidquam aut velle, aut nolle debeo.* Perplexa respondentem acrius aggressi mercenarii, quod ambitiosissimum esse scirent,

pontificem maximum facturos ostenderunt *in Cæsaris locum.* Et accepit omen Lepidus, egitque *gratias*, *memoresque promissi esse in loco* jussit. Tum illis audacius *pacem* suam urgentibus: *cum impietate*, inquit, *& injustitia conjunctum negotium est; attamen, quæ jusseritis, faciam.* hisque dictis in senatum se recepit.

LXXVIII. Ibi Dolabella toto tempore satagebat haud parum indecore, uti retinere magistratum liceret: regressus dudum Antonius cum voluptate & risu spectabat jactantem se inimicum; simul ecquid in foro novarum rerum oriretur, opperiens. Sed postquam & illo spectaculo satiatus est, & extra curiam nihil majoris tumultus motum, animadvertit eo descendendum esse necessario, uti percussoribus impunitas detur. sed necessitatem tegens, & in maximi beneficii loco daturus incolumitatem, simul confirmaturus Cæsaris acta senatusconsulto, ad perficienda, quæ animo conceperat, ita cœpit.

LXXIX. *Quamdiu quidem de conjuratione disceptastis, Patres conscripti, ego sententiam meam non interposui: sed ubi percussoribus omissis, Cæsar oppugnari cœptus est, ex actis ejus omnibus unius tantummodo mentionem intuli; & ab ea sola difficultate tanto jam tempore vos explicare non potuistis. Neque sane mirandum, nam si ponimus acceptos ab eo magistratus, periculum est, ne tot & tales viri nostra quoque confessione indigni eis habeamur. Quid si jam convertamus animos ad innumerabilia illa, quæ vel audire labor sit, quæ per civitates, & nationes, & regna atque tetrarchias passim constituit Cæsar? quis enim est, ut ita dicam, ad Occidentem ab Oriente angulus, actorum Cæsaris expers: quem ille non aut subegerit armis, aut beneficiis atque humanitate confirmarit?*

LXXX. *Cogitate igitur, ecquem existimetis æquo animo passurum auferri sibi, quæ acceperit a Cæsare, ut non omnia protinus bellis ardeant? at nos in tantum abhorremus a bellis, nec injuria, ut hæc sola multis causa sit, cur impunitam Cæsaris cædem esse patiamur. Infirmam enim & nimium vexatam armis rempublicam, non nisi quiete refoveri posse, omnes con-*

ſciſcimus atque conſentimus. Sed reges & nationes, & unde longinquior eſt metus, mitto. Quid, vos ſuburbanam hanc Italiam quieturam creditis Cæſare condemnato? ſcilicet veteranos illos cum iiſdem armis & ordinibus in coloniis locatos nihil movebit metus amittendorum, tyranno judicato Cæſare, quæ ſunt iis data ab eo præmia, cum conſul & dictator populi Romani haberetur? Quid, quod eorum ſunt adhuc in urbe multa millia, qui promiſſa exſpectant & exigunt.

LXXXI. *Ne tanquam rebus incertis ambigamus, admonere recentiſſimum factum poteſt, quis hominum ſenſus ſit atque animus. Quæ fuerit eorum hac proxima nocte circa ſenatorum domus diſcurſatio, plurimorum querelis paulo ante cognovimus. Omnes propemodum appellati ſumus, & ampliſſimus quiſque frequentius & minacius. Per horum igitur ora oculoſque raptabimus Cæſaris corpus, his confectum contumeliis, quibus fas eſt tyrannorum vexari reliquias; & horum manibus non diſcerpemur? Scilicet cujus ductu auſpiciiſque ferociſſimas illi devicerunt nationes, cujus beneficio fortunas ſuas omnes debere arbitrantur, quem ſemper in ſummis magiſtratibus imperiiſque viderunt; eum ſumma affectum ignominia patienter ferent?*

LXXXII. *Quam urbana porro plebis, quam Italiæ totius indignationem fore credimus? immo quam apud omnes pene dixerim & Deos & homines invidiam noſtram? Quis ignominia tanta notatum a nobis feret populi Romani modo principem, qui noſtrum imperium terminavit Oceano, ſed & trans Oceanum ignotas prius adjecit gentes? Quæ vero judiciorum noſtrorum inæqualitas & quam acriter notabitur, ſi præmia decernamus iis, qui conſulem in curia, ſacroſanctum in ſacro loco, pontificem maximum ſub oculis Deorum confecerunt; hunc extrema dehoneſtemus infamia, qui propter excellentem virtutem etiam apud hoſtes habetur venerabilis?*

LXXXIII. *Quapropter ita cenſeo: Cum C. Cæſarem pro tyranno damnari nec fas ſit, nec e republica; rata eſſe acta ejus & conſulta omnia; interfectoreſque incolumitate contentos eſſe, gratiaſque hujus clementiæ nomine habere & agere ſenatui, quandoquidem ſimul laudari factum eorum, ſimul honori*

Cæſaris conſuli non poteſt. Hæc una eſt optima concordiæ, quam omnes optamus, via. ſic & veteranos metu, & ſollicitudine civitatem liberabimus. In eandem ferme ſententiam magnus orator Munatius Plancus conſul deſignatus diſſeruit, niſi quod pro percuſſoribus paulo liberalius. hunc deinde M. Tullius excepit, &, qua ſolebat, ſumma eloquentia diſſeruit, *omnem memoriam injuriarum oblivione ſempiterna delendam eſſe.* ſed & Græcum verbum uſurpavit *amneſtiam*, Athenienſium factum commemorans, *qui poſt externa atque inteſtina mala, tyrannidemque perlatam, hac una tantum ratione rempublicam conſtituiſſent.*

LXXXIV. Placatis per hæc ferme animis, & inclinatis ad concordiam, fit ſenatuſconſultum, *quæri de cæde Cæſaris non placere: acta rata eſſe.* additum eſt, *propter utilitatem publicam*, quaſi per ſe invalida fuiſſent; tendentibus percuſſorum amicis, & concedente Antonio. Sed & illud expreſſerunt veteranorum centuriones tribunique, *uti de præmiis ſuis atque coloniis nominatim* referretur; hic etiam, quaſi per metum, cedente Antonio, & demonſtrante, *cum præſidium ſenatus non habeat, nihil denegari poſſe armatis.* Inter hæc poſtulantibus Patribus, *uti concordiæ ineundæ exemplum conſules darent, quemadmodum & conſilium dediſſent;* depoſitis inimicitiis, in gratiam redierunt: & ex eo die Antonius collegam conſulatus ſui Dolabellam agnovit.

LXXXV. Senatu dimiſſo, L. Piſonem circumſteterunt quidam, *ne tabulas teſtamenti Cæſaris proferret, neve palam ſepeliret mortuum*, rogitantes: *ne forte quid inde novarum rerum exoriretur.* Negantem inde preſſerunt acrius, minas intendentes, *ſi propter eum diſſiparentur tantæ opes, quas publicas eſſe oporteret*, tyrannum fuiſſe Cæſarem ſubinnuendo. Igitur Piſo conſules altiſſima voce teſtatur, *Patres* nondum digreſſos *iterum cogi*, petiit. *rem enim ſane magnam incidiſſe: quando ii, qui tyrannum oppreſſum eſſe pugnent, tot exorian-*

§ LXXXIII. Cic. Phil. 1, 1 & 13. Idem familiar. 10, 8. Plut. in Brut. c. 28. Vellej. 2, 56. Dio. § LXXXIV. Appian. civil. l. 2. Cic. ad Attic. 14, 16, & Phil. 1, 17.

tur pro uno tyranni. Sepeliri pontificem maximum noluit, & teſtamentum proferenti minantur, & bona interfecti publicare pergunt. belli vero homines, qui ſibi ab eo tributa firma eſſe rataque poſtulant: & quæ ſuo jure decrevit de ſuis rebus, irrita eſſe jubent!

LXXXVI. *Neque hoc Brutus aut Caſſius, ſed ii nimirum faciunt, qui cædis illis auctores exſtiterunt. Ceterum ſepulturæ quidem Cæſaris in veſtra poteſtate eſt; teſtamentum autem in mea: neque commiſſum fidei meæ prodam, priuſquam & me aliquis occiderit.* His obteſtationibus, & quia multi lucrum ſperabant ex teſtamento, facile inducti Patres, *& teſtamentum proferri a Piſone debere, & ipſi Cæſari funus publicum* decreverunt. Hæc cum vix acta prius, quam nuntiata in Capitolium eſſent, Brutus & Caſſius per internuntios excitarunt plebem: multiſque eo concurrentibus, concionari Brutus in hanc ſententiam cœpit.

LXXXVII. *Qui vobiſcum heri in foro egimus, Quirites, iidem nunc hoc agimus loco, non tanquam ad aſylum confugientes, nihil enim peccavimus; neque tanquam ad arcem, qui nos noſtraque omnia vobis permittere non recuſamus: ſed periculo Cornelii Cinnæ moniti, quem audacia nonnullorum improviſo eodemque indigno caſu pæne conſumſit. Audimus autem eſſe, quorum vocibus & ſermone pro perjuris atque turbatoribus pacis traducamur: eoque vos accivimus, coram quibus nos purgaremus, quemadmodum, ſalva libertate, de ceteris etiam, quæ ad rempublicam pertineant, vobiſcum agi jus eſt. Nos equidem C. Cæſari, cum e Gallia exercitum contra rempublicam eduxiſſet, eoque bello defenſorem libertatis Cn. Pompejum, multoſque deinde præſtantiſſimos viros in Africa Hiſpaniaque ſuſtuliſſet, eoque nomine ſuo capiti non ſine cauſa metueret, fidem jurejurando dedimus, non fore præteritarum injuriarum memores. in futurum omne tempus ſervituros, neque dedimus fidem; neque ſi exegiſſet, dediſſemus.*

LXXXVIII. *Quis enim, qui vere quidem ſit Romani ſanguinis, non mori, ſi fieri poſſet, millies malit? Hactenus igitur*

§ LXXXV. Appian. § LXXXVII. Cic. ad Attic. Appian.

obligati Cæſari fuimus. Idcirco, ſiquidem Cæſar poſtea nihil contra libertatem noſtram molitus eſt, pejeravimus: ſin vero neque magiſtratus, neque provincias, nec exercitus, aut ullam reipublicæ partem ſenatui populoque Romano reddidit, ſed ſuo unius arbitrio conſtituit omnia, Sulla deterior, qui tamen aliquando ſatiatus malis publicis dominationem depoſuit: quæ non dicam ſpecies, ſed quæ omnino ſpes ſuperfuit libertatis? Dicet aliquis, fuit quidem vindicandæ vobis libertatis cauſa juſtiſſima; ſed ſacroſanctum occidere non debuiſtis.

LXXXIX. *An igitur, ſi æquum utrinque jus eſſet, aliquem gaudere fas eſt beneficio legis, quam ipſe violarit prior? ſed & cauſa longe eſt diſſimilis. Cæſetius & Marullus qua poteſtate fuerunt? nempe tribunitia, quam antiquiſſimæ leges, jurejurando majorum confirmatæ, ſacroſanctam eſſe juſſerunt. ſed hos in exſilium exegit Cæſar indemnatos, quos, dum illa poteſtate fungebantur, ne in jus quidem vocare fas erat cuiquam. Et illi tamen haud dubie ſacroſancti. Cæſar, quia voluit, quia coegit armis ac terrore tot interfectorum civium, ſacroſanctus fuit. voluntatem igitur ſuam vimque accuſet, quæ dare ei hunc potuerunt honorem, tueri non potuerunt. Sed forte ſemel ira elatus ſic peccavit Cæſar, infirma defenſio! nec enim cuiquam ſic licet eſſe irato, ut patria jura ſubvertat, tollat religiones, piaculo civitatem obliget. ſed ne vera quidem eſſet.*

XC. *Quis enim Q. Metello tribuno plebis minitatus eſt mortem? Cæſar profecto; nec ab ira tum quidem, ſed effracturus ærarium, & rapiendæ publicæ pecuniæ cauſa. Deſinant igitur exprobrare nobis perjurium, quos neque obſtrictos fuiſſe ulla religione apparet, quin, quod fecimus, faceremus; nec eam, quæ fuimus obſtricti, ullo pacto violaſſe. non enim præteritorum maleficiorum a Cæſare pœnas exegimus, quæ erant jurejurando remiſſæ: ſed importunum tyrannum, nec dominationem niſi cum vita poſiturum, ob ea, quæ poſtea peccarat peccaturuſque erat innumerabilia, cervicibus oppreſſæ civitatis depulimus.*

XCI. *Taceo jam, pleriſque videri, ne jusjurandum quidem tyranno datum ſervari oportere, quod cum eo nullum eſſe poſſit commercium vel humanitatis, vel religionis, qui divina atque hu-*

mana omnia pervertit. Quod igitur, ajunt, poſtea reperiemus jusjurandum ſatis firmum atque efficax, ad certæ ſtabiliſque pacis fiduciam? Quid enim jurejurando opus eſt, nihil præter civilia cupientibus? quando patres noſtri majoreſque tali aliqua cauſa jurarunt? non enim habebant opus: & inuſitatam hanc cautionem noviſſimus demum tyrannorum excogitavit timor. Licet igitur ſane res tota tollatur: etenim probis & modeſtis ſupervacua eſt hæc cura; regnum affectantibus infirma & vana. nec enim tu, Capitoline Juppiter, ſiris, voſque, ceteri Dii, liberæ civitatis tamdiu cuſtodes atque præſides, uti hic populus regem unquam vel juratus ferat!

XCII. *Neque pœnitet iſta hoc quoque tempore profiteri, quo nondum ſatis liquet, quid aut patriæ futurum ſit, & nobis. ſed & profitebimur indeſinenter, neque ullo tempore potiores privatas rationes publicis habebimus. Cujus quidem rei putamus evidentiſſimum modo documentum edidiſſe. Cum enim liceret ſecuris honoribus frui, perire in liberata patria, ſi quidem ita cordi fuiſſet Diis, quam in oppreſſa magiſtratum gerere maluimus. Sed adverſarii ſatis intelligunt, de jure ſibi minime æquam nobiſcum diſceptationem eſſe. ad alias confugiunt artes, & maxime quærunt invidiam nobis facere apud veteranos. quo ex genere ſi qui adeſtis, quæſo vos, ſignificate.*

XCIII. Significantibus multis, *Bonum factum*, inquit, *quod inter alios cives hic quoque numerus veteranorum venit. ad vos igitur orationem converto, voſque, ſicuti cum ceteris civibus omnia vobis patriæ communia beneficia ſunt, ita amorem quoque & affectum communicetis, hortor. Vos ab initio non Cæſar delegit, nec enim potuit; ſed reſpublica vos dedit Cæſari, quibuſcum populi Romani hoſtes coerceret. Juſtis illis & legitimis bellis meruiſtis certe præmia, & iniquus ſit, qui adimat. Deinde contra voluntatem veſtram, ſed quaſi ſacramento devinctos, adverſus patriam & defenſores patriæ duxit. quibus ex bellis, ſi hæc vobis ſola bellata eſſent, petere præmia vos etiam ipſos opinor puderet: ſed Gallici ſunt & Britannici labores, quorum vobis laudem atque merita, neque tempus ullum, nec invidia abrogabit.*

XCIV. *Sed neque vos averſabimini pro his præmia, qualia majores noſtri concedere conſueverunt. Illos enim novimus ſociorum, aut aliorum innocentium poſſeſſiones non attigiſſe: ne hoſtibus quidem ſuperatis totum eripuiſſe agrum; ſed parte adempta deduxiſſe colonos, ut in officio victi continerentur. Quod ſi forte anguſtior, quam pro numero colonorum, ager erat; dividebatur publicus, aut a volentibus emebatur pecunia. Hac quidem ratione, cum vis imperii penes populum eſſet, ſine querela cujuſquam, in colonias deducebamini. Nuper demum L. Sulla, & poſtea Cæſar, patriam tanquam hoſtilem urbem armis captam, armis retinere neceſſum habuerunt.*

XCV. *Itaque ſatellitum & cuſtodum egentes, neque miſſionem vobis dare voluerunt, neque publicum ſaltem agrum dividere. ſed neque pretium qualiſcunque ſolatii cauſa numerare poſſeſſoribus; quamquam abundabant pecunia ex vectigalibus publicis & haſta: verum Italiam, omnis expertem delicti, prædonum more ſpoliarunt agro, focis, aris, ſepulcris, quæ nec externis ademimus, juſto bello ſubactis, decimis tantummodo frugum contenti. Sic igitur veſtrorum civium bona vobis diviſa ſunt: eorum, inquam, qui Cæſaris ipſius auſpicio, vobis commilitonibus, bello Gallico tulerant arma; qui vos proficiſcentes in expeditionem deduxerant; qui pro incolumitate veſtra atque victoria vota fecerant.*

XCVI. *Et deducti quidem eſtis ſub ſignis, denſiſque ordinibus, ut appareret, non ad quietem vos, ſed in aciem venire, paratos ad inferendam injuriam, neque ab aliorum inſidiis tutos. neque enim fieri poteſt, ut, quibus agri ſui per vim ablati ſunt, eos diutius, quam neceſſum ſit, penes injuſtos poſſeſſores eſſe patiantur. Unde liquido apparet, quo conſilio ſit hoc a tyrannis factum: non enim profecto, vos uti agros haberetis, dari enim aliunde citra injuriam poterant; ſed ut vos, intelligentes multis eſſe odio, fidi defenſores eſſetis ejus imperii, cujus auctoritate veſtræ poſſeſſiones defenderentur. Hoc enim unum ſatellitibus adverſus dominantes eſt fidei vinculum, ut contracta ex communibus delictis pericula communi etiam Marte operaque propulſent.*

XCVII. *Videte igitur, quid inter illos noſque interſit. illi,*

quorum acta valere contra juſtitiam utilitas vincit, effecerunt, ut alii vobis ſuſpecti, vos aliis inviſi eſſetis: nos, quibus, qui nunc ſunt in republica principes, incolumitatem dicunt clementiæ & miſericordiæ cauſa concedere, hoc agimus, ut eorundem omnium non modo ſecura vobis, ſed etiam tuta ſit poſſeſſio. Fallimini, ſi veſtris armis fiditis, & omnia putatis eſſe in præſenti potentia. tempus varie verſat res humanas, & occaſionem ſæpe præbet infirmioribus adverſus robuſtiſſimos. Pereant, qui morem tam illiberalem reduxerunt in vitam, quique inductum retinent, ut potentiori quidlibet liceat! & profecto perierunt.

XCVIII. *Etiam crocodilum, tam & validam & aſtutam belluam, contemtum animalculum ichneumon dormientem interimit. nec quis tantis viribus tantaque vigilantia ſit prædo, quin ſæpe non aliorum modo prædonum inſidiis pateat, ſed eorum etiam, quos ſpoliavit. niſi jure & amicitia nos noſtraque muniamus, nihil nobis unquam certum aut quietum erit. Nos igitur, qui pro communi libertate facinus pulcherrimum ſoli fecimus, primos allaborare convenit, uti recuperatum munus ad omnes ex æquo cives communi lætitia fructuque perveniat. Igitur & quæ acceptiſtis confirmamus, & quo vobis propria ſit ac juſta poſſeſſio, quamprimum per reipublicæ neceſſitates poterit, eniſe dabimus operam, ut prioribus dominis pretium ex ærario ſolvatur. Ita nobis atque reipublicæ præſentia, quæ teſtamur, numina, quidquid optimo propoſito fecimus, bene evenire jubeant.*

XCIX. Hæc oratio valde mitigavit animos: præſertim ubi miſſis etiam in forum tabulis, eadem ſcripto polliciti ſunt. jamque unus omnium ſenſus erat, *fortiſſimos & reipublicæ amantiſſimos viros dignitati ſuæ reſtitui oportere.* Sed invitantibus ad deſcendendum Bruti Caſſiuſque reſponderunt, *facturos, ſi ſimul tuto poſſint.* Igitur obſides in Capitolium mitti placuit: miſſique parvulus Antonii filius, cum M. Lepidi liberis. Lepido ulciſci Cæſarem animus fuerat. ſed deſtitutus a militibus, otium & concordiam ſpectantibus, nihil audebat: & ſuadebat Antonius, *præſentibus acquieſceret*, ipſe minime cupidus pa-

cis; sed ne Lepidus armatus, se infirmo, unus omnia posset.

C. Descendentibus e Capitolio applausum atque acclamatum est: &, consulibus nescio quid incipientibus dicere, postulatum, *uti prius dextras darent invicem atque reconciliarentur.* Inde metus incessit consules, ne paulo post percussorum factio majores, quam ipsi, vires obineret. salutarunt tamen omnes invicem, complexique sunt comiter: & ab Antonio Cassius, a Lepido affine Brutus ad cœnam invitati. ceteros etiam, ut cuique familiaritas aut necessitudo erat, alii senatores exceperunt. Ibi Cassium, inter convivalium sermonum simplicitatem, interrogatum ab Antonio, *num adhuc pugionem haberet sub ala?* respondisse ferunt, *& acutissimum quidem, si & tu affectas tyrannidem.*

CI. Postridie, simul atque illuxit, senatus est habitus, præsenteque Brutus & Cassius ceterique laudati sunt, iisque provinciæ decretæ, quas eis Cæsar ex prætura destinaverat, Macedonia & Syria. sed & Asia Trebonio, Bithynia Cimbro decreta. Galliam Cisalpinam D. Brutus ex destinatione C. Cæsaris retinuit. Hactenus omnia satis composita atque serena apparuerunt. sed celeriter, unde non exspectabatur mota tempestas, novis turbinibus atque procellis inhorruit. De testamento, itemque sepultura Cæsaris agebatur. Cassius utrique repugnabat vehementissime, ratus, quod res erat, periisse causam, si quidem ille funere elatus esset; & L. Pisonis atque L. Cæsaris sententiam laudabat, qui nuper, cum eadem de re quæreretur, quamquam alter socer defuncti, alter gentilis esset, funus fieri vetuissent: si tamen ea Pisonis sententia fuit.

CII. Ceterum Brutus, ingenio mitis & moderatus, utrumque permisit. Testamentum igitur allatum, quod proximis Idibus Septembribus in Labicano suo fecerat, demandaveratque maximæ Vestali, L. Pisone postulante in

§ XCIX. Dio. Appian. Cic. Phil. 1, 13. Vellej. 2, 56. Plut. in Brut. c. 17. § C. Appian. Plut. Dio. § CI. Cic. ad Attic. 14, 10. Lactant. 1, 15.

domo Antonii consulis aperitur. Scripserat heredes sororum nepotes, C. Octavium ex dodrante, L. Pinarium, Q. Pedium ex quadrante reliquo: in ima cera C. Octavius in nomen adoptabatur: pluresque percussorum in tutoribus filii, si quis sibi nasceretur, nominabantur. D. Brutus etiam in secundis heredibus scriptus erat: quæ res valde mirabilis est visa, hujus potissimum consilio occisum fuisse, quem tantopere dilexisset.

CIII. Ut vero populo Romano hortos circa Tiberim, cum signis atque tabulis publice legatos acceperunt, & viritim sestertios trecenos; lucri dulcedine convulsi & mutati, *Cæsarem injustissime pro tyranno vituperari* exclamarunt, *quo nemo fuisset patriæ civiumque amantior.* Idcirco Cæsaris corpus in forum a Pisone illatum magna multitudo cum armis circumdedit: positumque pro rostris est in aurata æde, ad effigiem templi Veneris Genitricis fabrefacta: intra quam lectus eburneus erat, auro ac purpura stratus, quem magistratus & honoribus functi intulerant; & ad caput tropæum cum prætexta, in qua fuerat occisus. Inductum erat funus in campum Martium, ibique rogus exstructus.

CIV. Igitur præferentibus munera (quia suffecturus dies non videbatur) præceptum, *ut, omisso ordine, quibus quisque vellet itineribus, eo deportaret.* Magna ibi comploratio orta, querelæque proruperunt, senatusconsulti, quamquam recentis, immemores. Quam inclinationem populi ubi M. Antonius vidit, laudationis loco pronuntiavit per præconem senatusconsultum, quo divinos ei humanosque honores omnes decreverat. ipse perpauca a se verba addidit; ut unumquodque ex senatusconsulto recitabatur, augens extollensque ad miserationem & invidiam.

CV. Cum senatusconsulto *Pater patriæ* appellaretur, *En*, inquit, *pietatem, qua tractatus est patriæ Pater.* ad mentionem *sacrosancti, qui nemini violabilis, sed & aliis perfugio esse deberet*, exclamavit: *Enimvero non alius ad hunc confugiens*,

§ CII. Plut. Sueton. in Cæs. c. 83. Appian. Dio. § CIII. Sueton. Cic. Phil. 3, 12. Appian. § CIV. Liv. Epit. Sueton. Appian.

ſed ipſe hic ſacroſanctus occiſus eſt. Quos ille profecto honores neque geſſit unquam, neque petiit. Nos vero, illiberales, qui honores ejuſmodi dedimus, ut volunt, indigno, nec petenti. Quamquam vos, o fidi cives, hic, quem etiam mortuo habetis, honor, ab hoc crimine ſatis liberat. Prælecto deinde jurejurando, quo ſe *pro ſalute ejus* adſtrinxerant omnes, *exſecrabilemque eſſe* jufſerant, *qui non vindicaſſet petitum inſidiis*; contentiſſima voce, manuque ad Capitolium ſublata, *Juravi*, inquit, *Juppiter Diique ceteri, & paratus eram ulciſci. ſed quando hæc potius decerni e republica viſum eſt Patribus, precor, ut ſint utilia.*

CVI. Tumultuantibus ad hæc verba ſenatoribus, (nec enim obſcure petebantur) ad leniendam offenſam ſubjecit: *Sed oportet, Quirites, exiſtimare, Deorum hanc potius invidiam, quam mortalium factum fuiſſe: magiſque de præſentibus, quam præteritis, eſſe ſollicitos, magna enim nos pericula circumſtant, &, ſi iterum ad arma itur, omnis reliqua nobilitas periit. Quod igitur ſupereſt, hunc Deorum numero adſcriptum deſtinata pompa deducamus, laudes lacrimaſque debitas perſolvendo.* Hæc locutus, veſte raptim more fanatici cujuſdam ſubducta, accinxit ſeſe, lectumque ſubinde aperiens & introſpiciens multa querebatur: poſtremo ſanguinolentam Cæſaris veſtem conto ſublatam explicans, indignamque viri necem miſeratus, populum veluti furore quodam inflammavit.

CVII. Acceſſerunt deinde inter ludos ex poetis accommodatæ ad hunc caſum voces; mirificeque commovit animos illud a Pacuvio: *Men' ſervaſſe, ut eſſent, qui me perderent!* quod interfectorum plerique, cum fuiſſent in Pompejanis partibus, Cæſaris beneficio non vitam modo fortunaſque ſuas, ſed etiam dignitatem retinuerant. Sic affectos nova etiam ſpecies adjecta inſaniores fecit. Corpus ipſum in lecto jacens conſpici non poterat. ſed ſimulacrum ex cera conflictum pari magnitudine machina quadam extolli ex eodem lecto poterat, tria & viginti vulnera re-

§ CV. Sueton. Appian. § CVI. Quinctilian. 6, 1. Cic. Phil. 2, 36. Plut. in Anton. c. 19. Sueton. Appian.

præsentans iisdem locis, quibus percussum corpus fuerat.

CVIII. Ibi vero nemo se continuit amplius. pars eum in Capitolini Jovis cella cremare destinabat; alii faces ingerebant curiæ, in qua occisus fuerat, eo corpus illaturi; nisi metu, ne una theatrum & templa arderent, sacerdotes prohibuissent: cum repente duo quidam gladiis succincti, ac bina jacula gestantes succenderunt lectum in foro, ubi regia quondam fuerat. confestimque circumstantium turba cum subselliis tribunalia, mensasque nummulariorum, & quidquid lignorum in foro erat, cum ipsa funeris pompa donisque conjecerunt in rogum: deinde tubicines & scenici artifices vestem, quam ex instrumento triumphali funeris condecorandi causa acceptam induerant, sciderunt, injeceruntque flammæ; & veterani arma, quibus exculti celebrabant funus, nonnulli coronas etiam & dona militaria; matronæ insuper pleræque ornamenta sua, quæ gerebant, & liberorum bullas atque prætextas.

CIX. Hac flamma domus L. Billieni deflagravit: multaque & alia vicina foro ædificia corripuisset ignis, nisi milites restitissent, consulumque jussu quidam perditorum, qui dolo augebant incendium, de rupe Tarpeja præcipitati essent. Nec ideo minus plebs accensa e rogo facibus ad domum Brutorum & Cassii, ceterorumque cucurrit, easque oppugnavit, &, vi rejecta, minitata est postridie cum armis affore. Sic sævienti forte se Helvius Cinna tulit obviam, extremum officium persoluturus amico, quem uri in foro audiverat, quamquam valetudine infirma, & proximæ noctis dira quiete territus. Visus erat invitari a Cæsare, &, cum renueret, arrepta manu trahi. Erat multitudo infensissima Cinnæ Cornelio, qui nuper graviter erat in Cæsarem concionatus.

CX. Igitur audito, *Cinnam adesse*, tanto furore concitata est, ut frustra testantem, *sibi nihil commune cum illo, præter cognomen, esse*, ferarum more discerperet, caputque præfi-

§ CVIII. Sueton. Dio. Appian. Tacit. Plut. § CIX. Cic. Phil. 2, 36. Dio. Sueton. Plut.

xum haſtæ circa rogum ferret. Ea cauſa fuit C. Caſcæ, qui & ipſe tribunus plebis erat, libellum proponendi, *ſibi & Servilio Caſcæ parricidæ cognomen idem, mentem longe diverſam eſſe.* Ob hunc tumultum edixerunt conſules, *ne quis arma ferret, militibus exceptis.* atque ita cædibus finis eſt impoſitus. Interea reliquiæ Cæſaris a libertis in monumentum illatæ ſunt: in loco buſti populus aram excitavit, columna quoque erecta eſt prope pedum viginti ex marmore Numidico, inſcriptumque, *Parenti patriæ.* & hic loci ſacrificare, libare, vota ſuſcipere, controverſias quaſdam, interpoſito *per Cæſarem* jurejurando, dirimere inſtituerunt.

CXI. Hæc auctore quodam C. Amatio, humillimæ fortis juvene, facta, ſed qui ſe *C. Mario C. F. progenitum* ferens, apud turbatam & credulam plebem plurimum poſſet. Nam & vivo adhuc Cæſare eo audaciæ venerat, ut venienti in urbem Octavio cum magno agmine, in quo & matronæ quædam erant neceſſariæ Cæſaris, ad Janiculum occurreret. quo tempore adoleſcentulus ille magnum ſane prudentiæ ſpecimen edidit. Magnopere inſtabant ei, qui cum Amatio venerant, *ut eum pro cognatione, quæ Mariis cum familia Cæſarum eſſet, complecteretur.* dubitabat, quid faceret, Octavius, admitteret? quem ſciret ab Atia matre ſua, atque a matertera repudiari, rejiceret igitur tanta ſtipatum manu teſtimonium ei generis ferentium, & maximo favore hominum elatum ad minime ſpernendam potentiam?

CXII. Quippe coloniæ veteranorum complures, & municipia ſplendida, collegiaque fere omnia patronum adoptarant; & paulo ante, cum reverſus ex Hiſpania Cæſar populum in hortos ſuos admiſiſſet, proximo intercolumnio propemodum æque frequenter atque Cæſar fuerat ſalutatus. Tandem lenibus verbis, *ad ſe minime pertinere judicium de tantis rebus*, reſpondit: *Cæſarem uti rei Romanæ, ita & familiæ ſuæ principem eſſe: hujus voluntatem ſibi pro præcepto*

§ CX. Sueton. Appian. Val. Max. 9, 9. Xiphilin. Dio. Cic. Phil. 2, 42. § CXI. Appian. civil. l. 2. Liv. Epit. Nic. Damaſcen. Plut. in Cæſ. c. 50.

fore: interim integra omnia servaturum. Sed Cæsar, comperto, *Hierophilum ei nomen, artem veterinariam esse*, nolente causam ejus suscipere Cicerone, extra Italiam decreto relegavit. At is post necem ejus redierat, validaque manu cinctus, metum non interfectoribus modo, sed universo senatui, maximum injiciebat, de interficiendo eo consilia agitare creditus.

CXIII. Igitur legatione impetrata libera, multi ex urbe discedebant, alius alio: & qui provincias habebant a Cæsare, proficiscebantur. Brutus autem & Cassius prætores deducendos in colonias veteranos curabant, ne quid turbarum in urbe darent; id quoque concedentes beneficii, *uti portionem suam cuique liceret vendere*, quod lex ante vicesimum annum non admittebat. His cum insidiari falsus Marius diceretur, ab Antonio raptus in carcerem, atque ibi indicta causa necatus est. Patres consulis audaciam mirati, factum non improbarunt, quod, eo superstite, sollicitam plenamque metus vitam acturi videbantur. Sed ærarium privatum, quod interfectoribus constitui ab equitibus Romanis quidam excogitaverant, T. Pomponii Attici gravitate sublatum est.

CXIV. Is enim equestris ordinis ætate & existimatione facile princeps, cum appellatus ea de re per C. Flavium, Bruti familiarem esset, respondit, *si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum, quantum ea paterentur: sed neque cum quoquam ea de re collocuturum, neque coiturum.* Et valuit exemplum primarii viri, qui neque partium odio hoc faciebat, quarum principes adamabat; neque parsimonia, ultro plura collaturus, quam petebantur: sed quia viro bono discedendum a ratione recta nusquam videbatur. At hujusmodi homines interdum importuni sunt vetita molientibus: neque dubium est, quin illa Attici tergiversario, Brutorum causam haud perfunctorie perculerit.

§ CXII. Val. Max. 5, 15. Nic. Damascen. Cic. ad Attic. 12, 48, & Phil. 1. 2. § CXIII. Cic. familiar. 11, 1. Dio. Appian. Val. Max. Corn. Nep. in Attic.

CXV. Sed & in ſenatu per eoſdem illos dies, Antonio referente, multa præclare conſtituta: inter quæ, *ne qua poſt Idus Martias immunitatis tabula, neve cujuſquam beneficii figeretur;* & illud, omnium maxime aptum libertati, *ut nomen dictaturæ in perpetuum e republica tolleretur*, exſecrationibus additis *in eorum capita, qui mentionem ejus feciſſent, quive magiſtratum eum acceſſiſſent*, præmiis quoque conſtitutis, *ſi quis horum aliquem occidiſſet.* Cum, ob hæc laudibus omnium Antonius in cœlum efferretur, æmulatione accenſus Dolabella, per abſentiam collegæ, tumultuantem ſubinde plebem acerrimis ſuppliciis repreſſit, *liberos homines de ſaxo dejici* jubens, *ſervitia in crucem tolli.* ſed & columnam aramque Cæſari poſitam evertit, ſolumque ſternendum locavit.

CXVI. At hæc omnia brevi ſunt in contrarium verſa: eodemque loco templum poſtea exſtructum, in Deorum numerum relato. Hoc primum Romæ impiæ ſtoliditatis exemplum fuit: a quo poſtea manavit mos abſurdiſſimus, defunctos imperatores appellandi *Deos*, quos vivos ne reges quidem appellari majorum gravitas tulerat. Hunc exitum vitæ C. Cæſar ſexto & quinquageſimo ætatis anno habuit: vir Alexandro Magno haud immerito conferri ſolitus, maximi vigoris ad omnia; qui perficere, quod vellet, poſſet: hoc miſerior, quod non voluit meliora, dubiumque reliquit, utrum eum naſci, an vero non naſci, reipublicæ magis profuiſſet. Generis humani profecto peſtis fuit crudeliſſima; qui pugnis quinquaginta duabus, quarum multo majorem partem ſola ductus ambitione decertavit, undecies centum & nonaginta duo millia hoſtium occidiſſe fertur, non computatis civium infinitis millibus, quorum referri numerum vetuerat.

§ CXV. Cic. Phil. 1, 2 & 2, 36. Idem ad Attic. 14, 7. Liv. Epit. Dio. Appian. civil. l. 2. § CXVI. Sueton. Appian. Plut. Senecat, quæſt. Solin. c. 6. Plin. 7, 25.

JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTORUM
LIVIANORUM

LIBER LXXXII.

IN LOCUM LIB. CXVII LIVIANI.

EPITOME
LIBRI CENTESIMI DECIMI SEPTIMI.

C. Octavius Romam ex Epiro venit, (eo enim illum Cæsar præmiserat, bellum in Macedonia gesturus) omnibusque prosperis exceptus, etiam nomen Cæsaris *sumsit. In confusione rerum ac tumultu Lepidus pontificatum maximum intercepit. Sed M. Antonius consul cum impotenter dominaretur, legemque de permutatione provinciarum per vim tulisset, & Cæsarem quoque, petentem, ut sibi adversus percussores avunculi adesset, magnis injuriis afficisset; Cæsar, & sibi, & reipublicæ vires adversus eum paraturus, deductos in colonias veteranos excitavit. Legiones quoque quarta & Martia, signa ab Antonio ad Cæsarem tulerunt. Deinde & complures sævitia M. Antonii, passim in castris suis trucidantis, qui suspecti erant, ad Cæsarem desciverunt. D. Brutus, ut petenti Cisalpinam Galliam Antonio obsisteret, Mutinam cum exercitu occupavit. Præterea discursus utriusque partis virorum ad accipiendas provincias, apparatusque belli continet.*

I. Occiso Cæsare, cum immenso interfectorum errore potius sublata recens respublica, quam restituta vetus esset; spe, metu, sollicitudine, rumoribus omnia miscebantur. Quibus dominatio lucro fuerat, assertores ejus respicere, fovere, etiam incendere: quamquam id palam præ se ferebat nemo. Lepidus & Antonius amicos magis Cæsaris, quam ultores profitebantur, nec ipsi fidentes invicem, & nescii, quorsum evasura præsentia forent: si casus daret, non ausuri leviora, quam Cæsar concupiverat. Percussores, facto suo læti, Patrumque laudibus erecti, dum ad honestatem retulisse omnia videri volunt, negligentiores erant in comparandis ad fortuita præsidiis.

II. Senatus discors, & plerisque omnia alia, quam rempublicam spectantibus, vindicatam ordini dignitatem gratulabatur magis, quam usurpare noverat: pars magna otium, alii privatas rationes spectare: nihil in plerisque gravitatis, nihil in reliquis potentiæ esse. Milites magna Cæsaris veneratione, hunc unum anteferre omnibus; ceteros despicere: bellis civilibus contemnere senatum, odisse patriam, facere injurias, vim & arma minitari didicerant. plebs olim corrupta, seque & rempublicam venalem habere docta, rerum ceterarum æque imperita ac negligens, turbulentis vocibus strepere: pauci omnium ordinum boni, præsentia mala deflere magis, quam emendare poterant. Quidlibet tamen potius evenit, quam quod exspectabatur, ut neque respublica pristinum statum recuperaret, neque ulli horum, qui hominum opinione domini destinabantur, succederet.

III. C. Octavius civilium simul atque militarium artium studiis sextum jam mensem vacabat, magistro dicendi usus Apollodoro Pergameno; quem jam grandem natu, ex urbe secum Apolloniam Taulantiorum eduxerat, præmissus ab avunculo ad Geticum bellum. Circum circa legiones

§ II. Appian. civil. l. 2. Sueton. in Aug. Plut. in Brut. c. 32. Vellej. 2, 59.

erant collocatæ, imperatorem exſpectantes, quem longinquos hoſtes cogitantem interim domeſtica fraus abſumſerat. Id ubi compertum eſt, pro atrocitate rei gravis orta conſternatio, & ex proximis hibernis concurſus tribunorum & centurionum ad Octavium fuit, ſuam militumque operam offerentium; nec ſpernendam Salvidienus & Agrippa judicabant, æqualium familiariſſimi.

IV. Sed ipſe, licet in puerilibus annis eximia prudentia, nihil moliri, rerum atque animorum incomperto ſtatu, certus, ad urbem properavit: matris inſuper & Philippi vitrici literis confirmatus, quibus eadem placebant. Igitur trajecto Adriatico mari Lupiam petiit, propinquum Brundusio oppidum, incertus adhuc, quemadmodum animati milites eſſent, qui eo præmiſſi a Cæſare fuerant. Ibi de teſtamento Cæſaris & adoptione ſua, itemque populi ob interfectum Cæſarem dolore factus certior, quamquam propinquis diſſuadentibus, cernere hereditatem ſtatuit: & præmiſſis, qui ſpecularentur, numne aliquis ex percuſſorum numero, ſibi quoque metuendus, Brundusii eſſet, poſtquam omnia tuta cognovit, eodem profectus eſt.

V. Exiverunt obviam legiones, magnaque exceptum lætitia in oppidum deduxerunt. Hinc ille confirmatus, adire hereditatem & nomen adſciſcere Cæſaris non diſtulit, hujuſque favore paucos intra dies & firmam militum manum, & pecuniæ vim haud ſpernendam adeptus eſt; confluentibus ad eum, qui profecturi Brundusio in Macedoniam fuerant, quique cum ære publico veniebant e tranſmarinis provinciis. Satis hinc munitus adverſus vim apertam, ſed ut in nova amicitia ſuſpectans ſuos, cum frequenti comitatu proficiſci cœpit.

VI. Municipiorum non erat omnium idem favor: ſed veteranorum ubique ſumma ſtudia, vindictæ ſe offerentium, incuſantiumque *negligentiam Antonii, qui ſceleſtiſſimum facinus inultum fineret.* Cæſar hos collaudans, *opperiri tempora*

§ III. Appian. Sueton. in Aug. § IV. Dio. Vellej. Appian. § V. Dio. Jul. Obſeq. Appian.

ſua quietos juſſit. Ita per Neapolitanos fines profectus, in villam Philippi vitrici, & cum eo ad Ciceronem, in Cumano ſuo agentem, venit. & facile conſenſum eſt inter hos, ut, mutuam ſibi operam pollicerentur: Cæſar adoleſcens militum ſtudio firmior, ſed urbanæ opis indigens, Patrumque favorem adjungere cupidus, quos Cicero unus omnium maxime facundia & auctoritate moderabatur; Ciceroni viciſſim adverſus arma Antonii armis erat opus, quibus ſalutem ſuam defenderet. Interea enim & rixa ei cum Antonio inciderat, & multa facta in urbe erant, quæ rerum totam faciem inſigniter commutarent.

VII. Quippe M. Antonius, ad quælibet conſilia perinde facilis, mire miſcebat boni malique civis indicia, multa e republica, multa contra patriam factitando; & viciſſim his illiſque carus aut inviſus. Sed tum acri ſtudio partes tueri optimatium videbatur. Quippe *de revocando Sex. Pompejo* retulerat, *utque pro paternis ei bonis quingenties de publico daretur: utque maris imperium ei concederetur, quale pater habuiſſet.* Ob hæc collaudatus a Cicerone & reliquis Patribus, cum infenſam habere plebem videretur, auctoritate ſenatus armatum comparare præſidium cœpit. quo initio reverſus ad ingenium, hunc delectum inſtituit, ut numero militum atque genere formidoloſus ſenatum non jam pro Antonio, ſed ſibi, timere cogeret.

VIII. Jam enim habebat ad ſex millia: neque promiſcue, ſed ex iis, qui duxerant ordines, aut aliquo inſigniori facinore clari erant, legebantur. Senatui metum faſſo reſpondit, *dimiſſurum hos eſſe, ſimul atque populus conquieſſet.* Interim cum & commentarios Cæſaris haberet domi, & ſcribam ejus Faberium ſibi obſequentiſſimum, (nam & abiturus ad bellum Cæſar multa ad Antonii arbitrium rejecerat) his ad ſtabiliendam ſuam potentiam abutebatur, quos volebat ab exſilio revocans: regibus civitatibuſque, ſed & ſui præſidii primoribus, beneficia diſpenſans: quoſ-

§ VI. Cic. ad Attic. 4, 10. Plut. in Cic. c. 63.

dam & in ſenatum recipiens: quarum rerum omnium invidia penes defunctum, gratia penes Antonium erat.

IX. Idem, ut M. Lepidum beneficio devinciret, regimen ſacrorum, quod in illa confuſione rerum ipſe potuiſſet intercipere, illi dare ſtatuit. Sed id quo facilius conſequeretur, lege lata, ſacerdotum comitia populo ademta tranſtulit ad pontifices: ita re in paucorum redacta poteſtatem, in ceteris quoque ſolemnibus nihil ferme priſtini moris ſervans, quaſi furtim paratis ſuffragiis *M. Lepidum pontificem maximum* renuntiavit. Hinc nova percuſſoribus ſollicitudo. Igitur miſſis ad amicos nuntiis, *D. Brutum*, qui tres habebat legiones, *intentum eſſe*, *Trebonium in Aſia*, *Cimbrum in Bithynia*, *quantas poſſent*, *pecunias cogere* jubebant. ipſos conſilii incertos diverſæ cauſæ tenebant: manerent in urbe? facere cum periculo viderentur. exirent? nondum tempus eundi in provincias venerat; & ſi prius egrederentur, fugæ ſimilis futura erat profectio.

X. Igitur ſenatus, ſalutem atque dignitatem virorum æqualibus ſtudiis conſervare pronus, frumenti eis procurationem impoſuit. Et quia prætor urbanus Brutus erat, Antonio referente, legibus eſt ſolutus, *ſi ab urbe plus quam decem dies abfuiſſet*. At his ex urbe digreſſis, Antonius moliri multa inſtituit, Syriam provinciam appetens, deſtinatam Caſſio: deinde, quia ſibi paratum eſſe adverſarium Dolabellam ſentiebat, eo vertit, ut huic perſuaderet eam provinciam petere, ſuum auxilium pollicitus.

XI. Sic rogatione ad plebem lata, (nec enim impetrari ab ſenatu potuiſſet) res confecta: fruſtra obnuntiante tribuno plebis Aſprenate, quem ſenatus ſubornaverat, ſperans, Antonium quoque, ut augurem, & Dolabellæ nuper infenſiſſimum, occaſione oblata uſurum. Sed ille, graviter correpto Aſprenate, *mitti tribus in ſuffragia* juſſit. Cum provincia bellum quoque Parthicum datum, & legiones, quæ

§ VIII. Dio. Vellej. 2, 6. § IX. Velloj. Appian. § X. Cic. Phil. 2, 13. Appian.

ejus belli cauſa præmiſſæ in Macedoniam fuerant. Dein Antonius Macedoniam provinciam petiit.

XII. Nec fuit difficile negotium, victis in Dolabellæ cauſa omnibus, quæ obſtiterant. Ex his rebus apparuit, bona fide cum collega reditum in gratiam ab Antonio eſſe, qui non modo Parthicum ei bellum demandandum curaſſet, ſed & in illius gratiam exarmaſſet Macedoniam, quam ipſe habiturus provinciam erat. Ut tamen commutatæ potius provinciæ, quam ademtæ Pompejanis viderentur, ſenatus obtinuit, pro Syria C. Caſſio Cyrenen, pro Macedonia M. Bruto Cretam dari.

XIII. Hæc Octavio nuntiata ſunt apud Tarracinam: quo magis ſibi properandum in urbem judicavit; ominibuſque proſperis exceptus eſt. Cum enim circiter horam tertiam, ingenti circumfuſus multitudine, quæ officii cauſa obviam erat effuſa, Romam intraret, ſuper caput ejus, circa ſolis orbem arcus fulgentibus ſtellis in ſpeciem coronæ micuit. ac ſubinde Juliæ, Cæſaris filiæ, monumentum in campo fulmine ictum. Credo, his quoque excitatum adoleſcentem, ut magno animo negotium capeſſeret. Perſeverabat enim diſſuadere Atia, cui magna erat non ut matri modo, ſed ut ſeveræ diligentique educatrici, apud adoleſcentem auctoritas; & accedebat cum Philippo vitrico ſororius Marcellus, minime contemnendis adducti rationibus, quod *ſucceſſurus erat in clariſſimi ejuſdem invidioſiſſimique nominis hereditatem, octodecim annorum adoleſcens, id temporis, quo tanti viri cædes impunita, percuſſores in honore & imperiis eſſent; & his omnibus ſuſpectior Antonius ſumma potentia parique ſuperbia, qui filium Cæſaris peregre adventem non modo adire, ſed ne mittere quidem quemquam ſuorum, voluiſſet.*

XIV. Contra hæc omnia fixum certumque adoleſcenti fuit, exſequi deſtinata, neque Cæſaris necem impunitam,

§ XII. Plut. in Brut. c. 29. Appian. Liv. Epit. Jul. Obſeq. Vellej. 2, 59. Plin. 2, 28. Dio. Sueton. in Aug. c. 14. § XIII. Auctor de cauſ. corrupt. eloq. Nic. Damaſcen.

aut se in minore fortuna pati: neque committere, ut, quo nomine dignus a Cæsare judicatus fuisset, eo se indignum suo judicio ipse fateretur. Consilium, prima fronte calidum & audax, postquam processit, (ut ab eventu judicare homines solent) pro prudentissimo vulgatum est: visusque ille quolibet juvene promtius susceptum propositum, quolibet sene cautius esse exsecutus.

XV. Hoc tamen Atiæ monitum non sprevit, *ut inter initia temperaret animo, neque rueret, nisi rebus paratis.* Idcirco in itinere confluentem ad se turbam mitibus verbis ablegando, cum mediocri comitatu accessit ad urbem: & postea quoque *nihil* ostendit *se iratum percussoribus; nec ignorare, æquius esse, ut ipse prior ad Antonium, adolescens ad virum, privatus ad consulem eat.* Postridie C. Antonio prætore adito, professus est, *ad hereditatem se Cæsaris adire, suscipere nomen;* idque relatum in acta publica. Continenter deinde a foro perrexit ad M. Antonium consulem in Pompejanos hortos; neque statim admissus, dissimulavit injuriam, placidoque & familiari colloquio petiit *auxilium adversus percussores avunculi.* deinde & mentionem interposuit *de pecunia, qua sibi opus ad legata ex testamento patris præstanda esset.*

XVI. Antonius, hac oratione vehementer offensus, qui non modo depositum a Calpurnia millies sestertium retinebat, sed insuper omnem, quæ ubivis esset, hereditatem lacerabat furtis, & in præsentia respondit durius, & postea quoque legem curiatam de adoptione ferens, consulto extraxit negotium cunctis artibus; submississe etiam tribunos plebis creditus, qui vetarent. His excitatus injuriis, adjungere sibi plebem statuit, apud quam magna Cæsaris erat memoria, magnum odium Antonii, qui necem ejus vindicare, cum posset, noluisset. Igitur in locum Helvii Cinnæ tribunatum dissimulanter ambire cœpit, quamquam patricius, necdum senator; & per Ti. Canutium tribunum

§ XIV. Appian. Vellej. Dio. § XV. Dio. Cic. ad Attic. 16, 14. Appian. Liv. Epit.

productus in concionem, ostendit, & *legatam populo pecuniam, & aliam ex sua liberalitate numeraturum.*

XVII. Atque hoc ut præstare posset, hereditatem paternam proscripsit atque vendidit, etiam inductis coheredibus suis, ut portionem suam cederent sibi. Sed illa oratio, simulque ludorum apparatus valde suspectus erat optimatibus, non ignaris, quorsum ista expedirentur. Nec ideo minus facti sunt Veneri Genitrici, Cæsare Octaviano sumtus præbente pro collegio, quod adhuc vivo dictatore institutum, metu aut negligentia superfedebat. Ab iisdem causis ludi victoriæ Cæsaris facti non erant Palilibus. Et hos igitur edidit, Matio & Postumo curantibus: sellam tamen Cæsaris auream & coronam gemmatam in theatro non posuit, Antonio & tribunis vetantibus.

XVIII. Nam & paulo antea Critonii cujusdam ædilitio munere sellam illaturo Antonius *carcerem* minatus est, *ni rerum novarum desineret.* Sed adolescens adversus hanc malignitatem ejus hominis, quo vel præcipuo adjutore se usurum speraverat, generosa fuit ad resistendum constantia: quæ subinde, præter humana præsidia, raris quibusdam, & aptis ad omen trahi, casibus confirmabatur. Inter quæ cometen per continuos aliquot dies spectatum, ipse his verbis prodidit: *His ipsis ludorum meorum diebus, sidus crinitum per septem dies in regione cæli, quæ sub septemtrionibus est, conspectum. Id oriebatur circa undecimam horam diei, clarumque & omnibus terris conspicuum fuit. Eo sidere significari vulgus credidit, Cæsaris animam inter Deorum immortalium numina receptam: quo nomine id insigne simulacro capitis ejus, quod mox in foro consecravimus, adjectum est.*

XIX. Sed & alii potius ad gloriam Cæsaris juvenis pertinere existimabant: plerique magnarum esse calamitatum prænuntia. Sed Octavianus, statua sine certamine posita si-

§ XVI. Plut. apoph. Rom. c. 45. Flor. 4, 4. Dio. Sueton. in Aug. c. 10. § XVII. Plut. Appian. Cic. ad Attic. 11, 2, & familiar. 11, 27 & 28. Plin. 25, 11. Jul. Obseq. Dio. § XVIII. Plut. in Anton. c. 21, & in Cæs. c. 38. Sueton. in Aug. c. 80 & 98. Jul. Obseq. Dio.

dentior, & Julii menſis appellandi confirmavit conſuetudinem, ut etiam ab ipſo Bruto in proſcriptione ludorum ſuorum ponneretur; alioſque inſuper ludos, ob quandam Cæſaris victoriam decretos, fecit. Et profecto mirari animum adoleſcentis convenit, qui tantas impenſas tam alacriter faceret, cum Antonii malignitate & ſenatus varie premeretur. Nam timentes illi, ne paternis opibus inſtructus ad parem aſpirare potentiam vellet, *perquiri publicas pecunias, quæ fuiſſent penes Cæſarem*, juſſerunt. Sed & de agris frequentes movebantur controverſiæ, aliis alios repetentibus privatim, & in publicum eos, qui proſcriptorum atque exſulum fuiſſent.

XX. Harum rerum judicia apud Antonium ipſum, aut collegam ejus Dolabellam agebantur: quod ſi qui & alii magiſtratus judicabant, Antonii præpollebat auctoritas, qui ne translatitium quidem adoleſcenti jus ulla in re ſine pactione graviſſimæ mercedis impertiebat. Quin & in coheredes ejus ſimiles intentabantur minæ, ſenatuſque conſultum proferentibus, quo Cæſaris acta rata habebantur, reſpondit Antonius, *id fuiſſe tempori datum, ut populo tumultuanti ſatisfieret; ceterum neque rebus ſuis carere æquum eſſe eos, quibus ademtæ per injuriam eſſent, & mentem potius ſenatus, quam verba, ſpectari oportere. Se tamen illorum portiones relicturum, ſi exegiſſent a Cæſare, cujus lubricam ætatem nollet nimiis opibus ad ſuum reipublicæque periculum concitari.*

XXI. Poſt hæc igitur Q. Pedius & L. Pinarius partes ſuas receperunt ab Octaviano, quo interim periculo ſubducerentur, mox uſibus ejus libenter reddituri. Horum adjutus benevolentia, toleravit immenſos ſumtus ludorum, omnibuſque occaſionibus inſignem animi magnitudinem oſtendit. Cum enim pecuniam, quæ ex auctione ſua redigebatur, populo diviſiſſet, & addici petentibus res ſuas minimo pretio juberet, quia & nummos feſtinabat colli-

§ XIX. Jul. Obſeq. Cic. de nat. Deor. 2, 3, & ad Attic. 16, 1 & 4. Dio. Appian. § XX. Sueton. in Aug. c. 10. Appian.

gere, & propter metum judiciorum venditionem maturabat: ea ipsa res ei magnam conciliavit hominum benevolentiam, sortem optimi adolescentis serio miserantium.

XXII. Postquam autem & suum patrimonium, & quidquid aliunde fuerat consecutus, sed & matris Atiæ, Philippique vitrici possessiones, tum concessum sibi a Pedio & Pinario quadrantem Cæsarianæ hereditatis venum proposuit, ita concitatus est plebis affectus, ut omnium ore *patientia hujus & animi magnitudo* concelebraretur; negarentque vulgo homines, *diutius se laturos consulis insolentiam.* Et certe studia vulgi ludis, qui sub eos dies pro Bruto edebantur, patuerunt. Receptum erat moribus, ut Apollinares ludos urbanus prætor faceret. Sed quia percussores Cæsaris tuti esse in urbe non poterant, vicem suam Brutus C. Antonio collegæ suo demandavit: eique ludorum suorum apparatum transdidit.

XXIII. Et fuit is plane magnificus atque sumtuosus; nec ludi tantum proscripti, sed etiam postridie venatio. sperabant, ea voluptate delinitam plebem æquiorem postea fore percussoribus. Et erant conducti, per quos initium clamoris nasceretur, *revocandos esse primarios viros populique amantissimos.* & sequebatur miseratio, sensimque etiam reliqui spectatores jungebant vocem, mirifico omnium plausu: cum ingens multitudo plebis in theatrum irrupit, inhibuitque spectaculum, donec ista postulatio penitus extingueretur. Inter hæc Dolabella propere in Syriam profecto, quia rumor erat, Cassium & Brutum de antiquis provinciis occupandis cogitare, M. Antonius respicere Macedonicas legiones cœpit, numero & genere militum validas; multisque adjectis equitibus, & levi armatura.

XXIV. Per eosdem dies forte, an fraude illius, percrebuit fama, *Getas in Macedoniam irrumpere.* de hac ad senatum referens, *interesse reipublicæ* dixit, *non deduci a Ma-*

§ XXII. Liv. 3, 15. Cic. Phil. 10, 3, & ad Attic. 15, 10 sqq.
§ XXIII. Plut. in Brut. c. 31. Cic. ad Attic. 16, 4, & Phil. 10, 4 & 13, 1. Appian.

cedonia exercitum, qui & ipsius Cæsaris destinatione prius Getis, quam Parthis coercendis comparatus esset. præterea nihildum ex Parthis hostile nuntiari. Senatus, *mittendum prius ad res Macedoniæ inspiciendas legatos*, censuit. nec exspectato eorum reditu, exercitum Antonio decreverunt, multa tum temporis senatui grata facienti. atque ille cum amicis Dolabellæ pactus est, *ut unam ei legionem mitteret, ceteras quinque retineret.* Post hæc reversi ex Macedonia, *nullos ibi fuisse Getas*, retulerunt, adjecto tamen, in Antonii, ut putatur, gratiam, *periculum esse, ne irruant, si ex Macedonia legiones deducantur.*

XXV. Cum hæc obtinuisset, colorem reportandi in Italiam exercitus quærens, cum a. d. Kal. Jun. senatus haberetur, *permutari provincias* petiit, *ut sibi Gallia, D. Bruto Macedonia decerneretur.* At vero senatus, intellecto consulis vaframento, induci non potuit: quidam etiam ex eo ordine privatim scripserunt ad Brutum, hortantes, *ne Antonio cederet.* Igitur Antonius, Cæsaris exemplo, confugit ad populum, ejusque scito provinciam Galliam obtinuit, Octaviani præcipue gratia adjutus, cum legionibus, quæ erant Apolloniam præmissæ: & frater Antonii Cajus Macedoniam.

XXVI. Unde adolescens ille clarior in dies, plebique & militibus gratior, magna horum frequentia stipabatur, etiam pecunia sibi favorem concilians. nec dubitabatur, novarum rerum hæc esse primordia, nec ultra differri turbas, præsertim quia M. Antonius, incrementa ejus ægerrime ferens, ad se volentem colloquii causa in tribunal ascendere, quemadmodum facere, Cæsare rerum potiente, erat solitus, repulerat per lictores, *detrahique ex loco superiore* jusserat. Hinc immensæ multitudinis iræ: nec deerat Octavianus accendere odia, forum vitans, sed per ceteras celebriores partes urbis in excelsa loca insiliens, in morem concionantis Antonium accusabat.

XXVII. Jamque ille & a tribunis centurionibusque suis

§ XXV. Cic. Phil. 1, 2 & 11, 2, & ad Attic. 14, 16. Vellej. 2, 60. Appian. § XXVI. Appian. Dio.

monebatur, *finem injuriarum faceret, filioque Cæſaris, cujus beneficiis ſua deberent omnia, vel ſua cauſa conciliaretur.* & cum ille commode reſpondiſſet, iiſdem auctoribus congreſſi, poſt mutuas querelas ita redierunt in gratiam, ut ſæpius redeundum eſſet. Nam uterque mentis alterius non neſcius, arguendi tempus nondum veniſſe putabat: & animos, ſatis jam ſua iracundia & ſuſpicionibus exacerbatos, amici non ſinebant conquieſcere: nunquam defuturis, qui potentiorum inter ſe inimicitias ſuam occaſionem putent, & in pace negligendi, turbari malint omnia, dum aliquo in numero propter præſentem neceſſitatem habeantur.

XXVIII. Igitur non multi interceſſerunt dies, cum iterum impugnare Cæſarem Antonius cœpit, quamquam recenti beneficio Galliæ provinciæ obligatus. Forte tribunus quidam plebis deceſſerat, cujus in locum Flaminium commendabat Cæſar, petere non auſus, quod ætatem legitimam non habebat: ſed populus, ſenſuum ejus non ignarus, ipſi tribunatum offerebat. Unde ſimul & Patres & Antonium metus cepit; ſenatu percuſſoribus Cæſaris timente, Antonio ſibi, ſi facultatem adeptus adoleſcens diſertus & præpotens turbandæ plebis, aut paternas inimicitias exſequi, aut ſuas cœpiſſet.

XXIX. Igitur Antonius edictum propoſuit, *Cæſarem contra leges appetere quidquam* vetans; &, *niſi paruiſſet, vim conſulatus* minabatur. *Ea indignatione plebis exceptum hoc edictum* traditur, *ut Antonius, deſperato, poſſe obtineri, quod volebat, præſente tribunorum numero contentus, tollere comitia cogeretur.* At Cæſar, miſſis circa patris colonias certis hominibus, veteranos ſollicitabat: idemque per alios agebat apud legiones, quæ cum Antonio ituræ in Galliam, ex Macedonia modo reverterant. Tum quoque eorundem tribunorum opera *deponere ſimultates ſuas* in Capitolio profeſſi ſunt. nequidquam. mox enim Antonius quoſdam ex præſidio ſuo ad concilium amicorum adduxit, *quos ſibi Cæſa-*

§ XXVII. Dio. § XXVIII. Appian. Sueton. in Aug. c. 19.

ris dolo parare insidias diceret. nam ad priorem metum somnio factus erat timidior; prima nocte, postquam reconciliati in Capitolio fuerant, dextram suam ardere fulminis ictu imaginatus.

XXX. Neque Cæsaris accipere purgationem voluit; quamquam insontem insimulare ficto crimine videretur. Qui tamen eo tempore prudentes & boni viri habebantur, & credebant factum, & probabant. Jam enim Octavianus per Ciceronem ad senatum se applicare cœperat. Sed non admissus ab Antonio, circa fores ejus expostulabat, *se immo quotidianis insidiis peti;* multaque in caput suum exsecratus, si merito argueretur, judices poscebat. Cum prodiret ad eum nemo, *ipsos se Antonii amicos judices ei ferre* dixit: postremo abiens clara voce testatus est populum, *si quid sibi accidisset, penes Antonium necis suæ causam fore.*

XXXI. Acerbioribus igitur, ut solent post reconciliationes, odiis, ad comparanda sibi præsidia, eademque detrahenda inimico, uterque properabat. Antonius alliciendæ plebi statuam Cæsaris posuit in rostris, inscriptam, PARENTI OPTIME MERITO: deinde legem Agrariam per Lucium fratrem promulgabat, *Pomptinas paludes* divisurus, quamlibet siccatæ nondum erant. Ea lex per vim perlata: septemviri dividendis agris creati, quos inter & C. Antonius fuit, tum maxime prætor. Tres enim fratres eodem tempore totidem gerebant magistratus, magnum ad quælibet audenda robur.

XXXII. Et legis quidem istius tanta fuit apud dementem populum gratia, ut L. Antonio statua equestris inaurata in foro poneretur, in qua inscriptum erat, QUINQUE ET TRIGINTA TRIBUS PATRONO POPULI ROMANI. sed & equites aliam posuerunt, item adscribentes, PATRONO; & aliam novo exemplo tribuni militum, qui in exerciti-

§ XXIX. Plut. in Ant. c. 21, Appian. Senec. de clement. § XXX. Cic. Phil. 10, 3, & familiar. 12, 23. Vellej. 2, 60. Plut. Sueton. in Aug. c. 10. Appian. § XXXI. Cic. familiar. 12, 3, & Phil. 11, 6 & 13, 18. Idem ad Attic. 15, 19. Plut. Dio.

bus Cæſaris fuerant. Eo tempore Caſilinum coloniam deduxit M. Antonius, quo Cæſar paulo ante deduxerat; cum in eam coloniam, quæ eſſet auſpicato deducta, dum eſſet incolumis, novos adſcribi colonos liceret, nova colonia non poſſet jure deduci. Sed Antonius quidlibet honeſtum putans, quod firmandæ potentiæ eſſet, multa moliebatur cum fratribus. Provincias adimebant, aut dabant, aut prorogabant contra legem Juliam, qua nulla poterat eſſe publice utilior; tribunorum ad hæc uſi opera, quos Marcus pecunia ſuos fecerat.

XXXIII. Interim & Sex. Pompejus, Antoniorum opera revocatus, exceſſit Hiſpania: in qua poſt fratris interitum copias haud contemnendas paraverat. Cum enim aliquamdiu in Lacetanis latuiſſet, latrocinio ſe tolerans, paulo poſt pluribus ad eum ex Mundenſi fuga coeuntibus, Pompejum auſus profiteri, Lacetanorum juventutem induxit, ut ſe in Bæticam ſequeretur. Venit ad eum & ex Africa regulus Arabio, quem paterna ditione Bocchus atque Sitius expulerant. His auxiliis multas occupavit urbes: quarum deinde præſidio vim Carinatis eluſit, cum majoribus copiis a Cæſare miſſi. Poſtea cum ſucceſſore Carinatis Aſinio Pollione prætorio bellum clariſſimum geſſit, Carteja cum una legione receptus, Eboram deinde oppugnavit cepitque. Eadem die de morte Cæſaris cognovit. inde ad ſex legiones, quas in ulteriore provincia reliquerat, rediit; miſſis Romam ad conſules literis, *ut ſibi ad larem ſuum liceret reverti, exercitus omnes dimitterentur.*

XXXIV. His deinde ſucceſſibus firmior, cum ad eum quotidie multi confluerent, Aſinium mors Cæſaris & ſecutæ illam turbæ plurimum debilitarent, Carthaginem novam obſidere auſus eſt. At cum per abſentiam ejus premi ſocios ſuos a Pollione audiſſet, cum valida manu congreſſus, claram victoriam obtinuit, virtutem ejus plurimum

§ XXXII. Cic. Phil. 1, 8 & 2, 2, & familiar. 12, 13. Appian. Dio. § XXXIII. Strab. l. 3. Dio. Appian. Vellej. 2, 73. Cic. ad Attic. 15, 20.

adjuvante casu. Forte acciderat, ut, Asinio in fugam acto, pars tamen exercitus strenue repugnaret, ambiguam facturа victoriam, nisi eodem tempore & paludamentum, quod inter fugiendum abjecerat Pollio, vidissent inter hostium manus, & *Pollionem interfectum* audissent. Ejus nominis errore, (nam illustris eques duci cognominis ceciderat) simul conspecta vestis, tanquam amisso duce exterriti cesserunt. Ab hoc tempore potens pollensque Pompejus, omnem fere ulteriorem Hispaniam recepit, donec M. Lepidus, citeriori præfuturus, in proximam Galliam venit.

XXXV. Is auctoritate sua Pompejum adduxit ad pacem, effecitque, ut discederet ab armis, senatus illi septies millies, quantum ex bonis ejus paternis Cæsar redegerat, & oræ maritimæ præfecturam daret. Quæ res eo confici facilius potuit, quod salvis Cæsaris actis fiebat: quippe Cæsar extremo tempore cunctis, etiam quibus nondum ignovisset, sine exceptione pristina jura reddiderat: ut non novum ei dandum beneficium, sed confirmandum, quod dedisset Cæsar, videretur. Adjuvitque Antonius, amicus & propinquus Lepidi, odio quoque Cæsaris inimicum ejus paternum corroborans. Pompejus, deducto ex Hispania exercitu, concessit Massiliam, ut interim, quid in urbe fieret, specularetur. M. Lepido honores ab senatu habiti, statua equestris inaurata in rostris posita, cum inscriptione præclara: mox & triumphus absenti, rebus gestis non maximis, decretus.

XXXVI. Interim ad vim & arma res spectare cœpit, cum Antonium, consulatus viribus prævalidum, Octavianus ætate & injuria favorabilis, & assumto Cæsaris nomine, oppugnaret. Idcirco Antonius a. d. VII Id. Octobr. Brundusium exivit, legionibus Macedonicis quatuor occursurus, ut pecunia sibi conciliatas ad urbem adduceret, magno timore civitatis. Contra Cæsar in Campaniam excucurrit, primumque a Calatia, mox a Casilino veteranos evocavit, in-

§ XXXIV. Dio. § XXXV. Cic. Phil. 13, 4. Sueton. in Cæs. c. 75. Dio. Appian.

fenſos Antonio, qui novos colonos ſuperinduxerat. Sed & pecuniæ magnitudine excitabantur, quingenis donati denariis. Inde Capuam profectus, magna centuriata manu Samnium petiit, Calibuſque & Theani, ceteriſque municipiis, ſummo omnium favore exceptus, paucis diebus juſtum exercitum coegit promtus adoleſcens.

XXXVII. Inde conſilio Ciceronis recurrens in urbem, ad decem millia hominum ſub uno ſigno, neque omnes more militiæ perarmatos, quaſi præſidium ſuum adduxit. Trepidabant urbani, hinc Cæſarem, inde Antonium venire cum copiis. neutrius perſpecta voluntas, & quia nuper in Capitolio conciliatos viderant, ne hæc ex compacto gererentur, metuebant; donec eos confirmavit Canutius tribunus plebis, profectus obviam Cæſari, &, propoſito ejus cognito, prædem ſe offerens reipublicæ, introductoque adoleſcente, qui ad ſecundum lapidem juxta fanum Martis conſederat, verba in hanc ſententiam fecit, continua rabie lacerare Antonium ſolitus: *Miro quodam fortunæ ingenio reor in hæc tempora, quo rempublicam extraordinaria pericula circumſtant, extraordinarium quoque præſidium acceſſiſſe. quis enim tantum aut furorem hominum, aut benignitatem Deorum præſcire atque prædicere potuiſſet?*

XXXVIII. *A conſule patriam oppugnari publicis viribus, a privato defendi domeſticis copiis: in illo nihil eſſe, quod non oderis, vituperes, timeas; in hoc omnia præclara & ſalubria, pietatem, conſilium, virtutem! Cavete enim quidquam aut perniciоſius publice Antonio, aut Cæſare ſalubrius poſſe cogitari. M. Antonium quis veſtrûm non novit, tanquam digitos ſuos? ejus luxum, libidines, crudelitatem, rapinas quis ignorat? nec repetam, quæ coram toties objeci, vobis audientibus; ad præſentia tempora vos reſpicere jubeo, & magnitudinem periculi, quod vobis denuntiat, diligenti æſtimatione metiri.*

§ XXXVI. Flor. 4, 4. Dio. Cic. familiar. 12, 23, & Phil. 3, 2. Idem ad Attic. 16, 8. Vellej. 2, 61. Sueton. in Aug. c. 10.
§ XXXVII. Tacit. Cic. ad Attic. 16, 8. Dio. Appian. Vellej. 2, 69.

XXXIX. *Homo ex magnis opibus, per temporum miseriam subito paratis, deinde turpissime dilapidatis repente egenus, post necem Cæsaris abundare copiis cœpit. Quæritis unde? quamquam quid opus est quærere, quod scitis omnes. Quantum illi pecuniæ nocte, quæ mortem Cæsaris est insecuta, Calpurniæ timor dedit in manus? quantum creditis ex interpolatis commentariis Cæsaris, ex innumerabilibus chirographis redactum? qua nundinatione nullus unquam fuit quæstus copiosior. Regna, provinciæ dantur, adimuntur, tanti videlicet, quanti redimere hæc cupientium desideria pacisçuntur. datur civitas aliis, aliis immunitas: restituuntur exsules, minime profecto gratis.*

XL. *Jam una rapina ad Opis septies millies sestertium sublatum nostis. Nunc etiam municipiis imperari audimus pecuniam. Tantis instructus divitiis, maximo præditus magistratu, provinciis & legionibus auctus, quantum possit, videtis: quantum velit, nisi ipsi creditis, ego vobis neutiquam persuasero. Pauci admodum dies sunt, cum in concione vestra palam professus est, locum me apud eos quærere, quibus, se salvo, in civitate locus esse non posset. quæ de principibus senatus alio tempore dixerit, quos & auctores Cæsarianæ necis, & mearum actionum aperte nominabat, meministis.*

XLI. *Neque est, ut meo aut illorum periculo rem transigi posse putetis: nostro sanguine contentum Antonium fore, nostris facultatibus; vos vero, si non honoratos apud eum, at certe tutos fore. Recordamini, quam ille vocem nuper admodum pro Castoris sedens jecerit, qua nulla sane potuit audiri crudelior, cum pro solita sua impudentia stultitiaque haud dissimulanter diceret,* nisi victorem, victurum esse neminem. *Quid potuit apertius? aut quibus aliis verbis bellum internecinum efficacius denuntiaret? Adversus hoc tam cruentum atque horribile monstrum, velut alter Hercules, Octavianus se opposuit, ætate puer, audacia prudentiaque nemini clarissimorum virorum postferendus.*

XLII. *Quod fuit hujus adolescentis durissimo difficillimoque suo tempore consilium? quanta moderatio? quam sapienter dome-*

§ XXXIX. Cic. Phil. 2, 38. § XL. Cic. ad Attic. l. 8, & familiar. 12, 3. § XLI. Cic. Phil. 5, 8.

fletum vulnus, quam patienter inimicorum injurias tulit? Carere illum ſicut hujus ætatis ardore, ita omnino animo credidiſſemus, niſi præſenti documento palam oſtenderet, neminem ſibi hac quidem parte comparari poſſe. Tot illuſtres viri, ſummis uſi honoribus, duces veteres, triumphales, indefenſam rempublicam ſinerent; niſi hic nobis ſubito exſtitiſſet, qui, nullis inſtructus publicis præſidiis, paucos intra dies, quam eum proficiſci ex urbe vidimus, tot millia fortiſſimorum virorum adduxit præſidio publicæ libertatis.

XLIII. *Hic nobis munere Deorum datus eſt adoleſcens, in quo, etiam qui ſententiis invicem diſcedunt, pari amore conſentiant. Alii Cæſaris acerrimam mentem, admirabilem celeritatem, imperterritum animum deſiderant. hæc omnia nobis iſte regenerat. ſunt, qui nimis cupidum potentiæ fuiſſe putent, pluraque bella e re ſua, quam publica, geſſiſſe, nec in honoribus modum noviſſe, nec in imperio finem. hic igitur pro illo Cæſar placeat, qui ſibi nihil præterquam ſalutem & libertatem petens, ceteros labores ſuſcipit pro republica, nullo honorum, aut imperii deſiderio, ſed leges & jura civitatis valere poſtulans.*

XLIV. Hæc atque talia cum Canutius diſſeruiſſet, Octavianus verba facere ad populum cœpit, *memoriam patris* invocans, *& quæ ille pro republica proſpere, erga populum Romanum liberaliter, adverſus inimicos clementer feciſſet.* deinde flexit *ad ſpes ſuas modeſte commendandas, quoniam per ætatem commemorare res geſtas nullas poſſet.* poſtremo accuſavit *Antonium, injurias ſuas publicaſque profectas ab eo* coarguens: *quibus coactus exercitum contraxiſſet. Adeſſe veteranos patris ſui, mente omnes eadem, uti patriam defendant, eique operam & obſequium contra quemcunque foret opus, & in præſentia contra Antonium polliceantur. Id unius ore omnes profiteri.*

XLV. Secutus ad hæc multitudinis clamor, fauſtæque in Octavianum voces. Ceterum non idem veteranorum ſenſus erat, qui cum pugionibus veſte tectis circumſteterant. Exciti enim tanquam ad componendas Cæſaris & Antonii controverſias, aut ſi abnueret Antonius, Cæſarem tu-

§ XLIV. Dio. Appian. civil. l. 2.

taturi, aut etiam, si res ita ferret, pœnas sumturi de percussoribus, ægre ferebant, se adversus Antonium, modo ducem suum, nunc consulem adhiberi. Igitur catervatim abire cœperunt, alii palam indignati, pars *arma sua non apportasse* causantes, *nec alienis perinde uti.* Cæsar, dissimulato dolore, quia erat ad vim imparatus, laudatos, *quod se deduxissent*, novoque insuper donativo auctos, dimisit: neque ex omni numero plus quam mille, sive secundum eos, qui plurimum ponunt, tria millia remanserunt.

XLVI. Ceteros etiam cito subiit pœnitentia, comparandoque belli lucra cum agriculturæ laboribus, & Cæsaris inescati liberalitate, cito cum armis, tanquam ad illa petenda digressi, ad eum rewerterunt. Igitur, recepto animo, Etruriam percurrit, Ravennamque & finitima loca, militibus Arretium convenire jussis. Dum hæc a Cæsare parantur, Antonius ad Macedonicas legiones Brundusium venerat: acceptusque est gratanter, ob spem donativi, quod tanto uberius futurum sperabant, quanto esset Antonius Cæsare locupletior. nam *domi ejus acervos strui pecuniæ, neque jam numerari, sed appendi aurum*, audierant.

XLVII. Deduxerunt tamen eum in tribunal silentio, quasi prius accepturi rationem, quare ultionem occisi Cæsaris distuliisset. Hoc ægre passus Antonius increpavit ingratos, *qui nullum lætitiæ signum adventu suo ederent, cujus beneficio pro Parthica expeditione Italiam habituri provinciam forent.* deinde querelas addidit, *quod emissos a protervo adolescentulo* (sic Cæsarem appellabat) *corruptores non protinus adduxissent. se tamen inventurum illos: militibusque divisurum sestertios quadringenos.*

XLVIII. Hæc in promittendo parsimonia cum a dedignantibus excepta risu esset, ipse contra irascetetur; eo processit ferocia militum, ut cum gravi convicio relinquerent concionantem. Tum ille desiliens, *discetis*, inquit, *imperata facere:* negotioque dato tribunis, *ut seditiosi sista-*

§ XLV. Appian. § XLVI. Dio. Appian. Cic. Phil. 5, 4. § XLVII. Appian. Dio. Cic. ad Attic. 16, 8.

rentur, forte duxit decimum quemque; nec tamen in omnes animadvertit. Sic tamen etiam multum cædis fuit. *circiter trecenti supplicio affecti* traduntur: inter quos & centuriones quidam, viri fortissimi fuerunt. & quod auget sævitiæ speciem, sub oculis Fulviæ, quæ virum secuta ad exercitum fuerat, jugulati sunt. Irritatis per hæc potius, quam perterrefactis animis, Cæsaris emissarii dolorem militum stimulabant, libellos in castris proponendo, quibus, laudata *superioris Cæsaris memoria*, & prædicata *liberalitate adolescentis*, *crudelitas & sordes Antonii* perstringerentur.

XLIX. Horum libellorum auctores conquiri jussos contubernia celaverunt; non præmiis, non pœnis, quæ indicanti, aut occultanti denuntiabantur, mutabiles. Ea contumacia concussit Antonii animum, &, cum interea Cæsaris conatus nuntiarentur, iterum ad milites prodiit, excusans, *quod necessitate coactus, in paucos quidem & contra voluntatem animadvertisset. Ceterum ipsos scire, quam nec sævum se, nec sordidum ostenderit Antonius usquam. Sed satis esse querelarum, satis etiam tum delictorum, tum supplicii: centenos illos denarios se pronuntiasse non donativi nomine*, (*neque enim id pro fortuna sua facturum*) *sed quo lætior accessus suus legionibus esset.*

L. Nec addidit quidquam, ne cedere militibus timore videretur: denuntiavit quin etiam, *parendum imperiis suis fore*. Remotis deinde tribunis, quos suspectabat esse cupidiores Cæsaris, alios præfecit: comiterque appellatos milites, *diversis agminibus secundum mare superum* jussit *Ariminum pergere*. Ipse cum legione Alaudarum Romam superbo adventu terruit, equitibus in suburbio relictis, militem accinctum ducens in urbem, & nocturnis armatorum circa ædes suas custodiis. Sed convocato senatu, Cæsarem accusaturus, effecturusque, ut hostis ille judicaretur, in Capitolium ascendit. in aditu curiæ nuntium ad eum delatum est, *legionem Martiam*, cujus multi centuriones in-

§ XLVIII. Appian. Cic. Phil. 3. 4. Dio.

terfecti fuerant, *ſublatis ſignis Albam ſeceſſiſſe, in urbem opportunam & munitam.*

LI. Dum ad hæc ſubſiſtit cogitabundus, en aliud nuntium: *& quartam legionem, duce L. Egnatulejo quæſtore, ad Cæſarem ſe tranſtuliſſe.* qua re audita, ſic eſt exterritus, ut, abjecto de Cæſare referendi conſilio, ſenatuſconſultum de ſupplicatione M. Lepido decernenda per diſceſſionem faceret, quo celerius mittere ſenatum poſſet. Nec enim honoris Lepidi cauſa vocari Patres juſſerat; ſupervacuis omnino minis adverſus tribunos plebis quoſdam, qui minime repugnaturi fuerant.

LII. Sed ille L. Caſſio denuntiaverat *mortem, ſi in ſenatum* veniſſet: D. Carfulenum e ſenatu vi & minis mortis expulerat: Ti. Canutium, non templo modo, ſed etiam aditu Capitolii, per armatos prohibuerat. Sed ejuſdem diei veſpere ſortitionem provinciarum ex arbitratu ſuo fecit. Cajo fratri Macedoniam, C. Calviſio Africam dedit: ceterorum plerique provincias ſuas repudiando, nullam fuiſſe Antonii ſortitionem judicaverunt. Ipſe, neque votis nuncupatis, neque ſacrificiis ſolemnibus factis, ante lucem paludatus ita profectus eſt ex urbe, ut templa, forum, occurſum hominum, diem pæne ipſum vitaret, in Galliam properans. Sed prius Albam ire ſtatuit, ad revocandas, ſi poſſet, legiones: inde rejectus Tibur ad ceteros miliţeş rediit, advocataque concione, jurare coegit omnes, ſe non eſſe deſerturos.

LIII. Inter hæc magnus exſtitit in urbe timor, certatimque venerunt Tibur Patres propemodum univerſi, equitum pars maxima, & ex ipſa plebe honeſtiſſimus quiſque; videnteſque, jurari in verba Antonii a militibus & veteranis, quorum magnus ſane numerus ad veterem ducem recurrebat, ipſi quoque volentes adſtrinxerunt ſe jurejurando, *benevolos fidoſque M. Antonio ſemper fore:* ut mirarentur homines, ubinam illi Romani eſſent, qui pau-

§ L. Cic. ad Attic. 16, 5, & Phil. 4, 45. Appian. § LI. Appian. Cic. Phil. 3, 3. Liv. Epit. § LII. Cic. Phil. 3, 10, & 13, 9.

cis ante diebus, concionante Cæsare, M. Antonium conviciis fœde proſciderant. Igitur cum ſplendido ſatis comitatu Arimînum venit, bona cum ſpe, fore, ut D. Brutus propter veterem amicitiam, ſed magis odio metuque Cæſaris, provinciam ſibi tradat.

LIV. Sed longe alia Bruto mens fuit: quem exarmari percuſſorum nemo patiebatur, in ejus copiis maxima ſpe repoſita incolumitatis. neque vero aut Cæſarem metuebat, docte ſimulantem Pompejanarum partium gratiam; aut credebat Antonio, quem propter infinitam ambitionem, omnibus, qui aliquid poſſe viderentur, infidum atque obliquum eſſe cognoverat. At Cæſaris animum anceps fatigabat deliberatio, quemadmodum utendum præſentibus foret. Percuſſores avunculi oderat, Antonium metuebat: atque illos ſciens ita viciſſim erga ſe affectos, ſæpe angebatur, ne cum exercitu progreſſum ambo ſimul junctis copiis invaderent.

LV. Sed cognito, hos inter ſe commiſſos eſſe ſerio, non dubitans, acriorem ex duobus prius opprimendum eſſe, Bruto auxilium ferre non diſtulit; ſublato Antonio, ab ejus ſegnitie haud perinde metuens. Nec enim contemnendus erat imperator Antonius, & viribus haud ſpernendis nitebatur. Præter recentem delectum, tres habebat legiones Macedonicas; & veteranorum manum, ſenum quidem, ſed in quibus duplo plus roboris, quam in tironibus, eſſet. Præterea Lepidus & Aſinius in Hiſpaniis, ille cum quatuor, Pollio cum duabus legionibus, & cum tribus in ulteriore Gallia L. Plancus, haud alieni a partibus videbantur.

LVI. Cæſar præter Marciam & Quartam legiones, unam habebat tironum, veteranorum duas, ſed ſuppletas ex novo delectu. His Albam convenire juſſis, ſenatui ſeripſit, hujus auctoritatem maximi facere ſimulans; delatumque ab exercitu honorem, ut pro prætore imperium haberet, non accepit. Sed cum duæ legiones, quæ ab Antonio diſ-

§ LIII. Appian. Dio. § LIV. Cic. familiar. 11, 5. Dio. Tacit.

ceſſerant, inter ſe ad ſimulacrum pugnæ concurriſſent, ſpectaculo delectatus, & oblata liberalitatis occaſione, iterum quingenos nummos diviſit; quina millia pollicitus, ubi, re ad prœlium deducta, fortem fidelemque operam navaviſſent.

LVII. Sic excitatis militibus ſuis, & ſparſa largitionum fama, inſecutus Antonium, in itinere equites, ſagittarios, elephantos illius redegit in poteſtatem minime repugnantes; quod Antonius Sueſſæ, & paſſim in caſtris trucidando, qui ei ſuſpecti erant, animos militum vehementer alienavetat. Sed Antonius, miſſis ad Brutum codicillis, *decedere* jubebat *provincia, quo & plebiſcito gereret motem, & ſibi pareret.* Brutus contra ſenatuſconſultum miſit, quo ipſi data erat Gallia. Tum Antonius diem præſtituit, *intra quam niſi deceſſiſſet, pro hoſte haberetur.* Neque ceſſit Brutus, quo minus nunciandum curaret, *debere Antonium ſibi longiorem diem dicere, ne forte citius, quam vellet, ab ſenatu hoſtis judicaretur.*

LVIII. Et poterat opprimere Bruti exercitum, adhuc in caſtris agentem, tanto potentior Antonius, ſed urbes adire maluit. Ab his cum reciperetur, Brutus veritus, ne mox nulla pateret ſibi, per ſimulationem decedendi profectus eſt Mutinam, validam urbem atque populoſam, eamque occupavit. & copiis Mutinenſium milites ſuos alere, mactare pecudes, carnemque ad diuturnæ obſidionis exſpectationem ſalire inſtituit. Habebat autem ſecum magnam gladiatorum multitudinem, duas legiones veteranas, quibus olim præfuerat, & unam tironum: ſed omnes nuper firmos ad res ſuas tuendas effecerat, ducto in Tranſalpinos exercitu, multiſque caſtellis captis atque vaſtatis, & liberaliter donato milite.

LIX. Igitur neque minis Antonii ceſſerunt: & Antonius, cum dimittere Brutum nollet, ad prœlium elicere non poſſet, circumvallare Mutinam cœpit. His rebus in urbe cognitis, redintegratus eſt apud omnes Cæſaris favor, de-

§ LVII. Cic. Phil. 4, 2. 5, 17. Dio. Liv. Epit. Appian. § LVIII. Cic. familiar. 11, 4.

que *ipſius & Bruti honoribus in ſenatu actum. Provincia quoque Gallia* laudata, *quod Antonium non recepiſſet.* Octaviano *imperium* Ciceronis ſententia decretum; *ſtatua*, Philippi: Servii Serviliuſque, *ut ante juſtam ætatem petendorum honorum ei poteſtas fieret*, cenſuerunt. Aberant tum conſules, nam & Dolabella profectus in Syriam fuerat: ergo M. Servilius tribunus plebis, ejuſque collegæ, a. d. XIII Kal. Januar. ſenatu convocato, propoſuerunt edictum Bruti, quibus *ſeque & exercitum provinciamque in poteſtate ſenatus fore* demonſtrabat.

LX. Læta igitur curia, & majora meditante, ſenatuſconſultum de præſidio factum, *uti C. Panſa, A. Hirtius conſules deſignati, dent operam, ut ſenatus Kalendis Januar. tuto haberi poſſit.* Interim reſciſſa ſortitione Antonii, placuit *provincias manere apud hos, qui obtinebant; neque tradi cuiquam, niſi juſſu ſenatus.* Hæc & ab aliis, ſed inprimis a Cicerone, qui eadem die tertiam & quartam Philippicas habuit, cupide decernebantur, qui profeſſis in Antonium odiis, multas hoc tempore orationes edidit, quibus rerum ille ſtatus eximie depictus eſt. Nam ille ex itinere, propter filium, quem Athenas ſtudiorum cauſa præmiſerat, in Græciam ſuſcepto, inde trajecturus ad Dolabellam, a quo ſe paſſus erat legari, ſubito erat reverſus: Auſtris reflantibus navigare vetitus, &, auditis interim Octaviani ſucceſſibus, novaque ſpe reipublicæ recuperandæ, alacrior.

LXI. Sub hæc tempora P. Servilius Iſauricus fatum explevit, magno vir natu: ſed ad extremam uſque ætatem ſenſibus integris, nec non nonaginta vitæ annis infracta valetudine. Par erat & animi robur bene de republica ſentienti, & fortiter loquenti. quibus rebus ita nuper offenderat Antonium, ut in ſenatum tuto venire non poſſet. Unde & Canutio non diu poſt M. Antonius & C. Cæſar objecerunt, *quod in capeſſenda republica conſularis Iſaurici ſectam ſequeretur.* quibus ille reſpondit: *malle Iſaurici eſſe*

§ LIX. Cic. Phil. 4, 1, & familiar. 11, 6. Appian. Dio. § LX. Cic. Phil. 3, 10, & ad Attic. 15, 11. 16, 11. Plut. in Cic. c. 67.

discipulum, quam Epidii calumniatoris. id erat nomen crimenque rhetoris, quem illi audiverant.

LXII. Hujus viri quanta fuerit auctoritas, vel ut mores temporum noscantur, annotabitur. Forte per forum incedens, cum testes in reum dari vidisset, loco testis constitit, præfatusque, *sibi nec hominem notum esse, qui causam diceret, neque cur esset postulatus: at improbum sibi videri* dixit, *propterea quod se pedibus incedentem, nullo reverentiæ signo edito, eques præteriisset.* Digna res visa judicibus, cur indicta causa damnaretur.

LXIII. Eodem & sequente anno multa, ut solitum in principio magnarum calamitatum, prodigia nuntiata. *Terræ motus in Alpibus & in Italia crebri, fulminata navalia, Jovisque Capitolini cella, quæ fuit in fano Victoriæ, aliæque sacræ ædes & statuæ. tabulæ æneæ ex delubris Fidei & Saturni turbine evulsæ, ad Opis valvæ ædis fractæ. arbores exstirpatæ, tecta convulsa. fax cælo visa, quales Græci bolidas vocant, ab ortu ad occidentem ferri. trini soles apparuerunt; quorum unus quasi spinea corona cinctus micuit: & postea paulatim unum in orbem sole redacto, multis mensibus prope ad exitum anni lurida & pallens lux fuit, quasi continuo sideris defectu.* id ostentum mox accommodarunt temporibus, *triumviros denuntiatos* dictitantes, *quorum duo defecturi fuissent, Cæsare superstite, cujus victoriam corona soli circumdata, spicarum figura, frugum ubertatem notasset. Ætna arsit. in Tiberis ostio piscium magna vis relabente æstu in sicco est exposita. Padus etiam inundavit in campos, magno accolentium damno; recedensque vim reliquit ingentem viperarum. insecuta est pestilentia vehemens per omnem Italiam. armorum sonitus auditus in Germania de cælo, cum cantu tubarum, virorumque clamoribus, & equorum decurrentium strepitu; cum tale nihil oculis cerneretur.*

§ LXI. Cic. Phil. 2, 5, & familiar. 12, 12. Sueton. de clar. rhet. c. 4. § LXII. Dio. Val. Max. 8, 5. Jul. Obseq. Appian. § LXIII. Jul. Obseq. Plin. 2, 26 & 31, & 3, 30. Eusseb. Chron. Plut. in Cæs. Dio.

LXIV. *Voces humanæ majores ex lucis auditæ. pallida ſimulacra hominum ſub crepuſculis viſa. bos inter arandum humana voce prolocutus*, fruſtra ſe urgeri; non enim fruges paulo poſt, ſed homines defuturos. *infans recens natus locutus eſt. amnes conſiliterunt. terra hiavit. effigies Deorum lacrimare & ſudare; in quibuſdam & ſanguineus ſudor apparuit. puteorum aqua in ſanguinem verſa. lupi per fora urbium diſcurrerunt. ſereno cœlo ſæpe fulguravit. taurus, cum in æde Veſtæ immolatus eſſet, exſiluit.* Carmina Sibyllarum jactata, quibus *finis reipublicæ inſtare* prædictus eſſet. *lapidibus multoties pluit.*

LXV. Hæc *in communes valere calamitates* credita; ſed *alia malum ſignificare ſingulis. Ciceroni, quod conſecrata ab eo pridie, quam in exſilium iret, Minerva, vi turbinis dejecta & confracta eſt: Lepido, quod ante domum ejus canum ululatus auditi, maximuſque omnium a ceteris dilaniatus eſt. Hoc minari pontifici maximo* crediderunt: *illud Antonii & Dolabellæ conſulum alienationem a republica portendiſſe, quod in æde Caſtorum ex eorum nominibus literas quaſdam corvi advolantes roſtris exciderant.* Sed omnia hæc malorum præſagia propemodum ſero apparuerunt. Jam enim ea paſſim agebantur, ex quibus exarſuræ neceſſario turbæ erant, diſcurrentibus utriuſque partis ducibus ad occupandas provincias, cogendoſque exercitus, & quæ alia bellis gerendis apparantur. Ex quibus initiis longorum deinceps atque multiplicium certaminum inſani tumultus exſtiterunt.

§ LXIV. Dio. Appian. Euſeb. Jul. Obſeq. § LXV. Appian. Dio. Cic. familiar. 12, 25, & Phil. 4, 4. Liv. Epit.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER LXXXIII.

IN LOCUM LIB. CXVIII. LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI DECIMI OCTAVI.

M. Brutus in Græcia ſub prætextu reipublicæ, & ſuſcepti contra M. Antonium belli, exercitum, cui Vatinius præerat, cum provincia in poteſtatem ſuam redegit. C. Cæſari, qui primus reipublicæ arma ſumſerat, propræturis imperium a ſenatu datum eſt cum conſularibus ornamentis; adjectumque, ut ſenator eſſet. M. Antonius D. Brutum Mutinæ obſedit. miſſique ad eum a ſenatu legati de pace, parum ad eam componendam valuerunt. Populus Romanus ſaga ſumſit. M. Brutus in Epiro C. Antonium prætorem cum exercitu poteſtati ſuæ ſubjecit.

1. Hoc idem tempus M. Bruti & C. Caſſii cunctationem abrupit, quorum anceps hactenus & varie impedita deliberatio fuerat. Romam reverti periculoſum erat; manere in Italia, ſuſpectum; & ſi ad impoſitam provinciam accingerentur, contumelioſum videbatur. Brutus enim in Aſia, Caſſius in Sicilia frumentum emendum, atque in

urbem mittendum curare debebant. Præbuit tamen illud negotium & colligendarum classium facultatem, & prætextum ducendi moras, si forte casus aliquis exsisteret. nec interea desistebant tueri dignitatem, ut poterant, & literas atque edicta in urbem mittere.

II. Sub autumnum deinde per Lucaniam pedestri itinere Veliam accessit Brutus, atque inde transjecit Athenas. pauciſque dein diebus cum ſua claſſe diſceſſit Caſſius. Jam enim deſperaverant, qualem volebant, obtineri rempublicam poſſe: & quia Cæſar Octavianus jam ſe commoverat, neſciebant, quantum huic recte crederetur. Et primo quidem tempore Brutus cum philoſophis converſando, videbatur abjeciſſe rerum aliarum curam. ſed tamen & nobiles juvenes, qui Athenas ſtudiorum cauſa profecti fuerant, ſibi diſſimulanter adjunxit. in quibus & M. Ciceronem M. F. & in Macedonia per Heroſtratum quendam tentavit animos eorum, qui copiis præerant. Interim Athenienſes ei & Caſſio ſtatuas æneas, juxta Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas, tanquam horum imitatoribus, ponendas locaverunt. Hæc agentibus, C. Cæſarem, coacto exercitu, ſenatum defendere contra Antonii dominationem & injurias auditum eſt.

III. Igitur ſub prætextu reipublicæ &. belli Antoniani Caſſius in Syriam contendit, jam inde a quæſtura benevolam & familiarem. Brutus, Græciam atque Macedoniam occupaturus, facile contrahebat reliquias Pompejanorum exercituum, quæ tum adhuc per Græciam vagabantur: etiam, quos a Dolabella nuper advectos morbus aut oblivio ſacramenti retinuerat, ultro affluentibus. Igitur profeſſo jam conſilio, ad oſtium Cayſtri perrexit, Romanis navibus obviam, pecuniam cum M. Apulejo quæſtore, qui tradita C. Trebonio provincia decedebat, in Italiam portantibus. Ab hoc Apulejo, perquam amico ſibi

§ I. Plut. in Brut. c. 32. Cic. ad Attic. 15, 9 & 16, 4. Idem familiar. 11, 3, & Phil. 10, 4. Dio. § II. Dio. Plut.

homine, Brutus & copias accepit, & talentum ſexdecim millia, ex tributis atque vectigalibus Aſiæ.

IV. Cum inde Samum reverteretur, forte natalis erat Bruti. eoque ob rem feliciter confectam hilarior, poculum in convivio popoſcit grandius, idque manu tenens, alta voce retulit Græci poetæ verſus: *a fato ſe & Phœbo Apolline peſſumdari.* Hæc vox quia nulla apparente cauſa erat jacta, vim præſagii deinde habere viſa eſt: utique poſtquam ultimo prœlio ſive ipſe, ſive Cæſar & Antonius, (utrumvis enim traditur) ſignum militibus dederunt *Apollinem.* Sed hæc poſterioris paulo temporis ſunt. At tum quidem Brutus erectus ad conatum comparandi exercitus, etiam Veterem Antiſtium induxit, ut daret ei ex ſua pecunia vicies, ſeque ipſum offerret ac conjungeret partibus. Sed & equitatum, qui in Syriam ducebatur bipartito, intercepit. quingenti equites a Cinna quæſtore ad Brutum in Theſſalia diſceſſerunt: ceteros, qui per Macedoniam ducebantur, Cn. Domitius a legato Syriaco abduxit. Legio, quam legatus Antonii L. Piſo ducebat, Ciceroni adoleſcenti ſe tradidit.

V. Interim & ipſe profectus Demetriadem, armorum ingentem copiam, quæ juſſu Cæſaris tranſportata in Græciam, tum ad Antonium reportabantur, occupavit. Inter hæc ſumma celeritate, nequidquam retinente ſenatu, C. Antonius prætor affuit, Q. Hortenſio ſucceſſurus, qui Macedoniam obtinuerat. Sed prævertit Brutus, provinciamque, tradente Hortenſio proconſule, accepit, delectuſque in ea, ejuſdem Hortenſii ſummo ſtudio habuit. Vicinos etiam reges atque tyrannos adjunxit ſibi: magnaque iterum auctus eſt pecunia. Quippe Thracis cujuſdam reguli conjux Polemocratia, cujus maritus occiſus dolo æmulorum fuerat, cum filio & theſauris ſe contulit ad Brutum, ejuſque fidei omnia tradidit.

§ III. Liv. Epit. Dio. Cic. Phil. 11, 13. Plut. Appian. Vellej. 2, 62. § IV. Appian. Plut. Val. Max. 1, 5. Cic. Phil. 10, 6. § V. Cic. Phil. 1, 5, & 13, 15. Liv. Epit.

VI. Brutus, puero Cyzicum amandato, donec in paternum imperium reſtitui poſſet, aurum atque argentum, cujus magna vi erat potitus, ſignare inſtituit. His rebus acceptis, C. Antonius cum ſeptem cohortibus contendit Apolloniam, ad occupandum Illyrici exercitum. Tres legiones a P. Vatinio proconſule, apud Apolloniam & Dyrrhachium habebantur. Cum his paulo ante res in Dalmatia & Illyrico geſſerat Vatinius, deficientibus denuo poſt Cæſarem barbaris; & aliquot oppida ceperat, ex quibus rebus Imperator eſt appellatus. Sed poſtea ob acceptum detrimentum, amiſſoque Bæbio viro conſulari, (forte ex ſuffectis a Cæſare fuit) Dyrrhachium ſe receperat.

VII. Iſtum exercitum M. Bruto tradidit, apertis Dyrrhachii portis: non ſponte, (ſemper enim adverſatus his partibus, & pro ingenii quadam pravitate Bruto fuerat) ſed milites continere invalidus, apud quos in odio ſemper habitus, tum etiam propter adverſam valetudinem in contemtu erat. Clauſit tamen portas; &, inſolito caſu adjuvante, facile repuliſſet Brutum, ſi ſtudia militum habuiſſet. Quippe Brutus, ut accidere quandoque ajunt per altam nivem ambulantibus, morbo correptus, quem *boulimiam* Græci vocant, ingenti deſiderio cibi deficiebat. & quia cum expeditis valde properaverat, longe a tergo relicti erant commeatus. Igitur ad portam oppidi progreſſi milites, *panem* a vigilibus petierunt.

VIII. Atque illi, intellecta Bruti neceſſitate, continuo affuerunt ipſi cum cibariis & vino. Tanta enim erat Bruti dignatio, ut cuilibet ducum anteferendus videretur. Igitur hos quidem recepit volentes: ſed quia honeſtius putabat, ab imperatore accepiſſe legiones, quam ſi contra voluntatem ejus, cui commiſſæ fuerant, ad ſe pellexiſſet; in literis ad ſenatum aliquam Vatinii mentionem fecit. Ceterum eam non admodum fuiſſe aut factam ex animo, aut creditam, vel inde colligas, quod Cicero, cum ab ſenatu

§ VI. Cic. familiar. 5, 9. Appian. § VII. Appian. Dio. Vellej. 2, 69. Plut.

honores laudesve decerni censeret, Vatinii, quamquam olim reconciliati, mentionem insuper habuit.

IX. Dum hæc aguntur, ob multiplices prodigiorum terrores, & præsentia mala, novi consules A. Hirtius & C. Pansa (nam is magistratum hoc anno gessit, quamquam proscripti filius) senatum Kalendis Januariis convocarunt. Ne tum quidem finis minarum fuit; &, cum de more sacrificarent consules, lictorum unus, non apparente causa, repente concidit mortuus. Igitur neque sequenti biduo cessatum; sed senatus habitus est etiam postridie Kalendas, quamquam antiquo pontificum decreto postridie omnes Kalendas, Nonas, Idus, atri dies haberentur. Sed inter procuranda prodigia exstitit aliud omnibus minacius. quippe accitus ab Etruria haruspex *reditura* respondit *regna, qualia olim fuissent, cunctosque servituros, se uno excepto:* atque hæc fatus, compresso spiritu, cecidit exanimis.

X. Decretum tamen postea est, *ut Hostilia curia reficeretur, & locus, in quo navale prælium fuerat editum, complanaretur. Minervam quoque Ciceronis reponi* placuit, cujus circum hæc tempora contra Antonium actiones nemo melius exposuerit ipsius eloquentissimi viri Philippicis, quarum quæ quinta inscribitur, Kalendis est habita; sexta vero, post triduum. His quamquam Fufius Calenus, & alii quidam obstrepebant, obtinuit tamen factio Cæsaris, eique prius decreta confirmavit, *statuam equestrem in rostris, cum ætatis ejus adscripta notatione; utque proprætore bellum cum consulibus adversus M. Antonium gereret consularibus ornamentis.* adjectum etiam, *ut senator esset, sententiamque loco prætorio diceret; ejusque rationem sic haberi in omnibus, quasi anno superiore quæstor fuisset.*

XI. *Militibus decreta pecunia ex ærario, quantum iis victoriæ causa Cæsar promisisset; & quam expendisset Cæsar privato*

§ VIII. Vellej. Plut. Cic. Phil. 10, 6, & familiar. 5, 9. § IX. Dio. Macrob. Saturnal. 1, 16. Plut. Liv. 6, 1. Appian. § X. Cic. familiar. & Phil. 5, 1. Dio. Vellej. 2, 61. Sueton. in Aug. c. 10. Liv. Epit.

consilio parandis copiis, ea de publico redderetur: utque iis militibus, qui discessissent ab Antonio, statim atque finitum bellum esset, missio daretur, agrique dividerentur. His ita constitutis, cum opinione omnium pro hoste judicato Antonius haberetur, mater ejus, uxorque & filius puer, tota nocte deprecabundi discurrerunt per senatorum domos; & interdiu quoque in curiam euntes fletu & precibus, & ad genua se projiciendo singulorum, moverunt multorum animos, ut tam repentinam fortunæ mutationem non sine misericordia intuerentur.

XII. Hoc videns metuensque Cicero vehementi rursus oratione accendit indignationem Patrum: sed a L. Pisone familiari Antonii mitior dicta est sententia, placuitque ex ea, *mitti ad Antonium legatos, qui pro Gallia offerrent Macedoniam.* cetera mandata perscripta sunt durius, quod id negotium Ciceroni/ senatus imposuerat: *Ut ante certam diem discedentibus militibus* (*Kalendæ Februariæ* prædicebantur) *fraudi ne foret, fuisse cum Antonio: qui neglexissent id facere, pro hostibus haberentur. Antonius a Mutina confestim discederet: exercitum cis Rubiconem intra diem dictam reduceret, dum ne propius urbem Romam ducentis millibus admoveret: provinciam ne depopularetur; neve delectus in ea haberet: esseteque in Patrum conscriptorum & populi Romani potestate.*

XIII. Neque multo post, priusquam reverterentur legati, *tumultum* esse decreverunt, vestitumque mutaverunt Patres, populo quoque sumente saga, Cicerone principe, qui pridie Non. Febr. descendit ad forum sagatus, cum reliqui consulares togati vellent descendere: quod solebant eo honore functi, quamquam erat in sagis civitas. Senatusconsultum quoque factum, *ut L. Munatius Plancus ex Comata Gallia, & ex Narbonensi Lepidus*, de quibus bona tum erat opinio, *auxilio consulibus & D. Bruto essent.* Missi sunt ad Antonium tres consulares Ser. Sulpicius, L. Piso, L. Philippus, principes civitatis. Ex his Sulpicius, qui

§ XI. Cic. Phil. 5, 19. Liv. Epit. Dio. Appian. § XII. Liv. Epit. Appian. Dio. Cic. Phil. 5, 2. 6, 3. 12, 7.

ætate ceteros anteibat, cum jam prope caſtra veniſſet, fato functus eſt; ceteri metu, an alia cauſa, incertum, nihil egerunt amplius, quam ut mandata porrigerent.

XIV. Accepit ille gaudens cauſam ſibi datam ab ſenatu hoſtiliter agendi. Quamobrem in conſpectu legatorum Mutinam verberavit tormentis; & multa ſtatim in ſenatum, in Ciceronem, in Octavianum, coram iiſdem effudit: *Mirari, quod Romæ ſint, qui Cæſarem, optime de republica meritum, pro tyranno & hoſte habeant; Ciceronem non habeant, qui, ſervatus a Cæſare, cum necari jure potuiſſet, hanc ei referat gratiam, ut percuſſores ejus potiores habeat amicis omnibus: Decimum, donec recte feciſſet, habuerit odio; idem nunc parricidam diligat. huic conſervatam provinciam velit, a ſolo Cæſare datam; Antonio eat ereptum, quam habeat populi Romani beneficio. Sed & Patres conſcriptos pravis conſiliis uti, qui in gratiam pueri* (Cæſarem notabat) *ſe afficerent injuriis. Dari præmia militibus, qui a ſe deſciviſſent, cui ſenatuſconſulto eſſent dati; minas denuntiari his, qui maneant in officio. Eam vero rem tam ad ſuum incommodum, quam reipublicæ detrimentum, depravata in tantum diſciplina, pertinere.*

XV. *Se tamen aſſenſum eſſe decretæ oblivioni, propter viros duos, Caſſium & Brutum. Sed quando ipſe & Dolabella hoſtium numero habeantur, non aliam ob cauſam, quam quia jure data retineant, ſe quoque irritam pactionem illam oblivionis facere, quam hi, quorum ad beneficium ea res pertineret, priores violaſſent.* Dedit deinde viciſſim mandata iiſdem legatis perferenda ſenatui: quamquam & ipſe legatum mitteret L. Varium, ædilitium hominem, compotorem ſuum, cui propter morum turpitudinem cognomentum erat inditum *Cotylæ*. Mandatorum ea fuit ſumma, *futurum ſe in poteſtate ſenatus, amore pacis & patriæ. Ciceroni, a quo profecta ſciat, quæ nomine ſenatus ſcripta fuiſſent, hæc reſpondere: ſibi conceſſam plebiſcito Galliam, juſque datum bello Decimum proſequendi, lege contemta repugnantem. adeoque ſi perſiſt, pœnas*

§ XIII. Dio. Cic. Phil. 8, 1, & familiar. 10, 33. § XIV. Cic. Phil. 8, 7. Appian. Dio.

ab eo ſumturum, uno percuſſorum pro omnibus, ut tandem exſolvatur piaculo ſenatus, quo per Ciceronem Decimo opitulantem ſe obſtringat.

XVI. Hæc legatis injuncta. Modeſtiora per Varium; tectiora certe, nuntiavit: *Provinciam* (his enim verbis uſus eſt) *remitto: exercitum depono: privatus eſſe non recuſo: omnia obliviſcor. in gratiam redeo, ſi legionibus meis, & ſi equitibus, & ſi cohorti prætoriæ prædam agroſque dederitis; & quibus ego atque Dolabella dedimus agros, eos tenere patiamini.* Poſtulavit præterea, *uti chirographorum atque commentariorum Cæſaris obtentu facta ſua atque collegæ decreta manerent: ne tu[illegible]tur rationes ad Opis: ne fraudi eſſet ſeptemviris agrorum dividendorum, quod egiſſent; ceteriſve, qui ſecum eſſent, & adverſus leges commiſiſſe dicerentur. ne ſua judiciaria lex abrogaretur. ut pro Togata Gallia Comatam provinciam haberet; cum ſex legionibus, iiſque ſuppletis ex D. Bruti exercitu, non ſolum ex delectu ſuo: tamdiuque ut obtineret, quamdiu M. Brutus, C. Caſſius conſules prove conſulibus futuri in provinciis eſſent.*

XVII. Hoc addebat, ut potentes viros demereretur, ſimul Cæſari ſollicitudinem immitteret, ne cum his conjungeret vires Antonius, ſi nimis ab eo premeretur. Non enim erat ullum concordiæ ſtudium Antonio; nec aliud agebat his mandatis, quam ut colorem quæreret bonæ cauſæ, ſenatui ſe permittens: ſed has conditiones adjecerat, quas neque recepturus ſenatus eſſet, neque Cæſar pateretur. Qua enim ratione hic aut interfectores patris ſui conſules creari ſineret; aut Antonianis copiis paria decerni præmia, quam decreta ſuis eſſent: atque per hoc Antonii apud milites auctoritatem & potentiam adaugeri? Neque dubitatum eſt, quin extemplo hoſtis Antonius judicaretur: militibus alia diceretur dies, *uti* nimirum *cum Antonio fuiſſe fraudi non eſſet his, qui ante Idus Martias eum reli-*

§ XV. Cic. Phil. 8, 8. 11, 6. 13, 12. & familiar. 12, 4. Appian. Dio. Plut. in Ant. c. 24. § XVI. Cic. Phil. 10, 8.

quiſſent, & aut ad conſules, aut ad Cæſarem, aut ad Brutum adiſſent.

XVIII. Conſulibus permiſſum, *ut rempublicam defenderent, viderentque, ne quid ea detrimenti acciperet.* In hæc quia ingenti pecunia erat opus, *quintam & viceſimam facultatum omnium conferri* juſſerunt. Hoc tempore præcipua Ciceronis opera fuit, quotidianis ferme concionibus populum hortantis. hinc & armorum magna vis gratuito fabrorum labore, & variis nominibus pecuniæ collectæ. Antonii præſertim amicis, auctore eodem, impenſæ graves injunctæ. quas illi ſane ſuſtinebant alacriter, tanquam re ipſa criminationes refellerent. Etiam municipia Italiæ opes ſuas conferebant, principibus pecuniæ pollicendæ Firmanis, quibus ob eam rem actæ erant ab ſenatu gratiæ: quemadmodum & Marrucinis, qui *ignominia notandos* cenſuerant, *quotquot militiam ſubterfugiſſent;* & L. Naſidio equiti Romano, cujus hortatu non milites modo facti vicini, ſed etiam facultatibus ſublevati fuerant.

XIX. Patavini quoque, rejectis Antonianis, pecunia, militibus, &, quod maxime deerat, armis conſules & Cæſarem juverunt: horumque ſtudium alii Tranſpadani, qui prius Antonio favere putabantur, imitati ſunt. Sed eo perventum erat, ut urbem, jam inde a triumpho Pauli Macedonico immunem a tributis, ſubire inſolitum onus, pecuniam dare, contribuere, ſolvere oporteret. Nam & Mutinenſis Brutus valde urgebatur inopia: & Marcus non abundabat. & ad vocem tributi quotidie obdureſcebant homines, quæ ſupra annos centum viginti vix audita in urbe fuerat. Et renato in Africa bello, etiam Q. Cornificius pecuniam petebat. Igitur & ſenatores in ſingulas tegulas ſive propriarum ædium, ſive conductarum, quaternos obolos pependerunt. Maxima enim erat rei nummariæ difficultas publice, ut etiam annuos prætermitti ludos opor-

§ XVII. Dio. Vellej. 2, 65. Appian. Cic. Phil. 5, 12 & 8, 11.
§ XVIII. Dio. Appian. Cic. familiar. 11, 14, & Phil. 7, 8.

teret, præterquam paucos obiter factos, & dicis causa.

XX. Igitur M. Bruto, qui per eadem tempora *provincias & exercitus a se occupatos retinere* jubebatur, senatusconsulto permissum, *uti pecunia, si qua opus sit, & exigi possit, utatur, exigatque, a quibus videatur: ad rem militarem mutuam sumat a civitatibus, frumentumque imperet.* Eodem senatusconsulto laudatus est *Q. Hortensius*, jussusque *cum Q. Cæpione proconsule & legatis suis Macedoniam provinciam obtinere, quoad ei ex senatusconsulto successum sit.* Sed & C. Cassio decretum, *uti Syriam obtineret cum imperio, bellumque cum Dolabella gereret.* Q. Cæpionis nomine non alium nisi M. Brutum intelligi monendum est, qui nomen illud prænomenque, cum ab Servilio Cæpione avunculo esset adoptatus, adsciverat. Dum hæc in Antonium Romæ fiunt magno plerorumque studio, non defuerunt, qui partes ejus modis omnibus tutarentur. Ex quorum numero adversus senatusconsultum, quo contra rempublicam feciſſe existimabantur, ad Antonium profecti sunt prætores ejus anni duo, P. Ventidius, L. Marcius Censorinus: unusque tribunus plebis, & designati duo, cum aliis quibusdam senatoribus.

XXI. Alii manentes in urbe omnem pro Antonio lapidem movebant: Fufius præsertim & Piso, plerumque sententiis dissidere a Cicerone soliti, & pacis commoda inculcantes. Hi neque vestem mutaverunt statim, & senatui fuerunt auctores *iterum ad Antonium legatos mittendi*, Pansa quoque consule hortatore. dictæque sunt sententiæ, *ut consulares quinque, atque inter eos Cicero, legarentur.* Sed hic quidem senatui causas, cur proficisci neque posset, neque deberet, luculenta oratione expositit: atque illo detrectante legationis munus, ceteri quoque remanserunt. Sed Vibio Pansæ consuli, ad bellum exeunti, fœda ostenta facta. Nam ultima concione, quam ad populum ha-

§ XIX. Cic. Phil. 12, 4 & 14. Idem familiar. 1, 24 & 12, 20, & ad Brut. ep. 2. Plut. in Æmil. c. 63. Dio. § XX. Appian. Cic. Phil. 10, 11, & ep. ad. Brut.

buerat, quendam ex turba comitialis morbus proſtravit: & qua profectus eſt hora, ſtatua ejus ænea equeſtris, quam habebat domi, corruit.

XXII. Equus phaleratus in heri conſpectu feſtinans concidit: inter immolandum, ut ſolebat, priuſquam paludati magiſtratus proficiſcerentur, exta ab haruſpice propter mirificam ſanguinis exundantis copiam judicari nequiverunt: & quidam e populo in eodem ſanguine lapſus, palmam, quam boni ominis cauſa proficiſcenti daturus erat, cruentavit porrexitque. Ad hæc ſimulacrum Matris Deûm in palatio ab ortu ad occaſum ſe convertit: & Dianæ ſignum, quod Mutinæ colebatur, plurimo ſanguine primum, deinde lacte fluxit. Conſules ante ferias Latinas ex urbe profecti ſunt, quod ſemper exitioſum ipſis fuiſſe, multa documenta declarare videbantur. Neque leviora minis mala ſecuta.

XXIII. Rediit Sullana proſcriptio, omniſque ferme nobilitas, exceptis, qui fecerunt, ſublata eſt. Hujus calamitatis cauſa ſenatui a Dione adſcribitur: qui prava callidi-tate neminem toleraturus dominum, alios aliorum ope ſtuduerit evertere; atque ſic offenſos ſibi omnes effecerit, amicum neminem. Nec reprehendendum hoc judicium eſſe, manifeſtum erit ex rerum expoſitione, quæ ſecutæ ſunt: quas patebit non alias fuiſſe, quam ex ejuſmodi conſiliis proficiſci debuerunt. Quippe Antonius, jam diſſimulans, quod ab initio ſolum prætulerat, *non propter ſpretum plebiſcitum Decimo bellum ſe facere, ſed tanquam Cæſaris percuſſori*, jactabat, etiam ſcriptis ad ſenatum literis: eo haud dubie animo, ut vel alliceret juniorem Cæſarem, vel certe ſuſpectum partibus faceret.

XXIV. Et profecto varie nutabat Cæſar, incerta temporum & negotiorum intuens. Oblivio præteritorum & impunitas ab ſenatu viris ejuſdem ordinis, & pleriſque arcta neceſſitate junctis, humanitati imputari poterat; con-

§ XXI. Cic. Phil. 8, 4, & 12, 1. Dio. § XXII. Jul. Obſeq. Dio. § XXIII. Flor. Dio. Cic. Phil. 13, 10. Appian.

ceſſæ pro majoribus exiguæ provinciæ, ſecuritatis ipſorum cauſa datæ videri. *Sed quorſum in Gallia retineri Brutum; & decretam ſibi provinciam ingreſſo Antonio, dominationis impingi crimen: eoque prætextu ſe quoque in eum armari? Præterea Dolabellam, uno percuſſorum Cæſaris interfecto C. Trebonio, hoſtium numero haberi: Bruto Caſſioque imperium ampliſſimum, poteſtatemque in omnes alios, qui provincias ab Jonio mari ad Ægyptum uſque obtinerent, concedi. Quorſum enim iſta, niſi ad partes extollendas Pompejanas, pertinere?*

XXV. Reputabat &, quid ſibi decretum eſſet ab ſenatu, reperiebatque, *tanquam adoleſcentulo fieri fucum, concedi ſpecioſa, ſtatuam, ordinem ſenatorium, nomen proprætoris*, (de his enim rebus jam acceperat;) *at decreto, uti cum conſulibus bellum adminiſtraret, exercitum ſuum eripi, parere coacto majus imperium obtinentibus.* ad hæc, *præmia decreta tantummodo his, qui transfugiſſent ab Antonio, non etiam qui Cæſarem ſecuti alii eſſent, ad ſuam injuriam pertinere* judicabat; *neque aliud agi ab ſenatu, quam ut ſe ad tollendum Antonium abuterentur; illo dejecto, ſe quoque tollerent.* Interim & imperium ſuſcepit Spoleti, & pro more novam poteſtatem auſpicantium immolari juſſit. apparueruntque omnium victimarum jecinora replicata intrinſecus ab ima fibra, reſponſumque a vatibus, *intra annum duplicaturum eſſe potentiam, quemadmodum exta duplicia fuiſſent.*

XXVI. Sic animatus in concionem vocavit milites, oſtenditque, *ſe horum etiam, quæ ab ſenatu acciperet, cauſa gratias iis agere; nec enim daturos ei imperium Patres, niſi prius a militibus habuiſſet: neque ſe defore præmiis eorum, re feliciter geſta.* Confirmabant adoleſcentis ſuſpiciones cetera quoque: quod legati & mandata publico nomine ad Antonium mittebantur: conſules ad eum, ſe neſcio, ſcribebant; & literas Antonii ad ſenatores quoſdam deſtinatas, cum intercepiſſent, clam ſe reddendas curaverant: neque ſerio gerebant bellum, per cauſam hiemis omnia tardantes at-

§ XXIV. Appian. Cic. Phil. 10, 5. § XXV. Plin. 11, 17. Sueton. in Aug. c. 95.

que procraſtinantes. Præter præſidium Antonii Claterna dejectum, nihil erat ab Hirtio geſtum: & Panſa tollendis Antonii legibus, agendoque per urbem & Italiam delectu, occupabatur.

XXVII. Sed quia nondum erat tempeſtivum hæc intelligere videri; etiam Hirtio, ut a ſenatu clam mandatum fuerat, duas poſcenti legiones, quartam & Martiam, quod erat roboris in exercitu, conceſſit. & Hirtio Claternæ hibernaturo, Forum Cornelii profectus, quotidie & legendo, & ſcribendo, & declamando ſe exercuit; gnarus, in ſumma dignitate potentiam munitam armis, facundia deſtitutam & civilibus artibus, metui quam amari, & terrere quam rogare aptiorem eſſe. Interea & legatus Bruti Pontius Aquila, qui tribunus plebis offenderat Cæſarem, deinde inter percuſſores ejus fuerat, T. Munatium Plancum aliquot prœliis victum, Pollentia, etiam crure fracto, expulit.

XXVIII. Et ipſe Brutus ſenatori cuidam, qui profugerat ad Antonium, ſupellectilem, quam ille Mutinæ reliquerat, mittendo, in tantum celebratus eſt, ut & complures civitates, quæ ſuperiore anno largitionibus, conceſſionibuſque privilegiorum erant obligatæ Antonio, a partibus ejus alienarentur, & exercitus fieret ſegnior. Igitur Antonius ad corrumpendos Mutinenſes ſuorum aliquos in oppidum miſit. At Brutus hoc ſentiens, dolum haud inelegantem machinatus, convocavit omnes cujuſque modi homines, qui tum Mutinæ degebant: pauciſque verbis factis, demonſtravit locum, in quem milites, ſimul alium, in quem ceteri diſcederent.

XXIX. Ita relictos in medio hoſtes facile comprehendit. At ubi circumvallatus urgeri fame cœpit, Cæſar ei metuens, Hirtium impulit, ut ad liberandam obſidione

§ XXVI. Jul. Obſeq. Plin. Appian. Dio. Cic. familiar. 12, 5, & ad Brut. ep. 1, & Phil. 8, 2. § XXVII. Dio. Cic. Phil. 8, 2, & familiar. 12. Appian. Sueton. in Aug. c. 84. § XXVIII. Cic. Phil. 11, 6. 12, 6, & familiar. 10, 8. Appian.

Mutinam una proficiſcerentur. In itinere Bononiam occuparunt, quæ antiquitus in clientela Antoniorum conſtituta, cum præſidium non haberet, ſine certamine aperuit portas. Neque, præter Rhegium Lepidi & Parmam, ullum oppidum Antonio ſupererat. Sed erat is equitatu firmus, quem obviam venientibus a Bononia miſit. Fiebant igitur equeſtria crebra prœlia: ſed vincebantur Antoniani, quamquam ſuperiores numero, quia torrentibus interrupta planities multitudinis uſum auferebat.

XXX. Ne tamen Mutinam venire victores poſſent, Scultenna fluvio & præſidiis ad eum Antonii prohibebantur. Igitur ut, quibus poſſent modis, Brutum, præſentia horum cognita, confirmarent, ab altiſſimis arboribus efferri faces accenſas juſſerunt. Deinde, cum id parum intelligeretur, tenuem plumbi laminam literis inſculptis convolverunt, quæ per urinatorem alligata brachio ſub aqua deferretur. Cum hoc modo ſæpe commeaſſent literæ, atque parte Scultennæ, quæ nunc quoque Mutinam intrat, ſalem, quo maxime indigebant obſeſſi, cuppis incluſum, itemque pecora intromiſiſſent; ſentiens, quod agebatur, Antonius, retia per amnem tetendit, quibus omnia hæc exciperentur. Tum ad aliam aſtutiam tranſitum, & columbæ cum epiſtolis ultro citroque miſſæ. Priuſquam dimitterentur, in obſcuro loco fame macerabantur. Deinde epiſtolæ ſeta religabantur ad collum. ſic dimiſſæ, quam proxime urbem poterat, cibi luciſque deſiderio petebant ſumma quæque ædificia, ibique excipiebantur: utique poſtquam, intellecta re, cibum certis locis collocari Brutus juſſerat.

XXXI. Eædem deinde remittebantur a Bruto cum literis, loca nota repetentes. Sic obfirmato ad tolerandam obſidionem Decimo, Antonius, fratri Lucio cuſtodia operum ad Mutinam demandata, caſtra hoſtium caſtris op-

§ XXIX. Sueton. in Aug. c. 17. Cic. familiar. 10, 15 & 12, 5. Idem. Phil. 10, 5. Dio. Appian. Plin. 3, 16. § XXX. Front. Strat. 3, 37 & 14, 3. Dio. Cluver. Ital. antiq. l. 1. Plin. 10, 37.

poſuit. Crebræ inde velitationes, ſed nihil ad rerum ſummam: inter quas & Galli equites, quos cum elephantis ad Cæſarem defeciſſe diximus, ad Antonium redierunt, clade etiam aliqua Cæſarianis illata; & inter pabulatores, oborto certamine, ſuos unoquoque conante defendere, acriter pugnatum, ſuperiorque diſceſſit Antonius. Interim P. Ventidius ex coloniis Cæſaris inſtar duarum legionum collegit, notus pleriſque & militiæ ſocius. Magni inde rumores exſtiterunt in urbe, cum eo properare audiretur. fugerantque multi, atque inter eos Cicero. Sed conjungere ſe cupientem Antonio Ventidium Cæſar & Hirtius excluſerunt. Ergo profectus in Picenum, ibi quoque delectibus habitis, aliaque conſcripta legione, temporibus inſidiabatur.

XXXII. Dum hæc in urbe & Italia fiunt, M. Brutus in Macedonia & Epiro res ſuas inſigniter auxit. C. Antonius, progreſſus Apolloniam, eo contrahere, quidquid militum vicinis locis erat, moliebatur. Sed ubi & illi ſe ad Brutum potius contulerunt, & Apolloniatas eodem inclinare Antonius ſenſit, magnam urbem & gravem, relicta Apollonia, Buthrotum profectus eſt. Mox, amiſſis in itinere cohortibus tribus, quæ cæſæ a Bruto fuerant, cum præter Amantiam & Bullidem teneret nihil, huc ſtatuit contendere.

XXXIII. Sed loca, per quæ eundum erat, Cicero adoleſcens jam præceperat: per quæ vi conatus aperire viam, victuſque; dum inter paludes magno agmine ſe recipit, a Bruto circumvenitur. Facile erat delere univerſos, ſed Brutus, *parcendum* dicens *ſuis mox futuris, conſalutari eos juſſit*, & cum nihil reſponderent, *tamen dimitti*. Sed rurſus in præruptis locis nactus, circumdatoſque, uti prius ſalutans, commovit omnium animos, ut *dignum exiſtimatione ſua* prædicantes, *qua mitis & ſapiens ferebatur*, in fidem ejus concederent. Antonium etiam deditum ita clementer

§ XXXI. Plin. Dio. Appian. Cic. § XXXII. Plut. in Brut. c. 37. Dio. Cic. Phil. 11, 11.

habuit, ut ne magiſtratus quidem eriperet inſignia: ſimulque cum Bruti literis ad ſenatum allatæ ſunt Idib. April. a C. Antonio *proconſule*; hoc enim adhuc vocabulo utebatur.

XXXIV. Hæc igitur epiſtola movit iram Patribus: at quam Brutus ſcripſerat, mira ſenatus lætitia, totiuſque civitatis alacritas excepit atque laudavit. Igitur paucis abinde diebus, quam fugatus a Mutina Antonius animos Patribus feciſſet, Bruto Caſſioque provinciæ, quas jam privato conſilio occupaverant, decretæ ſunt. laudati exercitus, qui his ſe tradidiſſent. Senatuſconſulto comprehenſæ comprobatæque pecuniæ, quas a quæſtoribus tranſmarinarum provinciarum acceperant. poſtremo præceptum rurſus omnibus provinciis trans Jonium habitantibus, *uti M. Bruto, C. Caſſio dicto audientes eſſent.* Sed jam de rebus, quas interim in Aſia Dolabella geſſit, exponendum eſt.

§ XXXIII. Plut. Appian. Cic. ep. ad Brut. 14. Dio. § XXXIV. Vellej. 2, 62. Plut. Appian.

JOANNIS FREINSHEMII

SUPPLEMENTORUM

LIVIANORUM

LIBER LXXXIV.

IN LOCUM LIB. CXIX LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI DECIMI NONI.

C. Trebonius in Asia fraude P. Dolabellæ occisus est. Ob id facinus Dolabella hostis a senatu judicatus est. Cum Pansa consul male adversus Antonium pugnasset, A. Hirtius consul cum exercitu superveniens, fusis M. Antonii copiis, fortunam utriusque partis æquavit. Victus deinde ab Hirtio & Cæsare Antonius in Galliam confugit, & M. Lepidum cum legionibus, quæ sub ipso erant, sibi junxit: hostisque a senatu cum omnibus, qui intra præsidia ejus essent, judicatus est. A. Hirtius, qui post victoriam in ipsis hostium castris ceciderat, & C. Pansa, e vulnere, quod in adverso prælio exceperat, defunctus, in campo Martio sepulti sunt. Adversus C. Cæsarem, qui solus e tribus ducibus supererat, parum gratus senatus fuit: qui, D. Bruto, obsidione Mutinensi a Cæsare liberato, honore triumphi decreto, Cæsaris militumque ejus mentionem non satis gratam habuit: ob quæ C. Cæsar, reconciliata per M. Lepidum cum M. Antonio gratia, Romam cum exercitu ve-

nit, &, perculsis adventu ejus iis, qui in eum iniqui erant, cum annos novemdecim haberet, consul creatus est.

I. P. DOLABELLA, cum in consulatu suo Syriam plebiscito obtinuisset, sic instituit agere, tanquam non ad unam provinciam tuendam, sed ad infinitam colligendam potentiam viribus opus haberet. Erat enim inter hunc & Antonium collegam, sicut mox ejus rei certa indicia eruperunt, de occupanda dominatione inita pactio. Idcirco simul Achajam attigit, Veterem Antistium nactus, (quem postea Bruto accessisse diximus) pecuniam ab eo popposcit; deinde, per Macedoniam atque Thraciam agendo eadem, M. Octavium Marsum legatum cum una legione præmisit in Asiam.

II. Ipse tardius insecutus, allato senatusconsulto, quo Cassio Syriam ab senatu datam cognovit, C. Trebonium, qui tum Asiæ præerat, adiit: complexusque hominem, & familiarissime collocutus, adeo fefellit, ut nihil non in ejus amicitia collocandum esse Trebonius crederet, cibaria militibus ejus daret, cum ipso creberrime & confidenter versaretur. Sed hæc utrum eo animo facta sint, an vero ut ad fraudem Dolabella illiceretur, inter auctorum dissensionem, tanto post tempore, difficile dijudicatu est. Certe neque Pergami, neque postea Smyrnæ admissum esse Dolabellam traditur; forum tantum rerum venalium, tanquam consuli videlicet, præbitum. Ideoque incensum ira Dolabellam, oppugnationem tentasse ferunt oppidi; submotumque Trebonii promissis, fore, ut Ephesi intromitteretur.

III. Neque tamen excusandus Dolabella est, utro modo res acciderit, fide violata. Quippe missis a Trebonio copiis, quæ proficiscentem Ephesum sequerentur, atque observarent, hostilia agitans animo, dissimulavit omnia, donec minore parte in proximis locis relicta, plures revertisse Smyrnam cognovit. Tum vero paucos illos per

§ I. Dio. Appian. Vellej. 2, 60. Cic. Phil. 11, 2. 13, 19, & ep. ad Brut. 11. § II. Cic. Dio. Appian.

insidias delevit: statimque Smyrnam contendens, fidelissimorum antiquissimorumque sociorum oppidum irrupit noctu, scalis ad mœnia, qua parum attente custodiebantur, appositis. Trebonius, in cubili deprehensus, cum ad Dolabellam deduci posceret, contumeliosissime exceptus, deinde Samario cuidam exsuli traditus, verbera atque tormenta pertulit, ne publicam pecuniam proderet.

IV. Postquam sic exoruciatus est biduo, *caput abscidi* jussit Dolabella; idque in tribunali, ubi jus reddere consueverat, propositum, deinde ad Cæsaris statuam projectum, pilo suffixerunt milites, gestaruntque circum vias; postremo per plateas silice stratas mittentes remittentesque pro pila, sic contriverunt, ut amplius agnosci nequiret. Corpus tractum atque laceratum in mare abjectum est. Ad hunc modum occiso Trebonio, Dolabella occupavit Asiam, seque munire rebus omnibus instituit, acerbe cogendo pecunias, & classem a Rhodiis, Lyciisque, atque ex Pamphilia & Cilicia, per L. Figulum contrahendo, non ignarus instantium.

V. Quippe quamprimum hæc sunt Romæ cognita, hostis ab senatu judicatus est; *dieique* dictus, *intra quem impune ab eo discedere milites atque familiares possent.* Decretum præterea, *uti consules, Mutinensi bello confecto, Asiam obtinerent provinciam, & de Dolabella sumerent pœnas.* nondum enim Cassii conatum successusque compererant: & veriti, ne interea Dolabella fieret firmior, finitimarum provinciarum prætoribus *curam Asiæ, donec eo venissent consules,* demandarunt.

VI. Sed priusquam ab illis quidquam ageretur, rebus Cassii auditis, *huic bellum contra Dolabellam* decreverunt, amplissimis verbis Cicerone dicente sententiam, *uti ejus belli gerendi causa C. Cassius proconsule, quibus ei videatur, naveis, nautas, pecunias, ceteraque omnia, quæ ad bellum*

§ III. Vellej. 2, 69. Appian. Cic. Phil. 11, 2. 12, 18. Dio. § IV. Cic. Phil. 11, 2, & familiar. 12, 12. Appian. Dio. § V. Liv. Epit. Dio, Cic. familiar. 12, 14.

gerendum pertineant, imperandi in Syria, Asia, Bithynia, Ponto, jus potestatemque habeat: utque, quamcunque in provinciam ejus belli gerendi causa advenerit, ibi majus imperium C. Cassii proconsulis sit, quam ejus erit, qui eam provinciam tum obtinebit, cum C. Cassius proconsul in eam provinciam venerit.

VII. Eodem senatusconsulto comprehensum, uti *finitimi reges, tetrarchæ, dynastæ, C. Cassium suis copiis opibusque adjuvent*: & de Dejotaro patre & filiis regibus nominatim, qui, audita morte Cæsaris, Armeniam, ab eo sibi ablatam, suo Marte recuperaverant. Interim & Mutinense bellum ad finem venit, sed ita, ut majorum inde motuum exordium oriretur. C. Pansa consul cum novis ex Italia delectibus, (quatuor legiones tironum erant) & Ser. Sulpitio Galba, qui ad eum, itineris accelerandi causa, millia passuum centum erat missus, Bononiam processerat. inde ut ad castra collegæ & Cæsaris perveniret, per viarum angustias tutius noctu obviam ei Dr Carsulenum, qui bello Alexandrino præclaram operam Cæsari navaverat, cum legione Martia, & duabus prætoriis cohortibus, Hirtii atque Cæsaris, miserunt.

VIII. Hoc ubi sensit Antonius, quamquam iter arctum occludere palam potuisset; tamen, ne moram injiceret bello, (quamprimum enim pugnare cupiebat) insidias per silvestria Æmiliæ viæ disponere maluit. quam ad rem, quia parum idoneus eques erat, duas robustissimas legiones, secundam & vicesimam quintam, in arundinetis, quæ ad utrumque latus viæ erant, collocavit: duasque insuper prætorias cohortes, alteram suam, alteram M. Silani, qui nuper a Lepido ad eum venerat. Quippe Lepidus, a senatu ad opprimendum Antonium evocatus, ambigua fide, & propter recentem affinitatem Antonii in hunc propensior, eum ad senatum frustra de reconciliando eo scripsisset, M.

§ VI. Cic. Phil. 12, 12. § VII. Cic. Phil. 2, 17, & familiar. 10, 30. Appian. Dio. Hirt. de B. Alex. c. 31.

Silano tribuno copias ducendas dederat, non expresso, utri se parti adjungeret.

IX. At Silanus, imperatoris sui mentem tenens, (nam ille & Narbone concionatus fuerat, & ad multos scripserat, *se cum Antonio consentire*) ad Antonium concesserat. Partem tamen equitatus cum leviter armatis ostendebat Antonius, signa legionum apud Forum Gallorum occultans. At legio Martia, prætoriæque cohortes, hoste conspecto, retineri non potuerunt, quo minus prœlium consertum irent. Igitur Pansa, duabus legionibus tironum sequi jussis, transitis silvarum & paludis angustiis, aciem instruxit cohortium duodecim. Nondum illæ duæ legiones aderant, cum Antoniani prorumpunt ex insidiis, manusque continuo locis impeditis conserunt.

X. Igitur Martiæ legionis milites, inveterati bellorum usu, ne turbarentur a tironibus, qui mox supervenerunt, seorsim hos jusserunt consistere: ipsi & prætoriani alacriter capessiverunt pugnam. Tria sic prœlia, discreta locorum ingeniis, simul facta. Nam a dextro cornu, ubi legionis Martiæ cohortes octo contra legionem tricesimam quintam constiterant, Carsulenus & Galba Antonianos loco pepulerunt, in fugam non potuerunt vertere. In ipso viæ Æmiliæ aggere, ubi cohors Cæsaris prætoria contra prætorianos Antonii erat collocata, diu pugnatum est perquam acriter. sed in siniſtro cornu, quod erat infirmius, ubi cohors prætoria Hirtii, cum duabus ex legione Martia pugnabat, Antonius fuit superior: & cum equitatu, quo valebat plurimum, circumire cœpisset hostes, pedem eos referre ad castra coegit, quæ interim prudenti consilio Torquatus Pansæ quæstor muniverat.

XI. Hoc modo certatum inter hos accepimus a. d. duodevicesimum Kalend. Maji: quo prœlio Pansa consul, cum, accepto vulnere, fortiter repugnaret, pilo per ilia transi-

§ VIII. Cic. familiar. 10, 9. 12, 2, & Phil. 13, 4. Front. Strat. 3, 2. Appian. Dio. § IX. Cic. Phil. 10, 33, & familiar. 10, 31. Front. § X. Appian. Cic.

acto aliud accepit gravius, & ex prœlio elatus est Bononiam. Antonius, victorem se ferens, castra etiam hostium oppugnavit; neque capere potuit, multis occisis tironibus Pansæ, multis etiam amissis militibus suis. Idcirco, ne interim cognita re Cæsar atque Hirtius supervenirent, omissa oppugnatione castrorum, ad sua reduxit exercitum. At Hirtius, ad defensionem valli sui, quod interim a parte suorum oppugnari Antonius jusserat, relicto Cæsare, cum legione quarta, & veteranorum decem cohortibus (hæc septima erat legio) redeunti Antonio occurrit, appetente jam vespera.

XII. Ibi defessi & inordinati, ab integro milite excepti, quamquam satis fortiter se defenderent, cladem acceperunt, majori parte veteranarum Antonii copiarum deleta. In hoc prœlio summi ducis atque fortissimi militis munia consul explevit, non modo rebus omnibus optime provisis, sed adito inter primos periculo, & aquilam quartæ legionis ipse in hostium adversa signa inferens. Quod nisi nox & paludosa circum loca Hirtium ab insequendo deterruissent, confici bellum potuit. Hæc & Antonii eripuerunt equites, & his occasionem dederunt plures suorum conservandi: quippe saucios, nonnullos & integros, præ lassitudine in uliginosis locis hærentes, partim in equos imponendo, alios recipiendo post terga, & valentissimum quemque jubentes correptis equorum caudis accelerare fugam, magnum eorum numerum reduxerunt in castra ad Mutinam, quarta demum noctis hora reversi.

XIII. Aquilas duas, signa sex & sexaginta victores retulerunt. Sic æquata partis utriusque fortuna, non solum Hirtius, cujus id proprium decus fuerat, sed Pansa quoque & Cæsar, a militibus, & mox ab senatu, ad quem literas Hirtius & Cæsar scripserant, appellati sunt Imperatores: quamquam adversum prœlium Pansa fecerat, Cæ-

§ XI. Cic. Phil. 14, 9, & familiar. 10, 36, & ep. ad Brut. 3, Oros. 6, 18. Jul. Obseq. c. 128. Dio. § XII. Cic. familiar. 10, 33, & Phil. 14, 10. Appian.

ſar non interfuerat pugnæ illi quidem, ſed tamen caſtra multarum legionum paucis cohortibus tutatus, oppugnantes repulerat. Sed *e prælio fugiſſe eum*, Antonius ſcripſit, *ac ſine paludamento equoque poſt biduum demum apparuiſſe*: & velut teſtimonio conſentiens per eos dies fama, *ipſum etiam cecidiſſe*, vulgavit.

XIV. His tribus prœliis ferme dimidia militum utrinque pars interiit, cum tota cohorte prætoria Cæſaris: ex Hirtianis haud perinde multi ceciderunt. Cum in caſtra ſua omnes rediiſſent, Antonio decretum erat abſtinere prœliis, urgere obſidionem, & equitatu, qua parte virium prævalebat, hoſtibus negotium faceſſere, donec confectus fame Brutus deditionem facere cogeretur. Sed eadem cauſa diverſis ducibus feſtinationem ſuadebat. Idcirco fruſtra ſæpius hoſte lacceſſito, qua parte Mutina propter locorum naturam claudi minus potuerat, perrumpere conati, cum Antonius ſolos equites emiſiſſet, equitatu ſuo his oppoſito, ut inſtituerant, Mutinam cum legionibus ire perrexerunt.

XV. Tum vero Antonius, omittendæ Mutinæ metu, legiones duas produxit: reliquas ex aliis caſtris acciri propere juſſit. At Hirtius & Cæſar, cupide aggreſſi inſtructos, priuſquam ſubvenire alii poſſent, egerunt in fugam. Hirtius, cum Antonii vallum ſuperaſſet, circa principia pugnans interfectus eſt; quarta legio, quam ille ſecum habuerat, a quinta Antonii pæne tota conciſa. Ibi Cæſar, ad quem jam ſumma rerum redierat, conſilio manuque inſignis apparuit per omnia; receptoque Hirtii corpore, etiam caſtra Antonii occupata aliquamdiu tenuit.

XVI. Sed paulo poſt ſumma vi conniſus Antonius ejecit hoſtem, multoſque Cæſarianorum occidit: quo tempore Cæſar aquilam, a moriente aquilifero traditam, humeris ſubiit, ipſe quoque cruentus & ſaucius; & tanto pon-

§ XIII. Liv. Epit. Dio. Cic. Phil. 14, 8, 10 & 14. § XIV. Sueton. in Aug. c. 10. Cic. familiar. 10, 33. Sueton. § XV. Dio. Appian. Cic. familiar. 10, 33. Sueton.

dere, ſicuti tum ſigna erant, non deteriùs, in caſtra reportavit. Victoriam abſolvit D. Bruti eruptio, cui inter diverſa partium ſtudia, quidam omnia, nonnulli nihil tribuerunt. His præliis & robur & ſoboles militum interiiſſe viſa eſt. viri quoque illuſtres multi ceciderunt, inprimis conſul uterque; (nam & Panſa ex vulneribus eſt mortuus), & L. Fabatus, & C. Peducæus, & D. Caſſulenus, & Pontius Aquila.

XVII. Noctem proximam mutuo metu utrinque exegerunt in armis. At Antonius, vocatis in conſilium amicis, quamquam plerique cenſerent, *manendum eſſe, non majora accepta, quam reddita, clade, ducibus hoſtium occiſis, equitatu ſalvo, & Mikina ad extremum deducta; Recte quidem vos*, inquit, *conſiditis; plures enim habemus ſperandi cauſas: ſed obſequendum Fortunæ eſt, quæ victoriæ nobis hanc obſtruxit viam, alias aperuit munivitque. Modo perrumpere in oppidum voluerunt hoſtes; ſive idem conſilium denuo tentet Cæſar, ſive circumvallare nos incipiat; quod erit ei propter multitudinem operum haud difficile, in arcto res noſtræ erunt, omnibus circa hoſtilibus, & equitatus uſu ademto.*

XVIII. *Sed & M. Lepidus, & L. Plancus me pro pro victo contemnent, &, ut ſolet infelicibus, ex amicis hoſtes & illi fient. At ſi Mutinam relinquimus, mox cum tribus legionibus ſuis Ventidius aderit: Lepidus etiam & Plancus auxilia magna & firma ſubminiſtrabunt. Quod igitur bene vertat, paratos habete ad iter milites; & quia multis armis deſunt, pro ſcutis corticos dabimus.* Hæc locutus, non magno poſt intervallo caſtris egreſſus, ad Alpes magnis itineribus contendit. At Decimus, timore Antonii liberatus, Cæſarem metuere incipiens, noctu abruptis fluvii pontibus, ad eum certos homines miſit, gratias tanquam ſervatori agens, petenſque, *ut ſuccedens ad ripam, flumine medio, & civibus arbitris, in colloquium veniat. Se enim certis indiciis declaraturum, non*

§ XVI. Flor. 4, 4. Sueton. Herodian. Cic. ad Brut. ep. 24, & familiar. 11, 14. § XVII. Appian.

sponte, sed fatali quodam infortunio, tractum ad conspirationem esse.

XIX. His Cæsar respondit iracundius, *se neque Decimi servandi, sed belli cum Antonio, implacabili hoste, gerendi causa venisse: neque pietatem sinere, ut alloquatur, aut etiam aspiciat interfectorem patris: pati tamen incolumem eum esse, donec senatui populoque Romano videretur.* Tum vero Decimus, progressus ad flumen, clara voce appellavit Cæsarem, &, recitato senatusconsulto, quo Gallia sibi data provincia fuerat, edixit, *ne, trajecto fluvio, Cæsar alienam provinciam sine consulibus invaderet; neve persequeretur Antonium: huic enim operi se sufficere.*

XX. Non fallebat Cæsarem, hanc ferociam Bruto ex fiducia Patrum accedere. igitur, quantumvis eum in ordinem redigere facile potuisset, moderatus est iræ, seque Bononiam ad C. Pansam contulit, rebus omnibus senatui perscriptis, effectoque, ut de iisdem nomine Pansæ scriberetur. Hoc fuit illud in republica tempus, quo nullum reperio fuisse unquam difficilius. Plena suspicionum omnia, plena timoris, simulationis, perfidiæ. & Dolabellæ quidem atque Antonii jam eruperat furor: neque obscurum erat, quid Brutus, quid Cassius molirentur. Lepidi, Planci, Asinii cunctatio quorsum tenderet, mox apparuit.

XXI. Sed senatus, quem *castra Pompeji* non præter rem appellabat Antonius, id agebat unice, ut per dissensionem Julianorum ducum partes illæ penitus tollerentur. eamque tum machinationem Octaviano C. Pansa detexit, tanto simplicius atque apertius, quanto certius de instantibus supremis minus movebatur metu gratiaque, & ceteris affectibus, qui propter vitæ commoda sollicitant animos. Igitur cum vocari Cæsarem jussisset, *Ego*, inquit, *patrem tuum tanta caritate dilexi, ut me ipse non potuerim magis. Sed neque mortem ejus vindicare licuit, neque consen-*

§ XVIII. Front. Strat. 1, 7. Cic. familiar. 11, 13. Appian. § XIX. Oros. 8, 18. Appian. § XX. Vellej. 2, 60.

sui ceterorum resistere, cui & tu, quamquam exercitu parato, prudenter sane cessisti.

XXII. *At illi, cum & te metuerent & Antonium, qui & ipse ingens Cæsaris studium præferebat, penitus gavisi sunt, inter vos male convenire; futurum sperantes, ut mutuis offensis invicem attereremini. Postquam autem copias haud spernendas penes te esse viderunt: primo quidem tanquam adolescentulum, inani honorum specie allicere sunt conati; deinde, ubi tu cum alibi, tum in recusando, quod exercitus offerebat, imperio, magnum animum & sui compotem ostendisti, exterriti eo flexerunt consilia, uti nobiscum administrares bellum, atque hoc prætexto Martia & Quarta legiones robur exercitus abs te abducerentur.*

XXIII. *Neque desperabant, fore, ut alteruter vestrûm bello interiret, superstes solus & imbecillus facile tolleretur, atque ita prorsus oppressis jam ab initio Cæsaris partibus, Pompejanæ resurgerent. Atque hanc ipsis consiliorum jam fuisse summam, novi. nam & pleroque eo tempore Romæ, & senatui interfui: neque vitavi suspiciones atque voces, quod mentionem pacis atque concordiæ intuli. Ceterum postea quoque non mihi, non A. Hirtio, cum ad bellum mitteremur, alia mens fuit, quam ut Antonium, castigata viri superbia, redderemus commodiorem, deinde reconciliaremus tibi.*

XXIV. *Non enim putabamus aliud a nobis fieri posse, vel referendæ patris tui meritis gratiæ melius, vel firmandis partibus nostris utilius. Sed hoc quidem consilium, quod occultari interim ratio fuit, nunc Antonio victo, occiso Hirtio, & me in fata concedente, mature tibi aperio: non ut a te gratiam ineam, quæ morienti sera & infructuosa est; sed quia, quemadmodum ostendunt omnia, felix nascenti genius affuit, uti, his cognitis, & quæ tibi sint utilia scires, meamque simul atque Hirtii cum voluntatem, tum quæ præter illam facere coacti sumus, intelligeres.*

XXV. *Exercitum autem, quem ipse dedisti nobis, te recipere minime invidiosum erit: eum itaque tibi restituo. Neque*

§ XXI. Cic. Phil. 10, 11. Appian. § XXIII. Cic. Phil. 12, 7. Appian.

vero moleſte ferent Patres, ſatis cognito, (non enim tentare neglexerunt) nullis conditionibus perduci ad Brutum poſſe. Tirones meos, per me licet, ipſe etiam habeas. Quod ſi forte nimia ſenatus reverentia tenentur, ſatius erit relinqui. Curæ enim fuit ſenatui, ut hos haberet in poteſtate. igitur & tribunos delegit, a quibus non milites modo, ſed etiam nos conſules cuſtodiremur. Rem igitur majoris invidiæ, quam utilitatis, & ante tempus te excitaturam, omitti ſatius fuerit. igitur ad hos quidem accipiendos Decimum evocavi: ſed quia nondum ille venit, Torquato quæſtori tradentur. Hæc fatus, & mox exſecutus, animam efflavit.

XXVI. At Torquatus de voluntate Patrum copias Decimo adduxit: funera conſulum cum honorifica pompa Cæſar Romam tranſmiſit: iique in campo Martio publica ſepultura honorati ſunt, quia pro republica dimicantes ceciderant. Cujus rei ſenſus etiam abjectorum hominum animos ita pertentaſſe traditur, ut, M. Cornuto prætore urbano funus locante, qui tunc Libitinam exercebant, gratuitum miniſterium præbuerint, paratumque exſequiarum conduxerint ſeſtertio nummo. Militum etiam corpora, præſertim qui ex Martia legione ceciderant, publicis operibus atque muneribus, & communi exſtructione ſepulti ſunt.

XXVII. Per eos dies de morte conſulum ſuſpicio percrebuit, *opera Cæſaris occiſos: Hirtium in acie per ſuos milites, aut ipſius Cæſaris manu; Panſam per venenum vulneri affuſum.* Certe Torquatus Glyconem medicum eo nomine cuſtodiendum aliquamdiu curavit, ut parricidam. Sed M. Brutus, cujus ad Ciceronem epiſtola exſtat, in tuenda medici innocentia etiam Cæſaris famam fidemque aſſeruit. Certe ambitioſos hæc ſuſpicio ſemper ſequitur, ut nullum ſit tam inſigne atque exſecrabile ſcelus, quod pro dominatione facturi non exiſtimentur: ceterum longe abeſt a pru-

§ XXV. Cic. Phil. 11, 13. Appian. § XXVI. Appian. Liv. Epit. Vellej, 2, 62. Val. Max. 5, 2. Cic. Phil. 14, 12. Sueton. in Aug. c. 12.

dentia Octaviani, ut rem minime facilem tegi, & si erumperet, omnium alienaturam animos, adolescens necdum satis firmus auderet.

XXVIII. At senatus, donec incertus belli exitus esset, adversus victorem sibi providendum statuens, extraordinaria imperia tollebat, decretq, *ne quis longius annuo imperium obtineret: neu quis unus curationem annonæ.* quantum enim ad solvendam rempublicam diuturnæ & solitariæ potestates valerent, multis exemplis apparuerat. ita præveniri posse putabant eum, qui futurus esset superior, ne quid præter solita & concessa legibus appeteret; & invidiam transferri in victum, cujus videlicet immitem & ambitiosum animum senatus timuisset.

XXIX. Postquam de Antonii clade rescitum, resumto pacis habitu, supplicationes dierum sexaginta decretæ. At Camillo, Vejis captis, supplicationes in quatriduum primo omnium decretæ fuerant: nec scio, an ulli temere plurium dierum ante Pompejum, cujus Mithridatica victoria duodecim dierum supplicationem habuit. mox Cæsari tres dies additi: statimque cum ejus potentia crevit adulatio. Scilicet nihil est in rebus humanis stabile, sed, ut quæque ab initio constituta sunt, ita ferme ab ambitione & vanitate absunt longius: paulo post inclinat sensim mos antiquus, dein solutius prolabitur; donec tandem cum impetu ruat, & ultra omnem finem modumque proferatur.

XXX. Igitur nuper Cicero quinquaginta dies sententia sua comprehenderat, cum debellatum nec esset, nec crederetur: quot neque Gallicis antea bellis, neque aliis decretum unquam fuerat. Tum vero propter fugatum a Mutina hostem decendium additum. Antonius, quique cum eo fuerant, bonis omnium publicatis, hostes judicati; deque iis bello persequendis sententiæ dictæ. Quin & decemviri, in quibus & Cicero fuit, tanquam ad præmia militibus persolvenda creati, edictum proposuerunt, *uti quisquis ali-*

§ XXVII. Dio. Sueton. in Aug. Tacit. Brut. ad Cic. ep. 6.
§ XXIX. Cic. Phil. 14, 1. Dio. Liv. 5, 23. Cæs. de B. G. 2, 35.

quid accepisset ab Antonio consule, ea de re profiteretur, quia gravibus minis in eos, qui secus fecissent.

XXXI. Hoc tempore T. Pomponii Attici laudabilis æquitas exstitit, qui, licet amicissimus esset Ciceroni & Bruto, nihilominus Antonii præsentem fortunam aliorum fere omnium exemplo minime despexit; sed pristinæ necessitudinis memor, Fulviæ uxori, liberisque Antonii, cum illa de bonis, & hi etiam de vita periclitarentur, quam potuit, opem tulit.

XXXII. Erat ea temporis oblata Pompejanis opportunitas, ut tum demum vere liberos se crederent & gloriarentur, &, velut omni periculo defuncti, spernere Cæsarem atque etiam opprimere inciperent. Nam neque triumphum decreverunt petenti; & cum Cicero, provido magis, quam grato, animo, quod ampliora meritum credebat, & invitis extorquere posse suspicabatur, sententiam dixisset, *ut ovanti introire Cæsari liceret*, a plerisque repugnatum est. Neque Cicero satis animum texit, *laudandum adolescentem, ornandum, tollendum* dictitando. Quo tempore dixisse Cæsar dicitur, *se vero non esse commissurum, ut tolli posset.*

XXXIII. Ceterum, ut erga Cæsarem parci, sic in honorando Bruto profusi fuerunt, omnia huic tribuentes, quæ sperare ille debuisset. Supplicatio ejus nomine ad omnia pulvinaria decreta. Et quia forte natali suo liberatus obsidione fuerat, *fastis ad eum diem Bruti nomen adscribi* jussum: triumphum denique decreverunt homini, qui beneficio vivere alieno diceretur, neque adjutor victoriæ, sed spectator tantum prœlii cum aliis e muro fuisset. Martiam quoque & Quartam legiones Drusus ei Paullusque, ceteris assentientibus, decreverant. Sed ea res irrita fuit: bellum quoque adversus Antonium uni decretum, votaque nomine ejus nuncupata publice.

§ XXX. Cic. Phil. 14, 1, & familiar. 11, 20 & 21, & ad Brut. ep. 5. Appian. § XXXI. Corn. Nep. in vit. Attic. Appian. Dio. § XXXII. Cic. ad Attic. 1, 15, & familiar. 10, 20. Vellej. 2, 62. Sueton. in Aug. c. 12. Dio. § XXXIII. Cic. familiar. 11, 18, & ep. ad Brut. Liv. Epit. Vellej. 2, 62. Dio. Appian.

XXXIV. *Legionibus, quæ ab Antonio defecerant, promiſſum a Cæſare donativum exſolvi* placuit; *partem eorum, qui pro libertate occiderant, liberis aut propinquis dari: ſuperſtitibus honoris cauſa concedi, ut ludos oleæ frondibus coronati ſpectarent.* Cæſaris inter hæc, militumque ejus, nulla aut parca mentio: quamvis & ad Lepidum, & Plancum, & Pollionem literæ de perſequendo Antonio mitterentur, & ſenatus non vivos tantum, ſed etiam mortuos, laudibus ac honoribus cumularet. In quibus & Pontio Aquilæ ſtatua eſt poſita, heredibuſque reddita pecunia, quam ille mutuam Bruto dederat, ſuas atque amicorum opes inter publicam inopiam alendis legionibus inſumenti.

XXXV. Enimvero Cæſar, hæc conſiderans, & præterea omnes ſuos adverſarios potentia & imperiis auctos, Sex. Pompejo præfecturam maris, Bruto Caſſioque Macedoniam & Syriam cum ampliſſima poteſtate datas, atque hæc omnia cum Panſæ verbis congruere, ad reconciliandam cum Antonio gratiam animum adjecit. Neque deerat ſenatus obtentum præbere quidlibet novaturo. Centuriones miſſu legionum Romam iverant, petendæ pecuniæ cauſa, quæ promiſſa erat victoribus. Reſponſum eſt, *legatos ab ſenatu venturos ad exercitum.* miſeruntque juſſos, *ſubmoto Cæſare, milites alloqui.* non repugnavit Cæſar: ſed nec diſſimulavit, *fruſtra eos fatigatos non relaturos reſponſum, priuſquam ipſe eſſet adhibitus.*

XXXVI. Conſilium ſenatui erat, ſub ſpecie pulſi Antonii abducere a Cæſare, tanquam non neceſſarias amplius, copias; eaſque tradere Bruto, ut Cæſar exarmaretur. quærebantque in ejus exercitu ſerenda diſcordia diſſociare animos, & alios voluntate ac largitionibus, reliquos deinde vi redigere in poteſtatem. Igitur Martiæ & quartæ legionis militibus, quæ decreta erant, præmia laudeſque legati afferebant: ceterorum Cæſaris militum non major, quam

§ XXXIV. Cic. Phil. 14, 13, & Brut. ep. 15. Dio. Appian. Liv. Epit. § XXXV. Cic. familiar. 11, 10. Liv. Epit. Dio. Vellej. 2, 62. Appian.

ducis ipsius, ratio habebatur. Sed omnis ista calliditas in contrarium vertit. legiones negarunt, *sine imperatore suo ullæ audituras mandata.* legati re infecta redierunt.

XXXVII. Tum vero, simul Cæsar affuit, arteſque increpavit Patrum, universis idem animus fuit, ut non minus qui honorati, quam qui neglecti erant, injuria se affectos opinarentur. Nam & illi suspecta habebant omnia, & contumeliam commilitonum, sed maxime Cæsaris, ad suam ignominiam pertinere arbitrabantur: & præteriti docebant, *consilium senatus non ad beneficium duarum legionum, sed ad ruinam exercitus imperatorisque spectare. nec ornari illos præmio, sed emi; tradendos mox percussoribus optime de se meriti Cæsaris, contra filium ejus & amicos, ut scelesta & indigna quælibet facerent & paterentur.*

XXXVIII. Hæc audita Romæ terruerunt non ignaros vacillare Cæsarem, & Antonio locum dare respirandi. Is enim cum ad extremas anguſtias redigere hostem potuisset, si transisset Apenninum; alia omnia habens in animo, captivos milites ducesque tractabat comiter: volentes in suorum allegebat ordines; si mallent ad Antonium se recipere, patiebatur. Quin & Ventidium tres legiones habentem terruisse contentus, *aut ad se transire* jussit, *aut omisso metu ad Antonium pergere, exprobratum communis utilitatis ignorantiam.* Sed & Decium quendam ex illustribus dimittens, atque ab hoc interrogatus, *quo igitur animo in Antonium esset? Sapientibus sufficere edita ab se indicia*, respondit; *insanis autem nulla suffectura.*

XXXIX. Sub idem tempus ad Lepidum & Asinium scripsit apertius, *nec sibi nec veteranis parem referri gratiam; sed omnia tradi parricidis, cum certo interitu Julianarum partium, si pauci, qui superfint, pari atque Antonius imprudentia inter se committerentur. Cautius agere gregarios milites, qui, finitis stipendiis, ægre divellantur, sed iisdem coloniis juncti*

§ XXXVI. Plut. in Cic. c. 66, & Brut. c. 38. Appian. Dio. Vellej. § XXXVII. Appian. Dio. § XXXVIII. Cic. familiar. 11, 19.

unitique confideant. Hoc & ipſis procurandum eſſe, & monendum Antonium. interea poſſe eos in ſpeciem parere ſenatui, ſed memores, primam eſſe debere ſuæ ſalutis atque dignitatis curam. Nec aliud ab his agebatur, ſponte inclinantibus in hanc ſententiam, & Antonio affinitate aut familiaritate intima devinctis.

XL. Et licet ad Brutum collega Plancus acceſſerat, tamen neque huic conſtabat fides, & Bruti perquam infirmæ erant copiæ; cui maximus tironum, ſed idem prope inutilis numerus, octo legiones: veterani belli caſibus imminuti, & ex his, qui ſupererant, multi quotidie ex longa inopia ſe replentes incautius rumpebantur. His rebus effectum eſt, ut ſenatus aliquanto honeſtius tractare Cæſarem inciperet, conciliante ei gratiam Cicerone, cujus ambitioſam ſenectutem adoleſcentis calliditas egregie deceperat. Nam, quod ipſo poſtea tradente Cæſare conſtitit, ruinam metuens, Ciceronem adjungere & retinere ſtuduit.

XLI. Quod quia nullo firmiore vinculo conſequi poſſe rebatur, conſulatum inſtituit petere, miſitque ad Ciceronem nuntios, *patrem* appellitans, *ex uſu publico, & gloria illius fore, ſi det operam, ut una gerant conſulatum. Penes illum enim, ut peritum & ſenem, vim magiſtratus omnem fore: ſe honore contentum, per quem arma glorioſius poneret; nec aliam petendi triumphi cauſam fuiſſe.* Sic ineſcatus Cicero negotium Cæſaris in ſenatu egit: *Difficilia eſſe reipublicæ tempora: qui cum imperio ſint, inter ſe fœdera agitare, inconſulto ſenatu. referre, ut adoleſcens, ſine cauſa contumelioſe habitus, quibuſdam honoribus mulceatur. Eundem magnas habere copias: neque tam intereſſe reipublicæ, ne præter ætatem fiat conſul, quam ne ſimultates armatus exerceat. Præterea dari collegam tanquam puero præceptorem poſſe, ne quid contra utilitatem ſenatus atque reipublicæ auſit.*

XLII. Sed irriſa ſunt hæc a perodſoribus, non occulto

§ XXXIX. Sueton. in Aug. c. 12. § XL. Dio. Cic. familiar. 10, 14, & ad Brut. ep. 17. Plut. in Cic. c. 66, & Brut. c. 38. Appian. § XLI. Appian. Cic. ad Brut. ep. 4.

Ciceronis morbo, & minime dubio omnium periculo, ſi filius interfecti, idemque magnis copiis ſubnixus, conſulatum indipiſceretur. Igitur inter omnia dantes, & nihil relinquentes, media via placuit, *uti ſententiæ inter conſulares dicendæ jus ei eſſet.* poſtquam hoc parvi fiebat, decretum, *uti proximis comitiis prætor, ſequentibus conſul renuntiaretur.* Hoc modo ſatis acute putabant eluſiſſe puerum, ut ipſi quidem appellare conſueverant. Sed ille hoc ipſum veluti convicium ad defenſionem eorum, quæ meditabatur, arripiens, Lepido ſatagente, cum Antonio reconciliavit gratiam, non obvius modo excipiens redeuntem, ſed ipſe alliciens eum & provocans.

XLIII. Inter hæc, Antonii rurſus emerſit fortuna, cujus de rebus curatius referendum eſt: ſine quarum cognitione ſecutæ mox converſionis tota ſit obſcura ratio. Fugatus a Mutina petebat Alpes, vir adverſus incommoda non minus pervicax, quam luxui, quoad vacaret, deditus. Igitur & in hoc itinere diverſi & pæne contrarii generis documenta edidit: plerumque tolerans inediæ & laborum, ſupra quam ſit credibile; iterum, ubi videbatur eſſe aliqua occaſio, profuſus in vinum & epulas. Unde non inelegan-ter reſpondiſſe viſus eſt familiarium ejus unus, quærenti, *quid Antonius ageret, Quod canis in Ægypto: bibit & fugit:* quando in illis regionibus canes metu crocodilorum currendo bibunt ex flumine. Sed ſæpius vix neceſſariorum erat copia: ut & cortice vixiſſe copiæ ejus, & nullius animalis carnibus abſtinuiſſe, tradantur.

XLIV. Non erat difficilis exſtinguendi hoc tempore belli labor, ſi quis inſequi fugientem voluiſſet. Verum enimvero Cæſarem indignatio, quod Bruto mandatum bellum erat, averterat: Brutus inſanum rebatur, inimici ſui adverſarium, ſuo periculo tollere. Tendebat ad Lepidum, caſtra trans Alpes habentem. erat & in illo ſpes, pontifica-

§ XLII. Dio. Zonar. Cic. ad Brut. ep. 15, & Phil. 4, 1. Sueton. in Aug. c. 12. Oroſ. 6, 8. Liv. Epit. § XLIII. Vellej. Appian. Plut. in Ant. c. 23 & 24. Macrob. Saturnal. 2, 2.

tum & alia quædam Antonii ſtudiis conſecuto; & in exercitu, in quo multos ſciebat ſuis partibus addictos. Cuſtodiam Alpium Lepidus Culleoni mandaverat. is tranſitum Antonio dedit, ut penetrare in Narbonenſem Galliam poſſet, ubi caſtra ad flumen Argenteum Lepidus habebat.

XLV. Interim & P. Ventidius cum tribus ſuis legionibus ad Antonium venit. quibus receptis, haud procul Lepidi caſtris caſtra poſita ſunt, nullo munita vallo, ut veniſſe ad amicos videretur. Magna hic & pudenda tum inconſtantia, tum temeritas Lepidi fuit. Hunc antea ſenatus ad opprimendum Antonium in Italiam acciverat; eodemque tempore L. Plancum. mox quia Silanus, ad Rhodanum adductis copiis, Lepidum ſuſpectum Patribus fecerat, Plancum Antonius diſerte *participem conſiliorum* appellabat, miſerunt ad eos literas, *illorum opera rempublicam in præſentia non indigere.*

XLVI. Ut tamen averſi animi nullum indicium ederent, quo ad maleficium illi perpellerentur, negotium impoſuerunt *oppidi condendi, quo deducerentur, qui olim Vienna pulſi ab Allobrogibus* (unde initium diſcordiarum Viennam & Lugdunum incolentibus exſtitit) *ad confluentes Rhodani Arariſque in campis Segufianis conſederant.* Hæc origo Lugduni fuit, nobiliſſimæ civitatis; nomen, ut ajunt, a Corvo (*lugum* vocabant Galli) adeptæ, & ſitu loci edito. quippe *dunum* & olim, & nunc quoque, collem ſignificare quibuſdam, certum eſt, & colli Lugdunum inædificatam fuiſſe conſtat. Tanta autem loci fuit opportunitas, ut intra centeſimum annum in maximam perducta frequentiam, deinde unius noctis incendio conſumta, mox reflorverit, & hodie quoque inter clariſſimas Gallorum urbes numeretur.

XLVII. Ab eodem Planco & alia tum deducta colonia eſt Rauraca. Quamquam enim venire in Italiam, prohibente nemine, potuiſſent, malebant paruiſſe ſenatui vi-

§ XLIV. Cic. familiar. 10, 11 & 11, 12. Dio. Plut. in Cæſ. Plin. § XLV. Appian. Dio. Cic. Phil. 13, 9. § XLVI. Tacit. hiſt. 1, 65. Dio. Plin. 4, 18. Plut.

deri, atque interim Antoniani belli ſpeculari exitum. Silanum certe Culleonemque, reverſos ab Antonio, verbis caſtigavit Lepidus, ſcripſitque Romam, *ſe neque operâ eorum uti, neque in caſtris habere, neque ulli negotio præfeciſſe.* Ceterum res ipſa indicio eſt, ſimulate hæc acta, neque contra voluntatem Lepidi hos acceſſiſſe Antonio, neque ab hoc rediiſſe tanquam deſertores, ſed internuntios.

XLVIII. Sane colloquium adhuc abnuebat Antonii: quin & contra eum ſcribebat ſenatui, eoque fidus habebatur, & idoneus, cui bellum mandaretur. Sed neque hoſtile quidquam in eum deſignabat, in vicinia paſſus agere, ſæpiuſque venientem in conſpectum militum, ita flectere univerſos, ut, etiam invito Lepido, exercitu ejus potiturus fuiſſe videatur. Quippe Antonio comitas inerat, audacia, profuſio: ubi otium eſſet, luxus; quoties expediret, induſtria, & quidquid placere, corrupta diſciplina, militi poteſt. Lepidus ad omnia ſegnior, non virtute ulla notabili, non vitio carus, prope contemtum venerat. Forte accidit, ut Antonius, cum barba capilloque promiſſo ad caſtra Lepidi veniens, aſpectu ſimul atque ſermone plurimorum miſericordiam eliceret. ibi Lepidus ad diſturbandum colloquium *tubas occinere* juſſit, quia tribunorum imperia ſpernebantur.

XLIX. At milites, concionante Lepido, conclamarunt, *pacem ſe velle, neque cum ullis deinde civibus eſſe dimicaturos.* Mox Canidio Rufrenoque & ſimilibus auctoribus, per Lælium & Clodium, meretriciis veſtibus tectos, ſecreta cum Antonio pacta fecerunt; *etiam Lepidi cædem, ſi vellet*, polliciti. Sed is *parci Lepido* juſſit, *ſibi eum exercitu venturo viam pandi.* Hoc præcipuo ſtudio agebant Decumani, quos aliquando Antonius duxerat. Neque fallebat ea molitio M. Juventium Laterenſem legatum Lepidi, prorſus egregium civem: ſed multa ſalubriter monenti non habuit Lepidus fidem. poſtremo auctor ei fuit *dividendi in partes exercitus:*

§ XLVII. Dio. Cic. familiar. 10, 34. § XLVIII. Dio. Vellej. 2, 63. Plut. in Anton. c. 23.

ſic evidentius, quo quiſque ſit animo, appariturum. Lepidus, trifariam partitus copias, juſſit *occurrere præſidio quæſtoribus, quos adventare* dicebat.

L. At hi, de quarta vigilia ſumtis armis, tanquam exituri, vallum occuparunt, nuntioſque miſerunt ad Antonium. Ille, his auditis, prima luce flumen tranſgreditur: & per averſa caſtrorum admiſſus, ubi vallum a Lepidanis erat diſutum, protinus ad prætorium contendit, proſequente eum Lepidi exercitu, & orante imperatorem, *parceret tantæ multitudini civium Romanorum, eorumque ſalutis atque ſecuritatis cauſam ſuſciperet.* Atque is, ut e cubili diſcinctus exſiluerat, Antonium complexus eſt, *prioremque auſteritatem ſuam neceſſitate temporum* excuſavit. Sunt, qui *& ad pedes ejus procidiſſe* tradant: quod, quamvis in timido homine nihil non credi poteſt, quia pleriſque non eſt traditum, neque factum puto: aut ſi forte, ſimulatum a Lepido timorem, ne prodidiſſe cauſam ſenatus ſponte videretur.

LI. Scelere enim potius, quam ignavia, peccaviſſe pleriſque tum viſus eſt, receptumque ab eo Antonium, non modo ſcriptores inferioris ævi, ſed M. Cicero, D. Brutus, L. Plancus, totus denique ſenatus cenſuit. Eamque opinionem & quæ præceſſerunt omnia, & quæ ſecuta ſunt, corroborarunt. At Laterenſis, cum & Lepidum fruſtra monuiſſet, & Plancum, quos inter ſe diſcordes reconciliare reipublicæ cauſa acerrime niſus fuerat, ſub ingreſſum Antonii gladio ſe transfixit. Ob hæc ſtatuam ei decrevit ſenatus, laudationemque & publicum funus: at quæ poſita Lepido pro roſtris fuerat, ſubverſa eſt. iſque hoſtis judicatus, cum ceteris, qui ſimul a republica defecerant, *niſi ante Kal. Septembres ad ſanitatem rediſſent.*

LII. Saga quoque reſumta, crebrique ad M. Brutum, C. Caſſium, Sextumque Pompejum nuntii miſſi, *ut reipubli-*

§ XLIX. Appian. Cic. familiar. 10, 21 & 34. Plut. § L. Plut. Vellej. Appian. Cic. familiar. 10, 34. § LI. Rutil. Itinerar. Sueton. in Aug. c. 12. Cic. familiar. 13, 21, & ad Brut. ep. 13. Dio. Liv. Epit.

cæ ſubvenirent. Etiam duo ſenatores, Lucejus & Panſa, tanquam ad viſendum Græciæ ſtatum miſſi, qui *properare Brutum* juberent. E Sardinia quoque evocatæ copiæ, & *e tribus Sextianis legionibus, quæ erant in Africa, unam accipere* juſſus *Q. Cornificius; duas mittere in Italiam:* quamquam ne his quidem ſatis confidebant, quod & ipſæ ſub Cæſare militaſſent: ſed omnia experiri cogebat neceſſitas. Poſtremo cùm longe hæc ſpes abeſſe videretur, ad Cæſarem recurſum eſt, neglectum contemtumque paulo prius, & coactum ad nova, ſed incognita adhuc Patribus, conſilia.

LIII. Triumphus etiam ac ſtipendium ei decernitur, & omnibus decretis ornatur. Idcirco lætus, hanc ſibi ad obſeptum antea conſulatum viam aperiri, ſimulavit obſequium, paravitque ad bellum omnia. ſed interim clanculum induxit milites, ut jurarent, *contra nullum ſe exercitum, qui Cæſaris fuiſſet, arma capturos.* Hoc aperte ſpectabat ad Antonium & Lepidum, quorum copiæ majorem partem conſtabant e Cæſarianis legionibus. Præterea inſtigabat eos, *uti legatos iterum ad ſenatum mitterent, quaſi deprecaturos, ne contra fas & religionem dimicare cum civibus cogerentur; revera, ut exigerent nondum perſolutas pecunias, Cæſarique darent conſulatum.*

LIV. Nec hoc timide fiebat amplius, ſed palam advocata concione. *Quouſque*, inquit, *commilitones, adverſariorum inſatiabilem importunitatem perferimus? Hæc ſcilicet, ut plurima vobis ante nota præteream, præmia meruimus, ut ab his vexemur atque opprimamur, quibus noſtro ſanguine ſalus atque ſecuritas parta eſt. Antonii præda fuiſſent, neque rem aut publicam, aut ſuam, tueri quiſquam eorum potuiſſet, niſi ego ille puer (ſed virum ſentient!) niſi ego, inquam, quem puerum appellare conſueverunt, vobis adjutoribus cauſam ſuſcepiſſem publicam, & nimiam Antonii ferociam Mutinenſi victoria refrenaſſem.*

LV. *At illi præclaram ſcilicet vicem ſervatoribus ſuis reddunt, contemtum, ignominiam, pericula. neque deſinent, niſi*

§ LII. Cic. familiar. 11, 13 & 12, 10. Dio. Appian. § LIII. Cic. ad Brut. ep. 17. Dio. Appian.

caverimus, priusquam universos, alios alia fraude circumventos deleverint. Hoc enim agunt homines Pompejanis partibus devoti, ut eos, qui patri meo navarunt operam, occasione temporum inter se commissos, mutuis vulneribus conficiant. Ideo nempe bella ex bellis seruntur, donec omnes, quos ob militiam Cæsaris perosi sunt, duces militesque prorsus interierint. Neque enim alio pertinuit, quod nuper duabus legionibus oblata sunt præmia, quam ut ex dolore ceterarum oriretur in hoc exercitu perniciosa dissensio.

LVI. *Quam vero sint infensi Cæsaris amicis, numquid proximis diebus ostensum est? cum ab Antonio quidem, sed ex parentis mei commentariis data, cunctis eriperentur. Unde & vobis facilis esse conjectura potest, quæ vestra sit futura conditio, qui agros, qui pecunias accepistis a Cæsare, siquidem hi rempublicam obtinebunt: quæ vero mea, dum regnabunt in senatu percussores patris mei. Sed mihi quidem curæ erit, ut neque vita mihi incustodita sit, neque mors indecora. Vestri me miseret, quibus nemo relinquetur, a quo speretis operæ, patri mihique navatæ, pretium. Nam me quidem ab ambitione longius abesse, quam huic ætati credi potuisset, ipsi comperistis, cum oblatum a vobis imperium abnui. nunc alia conditio est temporum, neque pro vobis, neque ad ultionem patris quidquam profecero, donec ero privatus.*

LVII. *Ea me causa consulatum petere coegit: atque is eandem ob causam negatur ab his, quorum interest, neminem esse aut vestrarum utilitatum procuratorem, aut Cæsarianæ necis vindicem. Igitur communis salutis mihi vobisque tantum unam reliquam video viam, si vestro favore consulatum consequar: nec enim aliter, aut quæ a parente meo accepistis, confirmari, aut quæ a me exspectatis, persolvi quibunt. Sed & ad publicum bonum, quietemque patriæ res pertinet. percussores enim patris reos agam: quibus sublatis, finis aliquando civilium bellorum erit.*

LVIII. Alacri acelamatione militum hæc excepta delectique statim ex promtissimis veteranorum quadringenti, qui legatione ea fungerentur. Cum *Patres ætatem* Cæsaris

§ LVII. Dio.

excuſarent, centuriones legationis principes (edocti enim erant) reſponderunt, *& apud antiquos Rullis, Deciis, Corvinis, multiſque aliis conſulatum fuiſſe creditum; & recentiore memoria ſuperiorem Africanum, Titumque Flaminium admodum adoleſcentes conſules factos, utilem reipublicæ operam præſtitiſſe. Magnus quoque Pompejus & Dolabella* allegabantur, *atque in hoc ipſo Cæſare factum ſenatus decretum, quo multis annis ante legitimam ætatem honores petendi facultas conceſſa erat.* Cum propter gravitatem negotii tempus traheretur, legati, ut moniti a Cæſare erant, *impunitatem* petere *Antonianis* cœperunt, ut credibile eſt, non tam impetrandi propoſito, quam ad tentandos ſenatus animos, an & huc adduci poſſit; &, ſi ſuccenſeret, hunc armorum prætextum habituri.

LIX. Sed eluſum ſatis commodo aſtu periculum eſt, contradicente nemine, ſed pro magno aliorum numero eadem poſtulantibus pleriſque. unde effectum eſt, ut citra invidiam propter multitudinem hominum, quibus in cauſa diſpari paria concedi rectum non eſſet, tota res omitteretur. Inter has altercationes cum ferociter locuti milites, atque ab ſenatoribus nonnullis increpiti eſſent, acrius ad conſulatum Cæſari conficiundum exarſerunt; & quia intromiſſi in ſenatum arma depoſuerant, caput legationis Cornelius centurio curia egreſſus reſumſit gladium, ſaguloque rejecto, capulum oſtendens, *ſi vos non dederitis*, inquit, *hic dabit.*

LX. Quo tempore Ciceronem reſpondiſſe ferunt, *ſi hoc modo petieritis Cæſari conſulatum, auferetis.* Eaque vox exitium ei acceleraſſe creditur. namque Cæſar, libertatis ſtudioſiſſimum eſſe cernens, viliorem habere cœperat. Hæc cum in caſtris audirentur, exaſperati ſunt milites, confeſtimque ad urbem duci voluerunt. Nec Cæſar lenivit: quin verbis adaugens iras, barbara ſuorum dicta factaque non reprehendit; ſenatum increpavit, *quod milites intrare curiam inermes juſſerat, quodque interrogati a ſenatore quodam*

§ LVIII. Appian. Cic. Phil. 5, 17. Dio. § LIX. Sueton. in Aug. c. 26. Dio.

fuerant, ab exercitu, an vero a Cæsare mitterentur? Igitur propere legatis quibusdam ad Lepidum & Antonium (nam & cum Antonio gratiam, Lepido satagente, reconciliarat) cum octo legionibus & magno equitatu atque auxiliis, coactus scilicet a militibus, Rubiconem transiit, unde & proximi belli civilis initium fuerat.

LXI. Inde bifariam exercitu divifo, cum potiori parte contendit Romam, ceteris ex commodo sequi jussis. In itinere, ut fit, ubi milites imperatorem ducunt, minime a maleficiis temperatum. homines, qui forte per viam occurrerant, & in his eques Romanus, pro speculatoribus occisi: direptæ adversariorum villæ. legati, qui cum pecunia veniebant, Cæsaris artibus terrore injecto, refugerunt. Hæ res tanta consternatione replerunt urbem, ut nihil ad extremum terrorem supereſſet.

LXII. Anxii Patres, & alius alium varie accusantes, *quod exercitus ademtus Cæsari, quod triumphus denegatus, quod præmia militum maligne repræsentata essent*, repente in contraria omnia transierunt; nusquam jam apparente Ciceronе, qui multus antea ubique fuerat. Augetur donativi modus, neque duabus jam, sed *octo legionibus* decernitur. *Decemviri cessare, Cæsar dividere præmia* jubetur: *ipse absens consul* designatur. ad hæc omnia significanda legati festinanter emittuntur, sed neque milites flexit profectum ab invitis beneficium: & senatus, fœda inconstantia, vixdum egressis porta legatis, consilium mutavit; excipiente metum pudore, quod indigna viris trepidatione subacti prono collo exciperent jugum, nihil pro libertate ausi. *Quod igitur postea vacaturum pericula & ignominia tempus, si hæc consuetudo invalescat, ut ambitione cujuslibet honores armis obtineantur? quin huc eniterentur, ut militem, si lenibus consultis requiret, constantia & severitate in officio contineant. armis opus adversum armatos esse.*

§ LX. Plut. in Anton. c. 24. Appian. Dio. Liv. Epit. Oros. 6, 18. § LXI. Appian. Dio. § LXII. Plut. in Cæs. c. 78. Appian. Dio.

LXIII. *Si primum impetum fregerint, ſubiturum animos pudorem, ſubituram reverentiam patriæ, & metum ex legibus. Quod ſi præter ſpem arma, pro republica accepta, contra eam miles verterit, L. Plancum, D. Brutum affuturos auxilio. Denique ſi neque pudore militis prohiberi fatum reipublicæ, neque armis defendentium poſſet; at illi occumberent pro libertate potius, quam male & infeliciter expertam dominationem reciperent.* Et *majorum exempla* memorabantur, *quibus præ amore libertatis nihil fuerit in vita carum atque pretioſum.* Hujuſmodi inter ſe dictis animati, mox in maximam fiduciam venerunt, poſtquam eadem die appulſis ex Africa legionibus duabus, equitibus mille, *Diis ipſis curæ eſſe cuſtodiam civitatis* interpretati ſunt.

LXIV. Igitur adjuncta legione, quam nuper Panſa præſidio urbi reliquerat, Janiculum, ubi pecuniæ erant repoſitæ, pontemque fluminis occuparunt præſidiis; per urbem diſpoſuerunt ſtationes; in portu quoque parandas naves curaverunt, ut victi cum pecuniis fugerent. Cæſarem *intra centeſimum ab urbe lapidem cum exercitu conſiſtere* vetuerunt. Hæc ſatis confidenter acta. Sed ubi ſigna legionis, a Panſa relictæ, araneis velut ex longo ſitu oppleta venire viſa, prodigii ſpeciem metumque fecere; quæſitæque Cæſaris mater & ſoror non comparuerunt, amicis, apud quos celabantur, gratiam minaſque adverſariorum pariter ſpernentibus: iterum rediit timor, tanta opportunitate amiſſa, quod his obſidibus quidlibet impetraturi facilius a Cæſare fuerant.

LXV. Atque ille, ſuis timens, cum prioribus Patrum legatis, dum mandata exponunt, mutatæ ſententiæ nuntium ſuperveniſſet, cum irritatis ſupra modum militibus Romam properat; præmiſſis, qui *bono animo eſſe populum Romanum, & quieſcere* juberent, *nihil hoſtile paſſurum.* Ita pacato agmine acceſſit, omnibuſque citra controverſiam in poteſtatem acceptis, ſub Quirinali colle conſtitit. Eo ſtatim mira mutatione affectuum venerunt quidam ex ſenatoribus, mox etiam promiſcua multitudo, ſalutandi ipſum

§ LXIII. Dio. Appian. § LXIV. Appian. Dio. Jul. Obſeq.

militesque gratia. At ille, castris in loco positis, postridie urbem, septus idonea manu, intrat. quacunque incedit, occurrunt salutantium gratulantiumque agmina: nihil in speciem officiosæ humanitatis prætermittitur. Sic ad ædem Vestæ pergit, ubi matrem sororemque esse audiverat.

LXVI. Interim & illæ tres legiones, missis legatis, fecerunt deditionem. Ex prætoribus, qui præfuerant, Cornutus sibi manus intulit; reliqui in fidem recepti sunt. Cicero, per amicos impetrato Cæsaris colloquio, magnis eum laudibus extulit, *se quoque senatui deferendi consulatus auctorem fuisse* dictitans. Respondit Cæsar, nec sine morsu, *Ciceronem sibi noviſſimum amicorum occurrere.* Secuta deinde nocte, vanus rumor terruit civitatem, *Martiam & quartam legiones adesse, diripiendæ patriæ causa.* Tum iterum velut furore tacti principes, & secure crediderunt dictis, & suis se viribus sustinere posse Cæsarem, quamvis tantas habentem in proximo copias, rati sunt.

LXVII. Igitur eadem nocte senatu habito, M. Aquillium Crassum emiserunt ad parandas e Piceno copias: idque tanquam lætum nuntium, discurrente per urbem tribuno plebis Apulejo, vulgarunt. Sed ubi falsam fuisse famam rescitum est, Cicero, qui pro foribus curiæ senatores adventantes cum laudibus exceperat, in lectica fugit. Cæsar, irrisa hominum vecordia, *exercitum in campum adduci* jussit. quo tempore lætum ei augurium apparuit sex vultures. nec tamen in quemquam consuluit durius: quin etiam Crassum, qui servili habitu in Picenum penetraverat, dimisit incolumem, interim clementiæ captans laudem, mox eosdem, quibus tum videbatur ignoscere, proscripturus.

LXVIII. *Pecuniam* autem *ex Janiculo, & quidquid ubivis publicæ* fuit, comportari jussit: ipse excessit urbe, libertatem scilicet præbiturus comitiis, eo jam adductis rebus, ut eadem omnia absens posset. Igitur & nova comitiorum forma fuit, quia more majorum interrex prodi

§ LXV. Dio. Appian. § LXVI. Dio. Appian. § LXVII. Cic. Phil. 14, 6. Appian. Jul. Obseq. c. 128.

tam celeriter non poterat, abſentibus pleriſque patriciis magiſtratibus. Nam decreto prætoris urbani (exſtincto jam Cornuto, Q. Gallium fuiſſe conſtat) duo nominati ſunt proconſules comitiorum habendorum cauſa: his perfectis, nihil ultra poteſtatis uſurpari. Ab his conſul creatus Cæſar, collegæ nomine Q. Pedium Q. F. adminiſtrum accepit. & exſultabat adoleſcens honore ante tempus capto, quem præter juniorem Marium nemo præcocius invaſerat: conſulatum enim, ſi civiliter computes, annos undeviginti natus iniit; ſive dies ineundi XIV Kal. Septembr. (variant enim ſcriptores) ſive X Kal. Octobr. fuit: revera viceſimo ætatis anno, quia trimeſtre circiter correcti a Julio faſti abſorbuerant: quod ſpatium tametſi proceſſerat, tamen vulgo non computabatur.

§ LXVIII. Dio. Appian. Auctor de cauſ. corrupt. eloq. Jul. Obſeq. Caſaub. ad Sueton. Aug. c. 26.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER LXXXV.

IN LOCUM LIB. CXX LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI VICESIMI.

Cæsar consul, legem tulit de quæstione habenda in eos, quorum opera pater occisus esset: postulatique ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus, absentes damnati sunt. Cum M. Antonio vires Asinius quoque Pollio & Munatius Plancus, cum exercitibus suis adjuncti, ampliassent, & D. Brutus, cui senatus, ut persequeretur Antonium, mandaverat, relictus a legionibus suis, profugisset; jussu Antonii, in cujus potestatem venerat, a Capeno Sequano interfectus est. C. Cæsar pacem cum M. Antonio & Lepido fecit: ita ut Tresviri reipublicæ constituendæ per quinquennium essent, ipse, & Lepidus, & Antonius; & ut suos quisque inimicos proscriberent. In qua proscriptione plurimi equites Romani, centum triginta senatorum nomina fuerunt, & inter eos L. Paulli fratris M. Lepidi, & L. Cæsaris Antonii avunculi, & M. Ciceronis. Hujus, occisi a Popilio legionario milite, cum haberet annos sexaginta tres, caput quoque cum dextra manu in rostris positum est. Præterea res a M. Bruto in Græcia gestas continet.

I. Inito consulatu, C. Cæsar cum reversus in urbem, sacrificiis factis, augurium captaret, duodecim vulturibus visis, quod augurium Romulo novam urbem condituro conspectum dicebatur, in ampliſſimam spem similis fortunæ erectus est. militibus deinde pecunias distribuit, *suis ex facultatibus dare* dictitans, cum in manu haberet publicas. iisdem gratias egit. egit & senatui; sed militibus ex animo magis. Horum enim ope se sciebat adjutum; senatum, quod feciſſet, metu feciſſe. Par apud Patres simulatio, qui *& hæc ultro tribuiſſe Cæsari* prædicabant, *& reliqua accumulaturos.*

II. Idcirco quem paulo ante consulatu judicaverant indignum, ei decreverunt, *ut etiam exacto magiſtratu, donec apud exercitum eſſet, conſules honore anteiret:* judicia paulo ante & pœnas comminati ob copias privato consilio contractas, nunc *& alias allegere* jusserunt: & sicuti Bruto in Cæsaris ignominiam bellum Antonianum decreverant, ita nunc Cæsari *legiones etiam Bruti* adjecerunt. Postremo & cura urbis permissa, potestatem dederunt *agendi pro arbitrio, etiam præter leges, omnia.*

III. Ceterum Cæsar post sacra peracta, adoptionem suam curiata lege confirmavit. Mox alia rogatione Dolabellam absolvit, qui judicatus hostis fuerat; &, præparata primum largitionibus populi gratia, solutoque residuo, quod debebatur ex testamento Cæsaris, legem tulit *de quæſtione habenda in eos, quorum ſcelere pater occiſus eſſet:* quam de nomine collegæ *Pediam* maluit appellari.

IV. Hac postulati sunt non percussores modo, sed & qui conscii fuisse consiliorum dicerentur, absentes plerique: nonnulli & insontes, qui nec insidiati Cæsari, nec omnino eo tempore versati Romæ fuerant. Hac fraude præcipue Sex. Pompejus petebatur, hoc crimine haud dubie innoxius, sed quem quolibet prætextu tolli Julia-

§ I. Appian. Sueton. in Aug. c. 26 & 95. Jul. Obseq. Dio. § II. Appian. Dio. § III. Appian. Dio. Liv. Epit. Vellej. Sueton.

natum partium intereſſet. Reis hac lege univerſis una præconis denuntiatione dicta dies eſt, damnatique inſpectante Cæſare ad unum omnes, abſentes plerique, nemine judicum abſolvente quemquam, uno ſenatorum excepto, P. Sicilio Coronate, qui M. Brutum abſolvit palam: cujus rei diſſimulata interim ira, mox proſcriptione hominis patuit. P. Servilius Caſca, qui primum ictum inflixerat Cæſari, tribunatum plebis eo anno gerebat, patiente Octaviano, qui tum adhuc odium in percuſſores tegebat.

V. Is neque adoleſcenti fidens, & exagitatus a Cicerone, (qui *parricidam* appellare ſuſtinuerat, cum eodem tempore pro ſalute percuſſorum, quibus erat amiciſſimus, Cæſarem per epiſtolas rogaſſet) non exſpectato Cæſaris adventu, Roma profugerat. Hunc P. Titius collega, magiſtratu abrogato, reum peregit; & ante annum mortuus firmavit opinionem, non poſſe annum ſupervivere, qui collegæ magiſtratum abſtuliſſet. Nec diſſimile Q. Gallii prætoris fatum fuit, cujus opera tum Bruto atque Caſſio abrogatum imperium erat. Idcirco provinciam Africam præmii loco nactus a Cæſare, paulo poſt miſerabiliter interiit. Cum enim pugillares duplices veſte tegens ad Cæſarem ſalutandum introiſſet, ſuſpicionem movit gladium occuli. Nec auſus ſtatim inquirere Cæſar, ne quid aliud inveniretur, paulo poſt e tribunali raptum, ſervilem in modum torſit, negantemque juſſit occidi, prius oculis ſua manu effoſſis.

VI. Ipſe ſcripſit in libris de vita ſua, *Q. Gallium, colloquio petito, inſidiatum ſibi, conjectumque a ſe in cuſtodiam: deinde urbe interdicta dimiſſum, naufragio vel latronum inſidiis periiſſe.* Crudelitatem Cæſaris, quo plus metuebatur, ſtudioſius tegere atque adjuvare miſi ſunt omnes. Gallio magiſtratum abrogarunt collegæ: populus diripuit domum: Patres capitis damnaverunt. Namque fortunam adoleſcen-

§ IV. Appian. Liv. Epit. Plut. in Brut. c. 19, & Cæſ. c. 95. Cic. ad Attic. 16, 14, & Phil. 13, 15. Idem ad Brut. ep. 1, & familiar. 10, 12. § V. Dio. Jul. Obſeq. c. 129. Appian. Sueton. in Aug. c. 27.

tis omnia sequebantur: & alii formidine, multi favore, pars magna præmiis incitabatur. Quippe & *accusatoribus percussorum pecunia* promissa erat, & *magistratus, quem accusatus gereret, militiæque vacatio ipsis liberisque & nepotibus.*

VII. His motus, opinor, Capito, Velleji historici patruus, Agrippæ subscripsit in C. Cassium. Nam M. Agrippam Cassio Cæsar, L. Cornificium Bruto accusatores apposuerat. Nihil erat actum damnatione reorum, nisi & vi armisque possent superari. Namque Brutus atque Cassius *jam habere legiones circiter viginti* dicebantur. Idcirco Cæsar, ad hos debellandos amicitiam Antonii sibi necessariam fore videns, a quo propter affinitatem dissociari Lepidus nequiret, eo contulit consilia, ut hos interim haberet adjutores, postea, sublatis eorum ope percussoribus, ipsos quoque tollendi rapturus aut facturus occasionem.

VIII. Ne tamen ejus propositi emanaret intempestiva suspicio, neque de rebus iis retulit, & quasi bellum illaturus hostibus judicatis, ad mare superum lentis itineribus processit. Interea ex composito Q. Pedius ad senatum *de venia Lepido atque Antonio concedenda* retulit. Alia jam plane rerum facies esse cœperat, ut, qui modo pro defensoribus libertatis habiti fuerant, tanquam hostes & parricidæ in exsecratione essent: contra despecti modo & tantum non hostes patriæ judicati, non benevoli tantum fidique reipublicæ, sed etiam civitatis ac senatus patroni haberentur.

IX. Igitur ad Cæsarem senatus misit, tanquam ignarum eorum, quæ agerentur, ut hujus sententiam exquireret. Atque is, *omnia alia cupientem, vi militum adigi ad consentiendum*, rescripsit. secutumque senatusconsultum, quo prius decretum antiquabatur, cum amicis ad eos literis. Eam ob causam senatui gratulatus est Cæsar, Antonioque scripsit, *auxilio se venturum adversus Decimum, si ei videretur.* Ob hæc collaudatus ab iisdem Patribus, quibus paulo ante

§ VI. Sueton. in Aug. c. 27 & 83. Appian. Dio. § VII. Velej. 2, 69. Plut. in Brut. Appian. Dio. § VIII. Appian. Dio.

nihil Decimo carius, nihil exſecrabilius Antonio fuerat. Adeo facile convelluntur animi externa tantum ſpectantes, quotieſcunque eorum, a quibus dependent, aliqua intervenit converſio. nec enim abripi fluxu mortalium fas eſt, quiſquis conſtantibus veriſque bonis innititur.

X. Sed Antonius reſpondit, *in Decimo ſe vindicaturum Cæſaris injurias, in Planco ſuas; Cæſarique ſe conjuncturum.* Hinc vero D. Bruti res ſubito miſerandum in modum labare cœperunt. Is tertio poſt Mutinenſem pugnam die inſequi Antonium orſus, poſtquam receptum a Lepido audiit, cum L. Planco, qui deſignatus una conſul ſequentem in annum fuerat, conſilia vireſque ſociaverat. Sed ubi ſe damnatum eſſe Romæ, Aſinium Pollionem, ſemper Julianis partibus fidum, cum ſuis legionibus acceſſiſſe Antonio, & inſuper ſollicitare Plancum cognovit; diffidens rebus ſuis, adverſus Cæſarem convertere ſigna cœpit.

XI. Sed deſertus a Planco, mox etiam petitus inſidiis, extremam in deſperationem incidit. Nam Plancus, frequentibus epiſtolis multa de ſe fenatui, multa Ciceroni liberaliter & facunde pollicitus, ad potentiores defciverat: quatuor tranſductis ad Antonium legionibus. Idcirco Brutus, numero, quam viribus, ampliores copias agens, quod ex decem legionibus una tantum veteranorum erat, altera bima, eæque nondum ſatis ex inopia Mutinenſi recreatæ; relicta Gallia, per Ravennatem & Aquilejenſem agrum in Illyricum ducere conatus eſt, ut in Macedoniam ad M. Brutum evaderet.

XII. Sed quando iſtam quidem viam Cæſar & Antonius obſepſerant, & in Japydia congreſſum repulerant: relictis machinis, alia longiore atque difficiliore via Rhenum petere ſtatuit, atque ibi transjectus per Germaniam proficiſci. Sed ubi conſilium ejus emanavit in milites, deſperare omnes, atque alia circumſpicere præſidia cœpe-

§ IX. Euſeb. Dio. Appian. § X. Cic. familiar. 10, 24 & 11, 13. § XI. Cic. familiar. 10, 24 & 11, 15. Dio. Vellej. 2, 63. Appian.

runt. Primum ad Cæsarem sex transierunt tironum legiones cum auxiliis suis: reliqui mox omnes ad Antonium, solis permanentibus Gallis equitibus, quibus custodiam corporis sui crediderat.

XIII. Cum his per Salassos, emto transitu, singulisque in capita denariis datis, penetravit in Galliam, dimissisque & donatis, qui domum reverti maluerant, cum equitibus omnino trecentis ad Rhenum venit. Ibi vero, dum ad difficilem plerumque periculi transitum cunctatur, paulatim desertus, decem tantummodo comites retinuit. Idcirco hac ipsa paucitate spem dante fallendi, rursus Aquilejam petere constituit, Gallico habitu sumto; nam & linguæ non ignarus erat.

XIV. Sic oberrans, cum captus a latronibus Sequanis vinctusque esset; *cujus esset ea ditio*, interrogavit. Ubi responsum est, *Camilli esse*; *duci ad eum*, postulavit, quod sua quædam beneficia Camillus habebat. Sed ille, palam objurgans suos, *qui per ignorantiam in tantum virum injuriose peccavissent*, clam nuntios ad Antonium misit. Ille propere Furium quendam cum equitibus ire jussit: a quo trucidatus est Brutus. Caput ad se delatum inspexit Antonius, sepelirique jussit. Nec obliteranda duorum amicorum Bruti memoria, quorum alter in gratiam ejus sibi conscivit necem; alter, cum mori pro eo cuperet, invitus supervixit.

XV. Territus equitum adventu Brutus in latebras se abdiderat. Has ubi repererunt Antoniani, Sex. Tetentius obtulit se irrumpentibus, Brutum simulans, ac obscuritate loci sperans fallere. Sed agnitus a Furio, servatusque est. Brutum, casus suos deplorantem, & inani subterfugio subtrahentem gladio cervicem, Helvius Blasio ad ferendam fortiter mortem, non voce tantum, sed & exemplo suo excitare nisus est; sibique ultro intulit manus. Nec ultra profectum, quam ut præ metu mortis vecors homo, Fu-

§ XII. Appian. Illyr. & civil. § XIII. Strab. l. 5. Appian. Oros. 6, 18. § XIV. Appian. Vellej. 2, 64. Val. Max. 4, 7. Liv. Epit.

tio admonenti, *conſtantius præberet cervicem*, reſponderet his ipſis verbis: *Ita vivam, dabo.*

XVI. Sic alter hic poſt C. Trebonium pœnas interfecti Cæſaris dedit: & ſub idem fere tempus alius ex percuſſoribus Minucius Baſilus, cum per iram quoſdam ſervorum caſtraviſſet, a familia interemtus eſt. At Antonius maximi rurſus exercitus imperator, adjuncto Lepido, cum decem millibus equitum, & legionibus ſeptemdecim, Alpes iterum tranſcendit; ſex relictis in Gallia, ſub compotore ſuo, L. Vario Cotyla. Necdum enim fatis fidebant Cæſari: neque etiam magis illius beneficio, quam ſuis viribus, reſtitutos videri decorum rebantur. Similiter in hos affectus animo Cæſar, Bononiam occurrit cum valida manu, callidos & tempori ſervientes facile mutuus metus jungit: iræ atque odia in occaſionem differuntur: fit pactio, ut inter ſeſe de rebus omnibus colloquantur. & quia par utrobique timor erat, omnia ſollicite exæquantur.

XVII. Et fortuna proviserat. Medio inter diverſa caſtra ſpatio, nomine, non magnitudine, par Germanico Rhenus parvam inſulam efficit, (hodie peninſula eſſe dicitur) plano ſolo, & parum inſidiis apto. Ad hujus vicinam adduci legiones quinas placuerat: deinde, his æquali ſpatio relictis, pergi cum trecenis comitibus ad pontes. duo enim erant, hic Cæſaris, ille Antonii caſtra reſpiciens. Hoc ubi factum, Lepidus, cui cum neutro ſimultas fuerat, præmiſſus ad ſpeculandum, eſſetne omni ex parte vacua inſidiis inſula, paludamentum extulit.

XVIII. Eo ſigno conſpecto, utrinque relicto ad pontes comitatu, Cæſar & Antonius in media inſula, loco undique conſpicuo, ubi ſellæ erant poſitæ, congreſſi ſunt: ſeque mutuo, ne forte ſub alis pugiones haberent, excuſſerunt. Inde Cæſar, tanquam conſul, in medio; ceteri lateribus ejus aſſederunt: ſubmiſſaque voce collocuti ſunt, ne quid ab iis, quos ad pontes adduxerant,

§ XV. Val. Max. 9, 13. Senec. ep. 82. § XVI. Appian. Oros. 6, 18. Dio. Plut. in Anton. c. 24. § XVII. Plut. Appian.

excipi posset. Hoc continuo biduo factum, ut ab orto die ad occasum usque contenderent. Tertio demum die cessit Cæsar, ut inter alios, qui exitio communiter destinabantur, proscribi Ciceronem pateretur: *sine qua conditione* negabat Antonius *reconciliationem fieri posse;* atque Antonio Lepidus assentiebatur.

XIX. Eratque tantus hominum furor, ut vicissim Antonius avunculi sui L. Cæsaris, Lepidus fratris Paulli necem gratificarentur; dum inimicos tollerent, ne quidem necessariis parcentes, & præterea odio suorum, a quibus increpati forte fuerant, accensi. Ceterorum, quæ tunc decreta sunt, hæc summa fuit: *Cæsar consulatum in reliquam anni partem P. Ventidio cedat. Tresviri reipublicæ constituendæ per quinquennium sint, eumque magistratum Lepidus cum Antonio ac Cæsare consulari potestate gerant: iidemque confestim in istud quinquennium magistratus urbanos designent: in his neque senatus auctoritate, neque populi jussu sit opus: provincias seorsim Lepidus Hispaniam omnem cum Narbonensi. Gallia; cetera Galliarum citra & ultra Alpes Antonius; Africam utramque, Sardiniam ac Siciliam Cæsar obtineant.*

XX. Transmarinæ provinciæ silebantur, sive ut opinionem efficerent Tresviri, non omnia se sibi cupere; sive potius, quia tum illæ in potestate percussorum, & bello repetendæ erant. *Id vero bellum Antonio Cæsarique demandari, Lepidum in locum D. Bruti consulatum invadere, Romamque & Italiam custodire placuit, Hispanias & Narbonensem per legatos obtinere.* Ad hæc tres ei legiones sufficere visæ; ceteræ ita distributæ, ut viginti Antonius, totidemque Cæsar haberent. Militibus, inter alia victoriæ præmia, *coloniæ* quoque promissæ *duædevigiuti urbium Italicarum, quarum in ædificia finesque deducerentur.*

XXI. Neque contemtissima ea pars Italiæ erat, sed pulcherrima [illegible] lætissimusque ager destinabatur, Capua,

§ XVIII. Dio. Appian. Plut. in Cic. § XIX. Senec. suasor. 6. Flor. 4. 6. Plut. in Anton. c. 25. Cic. ad Brut. ep. 2. Appian. Liv. Epit. § XX. Dio. Appian. Plut. in Anton. Flor.

Rhegium, Venusia, Beneventum, Nuceria, Arminium, Vibona. In has conditiones junxerunt manus, jurejurando interposito: & quia Diis testibus non satis obstricta fides videbatur, etiam advocarunt exercitus. iisque Cæsar, pro honore magistratus, quem gerebat, de scripto recitavit omnia, præterquam de proscriptione quod convenerat. Sic exercitus inter se consalutaverunt, & quo firmior esset imperatorum concordia, postulatum est, *uti velut obsidem reconciliatæ gratiæ*; *privignam Antonii Clodiam*, vixdum nubilem, *Cæsar duceret*.

XXII. Assensit adolescens, satis gnarus, ad servanda conventa non fortius affinitatis vinculo, quam ceteris, adstringi potentes & cupidos: & modo patrem suum Cæsarem, quo minus Pompejum everteret, ea necessitudine nihil impeditum fuisse noverat. Tum etiam ostentum ei factum ferunt, quo ad summæ rei spem acrius excitaretur. In castris ejus loce prima in culmine prætorii, super linteum aquila sedens, duos corvos hinc inde infestantes afflixit, & mortuos dejecit in terram, notante universo atque exitum præsagiente exercitu, *futurum, ut ex tribus, hic solus, superstes & victor esset*.

XXIII. Trahebantque eodem, quod, paulo antequam in Italiam regrederentur, in castris Lepidi, centurionis gladium circumvolutus anguis vinxerat; & in tabernaculum Lepidi lupus irrumpens, everterat mensam. id everse potentiæ fuisse præsagium crediderunt. Antonio voluptatum insaniam, & ex his perniciem ostendi, quod circa fossam castrorum ejus lac fluxerat, & concentus quidam fuerat exauditus. Nec urbana mala prodigiis caruerunt. canum ululatus, luporum per forum discursus, bovis & infantis recens nati sermo, simulacrorum sudor sanguine mixtus, clamores pugnantium, strepitus armorum equorumque currentium, apparente nullo, solis varie mutata species,

§ XXI. Flor. 4, 6. Dio. Appian. Sueton. in Aug. c. 62. Oros. 6, 18. § XXII. Vellej. 2, 65. Dio. Jul. Obseq. Sueton. in Aug. c. 96.

lapidum imbres, ædes sacræ statuæque de cœlo tactæ multum timoris incusserant; sed ille in immensum crevit ex eo, quod inter procuranda hæc prodigia evenit.

XXIV. Quippe Tuscus haruspex, *actum esse de libertate, & antiqua redire regna, seque excepto uno, ceteros servituros omnes*, vaticinatus, compressit spiritum, vivendique finem sibi posuit. At Tresviri, tollendos ante omnia præcipuos inimicorum rati, ne consiliis suis impedimento forent, percussoribus in urbem præmissis, occupari statim duodecim, vel ut alii tradunt, septemdecim imperarunt, & in his M. Ciceronem. Horum quatuor statim in publico, aut inter convivia, reperti occisique, ceteri per sacra ac profana omnia tumultuosissime quæsiti, tantum excitarunt pavoris, ut tota nocte cum ejulatu ac clamore, quemadmodum captis urbibus solet, discurraretur.

XXV. Et quia nomina proscriptorum nondum erant publice proposita, se quisque peti ratus, in eam desperationem venerant, ut alii suas, alii publicas ædes incensuri essent, ne inulti morerentur; nisi Q. Pedius consul summa diligentia, hac illac volitans, *bene sperare* jussisset, *& exspectare diem, vanos aperturam timores*. Deinde quamprimum lux apparuit, nomina septemdecim illorum edidit, *auctores malorum omnium* incusans, & securitati ceteris promissa fidem publicam interponens. neodum enim, quid de proscriptione Tresviri constituissent, cognoverat.

XXVI. Sed ille quidem proxima nocte, per nimiam contentionem ruptis vitalibus, interiit. Tresviri paulo post ingressi sunt triduo, cum cohortibus prætoriis & singulis legionibus. Primo die Cæsar, sequenti Lepidus, tertio Antonius intrarunt. statimque patuit, funus apparari reipublicæ. Namque dispositis per urbis opportuna stationibus, concionem populi P. Titius tribunus plebis advocavit, legemque simul promulgavit atque pertulit: *Reipublicæ constituendæ Tresviros in quinquennium creari cum potestate consulari:* (hoc verbo utebantur, cum plus quam regiam rapuissent) *eos esse*

§ XXIII. Dio. Appian. § XXIV. Oros. 6, 18. Appian.

M. Lepidum, M. Antonium, C. Cæsarem, ex ante diem V. Kal. Dec. in ante diem prid. Kal. Jan. sextas.

XXVII. Unum etiam ad summam indignitatem deerat, ut curatis precibus exorandi essent suscipere honorem, quem, oppressis legibus, vi ac fraude invaserant. Igitur & sacrificatum est, tanquam ob magnam & repentinam felicitatem, & ad consuetum habitum senatus rediit: quamquam & ex iis, quæ agebantur, & ex prodigiis recentibus, imminentium rerum gravis cura occupasset animos. Nam & armorum telorumque species a terra visæ cum fragore ad cœlum ferri: & in fastigio ædis Æsculapii examen apum; supra templum Genii publici, itemque Concordiæ, vultures confederant. Nam *& hæc præsagire convulsionem boni status, fugamque & cædes* credebantur: *quod post constitutam sedem opesque industria paratas, fumo & turbulento æris strepitu apes pelluntur; & vulturibus hanc inseviisse naturam sagacitatem* putabant, *ut triduo aut biduo ante circum ea loca oberrent, ubi cadavera futura essent.*

XXVIII. Neque diu his exspectandum fuit. statim enim atque magistratum Tresviri acceperunt, super septemdecim illos, proscripserunt alios centum triginta, eorumque nomina variis per urbem locis proponenda curarunt. Neque multo post alios adjecerunt centum quinquaginta. deinde sæpius, & subinde plures, ut aliqui recens damnati erant, aut etiam indemnati perierant, ne innocentes occisi viderentur. Redit Sullanæ crudelitatis exemplum: funeribus urbs completur: per domos, vias, fora, theatra, templa sanguis funditur, capita in rostris proposita, mox ad Triumviros deportantur: corpora abjiciuntur in profluentem, aut canibus avibusque esca relinquuntur.

XXIX. Nec fidum cuiquam aut tutum quidquam erat, quando & excipientibus eadem pœna erat proposita, & abscondentibus, & vetantibus excuti domos suas, atque

§ XXVI. Dio. Appian. Fragg. marmor. ap. Pigh. § XXVII. Jul. Obseq. Dio. Plin. 10, 6. § XXVIII. Appian. Oros. 5, 21. Flor. 4, 6. Aug. de civ. Dei 3, 27. Dio.

aperiri perſpicique conclavia omnia. Neque interfectoribus modo promiſſa erant præmia, ſed & indicibus cujuslibet. hoc genus facti. Sed edicti ſanguinarii hunc in ſenſum concepta formula fuit.

XXX. *Niſi tanta quorundam eſſet tamque inſanabilis improbitas, ut ſervari neſcirent, & ſervatoribus ultro timendi eſſent, nihil ad ſummam humanitatem atque clementiam deſiderari hoc tempore pateremur. Sed occiſus Cæſar documento nobis eſſe debuit, ne aut vindictam illius, aut noſtra pericula negligeremus. Neque vero conſilium hoc noſtrum iniquitatis aut ſævitiæ arguet, quiſquis & ipſi & nobis illatas injurias expenderit. Illum quidem & imperatorem & pontificem maximum, excifis aut ſubactis validiſſimis nationibus, quæ populo Romano terrori ſemper fuerant, novas trans Oceanum terras aperientem imperio, in media curia, loco ſacro, ſub oculis Deorum interemerunt ii, quos aut in ſumma ſua gratia amicitiaque conſtitutos, aut bello victos, clementia ſervatos, ad ſummos honores opeſque provexerat, partim etiam teſtamento heredes inſtituerat.*

XXXI. *Nec occidiſſe contenti, tribus & viginti vulneribus lacerarunt, ut ſævitiæ & perfidiæ ludibrium adjicerent. Ceteri vero boni viri, tantum abeſt, ut animadvertere in parricidas conati ſint, ut etiam magiſtratus illis, provincias, exercitus darent, queis illi abuſi, publicas diripuerunt pecunias, atque inde majores adverſus nos copias compararunt. quin &, accitis barbarorum auxiliis, atque eorum barbarorum, qui ſemper hoſtili animo in populum Romanum fuerunt, Romani juris civitates, quotquot imperata facere ſceleratorum hominum recuſabant, vi metuque adegerunt ad partes; alias etiam diruerunt cremaruntque.*

XXXII. *At nos ab aliquibus horum jam ſumſimus pœnas; idque ut videatis etiam in reliquis, Dii dabunt. Quod igitur, conſtituta domi republica, magniſque per Hiſpanias, per Gallias geſtis rebus, unum etiamnum grave certamen contra parricidas, qui tranſmarinis provinciis incubant, certaturi ſumus; nec tutum eſſe, nec aut nobis aut patriæ utile arbitramur,*

§ XXIX. Appian.

dum gerundi belli causa peregre absumus, hostes a tergo relinquere, qui temporibus nostris insidientur, & nobis, alibi occupatis, denuo fluctus aliquos in urbe atque Italia excitent.

XXXIII. *Igitur ne dilatum quidem oportuit, quin e vestigio de medio tollerentur: quando ipsi priores denuntiarunt nobis periculum, bellumque intulerunt, hostes judicando & nos, & qui nobiscum essent exercitus. Nec vero nimium aut invidiosum rati sunt, tot simul civium millia destinare exitio: quos imitaturi non sumus. neque enim molesti ulli multitudini erimus; neque etiam ex divitum aut honoratorum numero inimicos omnes conquiremus; sed in pessimum tantummodo & fœdissimum quemque advertemus.*

XXXIV. *Igitur licet plures esse inimicos credibile fiat tribus, quam uni: pauciores tamen puniemus, atque alius ante nos imperator in constituenda republica fecit, quem vos ob rem bene gestam felicem cognominastis. Sane etiam vestra non minus, quam nostra refert, esse aliquem certaminum finem, exscindique velut radices bellorum, quibus jam olim atterimini, paulo post interituri cum republica, nisi causæ duceſque factionum tollantur. Expedit etiam, nonnihil facere in gratiam exercituum, ne injurias suas contemni a nobis putent.*

XXXV. *Et poteramus quidem comprehendere citra negotium, quos supplicio addiximus; sed vestræ salutis ergo, ne velut in cæca licentia militum ira latius, quam sit imperatum, evagetur; proscribere nominatim, certoque atque definito numero malumus. Quod igitur faustum felixque sit, nobisque & reipublicæ salutare, quorum huic edicto subjuncta sunt nomina, eorum neminem recipere, celare, dimittere quisquam velit; neque pecuniam accipere, quo quidquam eorum faciat: qui secus faxit, inter proscriptos & ipse referatur. Capita occisorum ad nos reportantor: in singula, si liber retulerit, vicena quina sestertia; sin vero servus, cum libertate & civitate, quam herus habuerit, dena dantor: indicibus paria præmia sunto. nomina præmium accipientium in occulto manento, nec in commentarios referuntor.*

XXXVI. Hac clausula timori occurrebatur, ne quis

§ XXXIV. Oros. 6, 18. Appian.

exemplo M. Catonis quæſtoris repetere aliquando data hoc nomine præmia poſſet. Propoſita deinde proſcriptionis eſt tabula, &, velut ordine ſervato proſcribentium, quorum primus fuerat Lepidus, proximus Antonius, primo loco Lepidi frater proſcriptus eſt Paullus; ſecundo L. Cæſar avunculus Antonii; quod horum quoque ſententiis judicati hoſtes illi fuerant. proximi, frater L. Planci Plotius, & L. Quinctius Pollionis Aſinii ſocer legebantur; cum Aſinius & Plancus alia tabella, juxta poſita, deſignati conſules nuntiarentur.

XXXVII. Ejusmodi viros in primis tabulis proſcribi placuerat, ne quis aliorum ſperare veniam auderet. His additus C. Toranius, qui tutor Cæſaris, idemque patris ejus Octavii collega in ædilitate fuerat. Erant omnino multis de cauſis graviora hæc Sullanis temporibus mala: non ob multitudinem occiſorum; quin aliquanto minor numerus tum interiit, patentibus adhuc effugiis, & errore ſublato, qui in proſcriptione Sullæ multos, de quibus non erat cogitatum, ſuſtulerat. Cum enim factum hoc recordarentur Treſviri, ne periculum ex ſimilitudine nominum aliis, quam qui peterentur, eſſet, ſeorſim ſenatores, in alia tabula ceteros proſcripſerunt.

XXXVIII. De numero tamen auctores diſſentiunt. Qui plurimum ponunt, ſenatores proſcriptos circiter trecentos tradunt, equitum duo millia; qui minimum, ſenatores centum triginta. Sed priori proſcriptione minus & apud interfectores malitiæ, & apud interfectos miſeriarum fuit. Juſſu enim imperatoris, nec inviſos antea, nec infenſos, ſubito percutiebant; ut tempori magis imputari hæc crudelitas, quam animo, poſſet: & qui peribant, ante metum mortis occiſi, nece tamen ſimplici defungebantur. Tum vero nondum exoleſcente ſuperiorum malorum memoria, quin & ſuperſtite aliquo numero, qui pars illorum fuerat, (nec enim amplius ſeptem & triginta anni inter-

§ XXXVI. Oroſ. Appian. § XXXVII. Sueton. in Aug. c. 27. Appian. Dio.

erant) magno autem eorum, qui audiverant recens perpetrata; eveniebat, ut & qui facturi essent eadem, quadam improbitate superare propositum exemplar studerent, & qui passuri, omnium cruciatuum, quos cuiquam accidisse meminerant, in semetipsos speciem atque dolorem imaginando timendoque exsequerentur.

XXXIX. Hoc quoque nomine gravior erat triumviralis proscriptio, quod Sulla tantum inimicos tollebat, aut ex ceteris prædivites; (his enim præcipue timenda est omnis rerum conversio, ipsis opibus desideria potentiorum irritantibus:) nunc autem non inimici modo aut divites, sed amicissimi quique, præter & ipsorum & omnium exspectationem proscribebantur. Non enim unis tantum de causis stringebantur Triumvirorum gladii: sed & privatim invisi peribant; & multo plures eorum, qui dominatum affectantibus ullo modo obstare videbantur. Idcirco quisquis unum horum præcipuis affectatus studiis fuerat, a duobus pro hoste notabatur; & quia duos offendere unus nolebat, etiam ab hoc odium reddebatur pro gratia: ut idem homo & amicissimus cuipiam horum, & inimicus omnium videretur. & quia invicem se cogitabant pessumdare, non minus spoliare sese mutuo amicis, quam tollere hostes, studebant.

XL. Igitur ut hoc assequerentur, valde illiberali permutatione concedebant invicem necessarios suos ad necem, ut vicissim alterius familiares tollerent. & si quidem par videretur ratio, singuli pro singulis dabantur, interdum & pro uno præpotente tres minore dignitate, aut quatuor. Tria igitur ad summum delicta erant, quæ morte vindicanda judicabant, qui tum rerum potiebantur. Unum, si quis inimicus esset: alterum, si amicus uni aut duobus reliquis collegis: tertium, si magnas opes possideret. quod enim ad perficienda, quæ animo destinaverant, plurima

§ XXXVIII. Appian. Dio. Plut. in Anton. c. 26. Liv. Epit. Oros. 6, 18. Plin. 6, 43. § XXXIX. Lactant. 6, 12. Dio.

pecunia erat opus; quemlibet hostium habebant numero, a quo illa teneretur.

XLI. Cassius enim & Brutus ex Asiæ vectigalibus, vicinorumque regum atque tetrarcharum collatione, magnas atque paratas habebant opes: his Europa restabat, vacua, & continuis exhausta bellis. Igitur inter alia sæva & pudenda, puerum quendam virilem togam sumere coegerunt, ut tanquam virum occiderent. Atilius is fuit, qui deducentibus eum ex more amicis, repente inter conjuratos adscriptus est.

XLII. Atque ita desolatus fuga servorum atque comitum, cum ne mater quidem eum præ metu recepisset, in montana confugit: mox fame premente degressus in planitiem, a plagiario quodam interceptus est, (nam id quoque genus per incerta temporum grassari cœperat) & ergastulo inclusus. At ubi puer delicatus inopiam, captivitatem, labores ultra perferre non potuit, cum ipsis compedibus, occasione captata, prorepsit in viam, &, cum indicasset se prætereuntibus, occisus est. Alius etiam impubes, dum in ludum commeat, cum pædagogo suo, qui corpus pro puero objecerat, interfectus. Atque hæc talia moveri a quolibet, sed geri sine consensu Trium non poterant: ut minime credam excusanti Cæsarem Dioni; quamquam sane postea, cum rerum solus potiretur, benignum & placabilem se exhibuit.

XLIII. Jam enim proscriptionibus aut bello sublatum erat, quidquid obstare dominationi ejus potuisset. Equidem hunc adolescentem ipse Dio hactenus, pro potentia scelerum non segnem ubique depinxerat: & sunt auctores haud contemnendi, tantoque potioris in hac causa fidei, quanto enisius extollunt in ceteris Octavianum & mirantur, qui scribunt, *eum restitisse quidem aliquamdiu collegis, ne qua fieret proscriptio, sed inceptam exercuisse utroque acerbius.* Id sane concesserim, eum non tam indigna perpetrasse, sicuti reliquos, sed percussores maxime Cæsa-

§ XLII. Tacit.

tis fuiſſe perſecutum; ceterum *ea quoque* ſane *multa cædes fuiſſe* dicitur; neque video, quomodo eum ſuſpicione appetitarum pecuniarum liberem, & ob eas aliquando laxati cædibus freni. Sed ne inimicos quidem, præter paternos, ei defuiſſe conſtat ex eo, quod adverſus ipſum facta ſunt ſenatuſconſulta, legiones excitæ, urbs firmata præſidiis, uti ſuperiore libro vidimus.

XLIV. Sane Tanuſiæ fidem adjuvit atque Philopœmenis. Uxor illa T. Vinii, hic libertus fuit: conditumque in arca, quales codicibus aut ſervandæ pecuniæ adhibentur, in ædes liberti Tanuſia tranſtulit. Hic occultatus eſt, donec obiiſſe Vinium homines crediderunt. Tum ludorum publicorum ſolemnitatem captans Tanuſia, quos propinquorum ejus quidam edebat, per Octaviam ſororem Cæſaris, quæ multis eo tempore ſaluti fuit, obtinuit, ut ſolus Triumvirorum Cæſar in theatrum veniret; arcamque illatam aperuit, Cæſarique rem indicavit. Ille miratus fidem & ingenium eorum, qui commenti rem hanc fuerant, ſilentioque texerant, impunitatem conceſſit omnibus: Philopœmenem quidem etiam poſtea equeſtri dignitate decoravit.

XLV. Servati ſunt etiam eodem tempore plures proſcriptorum ab uxoribus, quarum tum ſumma comperta fides eſt, cum libertorum media, ſervorum aliqua, filiorum nulla adverteretur. Certe Thuria Q. Lucretium, qui poſtea conſul factus eſt, inter cameram & tectum cubiculi, una conſcia ancilla, toto tempore texit: quamquam & in hoc ſervorum fuit egregia fides. quippe vagatus aliquamdiu cum duobus, inopia cogente, ſuccollantibus iiſdem, in urbem revertebatur, pro ægroto ratus latiturum.

XLVI. Deinde cum alter bajulorum, fracto crure, herum deſtituiſſet, innixus alteri pergebat: donec ex eadem porta, ubi pater ejus, Sulla proſcribente, captus occiſuſque fuerat, armatam cohortem procurrere videns, omine ſimul loci, ſimul conſpectu militum conterritus, in ſepulcrum,

§ XLIII. Sueton. in Aug. c. 27. § XLIV. Dio. Appian. § XLV. Sueton. in Aug. Vellej. 2, 67. Val. Max. 6, 7. Dio, Appian.

quod forte in agro erat, se illatebravit. Ne ibi quidem tutum ei quidquam fuit, furibus eo delatis, qui effodere sepulcra consueverant. sed dum iis se spoliandum servus præbet, effugium ad portam Lucretio fuit: isque exspectavit venientem, &, parte data vestium suarum, cum eo perrexit domum: receptusque ab uxore & occultatus, precibus amicorum veniam deinde impetravit.

XLVII. Ligarium autem quendam uxor celaverat. post ab ancilla, quæ sola rem norat, proditum lugens, caput auferentes milites cum clamore sequebatur, se quoque occidi jubens, quæ celasset virum: nam & ex his cædibus esse præmio locum. Cum hi non moverentur, ad Tresviros procurrit, eadem ingerens. Ubi & hi dissimularunt, inedia se confecit domi. Sulpicia vero cum diligenter a matre Julia esset asservata, ne Lentulum Cruscellionem in Siciliam sequeretur, ancillari habitu cum duabus ancillis totidemque servis, omnia, quam virum relinquere, & vel vitæ discrimen adire maluit; reperitque Messanæ humi stratum, & desiderio uxoris se afflictantem, quamquam dux copiarum a Sex. Pompejo, ad quem profugerat, creatus esset.

XLVIII. Acilium uxor redemit a militibus, omni suo mundo dato: servaruntque illi fidem, atque etiam navem conduxerunt in Siciliam fugituro. Apulejum coegit sua, ut comitem fugæ asciscceret, indicium minata, si, se relicta, proficiscceretur. Atque comitatus ille profuit, minime proscriptum suspicantibus obviis, qui cum uxore, servis atque ancillis, publica via tam secure iter faceret. Antium conjugis industria stragulis involutum per bajulos ad mare translulit, unde trajecit in Siciliam.

XLIX. At C. Antistius Rheginus non vulgari modo servatus est. missus in cloacam ab uxore, proximum diem fœtore defensus latuit: nocte carbonarii habitu indutus, carbonibus onustis asinum præ se agere jussit; ipsa minime longo intervallo in lectica antecedebat. Cum ven-

§ XLVII. Val. Max. Applan.

tum ad portam esset, accurrit miles quidam, & lecticam curiose scrutatur: celeriterque superveniens Rheginus orat militem, *ne molestus esse mulieribus pergeret.* Ille, dum contemtim tanquam cum carbonario rixatur, agnovit hominem, aitque, *perge lætus sospesque, imperator: hoc enim tibi nomen atque hanc fidem etiamnum a me deberi sentio.* nam sub eo pridem in Syria meruerat.

L. Neque dedignentur optimæ matronæ, pari pietate conjungi sibi Coponii uxorem; quamquam illa ceteris infelicior, servatam eo usque pudicitiam, redimendi viri causa, M. Antonio prostituit. Neque minus M. Lepidus gratiæ aut precibus exorabilem se præbuit. Hoc enim connivente, centurionum humanitas, fratrem imperatoris sui reverentium, effugium L. Paullo in Græciam dedit; unde mox cum M. Bruto Miletum profectus, hanc exsilii sedem habuit. Alias enim difficulter evadere proscripti poterant, quia statim, tabulis propositis, stationes ad portas, aliosque urbis exitus oppositæ sunt, portus etiam pari diligentia observati, lacus quin etiam & paludes, & quidquid vel effugium præstare posse, vel latebras videbatur.

LI. Igitur & intra urbem & extra discurrentibus passim centurionibus multi trucidabantur: virique, modo summa in auctoritate constituti, ad effugiendam necem, habitu aut locis obscœnis occulebantur. Neque percussores tantum timebantur, ut non plus sollicitudinis a familiaribus esset. Alium infensa uxor, alium ingrati liberi habebant anxium: plerique libertos servosque suos, aut debitores, aut vicinos metuebant. Omnium odiis, quacunque occasione cœpissent, tristissima tempora viam ad vindictam patefecerant. Igitur senes, summis honoribus usi, ad mancipiorum suorum accidebant genua, misericordiam orantes: neque hoc erat indignissimum, sed quod plerumque nihil tanta humilitas supplicandi proficiebat.

LII. Tanto deterior tum erat Romæ, quam bello & ab

§ L. Sueton. in Aug. c. 27. Appian. Dio.

hoſte oppreſſis eſſe ſolet, conditio: nam illi cum ab externis urgeantur, in fide tamen atque caritate domeſticorum acquieſcunt; hic vero non ſcelus modo atque offenſas ſuorum, ſed & cupiditatem, &, ne quid mali deeſſet, timorem quiſque metuebat. Quos enim nulla propria ira ſtimulabat, ii ſpe oſtentati publice præmli, aut diripiendarum opum herilium abripiebantur: optimum quemque atque modeſtiſſimum, minæ Triumvirorum abſterrebant, ne quam ſuis opem ferre ſuſtinerent.

LIII. Reliqua vero multitudo aut inveſtigabat proſcriptos, prodebatque ad necem; aut occiſorum, direptis bonis, diruebat domos. pauci, qui relinquebantur, boni prudenteſque ſummo cum ſtupore fatum intuebantur urbis; cum alias civitates, diſſenſione civium afflictas, concordia reſtitutas eſſe didiciſſent; hanc eorundem hominum diſcordia vexatam eſſe, concordia propemodum everti cernerent. Miſerabilis enim erat, ſupra quam cogitari poſſit, facies, & varia mortis imago: cum alii percuſſoribus ſuis repugnarent, tanquam latronibus; alii cervices præberent, gnari, miniſtros hos, non auctores ſuæ calamitatis eſſe; multi, ne tamen inimicorum arbitrio morerentur, fame, laqueo, præcipitio ſe conficerent, aut in aquam ignemve jacerent corpora.

LIV. Multi quoque per errorem, aut privata odia, præter mentem Triumvirorum occiſi: quorum cadavera facile dignoſcebantur a proſcriptis, quia proſcriptorum capita demebantur deportanda ad Treſviros. Sed & eorum, qui cædem evaſerant, mira varietas fortunæ fuit. Nonnulli, priuſquam ſuperare maria poſſent, naufragio hauſti: alios eadem urbs, quæ tum proſcriptos atque fugientes, mox lætiora ad tempora ſervatos in magiſtratibus atque imperiis vidit. tantum rebus humanis inconſtantiæ ineſt; qua non modo parvæ civitates jactantur: ſed illa regina prope rerum Roma, invicta armis, conſtituta legibus, exornata

§ LIII. Corn. Nep. in Attic. Oroſ. 6, 18. Appian.

ingeniis, nullius eorum, quæ per homines contentis ſtudiis appetuntur, indiga, ſuis ipſa bonis ad ſummam ſuam miſeriam abuſa eſt.

LV. Eandem tamen paulo poſt recreavit idem ille Cæſar, a quo tum propemodum exſtincta eſt: ne quis aut lætis rebus timere duras, aut triſtibus ſperare meliores deſinat. Quamquam ſane minus fallantur, qui deteriora exſpectant in dies: quando tam facile creſcit improbitas, & alioquin hæc eſt vitæ conditio, ut nocere cuilibet in promtu ſit; conſervatio rerum atque inſtauratio, bonis artibus, iiſque multis indigeat. Unius pueruli incogitantia male cuſtoditus ignis conſumere paucis horis oppidum poteſt, quale multis annis aliquot hominum millia reſtituere nequeant. Sed ad res Romanas revertor, præter enarratos antea caſus, paucos adhuc relaturus, præ ceteris in utriuſque fortunæ exemplum dignitate hominum, aut raro miroque eventu notabiles.

LVI. Sergius apud ipſum Antonium delituit, donec ei conſul jam Plancus, Antonio auctore, reditum impetravit. Nam inter ſummam crudelitatem, multas tum oſtendit Antonius clementiæ ſtricturas: certe Attico, apud P. Volumnium latenti, ſua manu ſcripſit, *ne timeret, ſtatimque ad ſe veniret. ſe eum, & Q. Gellium Canum* (is una latebat, æqualis & familiariſſimus Attico) *de proſcriptorum numero exemiſſe.* miſitque præſidium eis, ne per noctem in periculum aliquod inciderent. At Salvius tribunus plebis, quamquam, ne hoſtis judicaretur, Antonius interceſſerat, tamen diffidens ob alia, convivium amicis dabat, quaſi non diu cum ipſis futurus poſtea.

LVII. Supervenerunt armati, omnibuſque præ metu exſilientibus, quieſcere ceteros centurio juſſit, Salvium cervices præbere: capilliſque prehenſum ſupra menſam traxit, quantum opus erat, ut caput præcideretur. quo correpto abiens, imperavit ceteris, *tenerent ſeſe, quo eſſent, loco*

§ LVI. Corn. Nep. in Attic. Appian.

quieti, ne similia paterentur. Ergo etiam post centurionis discessum, in multam noctem, cum relicto tribuni corpore, attonitis & fulminatis similes accubuerunt. Post hunc Minutius prætor, inter habenda comitia, in foro occisus est; cum, audito periculo, in tabernam quandam veste mutata confugisset, indicio lictorum proditus, qui per ineptam pietatem discedere cunctabantur.

LVIII. Alterius prætoris L. Villii Annalis, itemque viri prætorii C. Toranii exitus, nec sine scelere filiorum, nec sine sceleris vindicta commemorari potest. Annalem, dum in Campum cum filio quæsturæ candidato descendit, comites repente deseruerant, proscriptum audientes. Idcirco ad clientis vile tectum in suburbio confugiens servari potuisset; nisi nefarius juvenis, rem suspicatus, eo deduxisset milites. Atque is auctor spectatorque paternæ necis, cum Triumvirorum impia liberalitate paterna bona, simulque ædilitatem obtinuisset, vino obrutus, ab iisdem militibus, qui patrem occiderant, orto jurgio, interfectus est.

LIX. C. Toranii latebras, ætatem, notasque corporis, quibus agnosci posset, detestabilis filius centurionibus edidit. a quibus repertus senex inducias petiit, *donec filius ab Antonio*, cujus secutus partes fuerat, *aliquid impetrasset.* Cui ridentes illi, *impetravit*, inquiunt, *sed mortem tuam.* Hoc audito, iterum petiit *brevissimum spatium*, filiamque accitam monuit, *abstineret hereditate paterna, neve causam præberet fratri, mortem etiam illius ab Antonio impetrandi.* Atque is postea filius, dilapidato patrimonio, furti damnatus, solum vertit. Horum mortibus admonitus P. Rupilius Rex, qui tum præturam gerebat, matura fuga in M. Bruti castra se contulit.

LX. Sed vix alterius, quam Ciceronis, fatum annotatu dignius fuit. Proscriptus ille cum filio, fratre, filio fratris, & amicis atque familiaribus omnibus, pro certo habens id, quod erat, non magis Antonio eripi se, quam

§ LVIII. Val. Max. 9, 11. Appian. § LIX. Val. Max. Appian. Horat. serm. 1, 7, & ibi interpr.

Cæsari Cassium & Brutum, posse, primo in Tusculanum fugit: inde transversis itineribus in Formianum, ut ab Caieta navim conscensurus, proficiscitur. Unde aliquoties in altum provectum cum modo venti adversi reciuliffent, modo ipse jactationem navis, cæco volvente fluctu, pati non posset, tædium tandem eum & fugæ & vitæ cepit; corvorum etiam prodigio terrente, qui crocitantes, & capita tundentes funium, in utroque antennæ cornu consederant. regressusque ad superiorem villam, quæ paulo plus mille passibus a mari abest, *Moriar*, inquit, *in patria saepe servata.*

LXI. Interim appropinquantibus percussoribus, in cubiculum ejus involantes corvi ruperunt somnum, & in conspectu ejus ferrum horologii loco motum excusserunt, laciniamque togæ morsu, correptam retinuerunt. Inde excitati servi, quam possent opem hero ferre, quem etiam animantibus ratione non præditis curæ esse credebant, constituerunt. partimque precibus, partim vi sublatum denuo imposuerunt in lecticam, mare petituri. Supervenientibus deinde Herennio centurioni, & tribuno Popillio cum paucis militibus, sive sutor quidam Clodianus cliens, sive Philologus Q. Ciceronis libertus, &, ne quid sceleri deesset, eruditus a Marco, semitam ostendit in densas silvas pertinentem.

LXII. Tum viso Ciceronis comitatu, exclamavit Popillius, *sequimini, qui a tergo estis, milites:* non quia plures adessent, verum ut exterreret Ciceronianos. satisque constat, hos fortiter fideliterque paratos fuisse ad dimicandum; ipsum, *deponi lecticam, & quiete pati, quod fors iniqua cogeret*, jussisse: visisque armatis, dixisse, *accede, veterane, &, si hoc saltem potes recte facere, incide cervicem.* Trementi deinde, dubitantique, *Quid si ad me*, inquit, *primum venissetis?* Ita prominenti ex lectica, præbentique immotam cervicem, caput repetito ter ictu præcisum est. Nec sa-

§ LX. Liv. ap. Senec. suasor. 6. Appian. Plut. in Cic. c. 6.
§ LXI. Val. Max. 9, 4. Plut. Appian.

tis ſtolidæ crudelitati militum fuit: manus quoque, ſcripſiſſe in Antonium aliquid exprobrantes, amputarunt.

LXIII. Ita relatum caput ad Antonium, juſſuque ejus inter duas manus, tantorum operum miniſtras, in roſtris poſitum, ubi ille conſul, ubi ſæpe conſularis, ubi eo ipſo anno adverſus Antonium, quanta nulla unquam humana vox cum admiratione eloquentiæ, auditus fuerat. Vix attollentes præ lacrimis oculos homines intueri trucidata membra ejus poterant: ceterorumque cædes privatos luctus excitaverunt; hæc una communem. Hoc tam infame miniſterium C. Popillius Lænas ſibi pro beneficio depoposcerat, olim in cauſa maxime dubia a M. Cicerone defenſus. Sed, capite viſo Ciceronis, exclamaſſe Antonium ajunt, *nunc peractam eſſe proſcriptionem ſuam.*

LXIV. Nam continuo poſt, patratam cædem, velut rem lætiſſimam, Popillius & per veredarios terra, & mari per dromones nuntiandam curaverat: deinde ipſe, adveniens in forum, caputque tenens manu, ſedenti pro tribunali Antonio monſtravit quatiens. At ille exſultavit præ gaudio, ſæpius cachinnos revocans: hominique exſecrando coronam impoſuit, tanquam qui maximum omnium & velut decumanum hoſtem ſuum ſuſtuliſſet. Tantaque fuit turpiſſimi latronis improbitas, ut imaginem ſuam coronatam, juxta caput Ciceronis in roſtris proponeret: tanta inſuper ſummæ improbitatis apud ſpurciſſimum imperatorem gratia, ut decuplum ab Antonio præmium reportaret.

LXV. Hunc exitum fortitus eſt M. Cicero ante diem VII Idus Decemb. ut Tiro libertus ejus memoriæ prodidit. Vixit tres & ſexaginta annos, ut, ſi vis abfuiſſet, ne immatura quidem mors videri poſſit: ingenium, & operibus, & præmiis operum felix: ipſe fortunæ diu proſperæ: facies ei decora ad ſenectutem, & commoda permanſit valetudo: tum pax diutina, cujus inſtructus erat artibus,

§ LXII. Appian. Auſid. Baſſ. ap. Senec. Plut. § LXIII. Corn. Sever. ap. Senec. Val. Max. 5, 3. Senec. ſuaſor. 6 & 17. § LXIV. Appian. Plut. in Anton. c. 26. Euſeb. Chron.

contigit. namque priſca ſeveritate judiciis actis, maximorum noxiorum multitudo provenit, quos obſtrictos patrocinio incolumes pleroſque habebat. Jam feliciſſima conſulatus ei fors petendi, & gerendi maximo conſilio, induſtriaque. Utinam moderatius fecundas res, & fortius adverſas ferre potuiſſet! namque utraque cum venerant ei, mutari eas non poſſe rebatur.

§ LXVI. Inde fuit invidiæ tempeſtates coortæ graves in eum, certiorque inimicis aggrediendi fiducia: majore enim ſimultates appetebat animo, quam gerebat. Igitur in longo tenore felicitatis, magnis interim ictus vulneribus, exilio, ruina partium, pro quibus ſteterat, filiæ morte, exitu tam triſti atque acerbo, omnium adverſorum nihil, ut viro dignum erat, tulit, præter mortem: quæ vere æſtimanti minus indigna videri potuit, quod a victore inimico nil crudelius paſſus erat, quam quod ejuſdem fortunæ compos ipſe feciſſet.

LXVII. Sed quando mortalium nulli virtus perfecta contigit, qua major pars vitæ atque ingenii ſtetit, ea judicanduin de homine eſt. Ergo ſi quis virtutibus vitia penſarit, vir magnis, acer, memorabilis fuit, & in cujus laudes exſequendas Cicerone laudatore opus fuerit. Sed ille quidem, ſemel proſcriptus ab Antonio, viciſſim illum ad perpetuam hominum memoriam victuris monumentorum ſuorum tabulis proſcripſit. Neque reticenda Fulviæ crudelitas eſt, jam a Clodianis temporibus inimiciſſimæ Ciceroni. Hæc igitur caput ejus, impoſitum genubus, (nam & domi ſuæ, ſuperque menſam ſpectare hoc Antonius cupiverat) amarulentiſſime inſultans mortuo conſpuit: deinde linguam, a qua ſcilicet maxime læſam ſe arbitrabatur, compunxit acubus & calamiſtro.

LXVIII. Nam & hæc furia partes ſuas inter illam publicam cladem egit egregie; multique inimicitiarum

§ LXV. Auctor. de cauſ. corrupt. eloq. Euſeb. Chron. Aſin. Pollio. ap. Sec. ſuaſor. 6. § LXVI. Cic. ad Brut. ep. 15. Aſin. Pollio. § LXVII. Plin. 7, 30. Dio. Appian.

aut pecuniæ causa, hujus jussu interemti sunt. Cæsetius Rufus senator, vicinum Fulviæ habens ædificium, vendere petenti noluerat. Tum igitur, licet dono dedisset, proscriptus est, caputque ejus allatum Antonio, convivium agitanti, cui tum in morem hæc crudelitas venerat, ut capita principum civitatis cœnanti referrentur. Is igitur, diu versata consideratoque facie, *Hunc*, inquit, *ego non noveram.* dubitansque uxoris esse facinus, referri ad illam caput, illa proponi non in foro, ut cetera, sed in ipso illo ædificio jussit, ne quærendum quis haberet, cur esset hic interfectus.

LXIX. Similiter & C. Verres proscriptus est ob negata Antonio Corinthia: & Nonius senator, Strumæ filius, propter opalum gemmam, quam habebat avellanæ magnitudine. Parque horum contumacia, Antoniique feritas fuit: neque minus mori decreverunt illi pro his nugis, quam hic occidere. Sapientius illi, quibus vita carior divitiis fuit. multos enim exemerunt Antonius & Fulvia, plus deferentibus ipsis consecuti, quam sperare ex illorum morte potuissent; &, ne vacaret in tabulis locus, alios pro his adscripserunt, tanquam vicarios mortis.

LXX. At L. Cæsarem Julia soror servavit: ad quam ille cum profugisset, matrem imperatoris sui reverentibus militibus, aliquamdiu tutus fuit. Postea vincente pudorem avaritia, petitus a centurionibus in cubiculum sororis confugit. Atqui illa, manibus expansis januam defendens, clamitabat, *non occidetis L. Cæsarem, priusquam me percusseritis, quæ vestrum imperatorem peperi.* Sic his tandem abactis, processit in forum Julia: sedentique pro tribunali cum collegis Antonio, *Me ipsam*, inquit, *indico, quæ L. Cæsarem habeo domi, & habebo, donec simul interficiamur; quando eadem in receptatores constituta pœna est.* At ille, *Sororem*, inquit, *meliorem, quam matrem, præstas: ab illo me judicari hostem passe, nunc mihi ultum cunti injuriam obstas.* Cessit tamen ad ex-

§ LXVIII. Val. Max. 9, 5. Appian. Senec. ep. 83. § LXIX. Lactant. 2, 4. Plin. 34, 2 & 37, 6. Dio. Appian.

tremum, Plancoque negotium dedit, de salute L. Cæsaris referendi.

LXXI. Sed & ab ipsis militibus nonnulli servati sunt: quorum tamen benevolentia Largus diu frui non potuit. cum enim alium quærentes, hunc reperissent; moti hominis infelicitate, qui captus, antequam vestigatus esset, in proximam silvam perfugere jusserunt. Ille igitur in alios incidens, ad priores recurrit, *vos me potius interficite*, clamitans, *quando nihilominus est pereundum: vos potius capitis mei præmium accipere æquum est, qui me servare voluistis.*

LXXII. Æquior fortuna Virginio fuit, qui suavi eloquio præditus, primum servis suis persuasit, *se prodito, modicum, immo incertum, præmium habituros, cum perpetua turpitudine & metu; servato, præclaram conscientiam & aliquando famem facti, sed & mercedem longe majorem atque certiorem relaturos.* Ita cum his eodem habitu fugientem nacti milites agnoverunt. neque hic eum facundia sua aut felicitas deseruit, quo minus & hi sequerentur eum ad mare, pecuniam potius ab incolumi voluntate ipsius accepturi, quam propter occisum per scelus. Sed ubi ventum ad litus est, jam abnavigaverat uxor, quæ ex composito cum nummis eo accesserat, abisse jam rata virum. servus tamen, in litore ob hoc relictus, & navem commonstravit, & omnem exposuit rei ordinem.

LXXIII. Igitur orante Virginio, *exspectarent, dum revocaretur uxor, aut in Sicilia acciperent nummos*, in scapham imposuerunt eum, alacrique remigio pervexerunt in insulam: cumque sibi cum fide exsolvi promissa vidissent, hujus viri comitatum sacramento suo prætulerunt, manseruntque cum eo usque ad pacis tempora. Ipsa quoque Triumvirorum discors concordia, dum alii exosum servare conatur alius, aut contra gratum alii perdere, magnam eo tempore varietatem casuum peperit. tamque fuerunt incerta omnia, ut alias præmia proditoribus suorum, alias supplicia repræsentarentur.

§ LXXIII. Dio.

LXXIV. Haterii servus, hero prodito, nactus libertatem, dum facultates occisi subhastantur, liberis Haterii bona paterna redimere cupientibus, improbus licitator se objecerat. Illi, tempora non aussi arguere, cum silentio & lacrimis affectabantur nebulonem, donec commota populi indignatio extudit a Tribusviris, ut eum rursus proscripti liberis in servitutem adjicerent. Alius conservum suum, pulchro stratagemate (quali & Panopioni partam salutem postea memorabimus) vitam heri morte sua redemturum, vetuerat, demonstrata militibus fallacia. Igitur necatus est dominus: sed populus non desitit obtundere Tresviros, donec index ille patibulo, fidelis autem servus libertati vindicaretur.

LXXV. At Urbinium Panopionem, in villæ Reatinæ spelunca latitantem, cum infesti milites peterent; unus ex servis ejus, veste cum domino permutata, sumtoque anulo, perousforibus sese objecit, *nihil causari* dictitans, *quo minus imperatum peragerent.* Sic ille pro Panopione interfectus, pietatis hoc postea præmium ab domino retulit, ut amplo monumento, factique pulcherrimi testimonium præferente, conderetur. Menenii servus in lecticam domini apertam se conjecit, aliis e familia succollantibus, atque ita interfectus pro hero, evadendi in Siciliam ei spatium præbuit.

LXXVI. Sed hi quidem beneficiis affecti, retulerunt merentibus gratiam: majus miraculum fuit in stigmatia, qui Antium Restionem noctu fugientem, ut poterat, in compede assecutus, terruit primum aspectu suo; deinde confirmavit, *bono* jubens *esse animo, sibi majorem acceptorum olim beneficiorum, quam hujus injuriæ, memoriam esse:* abstrusumque in speluncam quotidianis operis aluit. Postremo cum suspicantes rem milites supervenirent, exstruxit rogum, & senem, forte oblatum, occidit, atque in pyram imposuit. dominum, data interfecti veste, dimisit: ipse induit herilem

§ LXXIV. Appian. § LXXV. Val. Max. 6, 5. Macrob. Saturnal. 1, 11. Appian. Senec. de benef.

cum annulo, seque percussoribus obviam tulit. A quibus pro homicida retentus, *Restionem*, inquit, *occidi, vicemque crudelitatis ejus*, a quo sic notatus sum, *reddidi*. Quia verisimilia loquebatur, crediderunt milites; caputque ignobile ferentes frustra contenderunt in urbem. Antius, a servo subductus, in Siciliam cum eo transjecit.

LXXVII. Simili commento C. Hosidium Getam filius eripuit morti, tanquam mortuo paratis exsequiis, crematoque in area domus rogo: nam *suspendio finisse vitam* finxerat. Hac arte senex elapsus, in prædio recens emto substitit, ad dissimulandum oris habitum, altero obligato oculo, quem deinceps, reddita pace, inutilem habuit, per longam videndi desuetudinem facultate amissa.

LXXVIII. Et quia de filiorum pietate mentio fieri cœpta est, Oppius patrem decrepitum, & ætatis tædio fugere nolentem, sustulit in humeros; elatumque urbe, modo manu sublevans euntem, modo deficientem imponens cervicibus, in Siciliam transportavit, suis ulla alia molestia, cum, sicut Æneæ patrem gestanti, viam pietas vel per medios hostes faceret. Annuntius quoque monumento suo similis in filio fidei testimonium inscribendum curavit: *Hic situm esse, cui proscripto filius non proscriptus, receptator primum, deinde auctor comesque fugæ, atque sic causa salutis fuisset.*

LXXIX. Neque reticendus est Q. Cicero Q. F. qui magni & multiplicis ingenii, postremum vitæ actum egregio facinore nobilitavit. Cum enim Q. pater, dum Asturam comitatur Marcum, de proscriptione sua cognosset, subitoque recurrisset ad urbem, exportandi viatici causa, receptus est a filio & celatus, proscripto & ipso. Igitur prudente familia repertus juvenis, tottusque, ut patris indicaret latebras, magno animo pertulit dolorem; donec pater, re intellecta, miratus simul pietatem filii miserusque, prodiit. Tum quoque filius oravit milites, *ut se priorem occi-*

§ LXXVI. Val. Max. 6, 8. Macrob. Appian. § LXXVII. Appian. Pigh. annal. 794. Dio.

derent: at, idem poſtulante patre, diverſi eodem tempore utrumque contrucidarunt.

LXXX. Sed Egnatios patrem filiumque, complexu cohærentes, una plaga confecit; militeſque, capitibus ablatis, corpora ſe adhuc complectentia reliquerunt. Balbis duobus tutius viſum ſeorſim fugere, utrumque perdidit. nam pater, falſo de filii cæde nuntio credens, ultro ſe obtulit perſequentibus; filius interiit naufragio. idemque fatum Aruntii fuit, cui pater vix perſuaſerat, ut ſupereſſe ſeni ſuſtineret. Atque illum comitata ad portam infelix mater, neque felicior matrona, rediit ad componendas viri reliquias: neque multo poſt, audito filii caſu, inedia ſibi conſcivit mortem.

LXXXI. Inter hos terrores, M. Terentius Varro tribunus plebis, ne ſibi eveniret, quod Helvio Cinnæ nuper, edicto propoſito, *ſe cauſa & agnomine diſtingui* profeſſus eſt *ab eo Varrone*, quem ſui ævi doctiſſimum, magnamque militiæ laudem parendo & imperando meritum, forte propter hæc ipſa, tanquam iniquum dominationi, Treſviri proſcripſerant. Sed certatim eum recipere cupientibus amicis, Fufius Calenus vicit, habuitque eum in villa, ubi ſæpe ex itinere divertebat Antonius: neque a quoquam ex ſua aut Caleni familia indicatus, effugit periculum, vitamque & ſtudia ad centeſimum ferme annum prorogavit. Bibliothecis tamen ſuis hac proſcriptione direptis, partem deſideravit librorum, quos ad eam diem magno numero compoſuerat.

LXXXII. Sed in alio ſene humana infirmitas, atque ignorantia rerum, magno exemplo patuit. quomodo enim proſcriptus a Sulla M. Fiduſtius ſenator timere potuiſſet, ne tanto intervallo ab hominibus, qui tum ne nati quidem omnes erant, proſcriberetur? Sed illi hæc ipſa proſcriptionis mortiſque cauſa fuit. Contra Valerius Meſſalla proſcriptus ab Antonio, poſtea conſul in locum ejus fa-

§ LXXIX. Cic. ad Attic. 6, 2. Plut. in Cic. & Anton. Dio.
§ LXXXI. Agell. 19, 14. Val. Max. 8, 7.

ctus est: interim exemtus proscriptioni, non misericordia Triumvirorum, sed metu. Quippe Messalla cum Bruto erat, juvenis probitate, constantia, cura, studio reipublicæ incomparabilis: ad hæc excellenti eloquentia, cum judicio, industriaque pari.

LXXXIII. Edixerunt igitur in hanc formam: *Quando M. Messallam ex propinquis ejus cognovimus, ne quidem in urbe tum fuisse, cum interfectus est Cæsar; exemtus e numero proscriptorum esto.* Ille tamen uti hac venia contemsit, Bruti causam amicitiamque præferens. Neque pigeat ceterorum quoque, qui traditi sunt, notabiles casus pertexere: quorum, sicut & de quibus antea relatum est, pars ante consulatum Lepidi Plancique, pars his consulibus perierunt.

LXXXIV. Ligariorum fratrum nota concordia & caritas fuit. Hi, cum aliquamdiu latuissent sub camino, proditi sunt a servis, alterque statim occisus. at qui effugerat, audito periisse fratrem, de ponte se dejecit in fluvium; diuque luctatus cum piscatoribus, qui servare tanquam forte prolapsum nitebantur, *frustra estis*, inquit: *proscriptus sum, vosque perdere citius possum, quam a vobis servari.* Cum ne sic quidem fatigaretur illorum humanitas, milites ad custodiam pontis appositi accurrerunt, necaruntque proscriptum.

LXXXV. Duo quoque alia fratrum paria referuntur gravi mulctata exitio. In amnem se quidam præcipitaverat: quem inquisivit servorum ejus unus, repertoque post quintum diem, quia nondum confusa omnia oris lineamenta erant, caput præmii spe amputavit. Hujus fratrem alius servus in latrina se occultantem indicavit: percussoresque dedignati descendere, hastis confixum extraxerunt, occideruntque, ut erat, sordidum, ne capite quidem abluto. Alius, fratrem comprehendi videns, seque pariter proscriptum ignorans, *me, me*, inquit, *prius interficite.*

§ LXXXII. Agell. 3, 10. Dio. Plin. 7, 43. Appian. Cic. ad Brut. ep. 18. § LXXXIII. Plut. in Brut. c. 77. Cic. pro Ligar. c. 11. Appian.

Tum centurio, *rem æquam poſtulas: nam & tu ſcriptus es prior.* amboſque interfecit ordine.

LXXXVI. Vidit & ſcelera conjugum iſthæc ætas: & Septimium quidem uxor adultera, per amicum Antonii, quocum habebat ſtupri conſuetudinem, referendum curavit in proſcriptorum tabulas; & ad ſe refugientem, diſſimulata conſcientia, detinuit, donec percuſſores ſupervenirent, eodemque die celebravit cum adultero nuptias. Salaſſum, (quod Curtiorum cognomentum eſt) jam elapſum ex urbe, perplexitas conſilii eodem revocavit, ſperantem interea potuiſſe tempeſtates eas detonare: ſed ubi venit ad ædes ſuas, venditas didicit a janitore, qui una fuerat tranſditus; & ab eodem in cellam receptus, uxorem acciri juſſit ex illius ædibus. Illa, noctem cauſata, ſpopondit *affuturam poſtridie;* affuitque, ſed cum percuſſoribus. quod ille proſpiciens ex ſummis ædibus, (eo enim tædio moræ ſubierat) de tecto ſe præcipitem dedit. Fulvius, ad mulieris ædes confugiens, quam concubinam ſuam manumiſerat, nuptumque dotatam dederat, oblivionem beneficiorum omnium, ſolamque memoriam ſuperinductæ uxoris invenit.

LXXXVII. At militarium virorum Statius Samnis, cujus egregia opera ſociali bello effulſerat, deinde propter egregiam laudem genuſque & opes in ſenatum Romanum adſcriptus, octogeſimo jam ætatis anno proſcriptum ſe diſcens, diripiendas opes ſuas populo familiæque permiſit, multa & ipſe ſuis manibus in publicum jaciens. Exinanitam deinde domum clauſit, incenditque: rogum ſibi efficiens, quo & pars urbis conflagravit. Capito ſemiapertis foribus ſingulos intromiſit, confoditque aliquot. irrumpentibus deinde multis, ſimul circumventus eſt. Vetulinus, magna in Rhegienſi agro manu coacta, partim ex proſcriptis, partim ex duodecim illis urbibus, quæ veteranorum præmiis deſtinari fremebant, multos intercipiebat centuriones; donec, adverſus ſe majore exercitu miſſo, coactus eſt in Siciliam ſe recipere.

§ LXXXVI. Cic. familiar. 6, 18. Appian.

LXXXVIII. Nec hic ſtetit hominis audacia: redintegravit inde bellum; pluribuſque demum prœliis victus, filium ceteroſque proſcriptos Meſſanam præmiſit: ipſe in medio freto deprehenſus a perſequentibus, repugnando in fruſta conciſus eſt. Naſo a liberto, quem habuerat in deliciis, proditus, militi extorſit gladium, unumque inter omnes proditorum petens, priuſquam occumberet, interfecit. Alium a militibus occidi videns ſervus, qui a conducenda navicula redierat, *exſpecta*, inquit, *pauliſper*, *domine*, ſimul centurionem ictu letali occupans. deinde ſuo quoque corpori gladium infigens, *accipe ſolamen*, inquit, *quantum dare fides mea potuit*, *domine!*

LXXXIX. At Lucius quidam duobus libertis, quos putabat fidiſſimos, auro tradito, quod deferrent ad mare; poſtquam ſe deluſum intellexit, ipſe quæſivit percuſſores, jugulumque præbuit. Labienum, qui in Sullana proſcriptione interfecerat multos, liberti celabant, tormentis etiam pro incolumitate patroni generoſe ſpretis. Sed ille videns, evadere ſe non poſſe, & fruſtra torqueri ſuos; pro foribus ſuæ domus exſpectavit percuſſores, ſella poſita. Ceſtius, ruri latens, minus ex fide ſuorum animi, quam ex diſcurſatione centurionum timoris concipiens, ut aliquando moleſtia ſe liberaret, *buſtum parari* juſſit *a ſervis*, *ut dicere poſſent*, *fuiſſe Ceſtium*; atque in accenſum ignem ſe conjecit.

XC. Aponium ad eandem deſperationem adegit victus tenuioris impatientia, cum tuto lateret: igitur ultro ſe obtulit interficiendum. Jamque faſtidium erat ſponte expetentium mortem: ajuntque *fuiſſe*, *qui*, *neglectus a percuſſoribus*, *cum ſe ſatis diu ſedens in propatulo fruſtra præbuiſſet*, *ſuſpendio expulerit vitam.* At ſocer Aſinii per mare fugiens, tempeſtatum offenſus violentia, deſiliit in medios fluctus. Planci fratrem C. Plotium Plancum unguentorum prodidit fragrantia, ne in Salernitana quidem latebra his deliciis carere ſuſtinentem. adeo rationi ferociter amat repugnare prava conſuetudo. Tamen adhuc occultabatur: &

§ LXXXIX. Macrob. Saturnal. l. 2. Appian.

ſervi, cum ad indicandum torquerentur a militibus, ſumma fide & ſilentio cruciatum perferebant, donec ipſe Plotius, tam bonos fidoſque ſervos diutius torqueri non ferens, prodiit in medium, & jugulatus eſt.

XCI. Siſinius, cum *proſcriptum ſe* negaret, *nomen ſuum legere* juſſus, juxta tabulam eſt interfectus. Æmilius, ſuæ ſortis neſcius, cum alium quendam peti cerneret, *quiſnam iſte proſcriptus eſſet*, interrogabat: cui centurio, *proſcriptus eſt & iſte, & tu;* ſimulque occupavit ambos. Chilo & Decius, cum egreſſi curia, ſe quoque in mortifera illa tabula legi didiciſſent, ad portam fugiebant: ſed ipſa trepidatione proditis centuriones manus intulerunt. Silicius, cujus unius calculo abſolutus nuper Brutus fuerat, facti ejus, quo alias multum erat gloriatus, immemor, ſandapilæ, qua forte mortuus efferebatur, ſubjecit humeros.

XCII. Ea res admonuit cuſtodes portæ, cum plures ſolito veſpillones conſpicerentur, ut excuterent ſandapilam, ne forte pro mortuo vivus efferretur. Tum reliqui, numerum audientes argui, negarunt *hunc eſſe ſui ordinis*: itaque agnitus, vita & capite caruit. Sed Varus, a liberto proditus, per montana & aſpera loca uſque in paludes Minturnenſium ſe ſubduxerat; cum ab his, qui latrones perquirebant, erutus, & pro latrone damnatus, tacuit. Sed ubi ad indicandos ſocios tormenta adhiberi vidit; *denuntio vobis*, inquit, Minturnenſes, *ne paulo ante proconſulem populi Romani, nunc quod rerum in præſentia potentibus pluris eſt, proſcriptum torqueatis.*

XCIII. Non habebatur fides: ſed altercantibus ſupervenit centurio quidam, &, capite Vari demto, compoſuit litem. At qui evadere ex Italia potuerunt, ad Brutum atque Caſſium ſe conferebant, aut ad Cornificium in Africam: etiam Atticus, qui maximas in Epiro poſſeſſiones habebat, eo appulſos *recipi, haberique* juſſerat *liberaliter.* ſed pleriſque Sex. Pompejus ſaluti fuit, vicinam Siciliam

§ XC. Val. Max. 6, 8. Plin. 13, 13. Solin. c. 57. § XCI. Appian. Dio.

obtinens. Atque is ſane quam bonam operam his temporibus præſtitit Romanæ nobilitati.

XCIV. Quippe Italiæ aſſidens, Romæ & per ceteras civitates proponenda curabat ſcripta, *Pompejum duplum ejus mercedis, quæ in proſcriptos eſſet conſtituta, daturum ſervatoribus. eos porro, qui ad ſe confugiſſent, auxilio, pecuniaque & honoribus adjuturum.* Lembi etiam ejus ac onerariæ naves, itemque triremes oberrabant circum Italiæ litora; quæ ſignum darent latentibus, exciperent, defenderentque venientes. ipſe tranſvectos excipiebat obvius, veſtem, ſupellectilem, & cetera liberaliter ſuppeditabat; idoneum quemque præficiebat legionibus, cohortibus, navibus. ſed neque prodidit eos poſtea, nullo cum Tribuſviris inito fœdere, quo proſcriptorum ſalus non contineretur. Neque piget inſigniora quædam exempla ponere, quo inter hæc tam triſtia lætorum quoque caſuum permixta commemoratione lectoris animus redintegretur. Hirtius cum fideli ſervorum manu circumibat per agros ergaſtula ſolvens, & colligens fugientes: cum his primo villas atque vicos expugnabat, mox majora oppida, poſtremo, Bruttiorum gente redacta in poteſtatem, bello petendus fuit. Tum demum ad Pompejum transjecit cum ſuis.

XCV. At Sentius Saturninus Vetulio, cum virtute animi calliditatem conjunxit: arreptiſque prætoriis inſignibus, cum ſervis in lictorum, apparitorum, ſervorumque publicorum habitum compoſitis exiit porta; conſcenſoque vehiculo publico, *prætorem ſe* ferens, *& ad Pompejum de pace mitti*, deducente Italia, cum Puteolos veniſſet, quaſi publico munere fungeretur, ſumma ſecuritate correptis publicis triremibus, in Siciliam profectus eſt. Apulejus & Aruntius centuriones mentiti, cum ſervis militariter adornatis, curſu ſe extulerunt porta, tanquam alios proſequerentur; deinde coactis, ſicut de Hirtio diximus,

§ XCIII. Dio. Appian. Corn. Nep. in Attic. § XCIV. Dio. Appian.

quos potuerant, armis signisque, ad speciem exercitus instructi, partitis copiis ad fretum contenderunt. Sed accidit forte, ut eodem, in colle quodam, pernoctantes, dum missos adversus se Roma milites credunt, mutuo cum metu se contuerentur; mox prima luce infestis armis concurrerent, donec agniti, laboresque suos & pervicaciam fortunæ miserati, diversis navibus alter ad Pompejum, alter ad Brutum evaserunt.

XCVI. Pari vaframento secutus est Ventidius, sed liberti sui ingenio & fide, qui patronum, simul atque proscriptum cognovit, continuo vinxerat, quasi tradendum percussoribus: sed noctu, persuasis servis, cum armata familia tanquam centurionem miles secutus est. perveneruntque feliciter in Siciliam, cum sæpe in eodem diversorio cum veris centurionibus Ventidium quærentibus pernoctassent.

XCVII. M. Volusius ædilis plebis, recepta nuper superstitione Isidis ad salutem abusus est. linea enim stola cum persona canicipiti ab amico Isiaco sumta, per itinera viasque publicas stipem petens, evasit. Rebilum audacia servavit, & Themistoclis imitatio. Nauclerum enim, qui *pecuniam* ab eo petebat, *ni prodi mallet*, eodem commento terruit, *se* denuntians *indicaturum*, *quod accepta pecunia proscriptum veheret*. Sic a territo pervectus ad Pompejum est incolumis. Appius, opes suas famulis dividens, cum his in Siciliam navigabat. Ibi tempestate exorta, pecuniæ inhiantes, jusserunt eum *in scapham tutiorem descendere*: & favit ei fortuna, simulatumque auxilium veram ei incolumitatem præstitit, in scapha transportato, cum interea navem fluctus absorbuissent.

XCVIII. Et hos quidem servavit fuga. Nonnulli per inculta camporum, aut etiam in sepulcris, vel ipsa urbe latitantes, pacatiora exspectare tempora potuerunt. Quorum Marcus quidam, suis in ædibus fide servorum occultatus, inde, pace restituta, velut ab exsilio in publicum prodiit.

§ XCV. Val. Max. 7, 3. § XCVII. Val. Max. 7, 3. Appian.

Sittius etiam municipum ſuorum benevolentia Cales pro exſilio habuit: primus & forte ſolus ad ea tempora hominum, relegatus in patriam. Nam illi prædivitem virum, & pro copia ſua munificum, cuſtodiverunt armati; ſervis minando, prohibendo ingreſſu oppidi milites, donec, legatis ad Treſviros miſſis, quod diximus, impetrarent.

XCIX. Alium metus coegit ad felicem audaciam: quippe a liberto in ſepulcrum abſtruſus, quia ferre loci ſpeciem nequibat, in conductam quandam ſordidam habitationem immigravit. deinde, quia miles quidam juxta divertebat, periculum timens, capite raſo, quod libertinis erat ſolitum, ludum aperuit publice, nullique ſuſpectus totum illud minaciſſimum tempus citra periculum exegit. Has inter calamitates nihil erat calamitoſius, quam quod ne flere quidem occiſos erat licitum: quin ultro *læti omnes eſſe* jubebantur edicto, *propter conſulum deſignatorum triumphos, & imminentes novi anni ferias.*

C. Nam a. d. IV Kalendas Januar. L. Plancus triumphavit ex Gallia, Rhætis devictis: & mox a. d. prid. Kal. ex Hiſpania M. Lepidus. Plancus ædem Saturni fecit ex manubiis. Et quamvis imperata lætitia hos in Capitolium cives militeſque proſequerentur, nec tamen aut illorum tacita exſecratio, aut horum apertiſſima convicia defuerunt. Certe ſervatus ad memoriam noſtram verſus eſt, inter triumphos iſtos uſurpatus, *de Germanis, non de Gallis duo triumphant conſules*: quod, ut ſupra memoravimus, ille Plotium fratrem, hic Paullum, in proſcriptorum numerum retuliſſent.

CI. Hoc tempore conſulatum P. Ventidius Baſſus, ex pacto Triumvirorum, cum C. Carinate per aliquot dies geſſit, abdicante Cæſare, & collega ejus mortuo Q. Pedio. Neque moram afferebat, quod tum maxime prætor erat Ventidius: nihili enim fiebant leges, quarum Genucia cautum erat, ne quis duos magiſtratus uno anno gereret.

§ XCIX. Dio. Appian. § C. Appian. Vellej.

Ventidio etiam majorem invidiam excitabat fortunæ prioris humilitas: ajuntque, *per urbis vias vulgo proscriptos fuisse versiculos, quibus omnes augures haruspicesque excirentur ad recens portentum, quod is, qui mulos fricare solebat, consul factus esset.*

GII. Quippe Ventidium bello sociali ductum in triumpho Cn. Pompeji memoravimus. Inde juventa inope in caliga militari tolerata, mulos atque vehicula, præbenda euntibus in provincias magistratibus, conduxit; indeque convicio inimicorum appellatus est *mulio.* Sed quia Cæsari tum in illo ministerio, tum subinde majoribus admotus, satisfecerat, receptus in amicitiam, senatorque & mox tribunus plebis creatus, ac deinde prætor designatus est. Eodem anno, quia frequentibus legatis exhauriebantur hereditates, C. Salonius tribunus plebis *legem tulisse* dicitur, *ne cui plus besse legare testamento liceret; quadrante utique heredibus servato.*

CIII. Sed major cura omnium de honoribus fuit, quibus Tresviri placarentur. His igitur & alia decreta, quæ olim ob servatas civitates dabantur; & coronæ civicæ, postquam atrocitate temporum videri meritum cœpit, non occidere. Neque vero culpandi videbantur sibi Tresviri, quod multos tollerent; sed pro magno habendum, quod nonnullos relinquerent: & publice solebant profiteri, *se neque Sullæ aut Marii secuturos asperitatem, ne odium sibi pararent; neque Cæsaris clementiam, ne contemtui, & ex contemtu insidiis obnoxii fierent.* Tales igitur in sanguine civium cum fuissent, non erat magna postulanda in patrimoniis abstinentia.

CIV. Certe *dotem interfectorum uxoribus, decimam bonorum liberis, si mares essent, si feminæ, vicesimam* erant polliciti: sed præstabantur hæc oppido paucis; plerisque concessa per legem, extorquebantur calumnia. Neque vero bona

§ CI. Vellej. 2, 65. Val. Max. 6, 9. Agell. 15, 4. § CII. Plin. 7, 49. Agell. Cic. familiar. 10, 18. Dio. Marian. Scot. § CIII. Dio. Plin. 16, 4 & 22, 6.

reliquorum tuta dominis ulla ex parte erant. Civium proborum quietorumque, quorundam etiam, qui ſtudiorum cauſa aberant, bona vendebantur, nihil ſuſpicantibus dominis. Romæ & per univerſam Italiam mercedem habitationum annuam exegerunt: qui proprias ædes incolerent, ab his ſemiſſis ejus, quanti locari poſſent, poſtulabatur. Sic & prædiorum dividebantur reditus.

CV. Præterea conſtituebantur cujuſque modi & generis vectigalia: depoſitæque pecuniæ, etiam apud Veſtales, auferebantur. Totæ quin etiam urbes affligebantur militum hibernis, & præſtandis ſine pretio cibariis: ſed multo magis diripiendis earum agris, qui videlicet publicati erant; hoſtibuſque judicatis, qui præſtitutum ante diem iis non exceſſiſſent. Jam enim in anteceſſum, quo promtiores ad reliqua bellorum exercitus forent, repræſentare: præmia incipiebant, polliciti, *per ſe deducturos, quas decreſſent colonias.* In his præter eas, quæ ſupra recenſitæ ſunt, Aquinum, Alife, Arretium, Interamna, Ligures Bæbiani & Corneliani, lege triumvirali deductæ coloniæ reperiuntur: quibus acceſſiſſe poſtea videntur Cremona & Mantua.

CVI. Ita concilliatis manipularibus, duces ac tribunos poſſeſſionibus proſcriptorum alliciebant, gratis aut vili pretio addicentes; aut honores interfectorum atque ſacerdotia transferentes in ipſos. Atque hoc ipſis aſſequi erat perfacile: ne enim, a quibus nollent, ſubhaſtata emerentur, vetuerunt *ad haſtam accedere nihil comparaturos*, mortem interminati. Venerunt igitur tanto pauciores, &, poſtquam hi peſſime accepti ſunt, & immenſo coacti quædam emere; nemo deinceps, præter Triumvirorum ſatellites, quidquam licitatus eſt. At Ventidius ante conſulatum etiam pontifex creatus eſt; & in ejus locum prætura cuidam ædilium conceſſa. ceteris etiam prætoribus, quintum ante diem, quam abituri magiſtratu erant, dati ſucceſſores ſunt, illis in provincias dimiſſis.

§ CIV. Plut. in Anton. c. 27. Dio. Corn. Nep. in Attic. § CV. Plut. Dio. Eroatin. § CVI. Serv. in Virg. Eclog. 1. Dio. Agell. 15, 4.

CVII. Ita cum appareret, nihil non ex lubidine Triumvirorum agi, quamquam invidiosis damnatisque *regum* atque *dictatorum* nominibus abstinerent; tanta consecuta est animorum commutatio, ut, qui nuper intolerabilis visus fuerat planeque ferreus superioris Cæsaris dominatus, nunc, instituta cum præsentibus comparatione, merum aurum videretur. Sed religiosissimi principes, cum urbem vacuarent hominibus indidem natis, locupletare peregre accitis Diis voluerunt: templumque Serapidi ac Isidi, post sæpius repudiata eorum sacra, decretum est. Hæc eo anno domi & in Italia gesta.

CVIII. Nec pauciora interim Brutus in Græcia, Cassius in Syria, Cornificius in Africa, & in Sicilia Pompejus gesserunt: quamquam illa sane concisius apud auctores referuntur. Brutus, accepto senatusconsulto, quo sibi decretum imperium erat, pacataque Græciæ & Illyrici parte, Cæsarem (a quo tum adhuc Antonium oppugnari putabat) per epistolas monuit, *perseveraret in incepto, &, quoniam communem hostem haberent, secum rediret in gratiam.* Interea, quod desiderari se sciebat in senatu, ad transjiciendum se comparabat. Sed ubi mutatum Cæsarem, omniaque ad bellum spectare cognovit; hoc agere contento studio cœpit, ut vi repellere vim facturos posset. Igitur Macedoniæ rebus optime constitutis, recurrit ad componendam seditionem, quam interim in exercitu C. Antonius commoverat, clam appellando duces militesque, & ad defectionem sollicitando.

CIX. Sed mature cohibitus est a Bruto, ademtisque insignibus prætoris, in libera custodia habitus Apolloniæ. Sed ille, non repressa per hoc, verum aucta audacia, magis etiam ad se pertrahere exercitum amisus est: tantumque profecit, ut in legione quarta seditio nasceretur, resque veniret ad manus, & nonnulli ad liberandum custodia Antonium pergerent. Id consilium Bruto literæ quædam interceptæ prodiderunt, correptusque Antonius, &

§ CVII. Appian. § CVIII. Dio. Plut. in Brut. c. 38.

pro ægroto in currum opertum conjectus est, ut exportaretur oppido, atque in navi asservaretur. Igitur milites, Antonio non reperto, Brutum timentes in colle quodam haud procul Apollonia consederunt, missis, qui *Brutum ad se venire* jubérent.

CX. At ille, *milites ad imperatorem accedere verius esse*, respondit: ignovitque deprecantibus, paucis interfectis, aut ab exercitu remotis seditionis auctoribus. Statimque ita sunt conversæ militum mentes, ut interficerent relegatos, his culpam omnem imputantes; quæstoremque atque legatos Antonii ad necem depoſcerent. Certum erat Bruto, nihil statuere in quemvis civem durius, quam necessum esset. Igitur hos quidem in naves impositos tanquam submersurus, in tutiora loca transtulit. Interim audita morte Ciceronis & ceterorum, *dolere se quidem morte amicissimi viri* dicebat, *sed magis causa mortis erubescere*. Semper enim eum, ne quid Cæsari crederet, diligentissime monuerat. Accusabat & superstites, qui pati ac videre sustinerent, quæ vel auditu intoleranda forent libertatis & patriæ amantibus. Ipse autem, ne his rumoribus iterum ad defectionem milites sollicitarentur, Apolloniæ atque Antonii custodia C. Clodio relicta, in superiorem Macedoniam transduxit exercitum, inde in Asiam transmissurus: ubi longius abducti ab Italia, neque transfugiendi occasionem, neque etiam eorum, quæ domi fierent, notitiam adipiscerentur.

§ CIX. Cic. ad Brut. ep. 2. Dio. Plut. § CX. Cic. ad Brut. ep. 16. Plut.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER LXXXVI.

IN LOCUM LIB. CXXI LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI VICESIMI PRIMI.

C. Cassius, cui mandatum a senatu erat, ut Dolabellam hostem judicatum bello persequeretur, auctoritate reipublicæ adjutus Syriam cum tribus exercitibus, qui in eadem provincia erant, in potestatem suam redegit: Dolabellam, in urbe Laodicea obsessum, mori coegit. M. quoque Bruti jussu C. Antonius captus, occisus est.

1. INTER hæc Syriam Q. Cæcilius Bassus, privatus ille quidem, sed animi consiliique non egens, Sex. Cæsari cum vita & duabus legionibus ereptam obtinebat. Nec prohibere dictator Cæsar potuerat, Africano tum bello, deinde aliis intervenientibus. & duces contra se missos facile Bassus repellebat, Apamea constituta arce belli: circa quam

opimus ager alendo exercitui sufficiebat omnia, & vicini reguli multi, levitate insita, & odio Cæsaris, in commilitium pertrahebantur. Inter quos & Jamblichus fuit, Emesenæ gentis regulus, Lysiadisque & Chalcidis tyranni.

II. His opibus aliquot Romanorum ducum, legionibus & equitatu magno instructorum, vim sustinuit. C. primum Antistius obsederat eum Apameæ, deinde, cum æquo Marte aliquamdiu certatum fuisset, velut tacitis induciis diremti, utrinque ad comparanda auxilia, bello interim omisso, se contulerunt. Antistio & finitimi, quotquot Cæsari studebant, mittebant auxilia, & ex Judæa procurator gentis Antipater: cujus filium Herodem, e judicio capitali ad se confugientem, in honore habuerat Sextus, Samariæque & cavæ Syriæ præfecerat. His deinde ab Roma missæ copiæ accesserunt.

III. Sed Alchandonius Arabs Rhambæorum rex, infidi semper animi, cum ab utrisque vocatus esset, medio inter Apameam & Antistii castra loco consedit, &, mercede se militaturum professus, plura danti Basso accessit: benamque ei operam, quod arcu perite utebantur Arabes, præstitit. Nec ideo minus ad Apameæ obsidionem Antistius redierat, magna cum spe boni eventus: donec arcessiti a Basso Parthi, maximis copiis, duce Pacoro, affuerunt. Hi, Antistium repulisse contenti, multis ejus occisis militibus, propter hiemem (nam in exitu December erat) nulla alia re gesta domum redierunt.

IV. Ab hoc tempore res Cæcilii Bassi satis firmæ fuere: robustusque exercitus, & ex victoria plenus animi, ut etiam Parthis, Italicarum rerum perturbatione anxiis, solatio esset. Ceterum quia Cæsaris confirmata acta fuerant, quamquam eo jam perempto, L. Statius Murcus, ex prætura Syriam provinciam habiturus, cum tribus legionibus bellum inulte Basso; superveniteque Q. Marcius Crispus prætorius

§ I. Cic. Phil. 11, 18. Strab. l. 16. § II. Joseph. Antiq. Jud. 14, 17, & de B. Jud. 1, 8. Strab. Dio. § III. Dio, Strab. Cic. ad Attic. 14, 9.

& ipſe cum legionibus totidem ex Bithynia. Ita duobus magnis Romanis exercitibus & equitatu firmo circumſeſſa Apamea, defendebatur tamen intrepide, donec in Syriam C. Caſſius venit, Trebonianis militibus inſtructus, quos a Dolabella P. Lentulus transduxerat, & pecunia ab eodem Lentulo, nam is Trebonii quæſtor fuerat.

V. Ad hunc omnia propere conceſſerunt, ſive propter ſenatuſconſultum, quo *parere ei omnes ex provinciæ exercituſque* jubebantur; ſive propter ipſius virtutem famamque & amicitias. Quippe commemorare adverſus ſingulos *multa ſua merita* atque officia poterat: & ubi hæc deerant, *reipublicæ ſalus* erat obtentui. *Scire ipſos, quam ex præclara & potenti, ſubito in miſerrimam conditionem res Romana incidiſſet, ambitione paucorum, qui, ſublata libertate, communibus commodis debitas curas, ſuam ad dominationem univerſas tranſtuliſſent.*

VI. *Eſſe vero tantam in hominum animis regnandi dulcedinem, ut ne Cæſaris quidem exitu perterriti paria concupiſcant. Sic Antonium, deguſtato ſub Cæſare imperio, ſic Octavianum, hereditate avunculi & ipſo nomine incitatum, patriam, amicos, famam, ſalutem denique ipſam cupiditatibus ſuis poſthabere. Nam Dolabellam quidem, immani audacia atque crudelitate latronem, factis ipſis omnia ab ſenatu populoque Romano recens concordiæ cauſa conſtituta violaſſe: C. Trebonium Aſiæ proconſulem occidiſſe: nihil ad ſe pertinentem occupaſſe provinciam: nunc etiam in procinctu eſſe, ut decretam C. Caſſio Syriam eripiat.*

VII. *Se vero non ita cognitum aut domi populo Romano, aut foris ſociorum cuiquam eſſe, ut conjunctam cum publico periculo injuriam ferat. ſibi certe, ipſo illo Dolabella conſentiente, ipſo illo Antonio, decretam Syriam eſſe. hanc ſe provinciam & debere obtinere, & poſſe. Neque hanc modo conceſſam ſibi; ſed in vicinas omnes datum ab ſenatu imperium*

§ IV. Cic. Phil. 11, 13, & familiar. 12, 1. Velleſ. 2, 69. Appian. Joſeph. antiq. Jud. 14, 17. § V. Cic. familiar. 12, 14. Liv. Epit. Appian. § VI. Cic. Phil. 11, 2.

esse. neque tam adhuc eviluisse sanctissimum hoc nomen, ut non ubique venerationi sit gentibus. Igitur & has copias, quibus utatur, parare isto senatusconsulto instructum celeriter potuisse: & habere certum, multos circum sponte vocantium populos regesque sibi futuros auxilio.

VIII. *Sed malle se Romani imperii salutem Romanis maxime copiis ducibusque defendere: atque adeo abominari illam fortunam, ut externis potissimum præsidiis inniti necessum sit publicæ libertatis assertores. Igitur se a Murco Crispoque imperatoribus, itemque a Cæcilio Basso petere, ut, positis inimicitiis, ad concordiam redeant, & ad communem omnium salutem secum administrare rempublicam occipiant. Frustra inter se pugnare, quibus esse nulla salus, præterquam in publica, possit. Jam & Octavianum sentire cum senatu; neque lenius hujus, quam consulum armis, Antonium premi. Ne sibi jam aut pro Cæsare bellandum, aut contra ipsum putent, quando partes eas suo ad rempublicam reditu filius ipse Cæsaris sustulerit.*

IX. His atque similibus causis inducti Murcus atque Marcius, Cassio tradiderunt copias; & Bassum, misere cupientem retinere suos milites, reliquerunt ipsi, seque ad C. Cassium transtulerunt. Ille omnes eadem in castra contraxit. quo tempore magnus repente imber exstitisse traditur, & irrumpentes in castra portis omnibus apros confudisse ac conturbasse pleraque; neque defuisse, qui *celerem Cassio & potentiam & interitum prædici* opinarentur.

X. At Cassius, his copiis auctus, omnia circum terrebat imperiis; gravesque exigendo pecuniarum summas, civitatibus terribilis imminebat. Tum & quatuor oppida Judææ, propter non soluta stipendia venierunt, Gophna & Lydda, & cum Emaunthe Thamna. Sed & Malichum ex Judæorum principibus interfecturus erat Cassius, nisi pro eo regulus gentis Hyrcanus centum talenta misisset. Profectus enim erat in Palæstinam Cassius, uti venientem ex-

§ VIII. Cic. familiar. 12, 11. § IX. Vellej. Cic. familiar. 11, 12. Dio. Appian.

Ægypto legatum Dolabellae A. Allienum occuparet. Is Alexandria legionum quatuor instar reducebat, reliquias Pompejanæ Crassianæque cladis: aut ex iis cohortibus, quas apud Cleopatram reliquerat Cæsar. neque ausus adversus octo legiones contendere, cum exercitu in Cassii partes transiit.

XI. Haec ante Nonas Martias acta perscripsit in urbem Cassius ex castris, quæ in oppido Galilææ Tarichæa posuerat. Post mensem deinde, Dolabellam in Ciliciam venire audiens, dimissis sine injuria Basso Crispoque, & si qui præterea manere gravabantur, classisque præfectura Murco tradita, eodem instituit ducere, auctus etiam equitum sagittariorum aliquo numero, qui ex Parthis, quam apud gentem fama erat clarissimus, ad eum venerant. Tum cognito, classem Dolabellæ esse in Cilicia, ipsum isse Laodiceam, eodem cum omnibus copiis est profectus.

XII. Quippe Dolabella, post interfectum Trebonium, tributis Asiæ civitatum, classem a Rhodiis Lyciisque atque e Pamphilia & Cilicibus, opera L. Lucilii Figuli, mercede conduxerat: Syriamque Figulus navibus, Dolabella pedestri itinere cum legionibus duabus petebant. Animos Tarsus & Laodicea dabant, hæc inter insignes Syriæ civitates, illa Ciliciæ caput. Sed classis ad Corcyram clauso portu se tenuit, cum eam Q. Cassius secutus esset; deinde hoc ad castra Cassii profecto, Turulius quæstor cum navibus, quas anno superiore Tullius Cimber in Bithynia compararat, cursum præcluderet.

XIII. At Dolabella, Tarsensium, deinde Laodicenorum juventute centuriata, exercitus instar fecit: dejectaque parte muri, castra oppido conjunxit; postquam, præsidio Cassii apud Ægæas Ciliciæ civitatem dejecto, ab Antiochiæ oppugnatione cum detrimento rejectus aliquoties, deinde desertus in itinere a plerisque militibus Asiaticis fuerat.

§ X. Joseph. antiq. Jud. 14, 17, & de B. Jud. 1, 9. Dio. Appian. Cic. Phil. 11, 13. § XI. Cic. familiar. 12, 12 & 13. Dio. Appian. § XII. Appian. Cic. familiar. 12, 14.

Laodicea, in peninſula ſita, præclaras a terra munitiones, a mari portum optimum habebat. & cum ager frugum vinique feraciſſimus eſſet, commodam ſane ſtationem atque ſecuram Dolabellæ præſtare videbatur. Sed Caſſius, cum decem legionibus, & cohortibus auxiliaribus viginti, & quatuor millium equitatu ſuggreſſus, os Laodiceni portus obſtruere ſatagebat, non ſacris, non religioſis parcens, quo minus ex ſuburbanis ædificiis ſaxa materiamque comportaret.

XIV. Per hæc res anguſtæ fiebant Dolabellæ, jamque triticum penes eum ternis tetrachmis erat; ſed erant tamen adhuc ſolatio Laodicenæ naves, quas Caſſiana moles non ſatis exitu prohibebat. Mox & claſſis Dolabellæ ſupervenit. qua confiſus tranſmittit Aradum, pecunias & naves inde quoque coacturus. ſed deprehenſus cum paucis, periculum ægre vitavit fuga. Igitur Caſſius, miſſis in Phœniciam Lyciamque & Rhodios, qui claſſem adducerent, nec adjutus, præterquam a Sidoniis, commiſit tamen prœlium; quo plures utrinque demerſæ naves ſunt, quinque una cum remigibus & claſſiariis Dolabella captas abduxit.

XV. Ergo Caſſius tum ad eoſdem iterum, a quibus erat contemtus, tum ad reginam Cleopatram miſit. & Tyrii quidem Aradiique cum eo numero navium, quem conficere potuerant, affuerunt: parque ſtudium Serapionis fuit, qui Cleopatræ prætor in Cypro, regina inconſulta, Caſſium juvit. Nam illa, propter familiaritatem Cæſaris dictatoris, Dolabellæ favebat, & hujus in gratiam paſſa erat abduci legiones ab Allieno: claſſemque paratam habebat, quam ei ſubmitteret; ſed ea ventis retinebatur. pecuniam tamen grandem ſubminiſtraverat. Caſſio autem ne auxilium mitteret, *famem peſtilentiamque* excuſabat, *quo ſimul utroque malo Ægyptus premeretur.*

XVI. Rhodiorum Lydiorumque perplexius reſponſum

§ XIII. Dio. Tacit. Cic. familiar. 12, 13 & 15. Strab. l. 16. Appian. § XIV. Cic. familiar. Dio. Appian. § XV. Dio. Appian.

fuit: *Semper Romanam magnitudinem colere ſolitis, nihil accidere triſtius potuiſſe, quam quod Romanæ civitatis principes inter ſe collidi mutuis diſcordiis ſentiant; nec ſciri poſſit, utræ partium juſtius ſenatus populique Romani auctoritatem præferat. Iiſdem enim vocabulis utroſque niti, nec alia nunc afferri a Caſſio, quam quæ Dolabella prius aſſeveraſſet. Scire ſe, nuper admodum M. Marcello, Ser. Sulpicio conſulibus, renovatum eſſe fœdus, quo eoſdem cum ſenatu populoque Romano hoſtes ſibi futuros juraſſent. Sed ejuſdem nimirum populi juſſu Dolabellæ Syriam datam cognoſſe, cujus ſenatus eandem Syriam Caſſio dederit.*

XVII. *Sane Dolabellam hoſtem ab ſenatu judicatum dici, ſed ab eodem ſenatu, prioribus decretis abolitis, Caſſium, & qui cum eo ſentiant, hoſtium numero eſſe. Non debere Romanos iraſci externis civitatibus, ſi non ſatis dijudicent, utrorum ſit cauſa juſtior; cum inter ipſos ea de re conſtet nihil, armiſque decidi neceſſum ſit omnia. Nihil ſe potuiſſe aut rebus ipſis æquius, aut in nomen Romanum reverentius ſtatuere, quam ut neutris partibus auxilium præſtent ad civilia bella, ſeque ita gerant, ut nemo habeat adverſum ipſos odii cauſam. idque ſibi neceſſarium eſſe propter agros, quos in continenti habeant Rhodii: qui facilius a quolibet hoſte vaſtari queant, quam defendi vel a potentiſſimis ſociis.*

XVIII. *Audire ſe, hoc ipſum conſilium ipſis probari, qui ſemper exiſtimati ſint multum valere prudentia. Sane Dejotarum regem, cum ſemper fuerit Pompejanis partibus addictiſſimus, & ab adverſis gravia damna acceperit, auxilium Caſſio non mittere. idemque ab aliis regibus atque civitatibus fieri, quos nulla alia cauſa attineri arbitrentur, quam quia quid ſibi faciendum ſit inter hæc incerta rei Romanæ fata neſciant.*

XIX. *Neque vero recte ſibi objici, quod naves Dolabellæ dediſſent. Simili enim conditione & Caſſio fuiſſe daturos, & cuilibet, dum ne hoſtium in numero eſſet. Non enim ad bellum*

§ XVI. Cic. familiar. 12, 15. § XVII. Appian. Cic. § XVIII. Cic. Phil. 11, 13. Dio. Appian.

ei conceſſas, ſed deducendi tantum gratia: neque ſe ſcire, an his ad bellum abutatur; neque, ſi ſciant, eſſe probaturos. Legationes ad Dolabellam miſſas crimini ſibi dari, mirabantur; *niſi forte ad proconſulem populi Romani, denique modo conſulem, legatos mitti fuerit nefas. Neque arbitrii ſui, neque modeſtiæ eſſe, quos a populo Romano mitti oporteat in provincias, anquirere. ſibi putare colendos, quicunque mittantur. Aut igitur operam det Caſſius, ut, quidnam voluntatis in re qualibet ſenatus populuſque Romanus habeat, intelligi poſſit; aut rem tantam dijudicare neſcientibus ne iraſcatur.*

XX. Hæc ideo minus habebant ponderis, quod ab inimico animo profecta putabantur, quia tunc maximos magiſtratus iidem gerebant Rhodii, qui ante aliquot annos Pompejum ceteroſque fugientes oppido & portu non receperant. Sed Caſſius jam claſſem luculentam, præfecto Sextilio Rufo, habebat: & a tribus aliis, quas Q. Caſſius, Turulius, Patiſcus ducebant, adjuvabatur. Ergo non dubitavit denuo cum Dolabella confligere; quamquam huic Ægyptiæ naves acceſſerant. Sed tum quidem dubio Marte pugnatum. paulo poſt a Caſſianis hac arte parta eſt victoria.

XXI. In Lycia Sex. Marius & C. Titius legati Dolabellæ claſſem habuerant roſtratarum, cum onerariis magnis navibus centum: hoc Dolabellæ conſilio, ut pulſus Syria, copiis in naves impoſitis, Italiam peteret. Sed a Lentulo quæſtore Aſiæ disjecta claſſis, onerariæque ad unam omnes captæ ſunt. Cum igitur hoc genere navium abundare Caſſius cœpiſſet, Statio Murco quaſdam earum, haud magni ad alia uſus, attribuit; quas incenſas opportuno vento in claſſem hoſtium mitteret. Ille, feliciter exſecutus conſilium, & in prœlio victor fuit, & in portum invectus navibus, exitum Dolabellæ penitus intercluſit.

XXII. Jam & a terra perfectis operibus aries admovebatur: &, nequidquam eruptione tentata, repulſus intra

§ XIX. Appian. Cic. § XX. Cic. familiar. 5, 14. Appian. Dio. § XXI. Dio. Appian.

mœnia hoſtis erat. Sed reſiſtebatur adhuc, &, ne corrumpi nocturnæ excubiæ poſſent, M. Octavius Marſus pervigili cura impediebat. Igitur qui interdiu in ſtationibus erant, quieti ſe tradente Marſo, fecerunt proditionem, Quinto quodam auctore, & per diverſa parva oſtia, quæ in muris ad ſubitas eruptiones veterum induſtria reliquerat, intromiſſus hoſtis eſt. Urbe capta, cum Dolabella ſuum exemplum metueret, ne, quod in Trebonio fecerat, ipſe pateretur, ſervo ſuo præbuit cervicem, *caput afferre* jubens *Caſſio ſuæ ſalutis præmium.*

XXIII. Ille, ſupereſſe tam bono hero gravatus, cum illum jugulaſſet, ſe quoque eodem ferro interemit. Sed & M. Octavius ſua manu invenit necem. *Corpora ſepeliri* juſſit Caſſius, quamquam Trebonium inhumatum abjececerant. Q. Dellium, qui pactus erat *ſalutem, ſi occidiſſet Dolabellam*, tanquam impleta conditione, inter ſuos habuit. At Laodicenos, publica ſacraque pecunia ablata, gravibuſque impoſitis tributis, ad extremam miſeriam redegit; cum & bellum multas ejus oppidi partes affixiſſet, & nobiliſſimum quemque ſupplicio peremiſſet victoria. ceteris tamen abſtinuit injuriam, militeſque Dolabellæ, quamquam erant ab ſenatu hoſtes judicati, in ſacramentum accepit, pœna remiſſa: neque poſtea etiam, cum multorum inſidiis peteretur, quemquam eo nomine interfici paſſus eſt.

XXIV. Sed *inter cetera Dolabellæ ſpolia nobilem equum fuiſſe* ferunt, *ſingularis cujuſdam & pulchritudinis & fati. Hunc ſe vidiſſe* C. Baſſus tradidit *Argis, ubi natus erat, ex genere illo decantato, uti conſtanter eſt creditum, Diomedis equorum, quos, occiſo domino, Herculem deduxiſſe Argos, fama ferebat; haud credibili pulchritudine & vigore omnibus aliis equorum laudibus longe præſtantem.* Hunc Dolabella nuper, cum fama ejus adductus Argos veniſſet, grandi ſumma emerat. Sed ob-

§ XXII. Appian. Dio. Vellej. 2, 69. § XXIII. Appian. Dio. Senec. ſuaſor. 1. Strab. l. 16.

ſervatum eſt, omnes illius equi dominos cum familia fortuniſque omnibus miſere diſperiſſe. Nam primus omnium Cn. Sejus (unde & *Sejanus equus* appellatus eſt) a M. Antonio capitali ſupplicio affectus fuerat: & modo P. Dolabella gravi exitio erat conſumtus. Sed poſtea quoque & Caſſius interiit, & ipſe M. Antonius, inter Caſſianam cladem hoc equo potitus: ſed ad inſtitutum revertor.

XXV. Occiſo Dolabella, multi reguli tyrannique Laodiceam cum muneribus & coronis ad Caſſium accurrerunt. quos inter ab Hieroſolymis Hyrcanus venerat, Herodem adducens & Malichum, qui patrem Herodis intercepiſſe veneno putabatur. Idcirco cum venia Caſſii Herodes eum in conſpectu regis ſui per aliquot centuriones Romanos contrucidandum curavit. At Caſſius, conſtitutis Syriæ rebus, præfectoque cum una legione fratris filio, quos ſibi fidos putabat homines, civitatibus tyrannos imponens, quo in numero Marion Tyrius fuit, in Ciliciam proficiſci ſtatuit, inde Cleopatram, ob miſſa Dolabellæ auxilia, petiturus; poſtquam obiter Tarſenſes propter favorem adverſarum partium mulctaſſet.

XXVI. Nam illi, diviſi in factiones, & unaquaque nomen civitatis obtendente ſuis conſultis auſiſque, primo Caſſium, mox Dolabellam coronaverant: deinde Cimbrum Tullium, ad opem Caſſio ferendam properantem, arcere tranſitu Tauri ſtatuerant: mox, pacti cum eo, ſimul pauciores habere opinione copias viderunt, excluſerant oppido, neque commeatu juverant. Ille prævertendum ad majora ratus, omiſſa oppugnatione Tarſi, contendit in Syriam. Interea Tarſenſes, occupato, quod Cimber oppoſuerat, caſtello, vicinos, eoque ſemper inviſos infeſtoſque, Adanenſes bello petierunt, *Caſſianos eſſe* improperantes. Ergo vivente adhuc Dolabella, L. Sextilium Rufum Caſſius miſit: a quo victi venerunt in deditionem. Caſſius

§ XXIV. Agell. 3, 9. § XXV. Joſeph. de B. Jud. 1, 9, & antiq. Jud. 14, 21. Appian.

mille quingenta talenta victis imperavit. Ea pecunia cum acerbe exigeretur, Tarsenses, venditis omnibus publicis templorumque ornamentis, mox etiam ingenua corpora coacti sunt addicere. multique horum servitutis tædio sibi conscivêrunt mortem. Huic fortunæ Cassius superveniens, misertus est hominum, & reliqua civitati condonavit.

XXVII. Hæc ubi Romæ sunt audita, Tresviri, ne suarum partium homines concidere animis paterentur, Tarsensibus publice collaudatis, *operam daturos* ostenderunt, *uti cladem eorum sua liberalitate ocissime sublevarent.* Iidem & Cleopatram laudaverunt, ob submissa Dolabellæ auxilia, permiseruntque, *uti filio Ptolemæo, quem, tanquam ex Cæsare susceptum, ne ipso quidem Cæsare prohibente, Cæsarionem vocare solebat, regis Ægypti appellationem tribueret.* Sub eadem tempora Cassium quoque, irrumpere parantem in Ægyptum, M. Bruti literæ revocarunt, *Triumvirorum apparatum contra se & consilia* nuntiantes. *Neque vero se parandæ seorsim potentiæ causa, sed ut contra tyrannos exercitum contraherent, Italia relicta longinquas regiones petivisse. Memores igitur proposiți, non debere longius evagari ab Italia, sed eo convertere cogitationes, quemadmodum patriæ civibusque suis possint esse præsidio.*

XXVIII. Igitur & Parthos equites, quorum opera erat usus, cum legatis & muneribus remisit ad regem, majora simul auxilia petens, quæ perditis demum rebus affuerunt. Interim equites, a Cassio præmissi in Cappadociam, Ariobarzanem, tanquam insidiatorem imperatoris sui occiderunt, magnaque cum pecunia & cetero regis instrumento ad Cassium reversi sunt. Dum ea geruntur, M. Brutus mortibus tot clarissimorum virorum, sed præcipue D. Bruti & M. Ciceronis, irritatus, ad vindicandam tum propinqui sui, tum amicissimi viri necem, scripsit Q. Hortensio, ut C. Antonium, quem hactenus summa cura defenderat, inter-

§ XXVI. Appian. Dio. § XXVII. Sueton. in Cæs. c. 52. Dio. Appian. Plut. in Brut. c. 40.

ficeret. Sunt, qui *necatum a C. Clodio Antonium* tradant, *timente, ne per ſubmiſſos a Marco fratre cuſtodia eriperetur.* ſed juſſum Bruti fuiſſe ſatis conſtat, itemque miniſterium Hortenſii: quando & hoc mortuo jam Bruto M. Antonius exprobravit, & Hortenſium velut inferias fratri dedit.

§ XXVIII. Dio. Plut. Liv. Epit.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER LXXXVII.

IN LOCUM LIB. CXXII LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI VICESIMI SECUNDI.

M. Brutus adverſus Thracas parum proſpere rem geſſit; omnibuſque tranſmarinis provinciis exercitibuſque in poteſtatem ejus & C. Caſſii redactis, coierunt Smyrnæ uterque ad ordinanda belli futuri conſilia. M. Meſſallæ Publicolam fratrem victum communi conſilio condonaverunt.

I. CIVILES diſcordiæ bellis externis eo quoque nomine peſtilentiores eſſe deprehenduntur, quod hic hoſtes & alienigenas timeas, tuorum fide ac benevolentia te conſoleris; ibi nihil ne quidem ab intimis, nedum quibuslibet amicis, tutum eſt. L. Gellius Publicola L. F. M. Meſſallæ frater, qui antiqua familiaritate Bruto erat conjunctiſſimus, & eodem apud Caſſium loco fratrem eſſe ſciebat, M. Bruto inſidiatus, & pro cetera viri clementia, ob eadem illa, quæ exaſperare pœnam debuerant, dimiſſus

est. Ea quoque lenitas profuisse viro creditur, ut plures ad ejus amicitiam se applicarent.

II. Idcirco & classem haud pœnitendam colligere in Bithynia & apud Cyzicum potuit; & pedestri itinere provincias obiens constituit res civitatum, litibusque regulorum operam dedit, ea tum moderatione ac mansuetudine, tum etiam æquitate, ut & inter se omnes, & sibi amicos fidosque efficeret. Tum & Dejotarus accessit partibus, licet longa senectute morosior; qui nuper etiam Cassium auxilia petentem spreverat. Atque erat in hoc haudquaquam leve præsidium, opibus & auctoritate prævalido. Nam & ademta nuper a C. Cæsare, cæde ejus cognita, suo Marte recuperaverat; & Dolabellam, fines suos ingredi volentem, junctis cum Tullio Cimbro copiis profligarat; & filium habebat, ipsum quoque regem appellatum ab senatu, egregiæ spei atque indolis adolescentem.

III. Enimvero Brutum, rebus in Asia ex voto succedentibus, M. Antonii conatus in Europam revocarunt, cujus licet spes in exercitu seditionem serendi, interemto fratre Cajo, in irritum reciderant; tamen verendum Bruto erat, ne qui per absentiam suam similes alii motus orirentur. Igitur in reditu per Thraciam, regionem, quam sine liberis decedens Sadales populo Romano reliquerat, recepit: inde in Bessos fecit expeditionem, ut simul maleficia horum ulciscceretur, & sibi nomen imperatoris pararet, ornamento atque utilitati futurum ad bellum, quod sibi adversus Cæsarem & Antonium post gerendum esse videbat.

IV. Et initia quidem belli adversus feram & pugnacem gentem paulo duriora fuerunt: sed egregia Rhascupolidis opera victorem Brutum, votique compotem fecit. Atque is, ut causam suam latius commendaret, pecuniam signari hinc imagine sua jusserat, inde pileo, libertatis indice, & duobus pugionibus, quibus se atque Cassium ac-

§ I. Liv. Epit. Dio. § II. Plut. Dio. Cic. Phil. 2, 37 & 12, 13, & ep. ad Brut. 7. § III. Dio.

ſeruiſſe Romanum populum, ſublato domino, ſignificaret; tempore quoque rei geſtæ ſic adſcripto EID. MART. Omnes jam trans mare provincias in poteſtate Brutus atque Caſſius habebant; neque tantummodo ſuppetebat otium communicandis conſiliis, ſed etiam neceſſitatem imponebat paratus prope, & mox in Græciam tranſmiſſurus hoſtis.

V. Igitur Caſſius e Cilicia, Brutus e Macedonia profecti, Smyrnæ ad ordinanda futuri belli conſilia coierunt, iis pedeſtribus navalibuſque copiis, & apparatu pecuniæ, ut minime impares ad decernendum de Romano imperio viderentur. Pari honore & erat, & haberi volebat Caſſius; ſed detulit ei Brutus, ut crebrius ad eum ventitaret, tanquam ætate majorem, & corpore haud æque validum. Neque diſceſſum a prioribus animis erat, quin & tueri cauſam ſuam conarentur, & non niſi concordibus tantam ſubeundam molem ſcirent. apparebatque, nihil eſſe melius, quam ut in Macedoniam cum omnibus copiis proficiſcerentur, propulſaturi hoſtem, aut ceſſantem in Italia quæſituri, penes quem jam eſſe legiones circiter quadraginta cognoverant.

VI. Sed Caſſio placebat, *Rhodios prius Lycioſque in ordinem cogi, validos claſſibus, adverſos animis, &, ſi contra Cæſarem & Antonium res parum procederet, terga invaſuros. At nunc, priuſquam majoribus rebus diſtineantur, facile hos auctoritate, aut vi cogi in ordinem poſſe.* At Brutus, *opus ſibi pecunia eſſe*, dictitabat: *nam ad parandam claſſem inſumtum, quod habuiſſet.* nec deerant inter amicos Caſſii, qui *dandam* negarent, *cum aliena invidia paratis ambitioſe abuſuro:* ſed vicit æquior ſententia, ac, jubente Caſſio, ex omni præſente copia trientem Brutus accepit.

VII. Tum & M. Meſſallæ egregio juveni, Publicolam fratrem communi conſilio condonarunt: qui venia nihilo factus melior, inſidias Caſſio paraverat. Sed indicium ejus rei Polla detulit, Publicolæ mater, utrique conſulere cupiens, & Caſ-

§ IV. Liv. Epit. Dio. Pigh. annal. 711. § V. Liv. Epit. Plut. Appian. § VI. Dio. Appian. Plut.

lo salutem paratura, filio veniam. Sic ille iterum ablutus, ne tum quidem retulit benefactoribus gratiam, quin ab his ad Cæsarem & Antonium perfugeret. His ita ordinatis, partiti sunt inter sese, ut Brutus Lycios, Cassius Rhodum oppugnaret. Igitur gnarus, cum populo rei nauticæ peritissimo sibi rem fore, Myndum deducit classem ornatam instructamque, ac ibi remiges exercuit.

VIII. Eo venerunt ab Rhodiis legati, *neque contemni civitatem petentes, quæ semper ulta sit injurias suas; neque fieri aliquid contra fœdera, quibus diserte cautum sit, ne alteruter populus ab altero bello & armis petatur. Quod si forte ob auxilia non missa succenseat, ituros Romam oratores senatus consulendi gratia, illo auctore graviter & benigne missuros.* Responsum est, *verborum præteriisse tempora: nunc finiendas armis controversias esse. Fœdus, quod prædicarent Rhodii, prius violatum ab ipsis esse, Dolabellæ partes secutis. sed & eodem fœdere demittendis auxiliis perscriptum esse. ipsos a Cassio rogatos illudere, senatus obtentu, quem sciant oppressum per tyrannos patriæ, dissipatum atque dispersum per provincias. sed brevi pœnas daturos & illos, & illorum socios Rhodios, ni confestim imperata faciant.*

IX. Hæc relata diversimode affecerunt civitatem, inter se contrariis studiis opinionibusque divisam. Prudentiores, & quibus res erat, bellum Romanum haud secus atque certum exitium expaveſcere: vulgus per se stolidum, & periculorum ante experientiam appetens, Alexandri Mnaseæque concionibus inflari, veteres civitatis laudes resonantium, *& quanto majori numero navium petita a Mithridate, a Demetrio regibus, invicta stetisse.* Ad hæc conspectu suæ classis erigebantur. nam ex omni copia navium tres & triginta delectas deduxerant. Igitur cum forte creandis magistratibus comitia haberentur, Alexander factus Prytanis, quæ præcipua tum erat dignitas, Mnaseas classi præfectus est. Iterum tamen ad Cassium mitti Archelaum pla-

§ VII. Liv. Epit. Dio. Appian.

cuit, quo magiſtro Caſſius olim Græcis literis operam Rhodi dederat.

X. Atque is, pro veteri familiaritate apprehenſa Caſſii dextra, *Dii vero*, inquit, *meliorem tibi mentem, C. Caſſi, quam ut Græcam urbem exſcindas, Græcæ nationis amator, aut liberam, aſſertor libertatis. Sed neque Dorici nominis dignitatem contemſeris, oblitus pulcherrimarum artium, quas partim Rhodi, partim etiam Romæ didiciſti. Rhodi quidem, contra reges pro legibus, quarum quoque te vindicem præfers, egregia geſta: Romæ, magna erga Romanum nomen civitatis noſtræ merita, eximiamque fidem, quam & Antiochi bello vobis, & multis aliis locis temporibuſque Rhodii præſtitimus. Et hæc quidem ſummatim, ut in rebus notis, & adverſus hominem eruditum, de dignitate generis & originis noſtræ, de inviolata hunc uſque in diem libertate, de meritis, atque perpetuo erga populum Romanum ſtudio ac prolixiſſima voluntate, dicta ſunto.*

XI. *Privatim vero tecum plura eſſe debuerunt amicitiæ benevolentiæque vincula, C. Caſſi: quæ nequaquam ſine probro abruperis. Rhodi educatus es, Rhodi inſtitutus, in illa urbe ægrotus remedia valetudini, peregrinus hoſpitium, rudis magiſtros & ſcholam meam reperiſti. Non potes harum rerum omnium, quæ mentio totam in vitam ſolet eſſe jucundiſſima bonis, ulla ex parte recordari, quin Rhodi memoria ſubeat, atque tantorum commodorum hanc tibi largitricem fuiſſe recogites. Atqui noſtram quidem amicitiam nunc quoque tanti eſſe puto, ut ſpem mihi magnam præbeat, mea quoque cauſa benigniorem te Rhodiis fore; neque commiſſurum, ut hac ætate duarum rerum triſtiſſimarum exſpectatione conficiar, ne forte aut Rhodii omnes deleamur, aut vincatur Caſſius meus. Illud vero omen Dii Deæque omnes prohibeſſint! & quando me Deorum admonuit hæc mentio, precibus meis me conſilium etiam addere, non ægre feres.*

XII. *Deorum maxime gratiam parandam eſſe magna & præclara molientibus, ſemper admonui; nunc vero etiam ſingulari-*

§ IX. Diog. Laert. § X. Appian. Strab. l. 14. § XI. Dio. Appian.

ter, pro libertate Romani nominis tanta cœptantem hortor atque oro, ut ante omnia ſummam tibi horum habendam eſſe rationem putes. his auctoribus, nihil non proſpere cedet: his adverſantibus, parum erit in quantislibet præſidiis ſpei. Ceterum ante paucos hos annos, cum ex auctoritate Cæſaris fœdus nobiſcum renovatum eſt, jurati dextras accepiſtis dediſtiſque. Ea fides, ea fœderum religio ſummæ hominibus curæ eſſe debet, & qui apud immortales Deos adipiſci gratiam poſtulant, & qui retinere bonam inter homines famam: ut de utilitate jam taceam, quæ ſervantes pactorum atque fœderum ultro ſequitur. Nam & cum his cupidiſſime jungunt amicitiam prudentes: & hanc deſerere, quantumlibet neceſſitate preſſi, verecundantur. At quorum ſuſpecta aut credita levitas eſt, eos & ab aliis falli nec admiratur quiſquam, nec iraſcitur. Hæc autem cum etiam inter infenſiſſimos hoſtes obtinere debeant; quanto magis præſtanda ſunt amicis, hoſpitibus, alumnis! Non poſſum plura præ lacrimis loqui: ſed neque verborum magis hoc, quam pietatis, opus eſt: & ſi hæc contemnere poteris, ſupervacua omnis eſt oratio: neque enim moveare, tametſi plurima & graviſſima proferantur.

XIII. Hæc largo cum fletu prolocutus ſenior, adeo commovit Caſſium, ut præ verecundia colorem mutaret. Educta tamen ex Archelai manibus dextra: *Si perſuadere Rhodiis noluiſti, ut abſtinerent injuriam a nobis; mihi ſuadere non debes, ut acceptam ulciſci ſuperſedeam. ſin vero hæc agentem audire neglexerunt, pœnas ab his expetam, a quibus contemtus es.*

XIV. *Ubi vero erant illi Rhodii, gens ſtudioſa libertatis, amicitiæ tenax, hoſpites, magiſtri & educatores mei, cum nuper auxilia petentem rejecerunt? At Dolabellæ miſerunt naves, qui nec educatus ab his, nec eruditus eſt, & libertatem conabatur opprimere, quam ego & Brutus cum aliis principibus defendimus. Neque vero prodeſt Rhodiis hic color, quaſi miſcēri nolint civilibus Romanorum armis. eſſent civilia, ſi nos quoque faceremus partes, & noſtram ad potentiam res trahere conaremur. Nunc ubi aperto bello hinc rempublicam ſtare, inde tyrannos intelligitis; fruſtra poſcitis a nobis oratiſque libertatem,*

pro qua nobiſcum propugnare cunctamini. Adeone vos tot clari viri, amici plerique hoſpiteſque, a quibus defenſi ſemper, a quibus ornati eſtis, nihil commovent, indicta cauſa condemnati, proſcripti, exuti bonis, ejecti patria, vita ac luce depulſi? ut ſuccurrere nolitis populo Romano, cujus ſocietatem atque amicitiam jactare non definitis.

XV. *Sed enim ſenatus prius vobis exploranda voluntas eſt! ſcilicet ejus, quem præclare ſtatis vi obſeſſum oppreſſumque ſententiam ſuam non audere profiteri! Quod ſi vero diſcere vobis curæ ſit, quid liber & ſuæ poteſtatis ſenatus cenſeat, ſenatuſconſultum introſpicite, quo mihi Brutoque opem ferre ſocii amicique omnes jubentur. Tu vero, ſi quid unquam a Rhodiis profectum eſt in Romanos officii, diligenter meminiſti: præmia, quæ vobis abundantiſſime ſunt reddita, præteris. Quid autem vobis prodeſſe poſſunt benefacta majorum, ſi diſſimiles his eſſe pergitis? Juverunt illi rem Romanam: at vos deſeritis, cum maxime opus bonis fidelibuſque ſociis habeat reſpublica. An non, ſiquidem Dorienſes cenſeri magnum eſt, ſubvenire pulcherrimo imperio, nunc ſub iniquorum civium maleficiis laboranti, vos oportuit: & vel hinc ordiri amicitiam, etiamſi nulla vobis antiquitus cum nomine Romano fuiſſet?*

XVI. *Vos autem ita vos geritis, tanquam adhuc a Telchinibus incoleretur inſula; ne forte oblitum Rhodiæ hiſtoriæ putes. Sed iſta quidem miſto. at quia provocatis ad fœdus, quod auctore Cæſare, qui & dominationis fuit auctor, factum eſt; an non eo ipſo continetur, Romanum Rhodiumque populos, uti cuivis opus eſſet, invicem auxiliari debere? Quin igitur adeſtis hoc tempore ſummo in periculo conſtitutis? En adſum C. Caſſius, Romanus certe, nec civis modo, ſed, ſi qua ſenatuſconſultis fides eſt, imperator, & ex lege fœderis auxilia poſtulo. eaſdem vobis fœderis leges M. Brutus, eaſdem Sex. Pompejus ingerunt, præfectus a ſenatu maritimæ rei.*

XVII. *Accedunt ſenatorum preces, qui ad me, & Brutum, & hunc, quem dixi, Pompejum ex urbe confugerunt. Tot & talibus viris ſuppetias ire negabitis, qui ex formula fœderis ad auxilium vel unicuivis Romano ferendum tenemini? ſin vero*

hos tantummodo, qui nunc Romam urbem obtinent, Romanorum loco; nos pro exſulibus & peregrinis habetis: at vos Romana fœdera objicere nobis definite. Serventur ea, inter quos ſcilicet convenerunt. interim Rhodii, niſi ſponte imperata facietis, ab his exſulibus atque peregrinis juſto pioque bello petemini. His ab Archelao Rhodi expoſitis, Alexander & Mnaſeas cum illa, quam prædiximus, claſſe Myndum adnavigarunt, tanquam hac audaciæ oſtentatione Romanos territuri: compedeſque magno numero monſtrarunt eminus, tanquam captivos plurimos in poteſtate mox habituri. hinc, quia portu ſe Romana tenebat claſſis, Gnidum petierunt.

XVIII. Poſtridie, cum pari contemtu Rhodii adeſſent, L. Statius Murcus contra eduxit naves: certatumque eſt acriter, patrias utriſque artes gnaviter adhibentibus. quippe Rhodios nemo tum æquabat nauticæ rei peritia: Romani contra lacertis & robore nitebantur. hos numerus & magnitudo navium adjuvabat, quæ neque roſtrorum ictibus cedebant temere, &, ferreis injectis manibus, cito redegerant hoſtes a diſcurſando ad ſtatariam pugnam. Igitur duabus Rhodiorum navibus depreſſis, tribus cum ipſo remigio captis, ceteræ male mulctatæ Rhodum refugerunt.

XIX. Hanc pugnam ex promontorio ſpectavit Caſſius: neque moratus diutius, quam ad reficiendas naves opus erat, Loryma petiit, Rhodiorum caſtellum oppoſitum inſulæ. Inde pedeſtres copias onerariis navibus transjecit, ducibus Fannio & Lentulo. Ipſe Caſſius in naves ſe contulit, ut terra marique Rhodus oppugnaretur. Neque defuit his audacia iterum tentandæ pugnæ, quamquam ſemel jam ſuperati, cum multo paucioribus navigiis adverſus octoginta roſtratas dimicarent. ſed tum quoque victi ſunt, duabuſque navibus amiſſis, ad urbem compulſi, cujus mœnia mox armatis compleverunt, undique propugnantes. nam & a mari turres plicatiles navibus advectæ erigebantur.

§ XVIII. Dio. Appian. § XIX. Oroſ. 6, 18. Appian.

XX. Hoc terrore, quod in civitate ſanum erat, colloquia cum Fannio Lentuloque de pace habebant; cum ſubito conſpectus eſt in oppido Caſſius, neque ſcalis ſuperato muro, neque ulla externa vi adhibita. Recluſas ab amicis ejus & educatoribus portulas, quæ multæ in mœnibus erant, creditur; timentibus, ne vi capta Rhodus omnino diriueretur. Sed ipſe, tanquam ſine exceptione victor, licet *regem & dominum* appellantibus, *neque regem ſe, neque dominum eſſe, ſed interfectorem regis atque domini* reſpondiſſet; haſta ſub tribunali propoſita conſedit, interdicto ſevere militibus, *ne quis corporibus aut rebus Rhodiorum injiceret manum.* At ipſe *quinquaginta* nominatim citatos *ex auctoribus belli Rhodiis duci ad ſupplicium* juſſit: quinque & viginti, quos negabant comparere, damnavit exſilio: *pecuniam publicam omnem ad ſe comportari* præcepit, ne ſacris quidem, & donariis Deûm abſtinens: orantibuſque Rhodiis, *ne cunctis numinum ſimulacris ſpoliarentur, Solem a ſe relinqui*, reſpondit: intactum enim nihil præter currum ejus Dei fiverat.

XXI. Sed ea vox ominoſa paulo poſt eſt habita, tanquam celeriter luce cariturum præſagientis. ſed & edictum propoſuit, *uti, quod quiſque privatim auri argentive poſſideret, intra dictam diem proferret*, morte celantibus denuntiata, indicibus promiſſo præmio: ſervis libertatem, liberis decimas conſtituerat. Multi tamen occultandis rebus ſuis perſtiterunt, plura minari Caſſium, quam facturus eſſet, exiſtimantes. Ceterum ubi ex edicto pœnas mercedemque decerni viderunt, prorogari diem poſtulantes, ex puteis & foveis, ubi rerum pretioſiſſima condiderant, tantam opum vim attulerunt, ut octo millia talentorum inde confecta referantur.

XXII. Neque his contentus, quingenta inſuper talenta imperavit civitati; præſidioque impoſito, L. Varum ibi reliquit. His rebus alacer Caſſius, (auſum enim immanis operis

§ XX. Plut. in Brut. c. 44. Euſeb. Val. Max. 1, 5. § XXI. Dio. Val. Max. Plut. in Brut. c. 48. Appian.

celerrime confecerat) Asiæ quoque tributum ingens imperavit, decuplum ejus, quod pendere quotannis consueviſſet; idque ſtatim exegit. Dum in his occupatus eſt, valida claſſis ab Ægypto navigare ad hoſtes nuntiatur, mittente Cleopatra: quam & amicitia illarum partium, & recens a Caſſio metus, ut potius ei negotium alibi faceſſeret, acribus ſtimulis impulerat.

XXIII. Itaque Murcum cum ſexaginta navibus, & fortiſſima legione, atque aliquo numero ſagittariorum *occurrere ad Tænarum Peloponneſi promontorium* juſſit, ut illius maris tranſitum opportuna ſtatione cuſtodiret: ei quoque peninſulæ non ſatis æquus, quam incurſionibus, & abducta, quanta poterat, præda vexaverat. Multo ubique lenior Brutus, ſub eadem tempora Lycios *conferre pecuniam & dare milites* juſſerat. Sed illi, Naucrate quodam impellente populum, objecerunt arma, tumuloſque nonnullos arcendi tranſitus cauſa inſederunt. In hos, dum cibum capiunt, impetu facto, Brutus per equites ſuos interfecit ad ſexcentos; ſimulque cum fugientibus irrupit caſtra.

XXIV. Tum ad caſtella & oppida circumlato bello, pleriſque deditione potitus, præſidiarios ſine pretio dimiſit incolumes. At illi, non tam deliniti beneficio, quam infenſi ob illata damna, Xanthum ſe contulerunt hoſtilibus animis; quod oppidum tota Lycia maximum, ſumma ope ad reſiſtendum ſe parabat. ſuburbiis enim dirutis, ne receptaculum hoſti, neve materiem ad opera præberet, foſſam circum urbem duxerant pedum in altitudinem quinquaginta, & proportione latam; cujus e margine in adventantes jacula & ſagittas torquebant, tanquam profundo flumine & vadari neſcio diremti. At Brutus, quamquam e longinquo petenda erat materia, tam fuit in oppugnatione diligens, ut qui multorum menſium futurus credebatur labor, paucis diebus conficeretur.

§ XXII. Appian. Vellej. 2, 69. § XXIII. Plut. in Brut. c. 44. Dio. § XXIV. Plut. Strab. l. 14. Appian.

XXV. Partitus enim copias in diurnam nocturnamque operam, ut, parte dimidia pugnante, reliqui interquiescerent, penetravit ad mœnia portasque, & quia recentes subinde fessis succedebant, oppidanos, quibus haudquaquam eadem erat copia, ad extremum discrimen adduxit. Repugnabant illi tamen, donec pinnæ turresque steterunt: sed ubi sunt ab his destituti, una reliqua spes atque contentio fuit, si quam fugiendi reperire viam possent. Amnis præterfluebat urbem, eodem atque illa nomine. sub hoc quidam urinando conabantur evadere: sed excepti sunt retibus, sub aqua in transversum tensis, quibus appensa in summo tintinnabula, ut quis inciderat, capturam significabant.

XXVI. Postremo omnium eruptio placuit, quod ubi Bruto nuntiis, aut rebus ipsis proditum est; reduxit a portis milites, ut spatium concederet. Id Xanthii negligentiam interpretati, noctu eruperunt cum ignibus, quos injicerent machinis. vehemens inde certamen ortum. Sed Bruti milites, facto per incendium impetu, nudum Xanthiorum agmen (neque enim præter faces & tela quidquam extulerant) disjecere; multis interemtis, quia metu, ne simul irrumperet hostis, clausum oppidum fuerat. Et hos quidem hunc ad modum occlusa porta, reliquos aperta prodidit. Namque sub meridiem eruperunt iterum, incensisque machinis oppidum repetierunt, libero relicto propter priorem casum aditu.

XXVII. Igitur confertim irrumpentibus Romanis oppidum capiebatur, nisi repente funibus ruptis cataracta decidisset. Duo millia ferme intraverant: ii cum premerentur a Xanthiis, neque subducere sine funibus gravem portam, neque concidere tectam ferro possent, multis amissis in ædem Sarpedonis penetrarunt, ejusque munimento se tuebantur. Sed anxius de his Brutus, omnia tentando diversis aditibus invenit viam. Alii, scalis incendio amis-

§ XXV. Strab. Plut. § XXVI. Appian. Dio.

ſis, ſubito fabricabant novas: alii, antennas admoventes mœnibus, per eas ſuperrepebant: nonnulli, uncos reſtibus ejaculantes in murum, ubi forte quis adhæſerat, attollebantur.

XXVIII. Œnoandenſes, vicini Xanthiis & plerumque diſcordes, notitia locorum, per abruptas rupes enitebantur; Romanis etiam quibuſdam ſequentibus. ſed laborioſus aſcenſus fuit, multique, fallente veſtigio, in præceps lapſi perierunt. Eodem tempore quidam eorum, qui muros tranſcenderant, portulam quandam aperuerunt, ante quam vallum erat exſtructum præacutis ſudibus. ſuper eas audaciſſimus quiſque tranſcendentium, ſublevatus a commilitonibus evadebat: donec numero jam multi portam, quæ intus ferro non erat munita, diffringere cœperunt. Accendebantur enim periculo ſuorum, invadi hos a Lyciis arguente clamore.

XXIX. Igitur cum intus foriſque idem plurimi ſummo conatu agerent, effracta porta diſſiluit: ad quod ſpectaculum ingens ſublatus clamor, geſtæ rei pugnantibus indicium fecit, diremitque certamen. Interim ignis, a machinis ad propinqua mœnia devolutus, pinnas & his conjuncta ædificia comprehendit. Idcirco Brutus, perniciem oppidi timens, *exſtingui a militibus flammam* juſſit. ſed hæc ab oppidanis ultro augebatur, picem, ſarmenta, quidquid alendo igni reperiebatur, cupide injicientibus. Bruti potius hanc patriam eſſe putares, cum deleretur a ſuis, ab hoc defenderetur.

XXX. Ille & in urbe, &, quia propter tumultum incendiumque nihil profici poterat, egreſſus porta, muroſque circumvehens, tendebat ad Xanthios manus, *ſibi parcerent, ſeque & oppidum ſervarent.* At illi fatali rabie tela incendium exſtinguentibus ingerebant. poſtremo clauſis domibus ſe parenteſque & liberos occiderunt: alii, nec firmior tantum ætas, ſed parvi pueri atque puellæ, inſiliebant in ignem, aut in præceps demittebant corpora: pars,

§ XXIX. Plut. in Brut. c. 45.

jugulum præbentes paternis enſibus, *in libertatem aſſeri* poſtulabant. Relatum etiam ad Brutum eſt, *mulierem conſpici pendentem ex laqueo, quæ parvulum infantem e collo ſuo ſuſpendiſſet, altera manu adhuc teneret facem ardentem inflammandarum ædium gratia raptam.*

XXXI. Id videre non ſuſtinuit Brutus; ſed illacrimans, *præmium pronuntiari* juſſit *in milites, ſi quis Xanthium conſervaſſet.* Sed illi, jugulatis ſuis omnibus, & in rogos conjectis, ſuper incenſam lignorum ſtruem ſe transfodere malebant. Igitur ſumma Bruti cura vix ad templa quædam ſervanda profuit: *homines quidem ingenui centum quinquaginta ſuperfuiſſe* traduntur, *molliores ceteris & amantiores vitæ.* Sic Xanthii perierunt pro libertate, majores æmulati, quorum pari pervicacia antea quoque patriam civium manibus perdiderat. Ab Harpago certe oppugnati, regis Cyri præfecto, ne Perſicam ſervitutem paterentur, incendio & ruinis oppidi ſe tumularunt.

XXXII. *Idemque iterum accidiſſe* Appianus tradit, *Alexandri bello Perſico.* Sed Arrianus & Diodorus, quibus credere malis, ille *Xanthios veniſſe deditione in fidem* ſcribit; Diodorus, *Lyciis quidem, ſed Marmarenſibus, neſcio quibus, eandem ferociam exitumque fuiſſe.* Xantho capta, Brutus ad Patara deſcendit, quod oppidum videri navale Xanthiorum poterat. Sed vim admovere cunctabatur, eandem in his vecordiam metuens, quam expertus in Xanthiis eſſet.

XXXIII. Idcirco prius captivos in conſpectum eorum adduxit, hortaturos, *ut, ſua clade admoniti, ſaniora conſilia capeſſerent:* quin & nonnullos neceſſariis ſuis dono dedit. Cum nihil reſponderetur, conceſſa ad deliberandum reliqua parte diei, abduxit copias: poſtridie rurſus affuit, &, quam proxime muros conſtituta cataſta, captivos in conſpectu oppidanorum cœpit vendere. & ne ſic quidem motis Patarenſibus, ceteros omnes ſine pretio dimiſit. Erant in eo numero feminæ quædam Patarenſium: quæ ubi viris

§ XXX. Appian. Dio. Plut. § XXXI. Plut. Appian.

atque propinquis ſuis lenitatem atque moderationem Bruti diligenter expoſuerunt, eo res adducta eſt, ut, qui modo extrema maluerant, aperirent portas, ſeque & ſua omnia in fidem poteſtatemque Bruti contraderent.

XXXIV. Atque ille neminis aut ſupplicium, aut fugam juſſit: ſed recepta, quæ in publico erat, pecunia, edictum ſimile Caſſiano propoſuit, *de conferendo a privatis auro argentoque.* Forte quidam, a ſervo proditus aurum abdidiſſe, ad Brutum ducebatur. Eum ut eriperet mater, cum clamore ſequebatur, *innocenti negotium exhiberi; ſe criminis ejus ream eſſe.* Tum converſus ad eam ſervus, quamquam interrogatus non eſſet, coarguere mendacium cœpit, &, *aurum a domino celatum*, aſſeverare. Hæc ubi renuntiata Bruto ſunt, *juvenis patientia, matronæ pietate collaudata, abire cum auro ſuo incolumes; ſervum improbum in crucem tolli*, juſſit.

XXXV. Inter hæc miſſus cum parte claſſis Lentulus Andriaca, quod navale Myrenſium eſt, rupta, quæ portum claudebat, catena, cepit; Myrenſium prætore ſimul deprehenſo. Et hunc dimitti Brutus juſſit: eoque pacto Myra quoque recepit in deditionem; ubi ſimiliter exacta pecunia, Lentulus ad imperatorem rediit. At ille, recepta omni Lycia, communique Lyciorum non amplius centum quinquaginta talentis imperatis, *claſſem eorum Abydi præſtolari* juſſit, quo & ipſe pedeſtres copias erat adducturus, ut inde Seſtum tranſmitteret. Prius tamen deflectit in Joniam, inſtituti ſui tenax, & ubique juſtitiæ atque moderationis edens præclara ſpecimina.

XXXVI. Sed nihil fuit hominibus ſupplicio Theodoti gratius, quem, propter Pompejum magnum hoc auctore interfectum, communiter omnes erant peroſi. Hunc igitur, dum ceteri puniuntur a Cæſare, fuga ereptum ex Ægypto, & per Aſiam vagabundum, *corripi* Brutus, *excruciatumque necari*, juſſit. Inter hæc & Caſſius, Rhodo ſubacta,

§ XXXIII. Dio. Appian. Plut. § XXXIV. Appian. § XXXV. Dio. Appian. Plut.

in continentem redierat. Hunc arceſſivit Brutus Sardes, venientique cum amicis occurrit. Magna ejus diei ſpecies fuit, cum tanti exercitus ſtarent in armis, & propter res bene geſtas utrumque pariter imperatorem concordibus vocibus ſalutarent.

XXXVII. Sed ipſi ſtatim a via colloquendi cauſa diverterunt in conclave quoddam, ſemotis arbitris. Nam ut inter viros tanta potentia ſubnixos, multiſque ducibus & amicis ſtipatos, ſuſpiciones ortæ erant. His ultro citroque proferendis in conteſtationes & objurgationes ibatur; fletumque audire erat, & vehementiores interim voces, ut magno in metu pro foribus amici utriuſque eſſent, quibus, *ne injuſſi ingrederentur*, acriter interdictum erat. Sed ad extremum M. Favonius, M. Catonis ineptus imitator, quamquam prohibentibus miniſtris irrumpens, recitatis Homeri verſibus, quibus Neſtor, *parere ſibi natu minores*, jubet, Caſſio riſum, Bruto iram movit; iſque *exeſſe* juſſit *inſcitum canem, & adulterinum canem*, Græcis verbis hunc in in ſenſum conviciatus.

XXXVIII. Tamen ille finis altercationis imperatoribus fuit: & ad cœnam Caſſii Brutus amicique ejus comparuerunt. Tum & Favonius affuit, & cum ſupremum in lectum rejiceretur a Bruto, *neutiquam invitatum* teſtante, magna contentione corpŏris contra repellentes uſus, in medio ſe repoſuit. Poſtridie virum prætorium L. Pellam, poſtulantibus repetundarum Sardianis, damnavit Brutus publice: momorditque ea res Caſſium, quia non ita pridem ipſe duos ex amicorum cohorte paris criminis compertos, privatim admonuiſſe contentus, palam abſolverat.

XXXIX. Objecit igitur hoc Bruto, atque *amicis utendum* monuit *indulgentius, ni deſeri velint:* contra Brutus *Idus Martias* teſtabatur, *neque ideo interemtum Cæſarem, quod ipſe per ſe læderet ſingulos, ſed quia hoc agentium robur præſidiumque eſſet. Quod ſi ita ſit agendum, tolerari Cæſarem præſtitiſſe. Tunc enim*, inquit, *una nobis hærere poterat ignaviæ*

§ XXXVI. Plut. in Pomp. & Brut. Dio. § XXXVII. Ariſt. polit. 3, 11. Dio. Plut.

nota: nunc ſi eadem committamus, cum tot laboribus ac periculis injuſtitiæ crimen ſuſtinebimus. Hinc apparet animus Bruti, & quid in nece Cæſaris ſpectaverit. Alia Caſſio mens erat, qui acer & belli peritus, ſed aſper ira, potentiam magis & metum, quam æquam omnibus libertatem quærebat. Idem inter familiares ſolutus erat riſu, & dicax.

XL. Contra *Brutum vulgo carum, amicis dilectum, optimo cuique admirationi, ne hoſtibus quidem inviſum fuiſſe*, tradunt: *quia mire lenis, magnanimus, iræ, voluptati, avaritiæ inexpugnabilis, verum atque honeſtum indeclinabili conſtantia ſectabatur. Igitur etiam ex Antonio multos audiviſſe* ferunt, *eum dicere conſueviſſe, ſolum Brutum virtutis & honeſti ſpecie motum ad inferendam Cæſari necem; ceteris omnibus alia propoſita fuiſſe.* Sed neque vulgo dubitabatur, *unum hunc bono animo deſcendiſſe ad civilia arma. Nam neque Pompejo victore manſuram fuiſſe modeſtiam, quin ille conſulis, aut dictatoris, aut cujus alius magiſtratus nomine, perpetuam dominationem retineret: & hunc ipſum Caſſium, nihilo Carbonibus & Mariis & Cinnis meliorem, ſæpe ab honeſto ad utilitatem flecti, neque communem ſalutem magis, quam privatæ potentiæ rationes reſpicere.*

XLI. At Brutum animo quam opibus niſum fuiſſe, vel ipſius epiſtolæ doceant, vicino jam diſcrimine compoſitæ. Nam ad Atticum ſcribit, *nunc equidem eſſe res ſuas in pulcherrimo ſtatu; nam aut victoria libertatem populo Romano comparaturum, aut morte ſua confirmaturum ſibi. & cetera quidem in incerto; unum haud dubiæ veritatis eſſe, aut victurum ſe liberum, aut moriturum. M. Antonium autem meritas vecordiæ pœnas pendere, qui, cum cenſeri cum Catonibus, Bruti ſique & Caſſiis poſſet, Octaviani vilis acceſſio eſſe maluiſſet: quem & ab ſe præſens maneret periculum, &, ſi hoc vitaſſet, aliud exſpectaret ab ipſo Octaviano gravius.* Et in his quidem Brutus atque Caſſius erant.

§ XL. Tacit. hiſt. 4. 8. Plut.

XLII. At Statius Murcus, circa Peloponnesum excubans, cum *Ægyptiam classem ad Africæ litora periisse naufragio* audisset, ejusque cladis notas ad Laconiam usque fluctus pertulissent; ne cum tanta classe nihil ageret, trajecit Jonium pelagus, & insulam portui Brundisino oppositam, Lælii nuper & Libonis exemplo cepit. Hæc enim statio valde erat opportuna ad prohibendum, ne qui ex Italia milites aut commeatus in Græciam trajicerentur. Sed jam exercitus Triumvirorum, octo legiones, cum legatis C. Norbano ac Decidio Saxa, transmisso Adriatico in Macedoniam præverterat; Tribusviris hos præmittentibus, dum Cassium & Brutum Lycio Rhodiensique bello in longum tempus se putant implicuisse.

XLIII. Sed comperto rerum istarum exitu, Rhodiis Lyciisque collaudatis publico decreto, *promissisque ad eorum reparandam fortunam pecuniis*; & relicto ad præsidium urbis Lepido, Cæsar & Antonius pecunias legionesque divisserunt, (quia jam nihil Antonio satis videbatur, nec in pari jure portionem æquam obtinere Cæsarem patiebatur) statimque profecti sunt paludati. Ceterum Antonius, qui Brundisium ierat, cum inde transmittere conaretur, a Murco impeditus & exclusus, cum rostratis, quas habebat oppido paucas, nihil ad summam profecit; quamquam catapultis & machinis, atque etiam turribus naves onerarat. Id unum egit, ut secundo vento partem copiarum subinde imponeret onerariis navibus, quæ plerumque perveniebant, priusquam a Murco opprimerentur. Postea, quia parum ista proderant ad summam, C. Cæsarem, qui circa Siciliam cum Sex. Pompejo navalibus viribus dimicabat, ad ferendam in commune opem excitavit. Sed hujus quoque belli origo, Sextique fortuna, quæ a ceteris rebus separari utilius fuit, deinceps exponenda est.

§ XLII. Appian. Dio. § XLIII. Flor. 4, 7. Plut. in Anton. c. 27. Plin. 35, 1. Dio. Appian.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM LIBER LXXXVIII.

IN LOCUM LIB. CXXIII LIVIANI.

EPITOME LIBRI CENTESIMI VICESIMI TERTII.

Sex. Pompejus, Magni filius, lectis ex Epiro proſcriptis ac fugitivis, cum exercitu diu, ſine ulla loci cujuſquam poſſeſſione, prædatus in mari, Meſſanam oppidum in Sicilia primum, deinde totam provinciam occupavit: occiſoque A. Pompejo Bithynico prætore, Q. Salvidienum legatum Cæſaris navali prœlio vicit. Cæſar & Antonius cum exercitibus in Græciam trajecerunt, bellum contra Brutum & Caſſium geſturi. Q. Cornificius in Africa T. Seſtium, Caſſianarum partium ducem, prœlio vicit.

I. SEX. Pompejus, cum ei morte Cæſaris, & ſecutis eam motibus, ſpes in patriam redeundi vix oſtenſa prius, quam erepta eſſet, imperium maris amplexus, cujus ei conceſſus ab ſenatu titulus fuerat, verſus Italiam navigavit. Sed audito, ſe quoque inter percuſſores ſuperioris Cæſaris damnatum eſſe, abſtinuit continenti, & ſine ma-

leficio circum insulas oberrans, ut in patriam revocaretur exspectabat; quod se facinoris ejus, cujus ceteri convicti dicebantur, innocentem sciebat ab omnibus haberi. Ut vero cum ceteris suum quoque nomen feralibus tabulis insertum didicit, ad bellum se totis viribus comparans, instruxit naves: neque proscriptos modo, qui in Epirum evaserant, sed etiam fugitivos recipiendo, & armando ergastula, quin & cum piratis inita societate, qui circa Cumas & Gallinariam silvam prædabantur, coegit exercitum. diuque sine certa cujusquam loci possessione vagatus in mari, cùm felici rapina per Italiæ portus haud spernendam vim militum & pecuniæ confeciſſet, in Siciliam cursum direxit, Mylisque & Tyndaride citra pulverem captis, Messanam, prævalidam urbem, tentare ausus est.

II. Erat tunc A. Pompejus Bithynicus Messanæ, Siciliæ prætor. Ab hoc repulsus initio Sextus, non ideo destitit, quin vastatione agrorum, intercipiendisque commeatibus Mamertinos vexaret. Sed & vicinos, opem ferre conantes, exceptos per insidias, aut simili clade mulctatos, deterrebat. Postremo cum jam etiam quæstorem Bithynici cum pecunia, quam deportabat, in potestatem redegisset; per communes amicos, Hirtium & Fannium, qui recens proscripti in Siciliam profugerant, inita est inter duces pactio, ut æquato imperio Siciliam obtinerent. Sic receptus Messanæ, imperatoque, *ut pecunias & arma proferrent*, Syracusas petiit: acceptoque ex Africa subsidio, quod Q. Cornificius miserat, & illam urbem, & postea plures subegit. Unde res frumentaria peranguſta Romæ, multique mortales absumti frugum penuria, coegerunt Cæsarem, qui hactenus majorum rerum cura Sextum augeri tulerat, ut & classi instruendæ adjiceret animum, & Q. Salvidienum Rufum cum ingentibus copiis Rhegium præmitteret.

III. Namque Pompejus, in dies augendo famam atque

§ I. Dio. Oros. 6, 18. Liv. Epit. Vellej. 2, 73. Flor. 4, 8. Strab. l. 5. Appian. § II. Liv. Epit. Dio. Appian. Solin. c. 111. Plin. 7, 45.

copias, cum præter ceteros perplurimi ad eum ex civitatibus, quæ militum præmiis deſtinabantur, confluerent, jam etiam Italiæ tentare oram audebat. Sed adventu Juliani exercitus in Siciliam ſe recepit: & Salvidienus, cum navibus deſtitueretur, navigia ex corio fabricare inſtituit, qualibus in Oceano utebantur, levibus lignis conſerta, quæ foris pelle bubula cruda in clypei formam inducebantur. Sed irriſus, & huic invento diffidens, Rhegii ſe tenuit, donec eodem Cæſar veniſſet. Ab hoc acceptis navibus, trajicienti Pompejus juxta Scyllam occurrit, conſertoque navali prœlio, in portum freto proximum (Balaro nomen fuit) retruſit; audacia militum (exercitatos enim Afros ſecum, Hiſpanoſque, & multos egregios ex Italia viros habebat) & peritia remigum ſuperior, quamquam numero & magnitudine navium vincebatur.

IV. Neque tamen pauciores ipſe naves amiſerat. ſed Cæſar, qui ſpectatorem egerat prœlii, tam duro principio minime lætus, damnavit conſilium, vi tranſportandi copias, & aliquoties trajicere furtim conatus eſt; robore legionum ſperans ſuperiorem fore, modo penetrare in inſulam licuiſſet. Cum iſta quoque fruſtra tentata ſpes eſſet, diſpoſitis a Pompejo firmis ubique præſidiis, & ad bellum tranſmarinum trepidis Antonii literis vocaretur; aliis Italicarum Sicularumque rerum demandata cura Brundiſium navigavit, prius Rheginis data fide, certo curaturum, uti e numero urbium eximerentur, quæ in victoriæ præmium promiſſæ militibus fuerant. quod enim erant peropportuno in Siciliam ſitu, & propugnaculum Italiæ propter potentiam habebantur, ne hoc terrore ad Pompeji amicitiam cogerentur, haud injuria metuebat. eadem igitur liberalitate, ſimilibus de cauſis erga Vibonenſes uſus eſt.

V. At Pompejus, totius Siciliæ potitus, A. Bithynicum, ſtructo crimine proditionis, interemit. elatuſque felicitate ſua pugnam navalem prope Rhegium exhibuit, ut in con-

§ III. Appian. Dio. Liv. Epit. § IV. Appian. Dio. Strab. l. 6.

ſpectu hoſtium eſſet: captivos enim inter ſe concurrere coegerat, alios ligneis, alios pelliceis navigiis, ad deridendum Salvidieni commentum. Aucto deinde navium numero, cum mare vicinum haud dubie haberet in poteſtate, majores etiam ſpiritus ſumſit, *Neptuni ſe filium* ferens, quod & ipſe valeret claſſibus, & progenitus eſſet eo, qui olim totius maris imperium tenuiſſet. Interim Cæſar, claſſe Brundiſium advectus, cum Antonio agitabat, quemadmodum tranſportarent copias, ne a Murco exciperentur, in vicina inſula cum navibus centum ad hoc ipſum excubante.

VI. Tandem Cæſar, ornatis inſtructiſque tanquam ad prœlium navibus, petere inſulam cœpit. At Murcus, ne dimicare locis anguſtis cogeretur, ubi, hinc Cæſare, inde Antonio circumeuntibus, includi poſſet; dimiſſa priori ſtatione, in apertum mare evectus eſt. interea Cæſar occupavit inſulam; & quia nullus in propinquo portus erat, quem tenere Murcus poſſet, in Theſprotidem coegit tranſmittere. At ille ſic quoque obſervabat onerarias, quibus milites in Macedoniam trajiciebantur, quamvis deducerentur a Cæſaris triremibus. Sed adeo favens illis ventus fuit, ut præſidio nihil egere viderentur. Ceterum neque poſtea, cum & vacuæ reverterentur Brundiſium, & iterum repletæ alias copias tranſveherent, deprehendere eas in curſu, licet expertus omnia, potuit: donec univerſus exercitus cum Cæſare & Antonio in Græciam tranſgrederetur. Murcus tamen, licet iratam ſibi fortunam putaret, in ea ſtatione perſtitit, ſperans fore, ut ſaltem commeatus & ſupplementa hoſtium interciperet.

VII. Hæc agenti miſſu Caſſii Cn. Domitius Ahenobarbus, cum quinquaginta navibus unaque legione & ſagittariis ſupervenit: magnopere enim refere Italiæ commeatus intercludi, quod hoſtibus aliunde arctam frumentationem fore exiſtimabant. Dum hoc modo circa prohi-

§ V. Dio. Liv. Epit. Appian. Polyæn. Strat. 8, 24. § VI. Appian. Polyæn. Vellej. 2, 70. Liv. Epit.

bendum expediendumque trajectum ab his deſudatur; Norbanus & Saxa cum ſuis legionibus, omni Macedonia verſus Thraciam, ſpatio mille quingentorum ſtadiorum, ad Pangæum uſque montem emenſo, trans Philippos poſuerunt caſtra, in Turpilorum & Sapæorum anguſtiis, quod unum tritum eſt iter in Europam ex Aſia tranſeuntibus. Symbolum is locus vocabatur, quod ibi montes duo magni, arcto utrinque relicto tranſitu, committuntur. Interius in campo montibus circumdato Philippi jacent: ad mare Neapolis obverſa Thaſo inſulæ, nunc quoque nomen antiquum retinenti, quæ perperam apud Ptolemæum *Thalaſſia* ſcribitur.

VIII. Hic primus oppoſitus eſt obex Caſſio & Bruto, Seſtum Abydeno freto (*Dardanellos* hodie vocant) transjectis. Quo tempore memorant horribile viſum objectum Bruto fuiſſe. Forte vir ſomni parciſſimus, & præſentia volvens animo, multam in noctem lucubrabat, cum fores crepuere. Reſpexit ille, (nam ſub tertiam vigiliam a centurionibus & tribunis adiri conſueverat) cum aſſiſtere ſibi ſpectrum ingenti & horribili ſpecie vidit. ſuſtinuitque rogare, *quis eſſet, aut qua cauſa veniſſet?* Reſponſum eſt, *malum ejus genium eſſe, videndum iterum Philippis.* cui ille imperterritus, *videbo*, inquit.

IX. At Caſſius, Epicureæ ſententiæ ſectator, cui prima luce profectus ad eum Brutus rem expoſuerat, *curis atque cogitationibus* id totum imputavit, *quibus agitatus animus ejuſmodi ſibi miracula ipſe vehementi imaginatione figuraret.* Igitur hac abjecta & ſepoſita ſollicitudine, de ratione itineris, quod præ manu erat, agitari cœptum. Duo his temporibus Thracum Sapæorum erant reguli, Rhaſcus & Rhaſcupolis fratres, qui callido conſilio, ut alter ex eventu ſalutem alteri a victore impetraret, conjunctis animis, vires diviſerant, cum ternis equitum millibus hic,

§ VII. Dio. Appian. Plut. in Brut. c. 54. § VIII. Orthelii theſ. Geogr. Plut. in Brut. c. 52. Appian. Ælian. hiſt. animal. 2, 46. Flor. 4, 7.

ad Brutum, ille ad Antonium applicatus. Cum igitur his notiſſima regio eſſet, in qua caſtra metati Juliani fuerant, interrogatus a Caſſio Rhaſcupolis, *breviſſimam* ait *publicamque viam per Ænum & Maroneam ad Sapæorum fauces ducere: ſed has, ab hoſtibus ante captas, tranſiri nulla vi nulloque ingenio poſſe. Quod ſi quis circumducere tentet, triplo longius iter, multiſque difficultatibus impeditum fore.*

X. At imperatores, commeatuum potius cauſa veniſſe Julianos in Thraciam rati, quam prohibendi acceſſus conſilio, propiorem viam delegerunt, & præter Lyſimachiam, ad Melanem ſinum progreſſi ſunt. Ibi delecto acto, repererunt legiones ſemiplenas undeviginti, quarum octo Bruti erant, reliquæ Caſſii, cum duabus legionibus, quæ ſupplementi vice recens acceſſerant, gravioris armaturæ millia circiter octoginta. Equitum Gallorum Luſitanorumque millia quatuor Brutus habebat, cum duobus millibus e Thracia & Illyrico atque e Theſſalia collectis. Apud Caſſium Gallorum Hiſpanorumque duo millia erant; præterea quatuor Arabum, Medorumque, & Parthorum ex equis mittentium ſagittas.

XI. Ad hæc ſocii reges & Galatici tetrarchæ, magnam vim peditum, & millia equitum quinque conjunxerant: quibus poſtremo acceſſit Rhaſcupolidis equitatus, tria millia. His viribus ſupremo decertarunt prœlio, cum ceteras copias ad alios uſus reliquiſſent. Luſtrato hoc exercitu, donativa, quibus ex promiſſo debebantur, ſtudioſe repræſentata ſunt. curatum enim fuerat, ne deeſſet pecunia, quia robur copiarum ex veteranis erat, qui ſub Cæſare fecerant ſtipendia; &, ne conſpecto, qui idem nomen ferret, juvene, iterum amare partes iſtas mallent, timebatur. Ergo neque intempeſtivum credebatur, alloquio firmare animos; effectoque tribunali, ubi duo imperatores cum ſolis ſenatoribus aſſiſterent, vocata eſt concio: progreſſuſque e medio ceterorum C. Caſſius, cujus ætati Brutus concedebat, in hanc ferme ſententiam verba fecit.

XII. *Nihil amplius a Diis immortalibus petere poteramus,*

quam quod abunde nobis præstiterunt, commilitones, fidem inter nos, & optimæ spei communionem. Nam ut confidere invicem debeamus, societas periculorum cogit; ut velimus, exsoluta diligenter promissa efficient: quando vos operam, quam eratis polliciti, nos præmia præstitimus, quæ fides & inposterum omni nos cura invicem liberabit. Spes autem utrorumque felicem belli eventum sibi tam ex virtute militum, quam ducum, vindicat: quos tales & tantos viros, senatorii omnes ordinis, mecum in hoc suggestu stantes, eademque vobis omnia meis verbis asserentes videtis. De apparatu vero loqui supervacaneum puto. quis enim vestrûm est nescius, frumenti, armorum, pecuniæ quanta parata sit copia, quanta vero navium, quanta auxiliorum ex tot nationibus atque regnis? Ecquibus enim verbis excitati poterunt animi, quos neque apparatuum, neque spei communis magnitudo inflammaverit ad alacritatem & concordiæ studium?

XIII. *Quibus rebus si Deorum accesserit favor, quos equidem bonæ causæ merito adesse credimus, quid est, quod timeri a quoquam debeat? Nam ab hostibus objecta quomodo se habeant, noviſtis ipsi; eoque promtiorem nobis obtuliſtis operam, navaſtisque. sed tamen referre videtur, nunc etiam vobis explicari, quam adversus injusta arma, & iniqua inimicorum odia dimicemus. Cæsarem a nobis occisum ajunt; neque negabimus factum, quo jure merito & possumus, & debemus gloriari. Nec enim simultates cum eo gessimus, neque nobis ejus vita nocebat, qui militiæ domique honoratum apud eum locum tenuimus: sed ille gravis libertati, gravis reipublicæ incubabat; per quem factum erat, ut jam leges omnes conculcarentur, neque senatui quidquam, neque populo juris in civitate relinqueretur.*

XIV. *Patriæ igitur ultioni commodavimus manus, non ignari, sic a majoribus nobis traditam esse libertatem, ut retinentibus hoc proprium & perpetuum bonum esset; prodentes & nostra stultitia, & conceptæ jurejurando diræ punirent. Hæc igitur mala, has imprecationes, nostro periculo, publico commodo a cervicibus urbis depulimus, regnare Romæ ne amicum quidem, & in nos liberalem virum passi, postquam ille patriæ, a qua tanta*

acceperat, caritatem exuere non eſt veritus. Fortaſſis autem veſtra quoque mens aliquando his in rebus caligavit, fulgore præſtricta bellicorum operum, quæ vir ille, cum ſibi præſtaret, patriæ imputabat. at nunc certe fieri non poteſt, quin veritas ſe vobis patefaciat ex firmiſſimis argumentis, quæ vel ab his rebus, in quibus vobis & certa notitia, & plurimum juris eſſe oportet, ſuppeditantur.

XV. *Vos in bello non aliis paretis ducibus, quam quos aliquando dignos eo loco judicaſtis. nec enim ſalva republica iter ad imperia niſi per honores fuit, qui veſtris ſuffragiis conferebantur. Vos conſules creabatis, vos prætores: ceterorum quoque comitia magiſtratuum in veſtra manu erant. Iidem & judicia legum agebatis, ut noſtri ordinis viri magis colere populum cogerentur, in cujus poteſtate præmia pœnaſque recte, aut ſecus factorum eſſe, ſciebant. Et donec ea ratio ſenatui populoque conſtitit, ut nobiles virtute ad honores niterentur, vos optimo cuique debita præmia lubenter tribueretis; non modo floruit gloria & opibus, ſed etiam crevit reſpublica.*

XVI. *Interceſſit deinde viri unius temeritas, in ſe trahentis omnia, veſtrumque jus uſurpantis, ut nemini jam magiſtratus, niſi ex voluntate atque etiam lubidine Cæſaris darentur. Igitur neque virtuti cujuſquam reddere mercedem, ſicut antea, potuiſtis; neque, ſi quis honorem ullum abſtulit, vobis eo nomine, ſed Cæſari debuit gratiam. Ne tribunos quidem, proprium plebis magiſtratum, aut creare potuiſtis ipſi, aut defendere: quos ideo, quia Romanis intolerabile nomen regis uſurpari vetabant, per ſummam contumeliam ſpoliari ſacroſanctæ poteſtatis inſignibus vidiſtis. Nec ferre hæc ſenatus, veſtram pariter ſuamque vicem gemens, nec emendare, niſi ſublato tyranno, poterat. Non enim erat legibus locus contra armatum, totque habentem in manu, quas abduxerat a republica, legiones. Occiſus igitur eſt paucorum gladiis, omnium voluntate, conſenſu, applauſu: res enim ea erat, quæ nemini bono non probaretur. Inde ſtatim & de præmiis tyrannicidarum agi cœptum: adeo de impunitate non ambigebatur.*

XVII. *Sed præmiorum quoque omitti mentionem placuit con-*

cordiæ causa, mortuoque remitti ignominiam, præteritorum oblivione sancita, diserteque adjuncto, ne de nece Cæsaris quæratur. Sed & postea, cum Antonii seditiosis concionibus exasperata contra nos pars plebis videretur, amplissimas nobis provincias senatus cum imperio, tanquam bonis viris, & amantibus patriæ, non certe tanquam parricidis & latronibus, quæ nunc vocabula imponuntur, dedit. Eademque deinceps senatui sententia, donec libertas atque incolumitas, mansit. Nam quæ sit ejus hodie fortuna, quis sine lacrimis commemoret? Ut cuique plurimum virtutis atque integritatis inest, ita cupidissime proscribuntur, spoliantur honoribus, patrimonio, vitæ. occiduntur in domibus, in vicis, in templis, in foro, in curia; &, quo nihil potest esse tristius, e latebris eruuntur, a libertis, a liberis, ab uxoribus proditi.

XVIII. *Tanta nimirum vis scelerum edictis horum Triumvirorum inest, ut his non modo status civitatis, sed etiam mores publici, & fas gentium, & naturæ jura convellantur. Urbem Romam a Gallis esse captam, vetus memoria prodidit, fera gente & aspera, quis neget? sed tam crudele perpetratum ab his nihil est, quod cum præsentibus collatum, non possit mera misericordia & mansuetudo videri. Tarquinium ità odimus, ut inde regem appellari maledictum habeatur longe quidem acerbissimum. Sed quid tale designavit Tarquinius, quem ne ob suum quidem, sed filii delictum, expulerunt majores nostri, simul in perpetuum sublata regum potestate & nomine? Hi igitur tres, non Tarquinii, sed omnia tristia nomina sceleribus & crudelitate transgressi, nos impios vocant, etiam in eo facinore, quod unum nobis objiciunt, improbe mendaces.*

XIX. *Propter Cæsaris cædem proscriptos ferunt: hoc si verum est, cur igitur facti ejus exsortes, consilii ignaros, etiam, cum hæc omnia gererentur, absentes aliquos proscripserunt? Neque vero hoc obscurum est, & coram adesse quosdam cernitis, quibus Cæsarianæ necis crimen impingi nullo pacto potuit; sed illos manifesto virtus sua, aut nobilitas, aut etiam divitiæ proscripserunt. Quid vero Sex. Pompejus meruit, quod proscriptus*

§ XVII. Tacit. Appian.

eſt? an & ille interfecit Cæſarem, qui toto illo tempore, quo non patratum modo, ſed etiam ſuſceptum & cogitatum eſt nobiliſſimum facinus, in Hiſpania fuit? Scilicet tollendi erant, non qui occiderant Cæſarem modo, ſed qui eo animo, his majoribus eſſent, ut timendi Cæſaris dominationem cupientibus viderentur.

XX. *Quid vero mulieres, quarum proſcripta bona ſunt, an & illæ occiderunt Cæſarem? quid autem populus, qui ad proſitendum patrimonii vires, & pendendum, quidquid inde Tribuſviris collubitum eſt, adigitur? Hæc enim nunc populi libertas eſt Romæ: nec illo tamen etiam, tam atroci & impio vaframento, cogi pecunia potèſt, quæ militum donativo ſufficiat. In quo ipſo magna & conſpicua vis divini numinis ineſt, ut, qui omnia improbiſſime crudeliſſimeque fecerunt pecuniæ cauſa, egeant; nos, quibus omnibus in rebus juſtitia & liberalitas propoſitæ fuerunt, abundemus. Nam & promiſſa vobis exſolvimus, commilitones, & unde promittamus amplius, in manu noſtra eſt: ſed & eo expenſo, jam ſequentia in tempora proviſum. Ceterum ut ex hoc favore Deorum æqua vobis numina poteſtis interpretari, ita ex optimi cujuſque judicio perſpicitis cauſæ noſtræ æquitatem.*

XXI. *Qua enim alia re hi ad nos, tanquam ſacram ancoram, confugerunt viri clariſſimi, perfuncti ampliſſimis honoribus, quos in magiſtratibus, in imperiis, toties vidiſtis? quam quia adverſus paucorum vim & improbitatem nullum in oppreſſa republica præſidium, at ſpem reſurgendi & illi & ſibi noſtris in armis, animadverterunt. quos ut eriperemus, non ſumus cunctati ampliora promittere ſervaturis præmia, quam homines ſceleſtiſſimi percuſſoribus pronuntiaverant. Illi igitur optimi atque præſtantiſſimi viri clariſſime perſpexerunt, nos Cæſaris quidem propter affectatam dominationem interfectores, ceterum aliis, qui in ſe tenere cupiebant ejus poteſtatem, parcere paratos, neque nobis ipſis, ſed populo, ſecundum morem majorum & jura civitatis, imperium aſſerentes, proſcriptione belloque peti: atque hinc quidem bonos viros civeſque, tyranni interfectores, libertatis vindices; ex adverſa vero parte ſatellites heredeſque regios, legum morumque everſores, patriæ parricidas conſiſtere.*

§ XXI. Ariſtot. polit. 5, 4.

XXII. *Unde nobis merito magnæ atque certæ ſpes eſſe debent, Deorum hominumque conſenſu pro juſtiore cauſa pugnantibus. Neque vero moveamur, ſi forte ſub C. Cæſare ſtipendia aliquando fecimus. quatenus enim juſtum id ſacramentum fuit, patriæ militavimus: reliqui temporis memoria dolorem potius atque iram accendere noſtris in animis debet, quod cuiquam ſervivimus: eoque nobis nunc agendum eſt fortius, ut triſtiſſimorum temporum non modo infelicitatem, quæ ab his reducitur, ſed etiam metum avertamus, tollamus exemplum, recordationem quoque, ſi fieri poſſit, aboleamus. Et reſpicite, quanto ſit ſors veſtra optabilior. ſub Bruto quidem & Caſſio imperatoribus, ſed Romani populi exercitus eſtis: nec pro dominatione noſtra, ſed pro majeſtate imperii, pro ſalute urbis & Italiæ, pro legibus, pro libertate veſtra depugnatis.*

XXIII. *Nobis equidem, ſi per inimicos liceret, omnis mora longa eſſet, donec, non dicam, poneremus arma, ſed abjiceremus. ſed quando neque volunt iſti, neque jam præ furore, ſceleribus, impietate, ſuo arbitrio, & velut mente emoti poſſunt; quod unum relinquitur, ad recuperandam patriam, triſtiſſimaque ſervitute liberandam eamus. Eamus*, univerſa concio reſonuit, paratis omnibus ſtatim ſequi, quo ducerentur. qua alacritate lætus imperator, iterum indici juſſo ſilentio, *Dii*, inquit, *juſtorum piorumque bellorum præſides, pro hac fide ſtudiiſque veſtris gratiam vobis referant, commilitones: quod autem humana cura præparari potuit, ut rebus omnibus inſtructiores eſſemus hoſtibus, hinc cognoſcite.*

XXIV. *Cum multis locis legiones habeamus diſpoſitas, parem tamen, ac hoſtes habeant, numerum adducimus: equitatu & claſſe longe vincimus, atque regum ac nationum ad Medos uſque & Parthos auxiliis. Præterea tantum e fronte habemus hoſtem: illis terga quoque intuta ſunt, Sexto obtinente Siciliam, Murco ac Domitio Adriaticum claudentibus mare. Quid jam de pecuniis, quas bellorum appellari nervos audiſtis, loquar? Quas illi quidem ſemper quærunt ſceleribus, ſemper effundunt flagitiis: & in media rapina egeni, neque proſcriptione locupletiſſimi cujuſque, neque ſubhaſtationibus, neque tributis,*

aut ullo denique crudelis avaritiæ ingenio replentur. At nos diu ante honestis probisque rationibus providimus, ut & nunc suppetant omnia largiter, & inposterum minime sint defutura. Commeatus insuper nullo negotio ex provinciis & insulis, quotquot Thraciam & Euphratem interjacent, navibus subvehetur. illis ex Macedonia non fertilissima frugum petendi erunt, & e Thessaliæ feracibus quidem, sed exiguis arvis: præterea terrestri itinere erunt supportandi, quam scitis esse rem longe maximi laboris & moræ.

XXV. *Nam si quid ex Italia, aut Africa volent exspectare, Pompejus & cum Ahenobarbo Murcus vetabunt. Inde fiet, ut illi necessariarum rerum inopia facere interdum, quod nolint, cogantur; nobis ex commodo nostro aut maturare, aut trahere bellum in promtu sit. Ite igitur alacres, ite spe bona pleni: nam præter ea, quæ jam accepistis, & olim victoriæ causa promissa cum fide exsolvemus, &, quo minus vos pœniteat optimæ voluntatis, præsentes in militem denarios centum quinquaginta, in centuriones quintuplum, & in tribunos proportione dividemus.* Cum ad hæc multis imperatorum laudibus & testificatione studiorum perstreperent ordines, statim positæ mensæ sunt, donativumque distributum, & fortissimo cuique prætextu quæsito superaddita munera; hoc servato ordine, ut, simul accepissent aliqui, Doriscum prætermitterentur, quem ad locum postremo imperatores ipsi cum modico comitatu se contulerunt.

XXVI. In hoc itinere rem accidisse memorabilem ferunt, magnaque omnium alacritate celebratam. Cum primarum legionum signa efferrentur castris, duæ aquilæ ex alto demissæ, totidem argenteas aquilas insederunt, protegentes alis, & volatu sequentes agmen. permanseruntque multos dies, jussu imperatorum publice altæ. Bidui deinde itinere sinu Melane circumito, Ænum, atque inde Doriscum pervenerunt, locum a Xerxe, qui copias ibi suas agminatim recensuit, nobilem: inde secundum litus ad Serrheum usque promontorium progressi, deflexerunt

in mediterranea, obiter domitis, qui forte priore Bruti expeditione intacti evaſerant.

XXVII. Neque vero quiſquam abnuebat parere potentibus & leniſſimis viris, cum etiam Caſſius naturam ſuam ita coerceret, ut vel Bruti clementiam vincere videretur. Inter hæc oram legere Tullius Cimber cum claſſe, quæ legionem unam atque ſagittarios vehebat, juſſus, appellebat frequenter, & caſtris idonea loca deſignabat, tanquam cum Caſſio & Bruto moles belli tota ſequeretur. Nec prohiberi a Julianis poterat. quippe magna pars litoris, quamquam fertili humo prædita, propter præternavigantium injurias, jam ab antiquiſſimis temporibus deſerta fuerat. deinde Chalcidenſium frequentata coloniis, cum agricultura & commerciis plurimum efflоruiſſet; exciſa per Philippum Olyntho, ita redierat ad priſtinam vaſtitatem, ut vix fanorum adhuc veſtigia conſpicerentur. Igitur Norbanus, qui Sapæorum fauces inſederat, jam ad mare Thracium perveniſſe hoſtem videns, Saxam a Turpilis excitavit propere, ut junctis viribus hoſtium conatui reſiſterent.

XXVIII. Ita Brutus, felici ſtratagemate uſus, relictas diſceſſu Saxæ anguſtias intravit. Sed nihilominus occluſum erat iter, Julianis ducibus Sapæorum montes tanto acrius cuſtodientibus, quanto ſpes extremæ majori cura retinentur. Jamque ſubibat Caſſianos pœnitentia, quod non a principio longiorem viam delegiſſent; neque multum aberat, quin relegerent veſtigia ſua, quamquam ſua & anni tempora tantam moram non paterentur. Sed iterum peritus locorum Rhaſcupolis remedium rebus deſperatis attulit, *montana Sapæorum triduo circumiri poſſe* docens, *inviis quidem ob aſperitatem & aquarum inopiam locis, ſed ſuperabilibus, dummodo portare aquam & viam munire non pigeat. laboris enim alicujus tantummodo, periculi quidem nullius negotium fore. ſuperventuroſque necopinantibus, quan-*

§ XXVI. Plut. in Brut. c. 54. Appian. Vellej. 2, 69. § XXVII. Appian. Plut.

do propter denſitatem arborum evadere poſſint vix avibus conſpiciendi. quarto die perventuros ad fluvium, Arpeſſum nomine, qui in Hebrum incidit: inde unius diei iter reſtare Philippos.

XXIX. Placuit hæc ſententia, non modo longioris moræ tædio, ſed etiam ſpe grandis utilitatis, ſi tantas hoſtium copias occupare improviſi potuiſſent. Rhaſcupolidi L. Bibulus adjungitur, Bruti privignus, qui rerum harum commentarium edidit: datiſque munitoribus, & præſidio armatorum, præmittuntur. Et tribus quidem continuis diebus, quamquam maximum inter laborem, ſtrenue pergebatur, accenſa militum alacritate, quod præmiſſi quidam, *ſe fluvium ex prealta ſpecula vidiſſe*, renuntiabant. Sed quarto die, cum & aqua deficeret, & fluvius necdum appareret, proditionem rati, Rhaſcupolidem obequitantem hortantemque conviciis & ſaxis petere cœperunt, ſortem ſuam mœſtis vocibus miſerantes.

XXX. At Bibulo rogante, *durarent potius, & bonis cum ominibus quod ſupereſſet laboris peragerent*, receperunt animos & circa veſperam diei primum agmen ad amnem pervenit, ſtatimque præ gaudio ſuſtulit clamorem, qui exceptus a proximis tranſdituſque, univerſas, quæ aderant, copias momento percucurrit. Brutus etiam atque Caſſius, re cognita, per munitam ante viam cito agmine inceſſerunt. nec tamen opprimere Julianos datum: quos eodem periculo, quo Thracis unius aſtu irretiti erant, alterius ſollertia explicavit. Rhaſcus frater Rhaſcupolidis, ex inſolito clamore, id quod erat, ſuſpicatus, exploratum iit. miratuſque ſaltum, vix feris pervium, ſigna militaria perrupiſſe, rem omnem Norbano indicavit. ille, cum nihil factum eſſet propius, quam ut opprimeretur, per ſilentium noctis ſe recipere Amphipolim inſtituit. Brutus Caſſiuſque Philippos profecti ſunt: eodemque & Cimber Tullius, & omnes aliæ copiæ, quas ab exercitu variæ occupationes abſtraxerant, convenerunt. Et quo melius noſcatur locus, ubi Romana libertas ad extremum eliſa eſt, Philippos ve-

§ XXVIII. Dio. Appian. § XXIX. Plut. in Brut. c. 18. Appian.

tus ætas *Datum* appellavit, felix agro, felix auri metallis oppidum, & ea propter proverbio celebratum. idem a multitudine fontium *Crenides* vocabatur; cum a Philippo, Amyntæ filio, frequentatum habitatoribus, ab hoc tanquam novo conditore recens nomen accepit.

XXXI. Siti sunt in colle Philippi, totumque id spatium, quod in summo panditur, occupant, præruptis circa atque inacceſſis omnibus. A ſeptemtrione ſaltus adjacent, per quos Caſſianos Rhaſcupolis duxit: a meridie palus, deinde mare præcingit. Verſus orientem Sapæorum Turpilorumque anguſtiæ claudunt: at occidentale latus patentes campos proſpicit, qui ad Murcinum Drabiſcumque, & fluvium Strymona, per quatuor & quadraginta millia paſſuum declivi planitie funduntur, amœnitate & fertilitate tam inſignes, ut fecerint fabulis locum. Nam & huic regioni raptus adſcribitur Proſerpinæ, trahiturque in argumentum Zygactes amnis, inde ſcilicet adeptus nomen, quod in trajectu ejus jugo diſrupto fractus raptoris currus fuerit. Hi ſunt Philippi, ubi M. Brutus atque C. Caſſius victi ſunt, longiſſimo diremti intervallo a Philippis Theſſaliæ, quos cum his Thracicis ſcriptores quidam mira ſecuritate confuderunt. Prope eoſdem Philippos alius quoque tumulus eſt, a Libero patre appellatus, in quo ſunt aurariæ fodinæ: *Aſyla* vocantur. Sed ad paſſuum ferme duo millia ducentos a Philippis procedenti, duo alii colles occurrunt, invicem mille paſſibus diſcreti, ubi caſtra diverſi poſuerunt, Caſſius in meridiem, Brutus in ſeptemtriones ſpectantem tumulum vallo occupantes.

XXXII. Nec ultra cedentem cum Julianis Norbanum inſecuti, Antonium locis opportuniſſimis opperiri conſtituerunt. Namque Cæſare valetudinis cauſa Dyrrhachii relicto, mira celeritate advolare Antonius dicebatur: nec optari ſitus commodior Caſſianis poterat. ſive enim prœlio cuperent congredi, patentes campi ſuberant: ſive caſtris

§ XXX. Plut. in Brut. c. 54. Dio. Strabonis excerpt. l. 7. Diodor. 16, 8. § XXXI. Appian. Lipſ. ad Vellej. Dio.

se tenere, locis munitionibusque defendebantur. Colles ipsi difficiles ascensu erant: & ab altero latere paludibus, ab altero imperviis inaccessisque faucibus cingebantur. Medium inter utrosque spatium necessario transeundum erat Asiam ex Europa petentibus: quod propter exiguitatem claudi velut porta quadam poterat. Nec omiserunt Cassiani, sed transversum murum fossamque ducentes a vallo ad vallum, relictis in medio portis, ita conjunxerant castra, ut communibus munimentis defensa pro iisdem essent; & tamen ad continendos facilius in officio milites, modico spatio disjungerentur. Suberat amnis Ganga sive Gangites, qui in Strymonem influit; & a tergo mare, magnam ad omnia utilitatem conferens. Nam & Thasus eis erat pro horreo, ad undecim millia passuum distans insula, & octavum intra milliare Neapolis securam stationem navibus exhibebat.

XXXIII. Antonius interea, festinanter ducto exercitu, ne Amphipolis sibi præriperetur, ut hanc a Norbano retentam atque etiam communitam vidit, magnopere gavisus impedimenta ibi deposuit, Pinario cum una legione relicto ad custodiam. Ipse magna audacia progressus, prius ferme, quam adesse crederetur, castra planis locis posuit, uno tantum milliari discretus. Tum vero apparuit, quanto potiora omnia & commodiora Cassianis essent. castra habebant superioribus locis, Antonius in plano: ex montibus suppetebant illis ligna, huic petenda ex paluſtribus locis erant: illis fluvius præbebat aquationem, hic puteos curabat effodiendos: illis a propinqua Thaso subvehebatur commeatus, huic arcessendus erat Amphipoli. Ceterum nihil erat in præsentia melius, cum opportuna loca hostes præcepissent, colles alii nulli supersessent, reliqua planities depressior exundante nonnunquam fluvio stagnaret. Audaciam tamen interpretati Brutus atque Cassius, quod potius necessitas fuerat, castella plurima excitarunt, vallo-

§ XXXII. Dio. Plut. in Brut. c. 54. Appian. Joseph. antiq. Jud. 14, 22. Dio.

que & foſſa & muris circumdederunt. Caſſius etiam eo ſpatio, quod a caſtris ad lacum pertinebat, propter anguſtias neglectum prius, murum oppoſuit, ut jam latera tantum, quæ a meridie lacu, & lacum excipiente mari, ad occaſum aſperis rupibus tegebantur, muro carerent; media loca quaquaverſum diligentiſſime permunita conſpicerentur.

XXXIV. Interea parvis certaminibus, equitum præcipue, vires inviçem experiebantur. Sed ubi Antonius, frumentatoribus hoſtium inſidiatus, offendit; Caſſiani ferociores evaſerunt. Sed ſuis partibus continuo animum reddidit, decimo poſt Antonium die advectus Cæſar. quippe veritus utrumque caſum; ne aut vinceretur, ſe abſente, Antonius, aut vinceret; quamquam adhuc parum firma valetudine, feſtinaverat. Deductus igitur in aciem exercitus eſt, animatus præſentia circumvehentis lectica ordines, hortantiſque. Contra Brutus & ipſe inſtruxit ſuos; ſed degredi in æquum noluit, prœlium vitare cupiens, quod ſperabat, inopia debellari hoſtes poſſe. nam neque frumentum ex Ægypto coemi poterat, quæ tum ipſa laborabat fame; neque ex Hiſpania, aut Africa ſubvehi Pompejus, nec ex Italia Murcus cum Ahenobarbo ſinebant: ſolæ reſtabant Macedonia & Theſſalia, non in longum ſufficturæ tantis exercitibus. Itaque Juliani quoque reduxerunt copias; & quia diverſis caſtris divelli intutum tam vicino hoſte judicabant, tres exercitus in unis ſimul habuerunt. Sub idem tempus in Africa quoque civili bello Romana arma concurrerunt.

XXXV. T. Seſtius, Numidiam obtinens, *decedere Q. Cornificium vetere provincia* juſſerat, *ex diviſione Triumvirorum omnem Africam Cæſari deberi* dictitans, contra *ſenatus auctoritatem* Cornificius obtendere: & erat exercitu inſtructior. Injuria tamen a Seſtio cœpit: qui, cunctatione adverſariorum excitatus, Adrumetum & alias nonnullas urbes ſubita

§ XXXIII. Plut. Appian. § XXXIV. Dio. Plut. Appian. Liv. Epit. Cic. familiar. 11, 14.

irruptione occupavit. Idem insomnio prodigioque factus erat animosior. nam per quietem erat imaginatus audire taurum humana voce indicantem, corpus suum in oppido Tuca defossum esse: inde caput avulsum si pertica circumferat Sestius, victoriæ compotem fore. estque repertum loco significato cadaver. Sed & bovem locutam tradunt, insistere jubentem proposito. Ceterum his præsagiis & successu rerum fidentem, Ventidius Cornificii quæstor inopinato adortus fudit, magnaque parte exercitus amissa, recipere se in Numidiam coegit.

§ XXXV. Appian. Dio.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER LXXXIX.

IN LOCUM LIB. CXXIV LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI VICESIMI QUARTI.

C. Cæsar & Antonius apud Philippos vario eventu adversus Brutum & Cassium pugnaverunt, ita ut dextra utriusque cornua vincerent, & castra quoque utrinque ab iis, qui vicerant, expugnarentur. Sed inæqualem fortunam partium mors Cassii fecit: qui, cum in eo cornu fuisset, quod pulsum erat, totum exercitum fusum ratus, mortem sibi consciv it. Altero deinde prœlio victus M. Brutus & ipse vitam finivit, exorato Stratone fugæ comite, ut sibi gladium adigeret. Romanorum principum circiter quadraginta idem fecerunt: inter quos Q. Hortensius occisus est.

I. Dum hæc in Africa minores inter duces ultro citroque fiunt, ad Philippos, ubi de summa rerum certabatur, paulatim ad universi prœlii aleam accessum est. Neque enim desinebant Cæsar & Antonius provocare hostem, fidentes viribus, & non de commeatu tantum solliciti, sed etiam, ne per absentiam suam Pompejus, Italia recepta,

in Macedoniam tranſiret. Contra Caſſius ac Brutus, utrique in partibus cives ſtare cogitando, parcere his pro inſtituti ſui humanitate cupiebant, & ſine ſanguine victoriam conſequi. nec enim exercitui ſuo diffidebant, qui minor quidem erat hoſtili, ſed egregie perarmatus, auroque & argento plurimo nitens. Quippe Brutus & ipſe amator, & ducibus ſuis auctor frugalitatis in ceteris rebus, hac elegantia & pretio militum acui animos rebatur, ut non tanquam arma, ſed etiam opes ſuas, diligentius tuerentur. Et ſane non deerat his copiis alacritas: ſed & ideo, quia plerique ex provinciis lecti milites erant, pugnare cupiebant, quo citius domos remitterentur; & hoſtes adeo contemnere cœperant, ut ſufflaminari impetus eorum ultra nequiret. Quippe tum timiditatem, tum etiam inopiam Julianorum clariſſimis indiciis deprehendiſſe videbantur; quod illi copias intra vallum luſtraverant, & militibus ad ſacrificium paululum frumenti, cum denariis quinis diviſerant.

II. At Caſſius & Brutus, ut ſordes hoſtium traducerent, luſtratione exercitus in patentibus campis inſtituta, victimarum uberem copiam per manipulos, & denarios viritim quinquaginta diſtribuerant. *Eo tempore ſævum omen oblatum Caſſio* ferunt. nam inter luſtrandum lictor perverſis faſcibus lauream impoſuit. Alia quoque circum illa tempora ſunt annotata multa prodigia. Puer in pompa Victoriæ cultu adornatus, ferculo decidit. Ferales aves & cadaveribus veſci ſolitæ, ſupra caſtra gregatim, ut alii volunt, *cum horrendo ſtridore*, ut Appianus, *triſti ſilentio* conſederunt; cum inter Julianos nullæ conſpicerentur. Examina vero apum continue ſunt deprehenſa in Caſſii caſtris: idque adeo dirum oſtentum habitum, ut haruſpicis monitu, vallo interius ducto locus intercluderetur. & pridie, quam pugnatum eſt, duæ, quæ hactenus exercitum comitatæ fuerant, aquilæ avolaverunt: ſequentique nocte ſpectrum idem ſe obtulit Bruto, quod trajiciens ex Aſia

§ I. Plut. Dio.

viderat. Sed & Romæ ſub idem tempus apparuerunt multa, ut creditum eſt, præſagia futurorum. Sol aliquando minima magnitudine, nonnunquam maxima ſe oſtendit. quin & noctu ſic effulſit, ut tanquam die orto ad opus ſurgeretur.

III. Monſtrum biforme, cujus anteriores partes equum, poſteriores mulum referrent, mula peperit. de cœlo plerique tacta ſunt, & inter hæc ara Jovis Victoris. faces in cœlo viſæ: auditus clangor tubarum, & ſtrepitus armorum, & clamor exercituum, ex Cæſaris & Antonii hortis. canem æditui mortuam canis ad Cereris templum traxit, effoſſaque pedibus humo, tanquam in ſepulcro condidit. infans cum denis in utraque manu digitis natus eſt. In Mutinenſi agro Victoriæ Marianæ ſignum meridiem ſpectans, ſua ſponte converſum in ſeptemtrionem, hora quarta. Currus Minervæ, cum poſt decurſionem equitum in Capitolium reduceretur, confractus eſt. Cum hæc victimis expiarentur, ſoles tres circiter hora tertia diei viſi, mox in unum orbem contracti. Latinis cum & tempore alieno, & a præfecto urbis, cujus ad curam ea res minime pertinebat, in Albano monte ſacrificaretur, ex humero ac pollice Jovis dextro cruor manavit. Fluvii quidam in agro Romano defecerunt: alii fluxerunt in contrarium. Ædiles plebis ludis Cereris, quos equeſtribus celebrari curſibus oportebat, gladiatores exhibuerunt.

IV. Hæc ab hominibus habita ſunt evertendi ſtatus popularis indicia: quæ referri, quam prætermitti tradita, ſatius puto. ne enim ad vanam ſuperſtitionem animos illiciant, non ſilentio, ſed commemoratione potius obtineas, modo, quid eis de rebus tenere rectius ſit, oſtenderis. Nec enim tacendo, ut alii quoque obmuteſcant, effeceris: & præſtat hæc ab his narrari, qui talibus non plus juſto tribuere didicerunt. Nam & ſic narrata cum remedio, innoxia intrant animos, & ſæpius lecta, ſi forte iterum inci-

§ II. Jul. Obſeq. Plut. Flor. 4, 7. Appian. Plin. 2, 31. § III. Jul. Obſeq. Dio.

derint, ipſa conſuetudine levius timentur. Sed in Cæſaris caſtris auſpicia extaque læta erant, *ipſique per quietem Cæſar pater prædixiſſe proſperam pugnam* fertur, *admonito, ut aliquam rem aſſumeret ex iis, quas dictator ipſe geſtaviſſet.* Igitur annulum ejus induit ſtatim, eoque poſtea quoque frequenter eſt uſus. Sed & medicus ejus Artorius imaginatus eſt, a Minerva ſibi præcipi, *ut Cæſarem, licet invalidum adhuc, educeret caſtris, & in acie collocaret*; eaque res non ſpreta ab adoleſcente, ſalubriter ei ceſſit, ut poſtea memorabimus. Interea Caſſius, terrore prodigiorum nonnihil dejectos militum animos cernens, magis magiſque ducendi belli auctor exſiſtebat.

V. Contra qui apud Brutum erant, levibus equitum prœliis, quæ proſpere ceſſerant, elati, *niſi cito de ſumma rerum dimicaretur*, *alium alio abituros* minitabantur. Pars enim horum multo minima Itali erant: ceteri domos quiſque ſuas, quas in pacatis adhuc provinciis reliquerant, reſpiciebant. Erat & ipſe Brutus ad periclitandam fortunam propenſior, quo maturrime vel reſtitueret rempublicam, vel orbem terrarum moleſtiis atque bellis levaret. Acceſſerunt transfugia nonnullorum ad hoſtes, & hinc etiam de aliis ſuſpiciones & crimina: quibus in conſilio multi amicorum, Caſſii damnata cunctatione, Bruti conſilium prætulerunt. At unus ex cohorte Bruti Attilius *hiemem exſpectandam* cenſebat: cauſamque rogatus, *ſi nihil*, inquit, *aliud, tanto vivam diutius*. Ea vox mirifice diſplicuit Caſſio ceteriſque: decurſumque eo eſt, ut poſterum in diem pugna ediceretur. Eam alacri Brutus animo, multa ſuper cœna pro ſapiente differens, exſpectabat: Caſſius ſolito triſtior, comprehenſa Meſſallæ dextra, *Te*, inquit, *Meſſalla, teſtor, magni Pompeji fato me urgeri, ut de ſalute patriæ uno prœlio decernam. Eſt tamen in fortuna nonnihil ſpei, quæ interdum male conſulta corrigit.* ſimul invitavit

§ IV. Flor. 4, 7. Marcellin. 21, 28. Dio. Plin. 7, 45. Oroſ. 6, 18. Plut. in Brut. c. 60, & Anton. c. 27. Sueton. in Aug. c. 41. Caſaub. in Sueton. Cæſ. c. 4.

Meſſallam *ad cœnam ſequentis diei*, quem celebraturus erat natalem.

VI. Dum his in caſtris hæc geruntur, Antonius omnia volvens animo, ut ad prœlium eliceret hoſtes, inſanum opus moliri cœpit, munita per paludes via, ſubvectionem a Thaſo commeatuum impediendi. Igitur ſtructa, uti ſæpe conſueverat, acie, clam inde ſubductis cohortibus, dies noctesque ſummo ſilentio urgebat inceptum. arundine detracta jaciebatur agger, &, ne dilaberetur in lubrica voragine humus, utrinque includebatur macerie: ubi profundior erat palus, vallum injiciebatur, & pontes ſternebantur. neque conſpici ab hoſte munientes poterant, quippe relictis ab omni parte circa viam arundinetis protegebantur. decem diebus hoc perfectum opus eſt: inde per noctem expeditas cohortes tranſcurrere, & occupatis ulterioribus locis, excitari crebra caſtella juſſit.

VII. Secutus eſt dies, in quem pugnare Caſſius atque Brutus conſtituerant. Idcirco prima luce puniceo ſagulo propoſito admoniti ſunt milites, & medio inter utraque caſtra ſpatio congreſſi imperatores ſupremum ſalutarunt invicem, communiterque decreto, *vincendum eſſe*, *aut ſi prœlium his peperciſſet*, *ſponte exuendam vitam*; ad ſua munia diverſi perrexerunt. At Caſſius, viſo Antonii conatu, audaciam hoſtium & vafritiem ſtupens, abſcindere cohortes hoſtium a majoribus caſtris inſtituit, tranverſim per paludes aggerem ducendo, ut, interciſa via Antoniana, nec ſe recipere cohortes, nec accipere auxilia a ſuis poſſent. His animadverſis, ſub meridiem Antonius eduxit aciem, & ad interrumpendum Caſſii opus, præter caſtra Bruti, ſubire ſuos obliquo curſu juſſit.

VIII. At Bruti milites, *id vero indignum eſſe*, conclamant, *ſi præter ora ſua tam contemtim tranſcurrerent hoſtis*: non exſpectato imperio, tantum ad unius tribuni vocem prorumpitur. cæduntur Antonianorum multi: victores impetus ad

§ V. Plut. in Brut. Dio. § VI. Appian. § VII. Plut. Flor. 4, 7. Appian.

alteram aciem, quam Cæſar oppoſuerat, perfert. Sinistrum id hoſtium cornu erat: id quoque circumiit cum legione ſua Meſſalla, ſequentibus, quæ juxta erant collocatæ: pauciſque ejus & extremis ordinibus disjectis, in caſtra Cæſaris penetratur. magna ibi cædes facta eorum, qui deprehenſi in caſtris erant. inter ceteros duo millia occiſa Spartanorum, qui recens domo advenerant. Ipſe Cæſar Artorii rogatu paulo ante caſtris elatus, evitavit certam perniciem, licet ſummo diſcrimine ac moleſtia. nam & vacua lectica ejus pilis atque jaculis transfoſſa eſt; & ipſe triduo in palude ægrotus, &, ut Agrippa Mæcenaſque fatentur, aqua ſubter cutem fuſa turgidus latuit, donec ad Antonii cornu fuga perveniret. Interim & Brutus cum ceteris copiis perruperat Cæſaris aciem, ſtratiſque tribus legionibus, & totidem aquilis captis, cum fugientibus in caſtra hoſtium inciderat.

IX. Mira eo die facies rerum fuit, cum fortuna magis omnia, quam aut virtute, aut conſilio regerentur. Itaque nec ſcriptoribus ſatis inter ſe convenit; neque explicari propemodum res tota poteſt, niſi quod hinc Cæſaris exercitus, inde Caſſii cæſus fugatuſque eſt: interfectis Caſſianorum octo millibus, connumeratis & ſervis armatis, quos Brigas vocabat Brutus; & Cæſarianorum millibus ſedecim. caſtra quoque utrinque capta ſunt; cum neque Cæſar, quod certum eſt, neque, ut a multis eſt creditum, Antonius pugnæ affuiſſent. Sed Antoniani, disjecto Caſſii opere, cæſoque, quod aderat, præſidio, ſubmiſſas etiam auxilio copias ſtatim pepulerunt, equitibus contento curſu ad mare fugientibus. nec pedites retineri potuerunt, quamquam omnia faciente Caſſio, qui & ereptum fugienti ſignifero ſignum ante pedes humi defixerat. Interim ad caſtra ipſa contenderunt hoſtes, quotquot objectum a Caſſianis opus perruperant: eaque res animadverſa, ceterorum adhuc extra caſtra pugnantium pavorem fugamque auxit.

§ VIII. Plut. Appian. Vellej. 3, 70. Plin. 7, 45. Sueton. in Aug. c. 13.

Ita Caſſius, vix prætoria cohorte retenta, ſe recepit in collem Philipporum, unde proſpectus in circumjecta patebat.

X. Sed magnitudo pulveris, & nox jam vicina nihil niſi capta ab hoſtibus caſtra ſinebat cerni, & advolantem equitum globum. Igitur cum nihil animo, præter ſui caſus imaginem, concipere poſſet, Bruto quoque victo adeſſe hoſtes putans, Titinnium evocatum miſit cognoſcendæ certius rei cauſa. hunc læto clamore exceperunt equites, (nam a Bruto veniebant) circumvectique & complexi hominem, perniciabilis erroris occaſionem Caſſio præbuerunt. Atque ille, *ergo*, inquit, *producenda hactenus vita fuit, ut amicum etiam captum videremus!* ſeceſſitque in tentorium quoddam vacuum cum liberto Pindaro, quem jam Parthicis temporibus extremæ neceſſitati miniſtrum deſtinaverat, obvolutumque lacerna caput præcidendum præbuit.

XI. Pindarus poſtea comparuit nuſquam: unde multis ſuſpicio ſuborta eſt, vana, ut puto, & futilis, injuſſu Caſſii patratam cædem eſſe. Vix deciderat Caſſio caput, cum Titinnius affuit coronatus & nuntius victoriæ, ſed conſpecto cadavere imperatoris, *ſequar*, inquit, *eum, quem meæ occidit tarditas.* atque ita ſtricto gladio incubuit. Caſſio ad hunc modum emortualem adepto diem, quem natalem habuerat, Brutus ſupervenit; multoque cum fletu *Romanorum ultimum* appellans, tradidit amicis, clam militibus Thaſi ſepeliendum, ne luctu molleſcerent animi. Mox reliquias exercitus Caſſiani collegit, pronuntiato in capita octo millium nummorum donativo. ea res laudem ipſi magnam attulit, celebreſque militum acclamationes, *ſolum de quatuor imperatoribus invictum victoremque* prædicantium. At hoſtium erexit animos Demetrii cujuſdam adventus, qui cum gladio paludamentoque Caſſii, recens cæſo detractis, transfugerat. Igitur & hi poſtridie mane eduxerunt aciem; & Brutus contra inſtruxit ſuos. neutris ſerium pugnandi propoſitum aderat, ſed primi hoſtes receſ-

§ IX. Flor. 4, 7. Appian. Plut. Dio. § X. Flor. Appian. Plut. Vellej. Dio.

ferunt. igitur & Brutus abſtinuit pugna, contentus adverſarios obtriviſſe dicto, *ergone, qui nos tanquam feſſos ad pugnam provocant, conſerere manus timent?* Nihil inde prætermiſſum a Bruto curæ, quo detrimentum hoſti daretur. nam & nocturnam oppugnationem caſtrorum auſus eſt, & magnam eorum partem, immiſſo, qui juxta labebatur, fluvio, inundatione delevit.

XII. Sita enim humili loco erant, & continui poſt prœlium imbres, cœno & aqua continuo propter frigus conglaciante, tentoria repleverant. Ad hæc commeatuum & pecuniæ premebantur inopia; neque militi pro rebus amiſſis dare quidquam præter verba poterant; & inſtans hiems majorem inferebat moleſtiæ metum; contra ſpem propemodum omnem auferebant deletæ a Statio copiæ, quas tranſire Brundiſio Triumviri juſſerant. Eodem enim die, quo in campis Philippicis eſt depugnatum, claſſes etiam partium in Adriatico mari concurrerunt. Duas legiones, quarum altera Martia fuit, & prætoriam cohortem, ad duo armatorum millia, cum quatuor equitum alis, & alia inſuper delecta multitudine, Domitius Calvinus onerariis navibus in Græciam tranſportabat, triremibus proſequentibus paucis; cum ſe Statius Murcus, & Domitius Ahenobarbus cum centum triginta longis navibus objecerunt. Magna ibi cædes triumviralium copiarum facta. nam præter onerarias haud ita multas, quas longius ceteris provectas impleta vento vela eripuerant, ceteræ omnes, repente ceſſante fluctu, impune circumvehebantur. neque defendi a triremibus poterant, longe imparibus hoſti propter paucitatem.

XIII. Unum ſuccurrebat periclitantibus remedium, contis atque funibus jugendi naves, ne circumiri ab hoſtibus poſſent: ſed emiſſa ab his ignita jacula, diſſolvere vincula cogebant, & propter metum incendii, ſparſim fugere, eaque ratione rurſus ſe præbere roſtratis feriendas. *In ea deſperatione veteranos*, ajunt, *præ nimio dolore, quod vir-*

§ XI. Appian. Plut. Tacit. Dio. § XII. Plut. Dio. Appian.

tute potiores inulti peribant, ſibi partim, antequam excitatum incendium eſſet, conſciviſſe necem; partim inſilientes in hoſtilia navigia, multa feciſſe, qualia neceſſitas extrema cogit, multa paſſos eſſe. Erat immane ſpectaculum, videre inter marinos fluctus emicantem e navibus flammam, & ſeminuſtulatis inhærentes carinis alios incendio corripi, alios, hac peſte vix evitata, jactari ſine armamentis, ſine commeatu, donec fame ſitique conficerentur. Servati tamen ſic etiam ſunt aliqui, tabulis aut antennis adhærentes, & ad ſcopulos & importuoſa litora fluctibus elati. erant, qui & quintum in diem tolerata fame, atque interim velis & funibus adeſis, & lingenda pice ſitim utcunque fallentes, evaderent. Longe tamen plures, cum reſiſtere nequirent tot malis, deditionem fecerunt: in quibus triremes fuere ſeptemdecim, quarum omnium milites ad ſacramentum Statii ſe tranſtulerunt.

XIV. Calvinus, cum olim periſſe crederetur, cum nave ſua die quinta Brundiſium reverſus eſt. Hujus prœlii nuntiis ad Cæſarem & Antonium perlatis, in magno timore verſabantur. Alieno loco habebant caſtra, neque petere alium tuto, neque regredi in Italiam poterant: nihil prætorquam in armis ſupererat ſpei; feſtinabantque eo decurrere, priuſquam mari acceptum incommodum ſui pariter hoſteſque cognoſſent. Sed ubi, fruſtra producta acie, prœlium ſæpe quæſiverant, Brutuſque ſuis ſe locis tenens, arctiora eis quotidie omnia efficiebat; collem ita conjunctum Caſſii caſtris, ut tela inde adjici poſſent, noctu quatuor legionibus occuparunt, muniveruntque. inde ad paſſus ſexcentos aliis caſtris collocarunt legiones decem, & ulterius quingentorum paſſuum intervallo iterum duas: ut ita paulatim ad mare penetrarent, & ſive in litore, ſive per paludem, quomodocunque effecta via, commeatus interciderent Bruti. Brutus adverſus hæc tum alia moliebatur, tum caſtella idoneis locis frequentia opponebat. ſed non erat ultra tolerabilis apud hoſtem fames: cujus impatiens auxiliarium Germanorum manus ad Brutum perfugit.

§ XIII. Appian. Plut. § XIV. Dio. Appian.

XV. Idcirco legio una in Achajam missa est, festinanter ad exercitum delatura, quidquid corripi posset; ceteras continuo paratas ad prœlium habuerunt, quocunque tandem modo Brutum ad conferendum manus attracturi. Sed nihil melius cessit libellis, quos clam in castra Bruti jaculabantur, *transire ad se* jubentes *exercitum*, *amplissimis propositis præmiis; aut si quid haberent virium*, *signis collatis decernere*. Nam his artibus sollicitati Dejotari dux Amyntas, & Thraciæ regulus Rhascupolis, ad hostes transierunt: alii, *Rhascupolin abiisse domum*, tradiderunt. At Brutus, hoc casu æger, plurimumque suspectans perfidiam, ad hæc militum tribunorumque frequentibus querelis ad pugnandum incitatus, prœlium committere statuit, haud dubie ducturus bellum, si de maritimo prœlio citius innotuisset. Erat enim rebus omnibus ad hanc rationem paratissimus: castra tuta, locupletia, salubria habebat: maria habebat in potestate, habebat provincias uberrimas, unde commeatuum, unde pecuniarum inexhausta copia suppéditaret. Sed fato quodam in vigesimum usque diem de navali prœlio audierat nihil, & Clodii cujusdam indicium contemnebat, qui, capto jam pugnandi consilio, pridie quam concurrerent acies, ad eum cum hoc nuntio transfugerat.

XVI. Cetera quoque ita conspirabant ad perniciem viri, ut nec evitare posset, nec saltem innocens mori. maxime ferocia militum angebatur, quorum pars multo maxima sub Cæsare dictatore meruerat, reditura ad partes, nisi multa his, quæ nollet Brutus, concederentur. Nam Antonius & Cæsar totam propemodum Italiam prædæ suis legionibus dabant. Igitur & ipse duas urbes claras, promisit *diripiendas daturum*, *Thessalonicam & Lacedæmonem*, ob missa hostibus auxilia infestior. Aliud etiam crudele factum addidit, captivos interficiendo, servos dumtaxat, qui priore prœlio capti erant, ne turbas darent in castris: custodiri enim nequibant propter multitudinem. Liberorum

§ XV. Appian. Plut. Dio.

aliquammultos dimisit ultro, *civibus apud cives constare jus æquum* dictitans, *hosque potius, cum in castris hostium essent, captivitatis atque servitutis turpitudinem sustinuisse.* Ne plures palam ablegaret, ducum atque militum efficiebat tristitia, qui *hac impunitate animos hostium, & suum periculum augeri* querebantur.

XVII. Occisi quin etiam sunt aliqui P. Cascæ impulsu, qui, *parentari Cassio suppliciis hostium* postulans, editam forte inter alias cogitationes a Bruto vocem, *quid igitur se rogarent, neque facerent ipsi, quod videretur?* pro jussu imperatoris acceperat; tanto pronius, quod, *in diversis castris suorum etiam plerosque interfici*, audiverat. Ferunt, *ea quoque nocte, quæ prælium anteceſſit, spectrum, quod transjiciens ex Asia viderat, obversatum ei esse, sed nulla voce edita.* Sub prœlii tempus imperator ipse subtristis, parum sibi placere, quæ fierent, voce testatus, *Nos*, inquit, *similiter atque Pompejus Magnus gerimus bellum, parentes magis, quam imperantes:* quod & Cassium paulo ante dixisse retulimus.

XVIII. Inter hæc militibus, dum ad pugnam educuntur, Æthiops in porta occurrit; estque illico, propter tristitiam ominis, ab iratis occisus. Ad hæc examen apum in prima aquila sedit; & e brachio centurionis, quamquam sæpe extergeretur, pertinaciter sudavit liquor, unguentum, quale fit e rosis, spirans. Jam nona ferme diei hora erat, cum inter adversas acies aquilæ duæ comparuerunt, pugnantes invicem, summoque omnium silentio spectatæ, donec victa, quæ a Bruti castris processerat, fugit. Tum vero hostes, ingenti sublato clamore, irruperunt. Bruto consilium pugnæ magis magisque displicebat, quod neque videret in exercitu, quam optabat, alacritatem, & vir quidam fortis, Camulatus nomine, præter ipsum Brutum transvectus, ad hostes se applicasset. Sed non erat amplius deliberationi locus. idcirco paucis cohortatus suos, monitoque, *ne*

§ XVI. Appian. Plut. Dio. § XVII. Dio. Appian. Plut. Jul. Obseq.

longius a munimentis discederetur, quo & receptus facilior e propinquo loco, & validior in hostes impetus ex superiore foret, prœlium conseruit. Multa utrinque cæde pugnatum constat: obstinatis utrinque animis, cum alteros fames & necessitas accenderet, alteros pudor, ne & sumsisse temere prœlium, & ignaviter sustinuisse viderentur.

XIX. Brutus cum his, quos secum habebat, siniſtrum hostium cornu impulit. &, gnaviter adjuvantibus equitibus, feciſſet operæ pretium, ni reliquorum fuga desertus foret. Nam qui in lævo ejus latere adstiterant, post acrem pugnam, relinquere ordines, deserere signa, postremo confessa jam fuga spargi cœperunt. Et victoria prior Bruti cladis hujus fere causa atque initium exstitit. Quippe quos tum ille vicerat hostes, plerique occubuerant: at Cassiani victi iidem servatique, tum quoque retinebant pristinum pavorem, eoque reliquam etiam aciem sui timoris consternationisque complebant. Ibi multi insignes viri strenue pugnando mortem mereri, quam superesse deploratæ reipublicæ, maluerunt. inter quos & Uticensis filius Cato, post egregiam pugnam, crebroque repetitos conflictus, demta galea patris nomen ciens, voce simul manuque provocavit fatum.

XX. Neque dissimilis fuit exitus L. Cassii, qui fratre imperatoris erat genitus. eademque fortuna præfectum fabrum Flavium, apprime gratum Bruto, abstulit. Marcus etiam Lucullus, eminentissimi civis filius, Antonii jussu interemtus, T. Volumnio supplicii causam præbuit. Nam is in magna fugiendi licentia complexus amici cadaver, nimia & pertinaci lamentatione milites excivit, ut ab his ad Antonium protraheretur. ubi se professus *auctorem Lucullo sumendæ militiæ, & juxta amicum occumbere* optans, eo deductus, dextram Luculli osculatus est; & capite, quod abscissum jacebat, ad pectus appresso, cervicem percussori præbuit. Alii rebus perditis sua aut familiarium manu quæsiverunt necem. quorum Labeo, vir egregius, legatus Bru-

§ XVIII. Flor. 4, 5. Appian. Plut. § XIX. Plut. Dio. Appian.

ti, pater ejus Labeonis, qui mox insigni peritia juris supra modum inclaruit, fossa in tentorio ad modum sui corporis effecta, datisque ad uxorem & liberos mandatis, fidissimum servorum circumegit libertatis causa, gladioque dato jugulum præbuit.

XXI. Eodem modo & Quinctilius Varus periit, occisus a liberto, cum se insignibus honorum velasset. etiam Drusus sua sibi manu conscivit necem, Liviam relinquens filiam, & nepotem ex ea Tiberium, privignum futurum Cæsaris & successorem. ita res humanas fatum agit rotatque. At victores, imperatorum monitu, nec occidere fusos, nec capere curantes, hoc tantum egerunt, ut diversa in loca se recipientes clauderent, ne iterum conjungerentur. Castris prohibendi præcipua cura fuit, occupatamque cum periculo portam occluserunt incidentibus. Idcirco fuga inde ad mare versa montesque. Ibi Cæsar ad castra hostium constitit, ut erupturos exciperet, Antonio ad reliqua belli profligandæ properante. Sed huic potissima cura fuit, ne duces elaberentur, denuo pugnaturi. Igitur his excipiendis quaquaversum dimisit equites: inter quos Rhasci præcipua fuit opera, qui cum Thracibus suis, regionum gnaris, montium sinus latebrasque omnes perscrutabatur, hac & cetera diligentia fideque sua Rhascupolidis fratris salutem promeritus.

XXII. Sed alia manus ita persequebatur Brutum, ut nulla alia præda objecta diverti pateretur. Id ubi animadversum Lucilio Lucino est, Bruti servandi causa sponte incessit tardius, ut a barbaris exciperetur: tum *adduci ad Antonium* magnopere contendens, eo quoque fefellit, ut Brutus esse putaretur, & implacabilem inimicum vitare Cæsarem velle. Hoc nuntium ancipitem animi Antonium habuit, quemadmodum tantæ dignationis famæque virum in hac fortuna reciperet. sed propius facto Lucilius, *Dii vero prohibessint*, inquit, *ut capi Brutus queat! neque*

§ XX. Appian. Plut. Vellej. 2, 71. Val. Max. 4, 7. Dio. § XXI. Vellej. Sueton. in Tib. c. 5. Dio. Appian.

etiam fortunæ in virtutem licebit quidlibet. ceterum ego, his deceptis, en adſum, paſſurus, quod tibi videbitur. Cum ad hæc obſtupuiſſent equites, converſus ad hos Antonius, *Non eſt*, inquit, *ut ægre feratis hanc fraudem: nihilo minoris hanc prædam æſtimo, pluris immo, quanto præſtat amici, quam hoſtis factum eſſe compotem.* Et Lucilium quidem ſuorum cuidam curandum tradidit: eoque viciſſim fido deinde atque benevolo ad omnia uſus eſt.

XXIII. Interea Brutus cum manu haud ſpernenda in tumulum ſe receperat, beneficio noctis in caſtra vel ad mare evaſurus. Eo tempore ſuſpicientem in cœlum ſudum ac ſtellis fulgens, exclamaſſe tradunt Euripidis verſu, *uti ne Jupiter effugere pateretur inultum horum malorum auctorem.* deſignaſſe Antonium creditur, qui tum in armis pernox, ex cadaveribus & ſpoliis vallo effecto, locum circumdederat: & Cæſar, caſtris ad mediam uſque noctem ſervatis, morbi cauſa diſcedens Norbanum eidem cuſtodiæ præfecerat. Penetravit tamen eo per medias ſtationes, cujus & in Catonis morte fecimus mentionem, Statilius, ſublataque, ut convenerat, face, ſalva hæc eſſe Bruto ſignificavit. ſed ubi nec ille rediit, dum hoc conatur, interfectus; de morte ſumenda Brutus agitans, ejus rei miniſterium a ſervo ſuo, deinde ab armigero, poſt hoc & a P. Volumnio, qui rerum harum edidit hiſtoriam, petiit. Sed his aliiſque ſubmonentibus, *prius tentandos præſentium animos eſſe;* ipſe quidem agere cum his noluit, tribunis legatiſque, jam errorem ſuum cum pudore agnoſcentibus, negotium dedit.

XXIV. At milites, paulo ante tam & in ſumenda pugna, & in pugnanda feroces, tum ad extremam vilitatem relapſi, hæc reſponderunt: *Quanta fide quantaque virtute ſecuti partes imperatorum fuerimus, ut nihil aliud, hæc ſane vulnera noſtra, hæc inopia, atque ipſe hic infelix & feralis locus, in quem coacti concluſique ſumus, oſtendant. Nos tamen,*

§ XXII. Plut. Appian. § XXIII. Vellej. 2, 70. Joſeph. antiq. Jud. 14, 22. Appian. Plut.

ad extremum perſiſtere in propoſito certos, neque maxima ſpes ab hoſte præmiorum, neque incommoda atque diſcrimina duriſſima belli, avertere hactenus atque dimovere incepto potuerunt. Nunc vero, tentatis omnibus, quænam ſupereſſe ratio belli, quod conſilium poteſt? Armisne & acie cum duobus imperatoribus, totidemque felicibus & firmis exercitibus, pauci, feſſi, victi congrediemur? an vero fuga dilabemur, cincti undique ab hoſtibus atque circumvallati? Nec fallere intentos, nec arcere validiores poſſumus: & ſi quis forte Deus nos ex his locis educeret, quo poſtmodum intenderemus iter?

XXV. *Caſtra, ſi nondum capta ſunt, obſidentur certe. Viam ad mare, loeio & anni tempore non facilem, hoſtis occupavit. Inter has angustias ſperare ex armis ſalutem, inſania eſt; experiri, furor. nec enim ferreos animos, aut ex ære membra gerimus, ut tanta tamque gravia ſuperare tolerando poſſint. Quod exigi a viris, ſed hominibus, potuit, cumulate præſtitimus & alacriter. Semel non optime accepti, & poſtulavimus iterum pugnam, & eam exhibuimus operam, quam modo laudatis. legionum quatuor ſigna magis, quam milites, ſumus: vix dimidia pars armatorum ſupereſt; & qui hactenus effugere fatum, vulneribus & labore domiti, & commilitonum interitu, neque corpora eadem ad novum laborem afferre, neque animos potuerunt. Num parum adhuc Romani ſanguinis per hos annos fuſum eſt? cur hæ adhuc reliquiæ poſcuntur? cur nullo operæ pretio publicæ cladis temeraria acceſſio ſimus?*

XXVI. *Etiam magnus ille Pompejus fortunæ ceſſit, neque ſervari voluit, quos poſt fidelem, ſed infelicem operam majore flagitio ſuo, quam uſu, videbat perituros. Avunculus quidem imperatoris Cato, poſtquam fruſtra dimicari contra fatalem potentiam ſenſit, adeo non objecit periculo ſuos, ut potius ipſe moreretur, quam propter ſe mori quemquam, licet rogantium offerentiumque fineret. Sæpe noſtri exercitus calamitate ſubacti hoſtibus externis ſe dediderunt. Hic nullo Romani nominis pudore civibus nos tradimus, ſervandi cupidis, & æquam vivendi ſortem ſecum daturis. Hanc conditionem tam & optabilem, & neceſſariam, ſanus aliquis aſpernetur? Certe imperator, pro ſua*

virtute atque sapientia, sibi consilium capiet: nos meminisse patriæ, meminisse liberorum atque conjugum patietur.

XXVII. Cum hæc ad Brutum essent relata, quidam adstantium, *fugiendum igitur esse*, exclamavit; cum ille renidens, *Sane*, inquit, *fugiendum est: non pedibus tamen, sed manu.* porrectaque singulis dextra, *quantum ad me attinet, nihil est, quod fortunam accusare debeam: quæ super alia multa, hoc etiam, quod ingenii mihi voluptati est, præstitit, ut amicorum me fefellerit nemo, fidi omnes bonique perstiterint ad extremum. Patriæ tamen videtur esse iniquior, cui profuctu adversa, neque tenere vetustam libertatem, neque frui recuperata concessit. His equidem non invideo, miserear magis, qui tantum pertulerunt perpetraruntque malorum, ut patriam servitio premerent: nec vero is, qui causa eorum præcipua fuit, latebit ultores Deos. At ego Virtutem, licet a fortuna destituta nomen potius, quam res, esse dicatur, haud ullo præmio colui: beatior omnino his, a quibus victus existimor, non præteritorum modo recordatione, sed etiam præsentium sensu. sic enim ex vita discedo, ut mecum conscientiam feram, famam relinquam boni viri civisque, res neque armis obtineri natas, nec ullo ære parabiles victoribus. qui sane, quacunque in posterum fortuna egerint, suo ipsorum judicio, omniumque hominum sententiis, oppressores libertatis, interfectores meliorum, hostes juris & æqui, legum eversores, & tyranni, & publici parricidæ habebuntur.*

XXVIII. *Et ego quidem hactenus expertus, quæ debui, postremo etiam tentata reliqui militis voluntate, postquam inutilem me patriæ esse video, mihi consulam. Nec enim in horum incidere manus memoria veteris Bruti, & avunculus Cato, & interfectus Cæsar ferint. ne Cassio quidem data fides fallenda est. Unum deprecor, amici, ne quis vestrûm, scio enim quosdam id agere, vitam sibi mecum ponendam putet. Erit, ubi hoc, si necessum fuerit, minore cum reprehensione faciatis. Vestra adhuc opera fortasse utilis esse patriæ poterit: neque vobis bene moriendi, si bene vixeritis, occasionem invidebit Deus. Cato filium*

§ XXVI. Plut. in Brut. c. 75. § XXVII. Appian. Flor. 4, 1. Dio. Plut.

finem & me sibi coegit supersesse: jam & illi fatum insigne obvenit, & mihi paratum est. Catonum & Bruti exitum appetere nemo debet, nisi quem similes adegerint ad vitam exuendam causæ. Mihi non est integrum in horum me hominum potestatem dedere, qui neque servatum velint, neque parcere, si cupiant, possint. libertatem & leges præferentem omnibus, interfectorem regis, professum dominationis hostem, nemo tolerare tyrannus debet. At vos vita, liberi, conjuges, & qualiscunque tandem erit patria, manent: & sine metu, sine verecundia, sequi potestis fata reipublicæ, quæ tolerabiliore tamen conditione interim aget, si vobis erit aliquis apud victores amicitiæ gradus; & si meliora forte decreverunt Dii, habebit, per quos resurgat.

XXIX. His dictis, cum duobus aut tribus longius aliquanto progressus, Stratonem Ægeatem, quem ex studiis eloquentiæ familiarem habebat, rogavit, *ut sibi gladium adigeret*; atque illo cunctante, idem a servo petiit. Tum Strato, *si quidem decretum est*, inquit, *non committam, ut servi potius, quam amici, ministerio utaris.* & cum dicto latus præbentis, atque ultro ictui occurrentis, hausit. Sic præstantissimæ indolis juvenis, uniusque tantum facinoris, de quo tamen & tum & postea mirifice sententiis variatum est, infamia aspersus, ætatis annum septimum atque tricesimum agens interiit. Mortuo Bruto, reliquiæ exercitus; quatuordecim ferme millia, se dediderunt victoribus; acceptaque venia, inter hos divisa sunt.

XXX. Mox & castella, quæ passim Brutus exstruxerat, a præsidiariis tradita, simul cum majoribus castris, diripienda militi suo imperatores dederunt. Inter hæc Antonius, Bruti viso cadavere, hunc quidem increpavit leniter, *quod fratrem Antonii Cajum occidi jussisset*; ceterum Q. Hortensio factum imputans, *illum supra monumentum fratris* interfici præcepit; Bruto paludamentum suum purpureum injecit, quod ingentis erat pretii, ut in eo sepeliretur, au-

§ XXVIII. Appian. Flor. Plut. § XXIX. Plut. Appian. Liv. Epit. Flor. Vellej. Dio.

ditoque mox, surreptum esse, *requiri furem, supplicioque afficiendum* jussit: crematique corporis reliquias ad Serviliam (mater hæc erat Bruti) remisit. Sed non eadem Cæsaris moderatio fuit. Is avulsum Bruti caput Romam misit, ut statuæ avunculi subjiceretur. sed inter transmittendum, a Dyrrhachio, propter exortam tempestatem, in mare abjectum est. Ejusdem adolescentis sævitia multi, nec sine contumelia verborum, interierunt; cum cuidam, suppliciter petenti sepulturam, *jam illam in volucrum atque ferarum fore potestate*, respondereret; & patrem ac filium *sortiri vel dimicare* juberet, *uti vita concederetur*: neque spectaculo subtraxit oculos, cum patre, qui se obtulerat, occiso, filius etiam voluntaria morte periret.

XXXI. Ab hac causa ceteri captivorum, cum catenati producerentur, Antonio *Imperatore* salutato, Cæsarem conviciis prosciderunt; præcipue M. Favonio libertatem loquendi, quam tota vita exercuerat, in extremis retinente. Attamen Q. Horatio poetæ, Brutianarum partium tribuno, veniam impetravit Mæcenas, fidus ab adolescentia Cæsari, & Mutinensi quoque bello utilis comes, magnarumque dehinc rerum ministeriis adhiberi solitus. Ceteri proscriptorum cum aliis nobilibus, qui Thasum evaserant, partim ad Sex. Pompejum navigarunt, solum jam reliquum partibus ducem: nec deerant, qui Massallæ, fulgentissimo juveni, proximaque Bruto & Cassio auctoritate, imperium traderent; *copias superesse non spernendas, ad hæc classem & pecunias, & amplam in sociis spem*, dictitantes.

XXXII. Sed ille *fortunæ cedendum esse* docuit, mittendæ ad victores legationis auctor, nec Bibulo dissentiente, cui & ipsi tradita par cum Messalla potestas erat, Antonius accitus (huic enim plus tum credebatur) pecunias, arma, commeatum, atque milites, quarum rerum omnium ibi permagna erat copia, in potestatem accepit. Hoc even-

§ XXX. Plut. in Anton. & Brut. Liv. Epit. Sueton. in Aug. c. 13. Dio. § XXXI. Plut. in Brut. c. 51. Sueton. in vit. Horat. Dio. Appian. Vellej. Eutrop. 4, 6.

tu rerum cognito, Porcia Bruti conjux, cujus de fortitudine ſuprà expoſuimus, ſibi necem conſcivit, prunis devoratis ardentibus; cum intenta familiarium cuſtodia, ferrum & alia voluntariæ mortis ſolita inſtrumenta ſubduciſſet.

§ XXXII. Plut. in Brut. c. 51. Ælian. hiſt. var. Val. Max. 4, 8.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER XC.

IN LOCUM LIB. CXXV LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI VICESIMI QUINTI.

C. Cæſar, relicto Antonio, tranſmarinæ provinciæ ex parte imperium ei ceſſit: reverſus in Italiam, veteranis agros diviſit. Seditiones exercitus ſui, quas corrupti a Fulvia, M. Antonii uxore, milites adverſus imperatorem ſuum concitaverant, cum gravi periculo inhibuit. L. Antonius conſul, M. Antonii frater, eadem Fulvia conſiliante, bellum Cæſari intulit: receptis in partes ſuas populis, quorum agri veteranis aſſignati erant, & M. Lepido, qui cuſtodiæ urbis cum exercitu præerat, fuſo, hoſtiliter in urbem irrupit.

I. SUBLATIS Bruti Caſſiique partibus, ſtatim apparuit, quam imbecillum ſit inter homines, quod firmiſſimum eſſe debuerat, vinculum, fides & pactorum religio, quoties adſpirans fortuna ſpe majoris potentiæ cupidos & præferoces animos inflavit. Cæſar enim & Antonius victoria læti, ſacrificio facto, militibuſque collaudatis, continuo

Lepidum excludere ſocietate imperii ſtuduerunt, nova provinciarum inſtituta diviſione, *uti de Lepidi parte, qui Pompejo faviſſe dicebatur, Hiſpania & Numidia Cæſari, Antonio Gallia atque Africa adjicerentur, ſiquidem pati Lepidus poſſet: ſin vero generoſius indignaretur, aut innocens eſſet criminis, Africam ei conceſſuri* erant. De aliis nihil dum decretum, Sardiniam & Siciliam obtinente Sex. Pompejo, ceteris provinciis nondum pacatis, & Italia utrinque excepta, quam *communem habere patriam, & quæ facerent, pro illius ſalute facere*, dictitabant.

II. His ita ordinatis, placuit, *Antonium Orienti componendo tranſmariniſque provinciis impendere curas, operamque dare, uti promiſſa militibus pecunia* (vicena millia nummûm viritim) *cogeretur: Cæſarem, propter valetudinem ineptum ad ulteriora, cum his, qui ſtipendia impleta haberent, quibus data ſtatim erat miſſio, in Italiam proficiſci, Lepidi coercendi cauſa, Sextique, & dividere veteranis agros ſedeſque promiſſas ob victoriam.* Erant veteranorum octo ferme millia, qui militiam miſſioni præferebant. Igitur & hos inter ſe diviſerunt; &, cum ſupereſſent cum deditiiis legiones undecim, & equitum quatuordecim millia; ſex legiones, decem equitum millia Antonio data: Cæſari conceſſum, uti duas reciperet Antonianas legiones, quæ cum Fufio Caleno in Italia ſubſtiterant. Hæc relata in tabulas & conſignata alter accepit ab altero, ut, qui forte pacto non ſtetiſſet, tanquam ex ſyngrapha convinceretur. Tum Cæſar verſus Jonium mare profectus eſt, Antonius in Aſiam.

III. Sed Cæſarem terreſtri maritimoque itinere tanta vis morbi adorta eſt, præcipue circa Brundiſium, ut exſtinctus Romæ diceretur. multos tamen incerta rerum, & calamitatum metus, quas experti unquam fuerant, timere omnia coegerunt: *ſimulationem* ſuſpectabant, *conſultoque rumorem ſpargi, ut affectus hominum elicerentur.* adeoque hic invaluit metus, ut extrema nonnulli exſpectarent: Cæſar-

§ I. Dio. Appian. Eutrop. § II. Sueton. in Aug. c. 13. Vellej. Liv. Epit. Dio. Appian.

que ex itinere dare literas ad ſenatum cogeretur, ne forte qui motus in urbe, præſertim Lepido præſente, exſiſterent: *ſupplicio de parricidis ſumto, verum eſſe Diis immortalibus honorem haberi, paciſque ſeri & exſpectari bona; ſuam in hæc operam* eniſe pollicitus.

IV. Eodem anno L. Plancus L. F. conſul, imperator iterum, de manubiis Saturno templum ædificavit. Cenſores etiam L. Antonium, P. Sulpicium, feciſſe luſtrum reperio; forte tantum ad bona civium in tabulas referenda creati, quorum decimas Triumviri ſic exigebant, ut vix decimam cuique facultatum partem relinquerent. Tum & P. Vatinius P. F. proconſul de Illyrico triumphavit. in L. Antonio, cum & ille triumphum poſtularet ex Alpibus, dubitatum eſt, quamdiu Fulviam adverſam habuit; quæ ſocrus Cæſaris, uxor Antonii, per horum abſentiam, Lepidi contemta ignavia, plurimum in republica pollebat.

V. Neque ſane aut auſpicia habuerat Lucius, aut quidquam triumpho dignum geſſerat: ceterum Fulvia placata, neque huic repugnare quoquam auſo, Kal. Januariis ſe & P. Servilio Vatia Iſaurico iterum conſulibus, triumphavit, auſus ſe conferre Mario, quin & anteponere, *quod Marius invitus, ipſe ſponte depoſito triumphali habitu, ſenatum convocaſſent: Mario ſi forte una data corona eſſet, ſibi & aliæ multæ, & a populo tributim, quod ante ſe factum eſſet nemini.* Sed hæc apud prudentes ignominiæ potius loco, quam honeſta ducebantur; quod hæc non Lucio dari, ſed Fulviæ, neſciret nemo, aut certe comparata nummis eſſe, quos ille certis hominibus clanculum diviſerat. Sed Lucium adjungebat ſibi Fulvia, Cæſarem oppugnare moliens, *quem jam tum apud Brundiſium, contumeliis & inſidiis petiſſe* dicebatur.

VI. Idcirco ille, remittente paulisper morbo, Romam regreſſus, ſimulac, quæ decreta victoriæ cauſa fuerant, curata ſunt, ad rempublicam capeſſendam toto animo ſe

§ III. Dio. Appian. § IV. Marmor. ap. Pigh. in annal. Sueton. in Aug. c. 29. Zonar. Fragg. Capitol.

contulit. Et Lepidus quidem, insita tarditate, præsentiaque Cæsaris cohibitus, quiescebat: Antonius & Fulvia dederunt acceperuntque causas discordiæ, quod, Marci literis exhibitis, cum a Caleno dare legiones deberent, promissum differebant; & vicissim a Cæsare potestate, quam in dividendis agris Antoniano militi usurpatum ibant, prohibebantur.

VII. Erupitque eo discordia, ut socrus insolentiam pertæsus Cæsar, nuntium filiæ ejus remitteret, *intactam adhuc esse* jurejurando confirmans: quamquam plerique *falsum hoc*, *neque subito cogitatum de divortio*, *sed inter primam sponsaliorum mentionem hæc decrevisse secum adolescentem* dubitarent. Ceterum hoc repudio irritati utrinque sunt animi, ut nihil postea, nisi lædere invicem & odisse, possent. Sed & alioqui plena tumultu per Italiam & in urbe erant omnia. veterani *deduci tecta in oppida pingueſque agros* postulabant, eratque facta his promissio, pulcherrimis ad hanc divisionem destinatis civitatibus. At illæ *aut per universam Italiam distribui* petebant colonos, *aut saltem sortibus rem committi, ne ipsæ ad injuriam essent eximiæ, sed æquo cum ceteris Italis jure uterentur. pretium etiam ex ærario repræsentari* poscebant *possessoribus*.

VIII. Hæc cum viri juvenesque, sed & matronæ, cum parvis liberis in urbem advectæ, flebili voce passim testarentur, *quid igitur peccassent* rogitantes, *cur homines Italici laribus ac focis*, *tanquam bello victi, pellerentur?* accensa dolore plebes valde movebatur, præsertim cum appareret, hoc agi, ut his velut compedibus constricta respublica, nunquam deinceps posset ad libertatem recuperandam consurgere. Cæsar ad hæc nullam reddere rationem, præterquam *necessitatis*, poterat: *adeo se parcos in promittendo fuisse, ut ne sic quidem satisfieri veteranis posset.* neque falso hæc commemorabat, in eas coactus angustias, ut neque militum, neque Italorum gratiam teneret.

§ VI. Oros. 6, 18. Appian. Dio. § VII. Sueton. in Aug. c. 72. Dio. Appian. § VIII. Sueton. in Aug. c. 13.

IX. Insolens enim & præferox multitudo, cum se minime pro spe meritorum tractari putaret, non contenta acceptis agris, transcendebat limites, vicinorumque fundos invadebat: noto Virgilii, vatum maximi, periculo, quod tamen majori ejus fortunæ viam fecit, ut in amicitia Cæsaris per Mæcenatem collocaretur. Nec vi contra tendere Cæsari licebat. frustra enim disciplinam ab his requiras, quos licentiæ injuriæque assuefeceris: neque pecunia satis placabantur, quam ex templis Cæsar sumebat mutuam, quin, quanto plura accipiebant, tanto plura desiderarent. In hoc eum statu rerum L. Antonius cum Fulvia, & Manio, qui res absentis Marci procurabat, adoriri statuerat; *in communi munere parem utriusque imperatoris gratiam esse debere* dictitantes. Exspectandum igitur, donec & Antonius advenisset.

X. Sed id quidem fieri propter festinationem militum nullo pacto poterat. tum eo descenderunt, *ut igitur Cæsar suos milites, ipsi Antonianos deducerent.* & pacta cum Antonio obtendente Cæsare, Fulviam cum parvis liberis supplicare veteranis jusserunt, invidiose querendo, *fraudari patrem horum, imperatorem suum, debita gloria, simul occasione referendæ suis militibus gratiæ.* Lucius etiam, ut fidem faceret, omnia se fratris causa moliri, *Pietatis* cognomentum assumsit; quod hodieque in nummis ejus visitur. Erat tum permagna Marci auctoritas, & propter valetudinem Cæsaris, victoria Philippensis uni adscribebatur: quo studiosius docere Cæsar, *convenire sibi cum Marco; Fulviam & Lucium contra sententiam mariti & fratris, propriæ potentiæ cupiditate res novas quærere.* postremo tamen, quamquam contra pacta sibi hanc injuriam fieri sciebat, cessit, Antonianosque ab his deduci in colonias sivit.

XI. At hi, ne beneficiis in suos vincere Cæsar videretur, plus etiam indulserunt militibus. Sed omnium querelæ in Cæsarem incumbebant: Antonium fama clementiæ

§ IX. Dio. Virg. Eclog. 1, & ibi Servius. Appian. § X. Dio. Appian. Vellej. 2, 74. Plut. in Anton.

tuebatur, & quod inter præſentia mala ſemper tolerabilius exiſtimatur, quidquid abeſt. Neque vero parum intelligebat Cæſar, quid fieret; aut diviſiones agrorum, quamquam faceret ipſe, probabat. nec differre præmia milites patiebantur, nullo magis tempore neceſſarii, propter Sextum & Caſſianos duces, qui, mari præcluſo, famem urbi & Italiæ minabantur. His ad animum revocatis, mutare ſententiam Fulvia & L. Antonius cœperunt, &, omiſſis coloniis, adverſæ parti ſe tradere. nam & eorum, qui pellebantur agris, majorem eſſe numerum ſciebant, & ex juſto dolore judicabant, acriorem impetum fore.

XII. Hoc præſidio animati Itali, cum eadem ſentire M. Antonium exiſtimarent, ſpernere Cæſaris imperium cœperunt: & adverſus veteranos ſua bona vi tueri. Callidum erat Fulviæ conſilium; nec effugere Cæſar poterat, quin invidia ex æquo omnium oneraretur. Nam & illius veteranis perſuadebat Antonius, *nihil opus eſſe dividundis agris: ex hoſtium judicatorum facultatibus præmia perſolvi militibus poſſe*: ſimul, quantum æris inde redactum eſſet, quantum adhuc redigi poſſet, augentes omnia, veriſque miſcentes falſa, computabant. *Quod ſi ne hæc quidem ſufficerent, ingentem* oſtendebant *cumulum ex Aſiatica præda.* His artibus Cæſar a poſſeſſoribus & veteranis, tanquam utriſque *periculorum & laborum auctor* vituperabatur; Antoniani in oculis ac pretio erant, qui neque ſpoliabant alteros, & alteris cumulatim præmia præſtituri videbantur.

XIII. Dubia fiebant adoleſcenti tempora, tot in unum concurrentibus difficultatibus, ut cujuslibet veterani imperatoris adultam jam & auctoritatem & prudentiam oppreſſuræ viderentur. Mare Siculum Pompejus obtinebat: Cn. Domitius Ahenobarbus, ſemetipſo contentus auctore, cum ad Pompejum ſe Murcus applicaret, ut paulo poſt referemus, claſſem olim commiſſam augebat, Joniam obtinens: Italiam infrequentia cultorum propter continua bella, & recens hæc agrorum diviſio ad ſterilitatem rede-

§ XI. Tacit. Appian. Dio. Flor. 4, 5. § XII. Liv. Epit. Dio.

gerat. Inde fames invaſit urbem, & una cum ceteris incommodis afflixit ſane graviter. Nam furtis rapiniſque expoſitæ erant tenuiorum domus, & ſub invidia militum, a quibuſvis perditis hominibus impune maleficia patrabantur. Accedebat, quod perpetua intercedebat veteranis cum poſſeſſoribus pugna: neque humiliores tantum offendebantur; ad ſenatores etiam injuriæ pervenerunt.

XIV. His enim, ſua ſalva retinere cupientibus, durius reſpondebat Cæſar, *unde igitur ſatisfiet veteranis?* at hoc periniquum illis videbatur, de ſuis poſſeſſionibus præmia militibus dari, cum neque delectuum, neque promiſſorum auctores Patres fuiſſent. Idcirco, ut in re ancipiti, cum in univerſum ſtatui nihil poſſet, ſubinde huc illuc inclinandum Cæſari fuit: eoque facto plus odii utrinque illi, quam gratiæ partum. quoties enim ſenatori favebat, quod præter æquum huic tribueret nihil, jus potius debitum reddere, quam tribuere beneficium, videbatur: at miles *ſua ſibi tolli* interpretabatur, ſi promiſſa tardius aut anguſtius exſpectatione ſua præſtarentur. quod ſi militis adjuvabat aviditatem, neque hic debere putabat gratiam, promiſſum auferens; & ſenator *ſe ſpoliari* ne tacitus quidem dolebat. Plane videbat Cæſar, hanc eſſe conditionem imperandi, ut armis opprimi quidem exſcindique quidvis poſſet; benevolentiam non niſi beneficiis comparari.

XV. Ergo licet invitus eo deflexit, ut ſenatorum agris omnino abſtineret, prætereaque dotalibus mulierum, & ad levandam pauperum inopiam relinqueret etiam, quotquot minores erant eo modo, qui promiſſus viritim militi fuerat. Hoc conſilium eos certe induxit, quibus proderat, ut honeſtius de Cæſare ſentirent: ſed veteranos exacerbavit immenſum, ea cupiditate homines, ut ſibi ademtum crederent, quidquid cuiquam relinqueretur. Inde graves ſæpe motus, & in ipſum intentatæ periculorum minæ. Certe, cum in theatro militem forte ſedentem in quatuordecim

§ XIII. Vellej. 2, 72. Sueton. in Neron. c. 3. Appian.

excitari jussisset, exeuntem circumstetit turba, commilitonem ab eo repetens, quem *excruciatum periisse* malevoli sparserant. Et ægre leniti, cum ille incolumis comparuisset, *e carcere productum* contendebant: & irascebantur neganti, *proditorem* appellitantes, *& in gratiam Cæsaris falsa referentem.* eo jam ira processerat, ut verum id factum esse, quam sibi deesse causam occidendi imperatoris, mallent.

XVI. Neque modestior in campo, quam in theatro, miles, cum ad divisionem agrorum opperiri jussum tardius Cæsar accederet, tumultuari cœpit: monentemque Nonium quendam centurionem, *valetudini potius imperatoris hanc esse moram adscribendam, quam contemtui militum*, pro *adulatore*, *& mancipio Cæsaris.* proscindere conviciis, mox, aucta inter jurgium ira, petere saxis cœperunt. neque aut innocentia sua homini, aut fuga præsidio fuit, cum se in amnem conjecisset, quin extractus ab aquis necatusque, loco, ubi transeundum erat venienti Cæsari, abjiceretur. Igitur illum amici monere, testari, *ne se offerat sævientibus.* at eo res erat perducta, ut constantia retinendum jus esset, aut plura deinceps atque atrociora timenda, ubi licentia militaris imperatoris dubitatione alta plus virium acquisisset. Prudens fuisse consilium eventus etiam docuit. quippe conspectu ejus ad reverentiam moti, facinoris invidiam transtulerunt in paucos.

XVII. Ille, leniter increpans *hominum ferociam*, *qui ne sibi quidem ipsi possent parcere*, divisit agros, & præmia non meritis modo, sed etiam quibusdam aliis dedit. Indulsit etiam, *ut in bello interfectorum patribus aut liberis*, *qui debiti illis fuerant*, *agri tribuerentur.* Ergo vulgus militum, ut est ad omnes affectus natura sua mobile, juvenis animum liberalitatemque admirans, *conquiri* jussit *ad supplicium*, *qui Nonium occidissent.* At Cæsar, tempore bene usus, *se quidem non ignorare*, dixit, *auctores facinoris*, *sed pœnitentia contentum pœnam remittere.* Tum vero conclamatum est ab

§ XV. Liv. Epit. Appian. Sueton. in Aug. c. 14. Dio. § XVI. Appian. Dio.

omnibus, laudeſque & grates certatim inſonuerunt. Sed neque hic malorum finis, turbato ſimul concordiæ vinculo. nec enim pax & quies conſiſtere cum injuſtitia poteſt? Igitur quibus cauſis favere miles Cæſari, iiſdem plebs iraſci cœpit: paſſimque in urbe & per Italiam pugnæ cædeſque factæ: militem ſuperiore armorum præſidio & peritia; plebem defendente numero, & ædificiis, unde ſpargebat miſſilia. Sed his faces ſubdente veterano, plura paſſim incendia exſtiterant.

XVIII. His malis compulſus adoleſcens, & quod miſſi in Hiſpaniam milites, Placentiæ pecuniis per vim extortis, tranſitu Alpium a Caleno & Ventidio prohibebantur, conditiones offerebat Antonio & Fulviæ, & rem per ſe fruſtra ſæpe tentatam, veteranis commiſerat. Sed quanto intentius pax a Cæſare quærebatur, tanto magis bellum placebat Antonianis. L. Manius, Cæſarem peroſus, Fulviam in bellum muliebri æmulatione ſtimulabat, *Antonium*, dictitans, *niſi turbatis rebus in Italiam retrahatur, totum Cleopatræ fore*: jam enim de his amoribus inaudiri cœperat. Ideo Fulvia, cuncta potius ruere cupiens, quam hunc dolorem perferre, L. Antonii vanum alias & malignum ingenium, parque vitiis fratris, virtutum ejus expers, potenter impulit, ut eorum, quibus ademti erant agri, cauſa palam ſuſcipienda, ſic allicerent voluntates, ut magnus mox ex eo numero exercitus cogeretur.

XIX. Sed interim reliquas colonias deducentem Cæſarem, Antonius cum fratris liberis ſequi ſtatuit, ne ſolus apud armatos conſpectus ille, vim omnem in ſe traheret: ſed mox cum iiſdem, dubium vero, an ſimulato metu, profugus, Antonianorum obiit colonias, præſidium quærens. *Sibi enim & pueris necem paratam a Cæſare fuiſſe* criminabatur *per equitatum ejus: quem Cæſar adverſus Pompejanorum incurſiones in Bruttios miſſum* excuſabat. probavitque cauſam ducibus Antonianorum, & his conditionibus ſublata eſt

§ XVII. Dio. Appian. § XVIII. Plut. in Anton. c. 40. Flor. 4, 5. Vellej. 1, 74. Liv. Epit. Appian.

contentio Teani: *Ut liceat per Triumviros, more patrio consulibus administrare rempublicam: agri ne cui, præterquam his, qui bello Philippensi navassent operam, dividerentur: pecunia redacta redigendaque ex bonis hostium, ex æquo; veterani quoque Antoniani per Italiam æquis portionibus distribuerentur in colonias: neutris delectuum in Italia agendorum jus esset: duæ legiones Antonianæ Cæsari contra Sex. Pompejum militarent: Cæsaris militibus transitus Alpium pateret; nec iidem ab Asinio Pollione Hispaniis excluderentur: Lucius horum pactorum fiducia dimitteret custodiam, remque publicam sine metu & suspicione capesseret.*

XX. Ex tot legibus duæ tantum postremæ ratæ fuerunt: Salvidienus cum exercitu Cæsaris Alpes, invitis custodibus, perrupit. Cetera cum differrentur, Lucius & Fulvia Prænestæ fecessérunt: ille, *Cæsarem timere* dicens, *triumvirali satellitio armatum, cum inermis ipse esset;* hæc, *Lepidum liberis suis insidiantem:* hujus enim nomen tum prætexere, quam Cæsaris, maluerat. Angebatur his rebus Cæsar haud mediocriter, negotium habens cum hominibus, quos nec opprimere armis, nec placare per amicos posset. Idcirco gratanter accepit, utriusque exercitus primores conjurasse, *daturos operam, uti lis imperatorum ex æquo & bono dirimeretur; coacturosque eum, qui stare judicio detrectasset:* & ex iis ipsis legatos ad Lucium de pace misit; futurum sperans, quod accidit, ut insolentiam eorum odisset, sperneret vilitatem. Per hæc ad veteranos redintegrata gratia, senatum etiam populumque Romanum adversum Lucio reddidit, *per eum stare* putans, *quo minus pax & securitas cunctis redderetur.* Igitur concursus senatorum aliorumque factus ex urbe est, Lucium Fulviamque orantium, *desinerent aliquando irarum & contentionis, patriamque, tot malis afflictam, refoveri concordia paterentur.*

XXI. Et videbatur Lucius tum iis, quæ dicerentur, tum auctoritate dicentium commoveri; Manii asperius re-

§ XIX. Vellej. Appian. § XX. Dio. Vellej. Appian. Plin. 7, 45.

ſponſum fuit: *Longe diſparem duorum imperatorum, ut animum, ita conditionem eſſe. Antonium nihil aliud niſi ab externis gentibus regibuſque pecuniam ad communes uſus cogere: Cæſarem exercitus & opportuna Italiæ ſibi mancipare beneficiis. Sed & Galliam, quæ data prius Antonio fuerit, in fraudem ejus liberari; & pro civitatibus octodecim univerſam fere Italiam in colonias veteranorum concedere. neque tantum duodetriginta legionibus, quæ bello interfuiſſent, ſed aliis præterea ſex, dividi agros: pecuniam auferri e fanis, Pompejani belli prætextu, quod tamen in tanta urbis fame nondum apparetur; revera militibus dari, ut adverſus Antonium emantur. ab eodem animo bona proſcriptorum ita vendi, ut donari potius appareat. Denique talia multa fieri, quæ, ſi ſerio cupiat pacem Cæſar, defendenda ſint ei prius, nihilque deinceps agendum, niſi de M. Antonii ſententia.*

XXII. Cogebatur in ordinem Cæſar, ut nihil deinceps agere pro poteſtate poſſet. Igitur ille, *pacta cum Marco* teſtatus, *quæ utrique ſummum imperium, neque rationibus reddendis obnoxium, in parte ſibi aſſignata dabant, alterumque rata habere alterius acta jubebant*, iterum ad veteranos ſe applicuit: *bellumque adverſum ſe inſtrui* teſtatus, ipſe quoque ſe parare cœpit. Ea res audita, duas legiones Antonianas, quæ apud Anconam ſtativa habebant, ad Siculum bellum ducendæ, commovit, ut pro pari in utrumque imperatorem affectu, legatos mitterent Romam, rogatum utraſque partes, *pacem mutuo colerent.* Reſponſum eſt a Cæſare antiquum illud: *ſibi pacem eſſe cum Marco; ſed a Lucio ſe impugnari.* Igitur hi, re cum ceteris veteranis in Capitolio communicata, (magna enim eorum multitudo Romam, quaſi cum ſenatu ac populo de præſentibus conſilium initura, venerat) *pacta Cæſaris & Antonii afferri recitarique* juſſerunt. probatiſque his, *uter eorum pactis non ſtetiſſe diceretur, ea de re ſuſcepturos arbitrium* profeſſi, decreta ſua retulerunt in tabulas, *aſſervarique* juſſerunt *a Veſtalibus.*

§ XXII. Dio. Appian.

XXIII. Inde ex omnibus delectos ad Lucium miserunt, postulatum, *uti judicio militum controversias disceptandas traderet; aut, si nollet, quid ipsi possent experiretur.* Lucio non recusante, illi Fulviæque dixerunt *diem, ad quem adessent, uti & Cæsarem comparere* jusserant, Gabiis ferme medio inter Romam & Præneste spatio. Prior præsto fuit Cæsar, equitibusque emissis, ne quæ forte collocatæ insidiæ forent, exploravit. Hi cum incidissent in Antonianos, manu conserta quosdam occiderunt. Retrocessit ergo Lucius, *periculum*, ut ajebat, *metuens:* neque postea voluit accedere, cum tribuni præfectique exercituum, *deducturos se illum*, profiterentur. Vehementer ea contumacia Cæsari profuit, & cum *irridere judicium Lucius & Fulvia* dicerentur, *senatum caligatum* appellantes, adeo accensi sunt ira veterani, ut, Cæsaris causam amplexi, ab illis ortam injuriam, ibique consistere arbitrarentur.

XXIV. Pluribus deinde consultationibus cum Cæsare initis, bellum instruere cœperunt serio, pecunia undique etiam ex ornamentis templorum conflata, non per Italiam modo, sed etiam per Galliam, quam *Togata* nomine, & Alpibus divisam, Italiæ nuper contribuerant, ne, seorsim habita, daret ansam potentibus, per speciem ejus obtinendæ provinciæ, legiones intra Italiam habendi. Neque segnius ab altera parte arma simul atque convicia insonuerunt, amarulentis utrinque dictis se invicem petentium ducum. L. Antonius, cum adipisceretur consulatum, sex legiones habuerat. hæ tum quoque secutæ sunt eum, cum aliis Marci fratris undecim, quarum curam Calenus agebat. Cæsaris quatuor legiones erant Capuæ, cum prætoriis cohortibus: sex adducebat ex Hispania Salvidienus. Lucio pecuniæ suppetebant ex pacatis Marci provinciis: Cæsar, uti diximus, e fanis sumebat mutuam, e Capitolio præcipue, deinde ex celebrioribus delubris, Antiano, Lanuvino, Nemorensi, Tiburtino.

§ XXIII. Appian. Dio. § XXIV. Appian.

XXV. Inter hos Italiæ motus, ne vicina quidem satis quieta erant. Pompejus, aucta quotidie potentia, cum & proscripti, & veteres agris ejecti coloni frequenter ad eum proficiscerentur, haud injuria timebatur: præsertim, postquam Statius Murcus, cum omni sua classe ad illum se conferens, duas legiones cum sagittariis quingentis, pecuniasque multas, & naves octoginta adduxerat; aliasque insuper revocabat e Cephalenia. Neque desunt, qui *tum opportunum tempus invadendæ Italiæ prætermissum ei* putent, *oppressa fame, & ab ipso exspectantis remedium, dum Perusina contentione diversarum partium duces distrahuntur.* Sed & Ahenobarbus, sitos ad Jonium mare Triumviris obedientium agros vastare solitus, Brundisinis intra muros compulsis, triremes Cæsaris cremarat, aut abduxerat.

XXVI. Igitur adversus hunc una legio mittenda Cæsari fuit, alieno sane tempore: cum interim initium belli factum esset, pluribusque locis varia fortuna constaret. Sic autem comparatæ partes erant, ut, quibus placebant novæ coloniæ, Cæsarem sequerentur; populi, quorum agri in discrimen venerant, se conjungerent Antonio. Cum in eo res essent, vocato senatu Cæsar, atque etiam equitibus Romanis adhibitis, *Quantum*, inquit, *temeraria fiducia Lucio ceterisque acceserit ex lenitate mea, non fum nescius; quod amor patriæ ac quietis erat, imbecillitatem & metum interpretantibus. Ego vero & exercitum validum habeo, fucinctus tum veteranis, quorum præmia intempestive inseruntur, tum meis legionibus: cetera quoque firma sunt omnia, neque dudum abfuit quidquam, quod ad bellum gerendum pertineret, præter voluntatem. Nec enim me delectat, si qua superfedere liceat, civilia bella gerere, & reliquo Romano sanguine ad mutuam perniciem abuti: præsertim ejusmodi bella, quæ non ex Macedonia aut Thracia audiantur, sed quorum sedes futura sit Italia, multis afficienda miseriis, etiamsi numerus cadentium in rationem non veniat.*

§ XXV. Vellej. 2, 13. Appian. § XXVI. Liv. Epit. Appian.

XXVII. *Hæc, hæc sunt, quæ me pridem insolentiam pessimorum hominum opprimere gestientem continent ac retardant. Quod enim ad Marcum attinet, nunc etiam vos testor, nec de illo me queri, nec commisisse, cur ille de me queratur. Et hæc quidem a vobis Lucium, quique cum eo sunt, edoceri, publicæ vestræque rei vehementer interest. Quod si frustra susceptus hic labor erit, & insanire hic Lucius perget, tum vero ostendam homini, aliquando mihi propositum, nunquam vires ad defendendam dignitatem meam, propulsandasque injurias defuisse. Atque horum omnium vos mihi testes, & apud vosmetipsos, & apud Marcum eritis.* At illi rursus Præneste proficiscuntur, pacem quærentes irritam. Quippe Lucius, *ferum id esse*, respondit, *postquam ventum ad manus sit: fraudemque hanc esse Cæsaris, alia præferentis verbo, cum rebus ipsis Marcum impugnet, legione etiam Brundisium missa, ad arcendum eum aditu Italiæ.*

XXVIII. Manius etiam literas ostendebat Marci, incertum an fictas, quibus *dignitatem suam defendi* jubebat *vel armis*. senatusque legatis, *quis ergo dignitatem ejus lederet*, quærentibus, offerentibusque judices, alia quædam Manius objecit: donec infecta se reditum. ne renuntiata quidem Cæsari, pudore, ut creditur, irriti incepti, legatio est. Idcirco Cæsar, Lepido cum duabus legionibus ad tutelam urbis relicto, contendit Albam, ubi duæ legiones Lucii tribunis expulsis, tumultuabantur. Sed ubi, *se præventum a Lucio, militesque donis atque promissis placatos* accepit; in Sabinos profectus, præsidium, quod apud Nursiam Antonieni collocaverant, dejecit loco; ne oppido potiretur, Tisieni Galli virtute depulsus, & fama venientis cum exercitu C. Furnii. Ad hunc excipiendum profectus in Umbriam, postremumque aggressus agmen, Furnium in tumulum quendam, atque inde noctu Sentiam profugere coegit: nec statim infecutus, insidiarum metu, postquam illuxit, adductis copiis, & oppidum, & castra Furnii oppido conjuncta obsedit. Inter hæc Lucius, recum nobilibus composita, quorum magna multitudo ad

partes ejus se transtulerat, tribus agminibus milites noctu Romam præmittit: ipse cum robore copiarum, gladiatoribusque & equitatu subsequitur.

XXIX. Excivit is terror Lepidum, ut cum exercitu obviam iret. Sed ubi fusus est equitatus, qui præcurrerat, Lepidus cum legionibus intra mœnia se recepit. Antonio Nonius, ad custodiam portæ relictus, aditum dedit; seque, & suos, quos secum habebat, milites, ei tradidit. Lepidus fuga evasit ad Cæsarem. neque præterea quisquam resistebat, etiam P. Servilio, qui consulis gerebat nomen, segniore ad pericula. Idcirco Lucius, ad concionem vocato populo, sic disserit, ut *Cæsarem atque Lepidum mox pœnas* diceret *daturos scelerum; fratrem vero suum, triumviratu abjurato, se pro consule gerentem, tyrannicam potestatem civili, & extraordinariam translatitia commutaturum.* Ad hæc lætis adstrepebat ominibus plebes; *Imperatoremque* appellatum *ad reliqua componenda ire* jusserunt. Erat tum Antonius militari habitu, quomodo ante illum populi concionem habuerat nemo.

XXX. Sed & *senatus consulto mandari sibi bellum* jusserat; egressusque Roma, quacunque incederet, novas colligebat vires ex populis, qui favebant Antonio, & opportuna oppida passim communiebat. Sed hæc agenti non modicus obex objectus est a M. Barbatio, quem quæstorem suum M. Antonius, propter, nescio quam, offensam, dimiserat. Id cum vulgus ignoraret, plerique huic percontabantur, *ecquo animo Antonius turbas Italicas acciperet?* Ille respondebat, *mirifice hunc irasci, contra potentiæ socium & communes utriusque rationes arma moventibus.* Inde permulti, deserto Lucio, cujus acta displicere fratri existimabant, ad Cæsarem se contulerunt. Lucius in Galliam erat iturus, ut properantem ad Cæsaris castra Q. Salvidienum Rufum interciperet. Eundem Asinius Pollio & P. Venti-

§ XXVIII. Liv. Epit. Appian. Dio. Plin. 3, 12. § XXIX. Liv. Epit. Dio. Appian.

dius, Antoniani duces, cum suo quisque exercitu, sequebantur.

XXXI. Idcirco M. Agrippa, Salvidieno timens, ipse quoque promovit copias, ut ab Salvidieno in se retraheret Lucium; & vicissim, si ab hoc ipse urgeretur, a tergo Lucii Salvidienum haberet adjutorem. Res bene cessit: omissoque priore consilio, Lucius, cum utrinque se peti animadverteret, alio declinavit, cum Asinio & Ventidio conjuncturus copias: deinde sic quoque metuens ab hostibus, inter angustias hærentem invasuris, Perusiæ substitit, in urbe munita Ventidium atque Pollionem exspectaturus. Hic eum legati Cæsaris Agrippa & Salvidienus obsederunt. At Cæsar, simul Antonium Romæ esse cognoverat, ad urbem festinavit, &, illo dudum egresso, citra certamen receptus, protinus ad insequendum exiit: nec adeptus hominem, qui jam Perusiæ mœnibus se clauserat, rediit Romam, ut eam accuratiore in posterum custodia firmaret.

XXXII. Discessus Cæsaris præter opinionem Sentiatibus exitio fuit; cum eo sublatum esse periculum crediderint. Sed Furnius, abeuntem ab obsidione Cæsarem insecutus, interim advenienti Salvidieno spatium oppidi capiendi diripiendique dedit. ne ædificiis quidem pepercit ira, injectoque igne Sentia concremata est. Nursinos tempestiva deditio præsentibus exemit malis: sed tumulus postea publice exstructus his, qui cum Cæsare pugnantes oppetierant, adjecto titulo, *pro libertate occubuisse*, sic exacerbavit adolescentem, ut grandi pecunia mulctatos, quia pendere eam nequibant, urbe agroque omni exigeret. His ita actis, cum Antonium duo jam exercitus obsiderent, cum tertio Cæsar accessit: propereque dimissis quaquaversum nuntiis, ne forte fax belli Lucius elaberetur, plures accitæ copiæ, aliæ Ventidio & Pollioni oppositæ. hique facile cohibiti, quod neque magnopere bellum id probabant, nec a M. Antonio putabant probari. super hæc

§ XXXI. Vellej. 2, 70. Dio.

orta ex æqualitate ducum æmulatio, quemadmodum ſolet, communi cauſæ attulit moram.

XXXIII. Sed nec Antonius ſeſe neque Fulvia deſerebant, virilis ſpiritus mulier, & adeo non timida verſari inter armatos, ut & ipſa, gladio cincta, ſignum dare militibus, habere conciones conſueverit. Sed hæc Prænestæ arcem belli fecerat, multis ad ſe pertractis ex ſenatu & equeſtri ordine; & cum his frequenter conſultabat de præſentibus. At Lucius, priuſquam circumvallaretur, emiſſo Manio, qui feſtinare Ventidium & Pollionem cogeret; & equitatu ſuo (quatuor erant millia, Tiſieno præfecto) qui Cæſaris amicos vexando, ab obſidione eum retraheret; crebris excurſionibus opera hoſtium oppugnabat. & cum Cæſar oppidum propter colles, quibus erat impoſitum, vallo ſeptem millium amplecteretur, & ad prohibendum, ne quid importari poſſet, ad Tiberim uſque longa brachia deduxiſſet: ipſe viciſſim in radice collis vallum foſſamque obmoliebatur.

XXXIV. Inter hæc & Fulvia continuis ad Ventidium & Pollionem, ſed & Atejum, & Calenum literis urgebat, *ferrent opem obſeſſis; neque fratri cauſaque imperatoris ſui deeſſent.* Sed & noviter paratum exercitum, duce Munatio Planco, miſit; a quo legio Cæſaris, quæ forte Romam petebat, intercepta atque conciſa eſt. Cæſar, ut hunc & reliquos, qui moveri cœperant, diſtringeret, relicta ad obſidionem Peruſiæ parte copiarum, cum Agrippa his obviam profectus, effecit, ut, priuſquam conjungerentur, itinere abrupto, Plancus Spoletium ſe reciperet, Ventidius & Pollio Ravennam alter peteret, alter Ariminum. Idcirco Cæſar, oppoſitis, qui hos morarentur, Peruſiam reverſus, munitiones abſolvit, foſſis altitudine atque latitudine triginta pedum, turribuſque ligneis mille quingentis, non minus diligenter adverſus ſoluturos obſidionem, quam adverſus obſeſſos, inſtitutis.

§ XXXII. Sueton. in Aug. c. 12. Dio. Appian. § XXXIII. Flor. 4, 5. Vellej. 2, 74. Appian. Dio.

XXXV. Dum ista diversis locis aguntur, crebræ Antonianorum eruptiones factæ, multo utrinque sanguine, dum miles Cæsaris missilibus potior, gladiatorum audacia cominus trucidatur. Semel etiam propinquum discrimen imperator adiit, dum circa muros sacrificat, repentina gladiatorum eruptione pæne oppressus. Sed ea res fiduciam magis, quam metum, peperit, ex haruspicum responso. *Quod enim infelicia exta rapta ab obsessis fuerant, cuncta, quæ sacrificanti tristia denuntiata essent, in eos recasura* dicebantur, *qui exta haberent.* Jam etiam fames in oppido esse cœperat, adversus inexspectatam obsidionem minime provisis copiis. eo acrius ipsa, quæ Kal. Januarias antecessit, nocte tentata eruptio est, & ad portas operum vis facta, ut, his perruptis, auxilia, quæ multis locis se ostendebant, intromitterentur. Sed accurrente legione, quam in proximo statuerat Cæsar, ipsoque cum Prænestinis cohortibus, post vehemens certamen Antoniani retrocesserunt.

XXXVI. Per eosdem dies etiam Romam affligente fame, cum in usum belli frumentum comparceretur, plebs jejuna, vi effractis domibus, quod erat inventum diripuit. Eodem anno magnum, uti diximus, incrementum Sex. Pompeji potentia hoc maxime modo cepit. Cassius Parmensis tribunus militum, ad colligendas pecunias in Asia cum exercitu & classe relictus, audita morte Cassii, de Bruto non desperans, triginta Rhodiorum triremes delegerat, quas erat impleturus; exuftis reliquis præter sacram omnibus, ne res renovare Rhodii possent. Cum his igitur, & quas antea habuerat, evectus, non tamen occurrere ante finem Bruti potuit. Interea & Clodius, qui missus a Bruto Rhodum cum navibus tredecim fuerat, cum rebellantem insulam inveniſſet, educto inde Romano præsidio, quod erat trium millium armatorum, ad Cassium se contulit.

XXXVII. Eodem & P. Turulius venit cum multis na-

§ XXXV. Suetón. in Aug. Appian. § XXXVI. Appian.

vibus, & magna vi pecuniarum, quas a Rhodiis, dum adhuc erant dicto audientes, exegerat. Hoc exemplum secuti, quotquot earundem partium tota Asia oberrabant, in unum convenerunt: & legionariorum, quanto poterant, numero impositio in naves, ex mancipiis aut nexis remiges parabant, itemque ex insulis, quas prætervehebantur. Sed & a Thaso nobiles aliquot cum M. Cicerone M. F. profecti sunt ad eos; brevique collecta est non contemnenda classis, & neque ducum nominibus, neque militum aut genere, aut copia pœnitendus exercitus: præsertim cum etiam ex Creta Lepidus cum alia manu accessisset. Tum vero consensu ad Murcum & Ahenobarbum, Jonium cum validis classibus obtinentes, navigari placuit. Ibi consilio habito, quemadmodum deinceps sustinendæ partes essent, diversæ sententiæ fuerunt, nisi quod constabat, Triumvirorum aspernandam amicitiam esse.

XXXVIII. Statius Murcus, defleto *Cassii Brutique casu, spem tamen adhuc superesse* dicebat *in reliquis viribus, modo caput nactæ idoneum forent. Consilium enim*, inquit, *atque imperium pluris quam arma sunt, quam pecunia, & militum manus. Horum vis quantalibet, nisi sapientia & auctoritate ducis contineatur, dissolvetur facile, aut in se ruet, neque plurium æqua potestate res geri commode potest: in bello rapiendæ sunt occasiones. quæ sæpe non inter dissentientes modo, sed etiam inter concordes, dum communicandis consiliis tempus abit, amittuntur. Sed neque mihi summam rerum deposco, neque cuiquam vestrûm aut poscendi aut dandi auctor ero: Sex. Pompejum intueor, quem miro consilio rebus incertis unicum præsidium in propinquo fortuna collocavit.*

XXXIX. *Nec enim alium ei præferre, etiamsi copia plurium esset, debemus, pro legibus dimicantes & libertate, quemadmodum semper sublimus præ nobis. Hic autem solus jam toto imperio legitimam potestatem obtinet, maris præfectura olim accepta ab senatu, priusquam ille scelere ac crudelitate triumvirali opprimeretur. Nec igitur dubitandum est, quin, amotis Cassio & Bruto, populi Romani imperatoribus, huic reliqua res*

ſpeſque noſtræ committantur: præſertim cum non aliud jus ſuadeat, aliud cogat neceſſitas; ſed & illud & hæc ex æquo Pompejum nobis commendent, & Siciliam. Quis enim hominum, aut quæ provinciarum aptior eſſe præſenti neceſſitati, aut opportunior poteſt? magni Pompeji filius, amans patriæ juvenis, in malis & tolerandis & ſuperandis exercitus, animo, felicitate, auctoritate patri, ſed nondum vertentem fortunam experto, ſimillimus, proximam & quaſi ſuburbanam provinciam tenet; qua nihil eſſe poteſt, tam ad excipiendos, qui vim hoſtium fugiunt, quam ad infeſtandos, qui alunt, commodius.

XL. *Nec obſcura ſunt aut ambigua, quæ dicimus: plurimorum incolumitate, & ex acerbiſſimis diſcriminibus repente velut divinitus oblata ſalute, ſatis ſuperque confirmantur. Quot ad eum proſcriptione recenti, quot poſtea confugerunt? hodie quoque ad eum confluere non deſinunt, quicunque aut meliorem optant reipublicæ ſtatum, aut tantummodo militiæ lucrique cupidi, tamen juſtiore ſub duce mereri malunt. Sed & prudentia rerumque uſu tantum valet, ut modicis ab initiis progreſſus ad hanc potentiam ſit, qua Triumvirorum apertum hoſtem & profitetur, & defendit: atque hunc Cæſarem ejuſque legatos nihil non conantes fortiter a Sicilia repuliſſe non contentus, in ipſa quoque Italia multis affecit incommodis. Cum hoc ſi conjungamus has vires, ecquæ eſſe dubitatio poterit, quin tanta acceſſione auctus, non modo ſe noſque tueri, ſed etiam ab injuſta Triumvirorum dominatione vindicatam recuperare rempublicam poſſit?*

XLI. *Contra hæc* Domitius Ahenobarbus, nobilis & ſibi fidens juvenis, hunc in modum differuit: *Diis immortalibus habeo agoque gratias, qui nondum ita nos deſeruerunt, ut vel animi, vel conſilii egeremus. Tanta clade percuſſi, tamen non niſi de bello deliberamus. una modo conſultatio eſt, quo duce propoſitum teneamus. Atque utinam fata noſtris imperatoribus peperciſſent! utrivis eorum potui dicto eſſe audiens, & in ejus virtute atque providentia acquieſcere. Sed, his ſublatis, novi atque inexperti ducis ſubire imperium, neque facile eſt generoſis*

§ XXXIX. Flor. 2, 2. § XL. Appian.

mentibus, neque eo properandum est, antequam necessitate cogamur, quæ non relinquit consilio locum. Enimvero in eo adhuc res sunt, ut habere socium amicumque Pompejum, quam imperatorem malis. nec vero ad unius imperium omnino confugi opus est.

XLII. *Duos paulo ante habuimus imperatores, quibus multum confidebamus; & si victos forte regeras, etiam a duobus victi sunt. Quid vetat te quoque, Murce, commissam tibi classem retinere, &, qua paulo ante concordia, mecum & cum ceteris consilia tractare graviorum conatuum? Cur enim Sexto tantum deferimus, ut, cui pares haberi possumus, ejus potestati ultro nos subjiciamus? cum sint inter nos multi, qui neque nobilitate concedant ei, neque annis, aut experientia? Jam vero mores adolescentis ii sunt, quos etiam, qui vituperare nolit, omnes promiscue minime laudet probetque. Calamitas paterna deprehendit ingenii haud mali hominem, priusquam formari ad cultum magnæ fortunæ ingenuis studiis posset. Unde & ferocior justo esse dicitur, & fidei negligentior. Certe Pompeji Bithynici fatum docere nos debuisset, ut essemus minus in credendo faciles. Interfectum eum Sexti jussu constat: quam justis causis adductus eum interfecerit, discere nondum potui. Verum est, multos ad eum profugisse viros illustres: cujus igitur opera ita utitur, ut non amplius tribuat libertis servisque suis?*

XLIII. *Jam & ob res non amplissimas sumere nimios spiritus, seque incredibiliter efferre dicitur. Igitur prospera vobis dominum imponent, adversa ferenda ex æquo erunt. Tu vero, L. Stati, vosque ceteri, quibus eadem mens est, quam in conditionem vos rempublicam demittatis, videritis: ego, donec mihi consulere potero, nec Pompeji, nec cujusquam alterius potestati dedere me constitui. Cassio Brutoque, propinqua cognatione junctis, quibus imperium decreverat senatus, haud invitus parui: Sexto amico potius, quam imperatore utar. Nec ideo minus rem communem bene curabimus, cum nostra concordia, duobus potentissimis vinculis, amore libertatis, & metu dominorum adstricta, neque lentescere per negligentiam alterius, neque patere suspicionibus possit.* Finis consultationis iste fuit, ut

in ſua ſententia perſtantibus utriſque, Murcus, & qui cum eo ſentiebant, Pompejum peterent; Domitius cum ceteris priſtinam ad Jonium mare ſtationem retineret. Atque hic & auxit poſtea claſſem ſuam, & longinquiores etiam provincias, oblatis forte occaſionibus, adiit.

§ XLIII. Sueton. in Neron. c. 3. Appian.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER XCI.

IN LOCUM LIB. CXXVI LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI VICESIMI SEXTI.

C. Cæsar, cum esset annorum viginti trium, obsessum in oppido Perusia L. Antonium, conatumque aliquoties erumpere, & repulsum, fame coegit in deditionem venire; ipsique & omnibus militibus ejus ignovit. Perusiam diruit. Redactisque in potestatem suam omnibus diversæ partis exercitibus, bellum citra ullum sanguinem confecit.

I. INTEREA M. Antonius, qui post victoriam in Thracia substiterat, ad cogendas undique pecunias, in Græciam cum valido exercitu venit. neque gravis aut odiosus principio civitatibus fuit, ab acerbitate omni temperans, ludisque eorum, & eruditorum colloquiis, & cærimoniis Deorum deditus. Idcirco vulgo *Græcorum studiosus*, sed inprimis *amator Athenienſium* vocari gaudebat, multis in eam civitatem collatis beneficiis. Nam deinde & Æginam, & Ceam, & Sciathum, & Peparethum, aliasque insulas reddidit: & Megarenses Athenienſium derisit æmulos. Roga-

tus enim ab his, *uti curiam ſuam ſpectaret*, ubi ſpectavit, quærentibus, *qualiſnam ea videretur? Anguſta*, inquit, *& ruinoſa.* Ergo & Athenienſes ſolita vanitate retulerunt ei gratiam, initiando myſteriis ſuis, honorando ſtatuis, cum injuria veterum regum, a quibus majores eorum inſigniter adjuti cultique fuerant. nam & Attali Eumeniſque coloſſos Antonii nomine inſcripſerunt.

II. Dimenſus deinde Pythii fanum, de cujus inſtauratione ad ſenatum perſcripſerant, Lucioque Cenſorino Græciæ præpoſito, in Aſiam tranſiit, jam ceſſante periculo remiſſior, & ad prioris vitæ mollitiem revolutus. Igitur Græci Aſiatici, moribus his amicum genus, Epheſum venientem curatiſſima pompa exceperunt. Quippe viri puerique Satyrorum ac Panum habitu, feminæ Bacchas ſimulantes, deduxerunt eum, urbe tota perſonante tibiis & fiſtulis, paſſimque thyrſis atque hedera obtutui ſe ingerentibus. Sic incedens ille *Liber Pater* ſalutabatur, *benigni* atque *blandi* addito cognomento. Prima cura fuit reddendi Dianæ ſacrificii: quo magnifice peracto, ſupplices Deæ, qui ad id aſylum e victis partibus confugerant, dimiſit incolumes, duobus exceptis, quorum alter cædis Cæſarianæ fuerat conſcius, alter Dolabellam Caſſio prodiderat; vetuſque ſpatium aſyli duplicavit, partemque urbis adjecit.

III. Inde vocatis in conſilium legatis, qui ex Aſia Epheſum concurrerant, *decem annorum tributa, quot Caſſio ac Bruto intra biennium dederant, annua die pendenda* imperavit. mox deprecantibus, allegantibuſque *neceſſitatem, qua coacti dediſſent potentioribus omnia*, hactenus remiſit, *ut novem annorum tributa annua bina die penderent.* Regibus etiam & civitatibus liberis, ut quiſque abundare videbatur, imperata eſt pecunia. Huic exigendæ præfecit, quos voluit, ut interdum non tam acerbum videretur pendere omnino tributa, quam his hominibus pendere. Nam & citharœdum quendam Alexanorem Magnetem quatuor ur-

§ I. Vellej. 2, 74. Plut. in Aug. c. 39. Appian. § II. Appian.

bium exigendo tributo præpoſuit, militibus ad hunc uſum datis. Plurimum enim huic generi hominum indulgebat: & quidquid deliciarum ullo machinamento corrumpendis moribus natum videri poterat, affectu maximo complectebatur.

IV. Ergo & Xuthus choraules, & hiſtrio Metrodorus ejus amicitia nobilitati ſunt; & coquus ob unam cœnam ſcite paratam bona civis cujuſdam Magnetis accepit. Laudabiliorem multo liberalitatem mox obeundis provinciis exercuit, L. Caſſium imperatoris fratrem, & alios earundem partium, exemplo clementiæ, quod Epheſi ediderat, veniam petere auſos abſolvens, & civitatum, quæ afflictæ fuerant ab adverſariis, calamitatem ſublevans. Nam & *Lycios immunes eſſe*, *Xanthumque inſtaurare* juſſit: & Rhodiis Andrum dedit, Tenumque cum Naxo & Myndo, quas tamen paulo poſt iterum ademit, quaſi *durius imperantibus*.

V. Tranſiens deinde per Phrygiam Myſiamque, & tributis ubique gravibus impoſitis, in Bithyniam venit, provinciaque ab Apulejo, quem Brutus præfecerat, accepta, ipſum exemit culpæ, reditumque conceſſit. Hyrcano Judæorum principi, ſuo & gentis nomine coronam auream mittenti, orantique, *ut a Caſſio capti ſervitute eximerentur*, clementer reſpondit, datis etiam ad Tyrios Sidonioſque, & Antiochenos, & Aradios literis, *ut ablata Judæis corpora*, *bona*, *loca reſtituerentur*. Inde Gallogræcos & Cappadocas adiit, Planco demandata Aſiæ cura, pecunias ubique cogens. in Cappadocia & cauſam cognovit Ariarathis & Archelai Siſennæ, de regno contendentium; & plus apud eum Archelaus valuit, Glaphyræ matris adjutus gratia, quam formoſam & parum pudicam Antonius adamabat. Hinc in Ciliciam tranſgreſſus, miſſo ad Cleopatram Dellio, *adeſſe reginam* tanquam ad cauſam dicendam juſſit: faviſſe enim Caſſio inſimulabatur.

VI. At illa, moribus Antonii ex fama & Dellii expoſi-

§ III. Strab. l. 14. Appian. Ariſt. polit. 2, 9 & 5, 11. § IV. Plut. Appian. § V. Joſeph. antiq. Jud. 14, 22. Dio. Appian. Plut.

tione cognitis, qui *mulieri forma & ingenio excellenti nihil ab iſto timendum* aſſeverabat, non tam ad purgandum objecta, quam ſubjiciendum ſibi imperatorem ſe comparabat. Tandem, nec niſi plurimis illius & amicorum literis accita, Tarſum navigavit, ubi tum agens Antonius, *liberam immunemque civitatem* declarabat, edicto quoque propoſito, *uti Tarſenſes cives, ubicunque ſervirent, dimitterentur.* Tum quoque pro tribunali ſedebat, cum *adverſo Cydno ſubvehi Cleopatram* nuntiatum eſt, tantuſque hominum ad ſpectandam eam concurſus fuit, ut, dilapſa forenſi turba, ſolus cum ſuis Antonius relinqueretur.

VII. Neque enim vulgaris erat ſpecies. Inaurato navigio, velis purpureis expanſis, vehebatur: argentei remi ad tibiarum cantum movebantur, fiſtulis etiam & citharis molle interſtrepentibus. Illa ſub tentorio, quod intextum auro erat, recubans, ornatu cultuque Venerem repræſentabat, adſtantibus utrinque pueris, ventulumque facientibus Cupidinum habitu. Sed & ancillæ præſtanti forma, quemadmodum Gratiæ & Nereides pinguntur, amictæ, propter gubernaculum aut rudentes ſtabant. Quacunque veheretur, ripæ ſuffituum odorumque fragrantia complebantur. Igitur velut faſcinatis præ delectatione animis, *Venerem ad Bacchum pro ſalute totius Aſiæ comiſſatum venire* jactitabant. Invitata ad cœnam ab Antonio, *ipſum potius ad ſe* juſſit *accedere:* & paruit ille, ut comem ſe atque humanum oſtenderet. Erant apparata omnia regio faſtu: vaſa auro gemmiſque radiantia, nobilium artificum opera, purpureis aulæis, auro intexto, obducti parietes, triclinia duodecim cum lectis.

VIII. His excepit Antonium & amicos, quotquot ei placuerat adducere. Sed *Antonius nihil tam admiratus eſſe, quam hominum frequentiam & diſpoſitionem luminum* dicitur, *varias figuras magno artificio repræſentantium.* Laudanti *reginæ magnificentiam*, illa ſubridens, *Hæc*, inquit, *omnia tibi dono, imperator, ut cras iterum mecum cœnes.* Tum vero ſic inſtru-

§ VI. Appian. Plut. § VII. Athenæ. 4, 11.

xit convivium, ut heſterna præ his parva & vulgaria viderentur. iterumque illi cetera omnia dedit, amicis autem ejus atque ducibus, lectos, in quibus accubuerant, cum poculis aureis, quibus miniſtratum cuique fuerat. diſcedentibus deinde pro dignitate cujuſque partim lecticas cum lecticariis dedit dono, pleriſque equos cum argenteis phaleris, pueros autem Æthiopas ad prælucendum omnibus. Tum viciſſim excepit eam Antonius, ſuperare niſus ſplendorem & elegantiam reginæ; ſed utroque inferior, primus in cœnæ ſuæ ſordes & ruſticitatem dicteria jecit.

IX. Quarto die, viciſſim apud eam cœnante Antonio, ſolum conſternendum roſis ad altitudinem cubiti curavit; qui harum copiam ſuppeditaſſent, non jam nummis, ſed talentis remuneraṅs. Igitur metu omni depoſito, cum *ob deſtitutas Cæſaris partes* accuſaretur, non magis excuſavit ſeſe, quam imputavit ultro, *quatuor legiones cum Allieno miſſas initio belli, claſſemque paratam, ſed tempeſtatibus, & celeri Dolabellæ caſu prohibitam egredi. Neque tamen ſemel iterumque cum atrocibus minis flagitanti Caſſio miſiſſe auxilia: quin cum inſtructiſſima claſſe ipſam ad mare Ionium acceſſiſſe, non diligentia Murci deterritam; ſed tempeſtatibus & claſſem diſſipatam, & ſe in morbum conjectam, & interea Philippenſi acie decretum eſſe.* Nec falſo iſta jactabantur, ſed plus apud laſcivum hominis animum forma & veneres Cleopatræ, quam cauſa valuerunt.

X. Igitur ex rea ſtatim amica, ſtatim domina facta, non modo regnum Ægypti retinuit, ſed in Antonio ſubegit Orientem. Erat enim non modo pulchritudine, ſed magis etiam lepore quodam & elegantia ſingulari prædita: quam, quidquid ageret, aut loqueretur, decerent omnia. Supererat mira ingenii vis & alacritas, etiam prioribus amoribus excitata & erudita, qua puellaribus adhuc annis, Cn. Pompejum adoleſcentem, quando claſſis educendæ cauſa profectus in Ægyptum fuit, & mox Cæſarem man-

§ VIII. Plut. Athenæ. § IX. Plut. Athenæ. Appian.

cipaverat. Accedebat & ſuavitas ſermonum & eruditio, multarumque cognitio linguarum: raris enim populis reſponſa per interpretes dabat: cum Æthiopibus, Troglodytis, Hebræis, Arabibus, Syris, Medis, Perſis, aliiſque multis gentibus, ipſa loqui poterat; cum ante ipſam reges Ægyptiam quoque linguam diſcere non ſuſtinuiſſent, nonnulli ne Macedonicam quidem callerent. His artibus brevi ſic in poteſtate Antonium habuit, ut non his modo illiciis, ſed etiam veneficiis captus domituſque crederetur.

XI. Nihil enim tam aut largitu detrimentoſum, aut factu turpe erat, quod illa petens non impetraret. Paulo ante fratrem virumque ſuum, ætatis XV annum agentem veneno ſuſtulerat. Soror Arſinoe religione vitam tutabatur, Dianæ facta ſupplex, ſive Epheſia illa, ſive Leucophryne Mileſiorum fuit. Hanc igitur juſſu Cleopatræ, pereuſſoribus immiſſis, Antonius ſuſtulit. Nec alia loca, quæ tum ſanctiſſima habebantur, reveritus, Tyrios e templo Herculis extractum Serapionem Cleopatræ coegit tradere, contra cujus voluntatem ille Caſſio auxilium adduxerat: Aradios adoleſcentem quendam, *qui ſe Ptolemæum eſſe* ferebat, *majorem Cleopatræ fratrem, qui victus a Cæſare diſparuerat*. Sed & Megabyzum Epheſiæ Dianæ ad ſupplicium deposcebat, *quod Arſinoen, tanquam reginam, hoſpitio excepiſſet*: ſed Epheſii, Cleopatræ ſupplicantes, ab ipſa ſalutem ſacerdoti ſuo impetrarunt.

XII. Inter hæc continuato per Cavam Syriam, Palæſtinam, Ituræos, alioſque Syrorum populos itinere, tyrannos paſſim e civitatibus ſuſtulit: libertatem cum immunitate tribuit Laodicenis: variaſque civitatum & regulorum lites compoſuit. Unde Judæis etiam principibus, Phaſaelis & Herodis æmulis, facta ſpes, ſubverti fratres illos poſſe: quamquam nuper fruſtra eos accuſaſſent, quo tempore veniens ex Europa Antonius, Herodis obſequiis & pecunia ſic delinitus eſt, ut, nec auditis delatoribus, rem

§ X. Plut. Joſeph. antiq. Jud. 15, 4. § XI. Dio. Appian. Joſeph.

integram in ſuum adventum rejiceret. Venerunt igitur centum ex primoribus Antiochiam; nec aliud effecerunt, quam ut ambo fratres tetrarchæ conſtituerentur, eiſque ſub Hyrcani nomine, cujus jam factus affinis erat Herodes, ſumma rerum Judaicarum permitteretur. Id cum ægerrime ferrent accuſatores, ex eorum numero quindecim vinxit; ne occideret, Herodis precibus tribuens.

XIII. Nec ideo Judæi quieverunt, quin alii mille Tyrum proficiſcerentur, quo veniſſe Antonium audierant. At ille præfecto præſidii negotium dederat, ut importunos & moleſtos homines ulciſceretur. grandem enim a fratribus ſummam acceperat, & erat in hos olim bene affectus, propter hoſpitium, quod ei cum patre eorum fuerat. Igitur Herodes, gnarus rei, cum ante urbem diverſaretur, prodiit accuſatoribus ſuis obviam, monuitque, *ſibi parcerent: ſi enim progrederentur, malum habituros.* At illi, contemto Herode, cum ad urbem procederent, obvios habuerunt armatos, a quibus interfecti ſunt nonnulli, fauciati complures: reliqui conjecti in fugam, mœſti abierunt domos. Mox Antonius eos etiam, quos habebat in vinculis, occidit; propterea quod, *a plebe Hieroſolymitana Herodem conviciis exceptum eſſe*, cognoverat. Interea digreſſa in Ægyptum Cleopatra, M. Antonius, reſumta pauliſper imperatoris perſona, propter Parthos, qui nunquam ſatis quieti, tum validius ſe commovere dicebantur, equites Palmyram miſit, oppidi diripiendi gratia, quod *ſentire cum Parthis* inſimulabatur.

XIV. Sed Palmyreni, corporibus, rerumque ſuarum pretioſioribus trans Euphratem trajectis, equitibus vacua ædificia reliquerunt: diſpoſitis pro ripa ſagittariis, quo genere plurimum valent, intercluſo tranſitu. Hic conatus Antonii, & tyrannorum, quos ubique civitatibus Romanus expulerat, ad Parthos fuga, ſimulque graviſſima populis impoſita tributa, magnum attuliſſe momentum putantur, ut

§ XII. Joſeph. antiq. Jud. 14, 22 & 23. § XIII. Appian. Dio. Plut. in Anton. c. 36.

citius, quam timeretur, Parthicum bellum erumperet. Sed Antonius neque Fulviæ labores in Italia, neque provinciarum neceſſitates & pericula moratus, copiis in hiberna diſtributis, & Saxa Syriæ impoſito, in Ægyptum profectus, totum ſe Cleopatræ & voluptatum turpitudini tradidit.

XV. Conſulum deinde nomen (vis enim penes Triumviros erat) Cn. Domitius M. F. Calvinus iterum, C. Aſinius Pollio geſſerunt: hic adverſus Cæſari., belloque Peruſino immixtus; ſed pacta cum M. Antonio nondum audebat Cæſar violare. neque referre putabat, penes quem appellatio conſulis eſſet, cum ipſe tanto jam tempore conſulem in obſidione habuiſſet. Jam aſperior quotidie fames, obſeſſos Peruſiæ experiri omnia remedia coegerat. Idcirco ſociorum auxilia ultimis precibus obteſtationibuſque ſollicitantes, perfecerunt, uti tres duces, qui reperant interea conjungendi copias viam, repulſis, qui prohibebant, Cæſarianis, Peruſiam contenderent. Sed Cæſar *Agrippam & Salvidienum his occurrere cum validiore exercitu* juſſit: quibuſcum manus conſerere non auſi, ne ab his & prioribus hoſtibus circumvenirentur, Fulginium occuparunt, paſſuum ſeptem millia quingentos diſtans a Peruſia caſtellum.

XVI. Ibi circumſeſſi ab Agrippa, de rebus ſuis, coacto concilio, deliberarunt. Pollio conſul, aſſentiente Ventidio, *perrumpendum* ſenſebat: poſtremo Plancus obtinuit, *cautiora* ſuadens, *ne inter Agrippam & Cæſarem intercepti utrinque cæderentur.* Lucius, quique cum eo Peruſiæ obſidebantur, cum ignium indicio adeſſe ſocios intellexiſſent, ceſſantibus ignibus, a maxima ſpe ad ultimam deſperationem revoluti, (victos enim fuiſſe ſuos, exiſtimabant) primâ vigilia eruperunt: tentatiſque locis omnibus, undique repulſi, diluculo ſe receperunt. Inde ſubducta ratione corporum & alimentorum, Lucius dimenſum præberi ſervis vetuit: neque transfugere paſſus eſt, acribus ubique cu-

§ XIV. Plut. Dio. § XV. Flor. 4, 7. Appian.

ſtodiis poſitis. Idcirco miſeri, per urbem & ante muros herbam vellentes, aut frondem, agminatim moriebantur. & altiſſimis ſpecubus injiciebantur cadavera, ne relicta & putrefacta morbos gignerent, cremata rogorum multitudine neceſſitatem obſeſſorum proderent hoſtibus.

XVII. Sed in hoc ſtatu ſiſti non poterat diu. rurſumque rogantibus militibus, ut pugnando potius caderent, annuit Lucius, monens, *aut abſtinendum certamine, aut niſi victoribus non revertendum.* Acclamarunt omnes cupide, &, ne nox ignaviam aliquorum tegeret, *educi clara luce* poſtularunt. Igitur omnibus ut ad ultimum conatum ſumma cura præparatis, cum inſtrumentis & ſcalis variæ formæ inſtructi ante lucem egrediuntur. Aderant & machinæ complendis foſſis aptæ, turres plicatiles, unde pontes extrudi in muros ſolent, & telorum omnis generis magna copia, ſaxa itidem & crates, quæ palis, circum opera erectis, injicerentur. Hæc cum magno militum niſu admoverentur, foſſa completa, ſuperatoque vallo, ad murum tranſgreſſi, ſuffodere hunc, alii ſcalis atque turribus admotis tranſcendere nitebantur: & cum diverſis locis hæc fierent, propugnanteſque clamoribus incertis diſtraherentur, pontes alicubi in murum injecti ſunt, pauciſque occiſis, reliqua multitudo ſequebatur.

XVIII. Erat plane res obſidentibus in diſcrimine & metu: ſed quia raros admoliri pontes obſeſſi potuerant, facile occurſum eſt, ſtrenuiſſimo quoque ad defendenda loca oppoſito, quæ plurimum urgebantur. Igitur Antoniani defatigati a recentibus, cum etiam latera haberent ictibus expoſita, rejecti ſunt, ſcalæque & turres eorum confractæ. Ne tum quidem abſtinuerunt pugna, quamquam ex ſuperiore loco impune vulnerarentur, donec Lucius miſertus nimium & inutilem laborem, ſignum receptui dedit. Sed ne ſic quidem eos deſeruit animorum obſtinatio, quin, plauſu hoſtium exſultantium irritati, reſumerent ſcalas, &, quamquam irrito incepto, in mortem potius, quam prœlium ruerent. Et exorandi fuerunt imperatori, ut *ſervare potius vitam, quam prodigere nequidquam vellent.*

XIX. Ultimus hic obſeſſorum conatus fuit: & Cæſar, ne quid tale poſthac auderent, ſic exercuit ſuos, ut, ſigno dato, cum armis proſilirent in muros. id quoque ſpectaculum deſperationis implevit Antonianos, &, quia mœrore lenteſcebat diſciplina, remiſſius mœnia cuſtodiebantur; pluresque transfugiebant ad Cæſarem non gregarii modo, ſed & tribuni præfectique. Atque hos poſtquam *clementer acceptos a Cæſare* vulgatum eſt, omneſque reliqui ſpem parem conceperunt; Lucius, timens, ne, ſi pervicacior eſſe vellet, hoſti dederetur, legatos de pace miſit. Cæſar, ex duobus generibus conſtare Lucii copias ſciens, ut diſſociaret animos, *veteranis ſe veniam dare*, dixit, *in gratiam Antonii: reliquos ſuam in poteſtatem dedi velle.* Hæc in commune tribus legatis: mox uni ſeorſim C. Furnio, *ceteris quoque parcere velle* oſtendit, *ſolis exceptis, qui proprias ſecum inimicitias exercerent.*

XX. At hi, ſuſpectum habentes cum Furnio arcanum ſermonem, hunc quidem exceperunt conviciis: a Lucio poſtularunt, *ut aut paribus conditionibus pacis amplecteretur omnes, qui pari ſtudio bellaſſent pro patria; aut arma univerſi ad extremum uſque ſpiritum retinerent.* Lucius, reveritus pari ſecum dignitate viros, laudavit eorum ſententiam, &, *quando neminem haberet aptiorem, ſe* dixit *ad Cæſarem ire.* profectuſque eſt ſtatim ſine feciali; curſu præcedentibus, qui rem Cæſari ſignificarent. Atque ille ad hoc nuntium properabat occurrere venienti. jamque in conſpectu erant cum amicis & imperatoriis ſagulis; cum, dimiſſis omnibus, Lucius duos tantum lictores ſecum habens proceſſit, hoc ipſo demonſtrans animi ſui propoſitum: intellexitque Cæſar, &, Lucium imitatus, oſtendere ſignum mox coalituræ benevolentiæ voluit; &, feſtinante Lucio, ut intra vallum colloquerentur, egreſſus eſt Cæſar, ut ſic quoque liberum eſſet Lucio, quid capere conſilii vellet.

XXI. Tum, ut eſt relatum in commentarios, Lucius prior ita cœpit: *Si quidem cum externo mihi certamen fuiſſet, & vinci turpe putarem, Cæſar, & turpius victum confiteri;*

eamque ignominiam exirem eadem via, quæ multis egregiis viris, virtutem a fortuna oppressam asserentibus, placuit. Nunc quia cum cive æqualis dignitatis contentio fuit, expertus, quæ potui, pro patria, tali viro lubens cedo. Nec tamen hæc dicta sic accipias, quasi victori, in spem humanioris clementiæ, adblandiar. non issem huc sine feciali, si pro me essem sollicitus: aliis pacem postulo, quam utique concessurus es, ubi nec iniquam petitionem meam, neque rationibus tuis alienam cognoveris. Nam ut certius omnia dispicias, separari causas oportet, ut in me effundas iram, quem horum omnium auctorem intelliges; his ignoscas, qui decepti falsique, alia, quam penitus sentiebam, præferentem, in fratris Marci gratiam secuti sunt.

XXII. *Quod si forte quædam liberius dixero, licentiæ ferociæque imputare noli. non conveniunt ea temporibus meis. ea tantum dicam ex animi mei sententia, quæ dissimulari nequibunt. Ego bellum tibi feci, Cæsar, non ut oppresso succederem in principatu, sed ut restituerem rempublicam senatui, cujus sub hac triumvirali potestate jus atque decus omne accisum atque sublatum est injuria. hoc enim ipsi quoque & sensistis olim, & prætulistis, legitimum hunc magistratum non esse fasse, necessarium appellantes, donec Cassii Brutique irreconciliabilis factio tolleretur. Ideo neque perpetuum esse, sed quinquennalem voluistis. Ergo itaque oppressis partium ducibus, reliquiarum, si tamen ullæ sunt reliquiæ, non contra rempublicam, sed pro sua incolumitate manentibus armis, sed cessuris, simul atque timere sibi a vobis desierint; tempus esse judicavi, ut, cessantibus aliquando extraordinariis imperiis, patrius mos civitati, legibusque & magistratibus potestas sua redderetur.*

XXIII. *Neque vero majorem esse ducendam fratris, quam reipublicæ, rationem existimavi; fore persuasus, ut ei quoque, cum venisset, tam justa & glorioſa probarentur. & quia mihi magistratus nomen profuturum ad efficienda cœpta credebam, dimittere hanc opportunitatem nolui. Quod si tibi res ea cordi fuisset, penes te esset tanti operis cœpti perfectique gloria. quia vero tibi persuaderi nequitum est; ego, urbe per vim occupata, hoc affectavi decus, instinctus, ut opinor, gene-*

rosa cogitatione, nihil esse, quod pro republica moliri vel cum discrimine non oporteat & Antonium & consulem, & progeniem ejus Herculis, qui unus omnium laboriosissime contra injustas dominationes dimicavit. Hæc & vera belli hujus causa, si quid mihi credis, & sola est. Nihil hic me frater, nihil aut Manius movit, aut Fulvia: ne divisio quidem agrorum, & pulsi possessionibus suis innocentes. nam & me auctore, coloniæ fraterni militis deductæ sunt.

XXIV. *Tu videri causam eam armorum voluisti, ut veteranos tibi conjungeres, quorum præmia per me vocari in discrimen arguebas. Hoc tibi vaframentum utile ad victoriam fuit; dum e re tua erat, ut milites tui me tanquam hostem infensissimum odissent. At nunc, parta victoria, non est, ut in me hostili sis animo, nisi & patriam oderis: nam pro hujus libertate facta fuisse a me omnia reperies. Atque hæc ille ego dico, qui non nesciam, in tua nunc potestate me esse: unde, quid de te judicaverim, apparet, quidque nunc judicem, solus ad te veniens. Sed de me ipso hactenus. quod autem amicos, atque adeo totum exercitum attinet, nisi consilium a me profectum pro suspecto respuis, magnopere tibi sim auctor, ne hac causa cuiquam nimium irascaris. etiam tuos offenderis, si adeo implacabilia doceas esse debere civium odia, ut ignosci victis non oporteat: periculosum est homini, cum sit instabili fortunæ obnoxius, sola victoria tutum vivere. Sin vero me adhuc hostem esse, & talium consiliis minime credendum putas, non me piget precibus abs te contendere, ne meam sive culpam, sive fortunam, amicis meis fraudi esse sinas; sed a me potius expetas pœnam, qui horum omnium omnibus auctor exstiti. Atque hæc ut serio dici constet, illis absentibus agere tecum volui; ne mihi potius ab illorum deprecationibus quærere præsidium viderer.*

XXV. Ad hæc Cæsar: *Ut ego te sine feciali vidi descendere, L. Antoni, festinavi, ut ante castra mea occurrerem, ne locus tibi necessitatem imposuisse videretur dicendi faciendive, quæ nolles. Postquam autem meam in potestatem te tradidisti,*

§. XXIII. Cic. Phil. 2, 28. Plut. in Anton. Appian.

quod eſt eorum, qui ſe peccaſſe confitentur; nihil neceſſum eſt refellere, quæ mihi falſo quidem, ſed ſpecioſe objeciſti. Ceterum ſicut ab initio me conatus es lædere, ita lædis etiam noceſque in præſentia. quippe ſi conditiones voluiſſes, erat tibi cum irato & victore paciſcendum: nunc quando, conditionibus omiſſis, meæ fidei permittis omnia, quem armis non potuiſti, pudore conſtringis, ut nec irarum amplius poſſim eſſe memor, nec uti poteſtate, quam, ſi pactiones interveniſſent, neceſſario eras conceſſurus.

XXVI. *Jam vero me cogis oblitum eorum, quæ commeruiſti, unum tantummodo reſpicere, quid me deceat. hanc enim partem præfero, tam Deorum, quam mea cauſa. ſed & propter te, L. Antoni, faciam: operamque dabo, ne ſic de me judicaſſe pœniteat.* His ultro citroque dictis, *Lucii magnanimitatem & prudentiam admiratus Cæſar eſſe* dicitur; *viciſſimque Cæſaris moderationem, & brevitatem ſermonis in adoleſcente trium & viginti annorum admirationi fuiſſe Lucio.* ceteri vero, facientes ex vultu utriuſque conjecturam, rem commode tranſactam eſſe, jam tum fiduciam ſalutis ſuæ gaudiumque perceperunt.

XXVII. Hoc maxime modo bellum Peruſinum poſt acrem obſidionem, & multas incluſorum eruptiones, finitum eſt, fame coacto ad deditionem Lucio. Sed ſtatim a colloquio miſſi ab Lucio tribuni venerunt ad Cæſarem, teſſeram petentes, militumque ſuorum numerum referentes. qui poſtea quoque mos obtinuit, ut, qui quotidie ſignum petebant a principe, deſcriptum ſimul exhiberent numerum eorum, qui tum ſub ſignis eſſent. Cæſar, data teſſera, juſſit eos *excubias adhuc agere ſolito more*, ne, ſub noctem intromiſſis in oppidum victoribus, aliquid præter animi ſui ſententiam gereretur. Orta luce, Cæſar quidem ſacrificavit. at Lucius eduxit exercitum cum armis, ſed obvolutis & intectis iter facientium more. ubi non longe abfuerunt a Cæſare, *Imperatorem* ſalutarunt eminus: inde, quibus erant juſſi, locis per legiones conſtitere.

§ XXVI. Liv. Epit. Appian. § XXVII. Liv. Epit. Dio. Appian. Plut. in Lucull. c. 58.

XXVIII. Cæſar, finito ſacrificio, laureatus conſcendit tribunal, juſſiſque *arma ponere* Antonianis, poſtquam id factum eſt, veteranos (nam a tironibus ſecreverat) accivit, ut tanquam ingratos caſtigaret atque perterrefaceret. At Cæſariani milites, ſive ſubornati ab imperatore, ut ſæpe, ſive veterum commilitonum tempore permoti, ad complexum illorum feſtinabant, orantes pro his Cæſarem irrequietis vocibus, neque diſcedentes ab complexu eorum: donec Cæſar, ægre ſedato clamore, converſus ad ſuos, *Meruiſtis*, ait, *commilitones, ut vobis negem nihil. At ego tirones quidem coactos militaſſe Lucio cenſebam; hos autem, qui ſæpe nobiſcum militaverant, & nunc a nobis ſervantur, cupiebam interrogare, qua igitur noſtra injuria, qua offenſa, aut qua ſaltem ſpe uberioris apud alios militiæ, contra me & vos & ſua ipſi commoda pugnaverint? quidquid enim ſudatum eſt hactenus, ecquo alio fine factum, niſi ut agri veteranis darentur, cujus fructus fiebant & ipſi participes? Igitur ſi conceditis, nunc quoque eos interrogabo.*

XXIX. Deprecantibus illis, *fiat igitur*, inquit, *quod petitis. abeant veſtro patrocinio ſecuri, & hanc etiam objurgationem lucrentur; ſed hac conditione, ut vobiſcum in poſterum conſentiant.* Tum vero utrinque voces & clamores promiſcui inſonuerunt, laudantium Cæſarem, agentiumque gratias. atque ille quibuſdam petentibus conceſſit, *ut, quos quiſque vellet, exciperet hoſpitio: reliquam multitudinem, quo loco primum conſtiterant, ſub pellibus agere* juſſit, *donec hiberna eis, & qui deducerent, aſſignarentur. Adeſſe mox Lucium ceteroſque* juſſit, pro tribunali ſedens. deſcenderuntque ſenatores & equites multi, præſentem fortunam habitu vultuque præferentes. quibus egreſſis, præſidium Cæſaris Peruſiam introductum eſt. Lucium Cæſar ſecum habuit: ceteros centuriones partiti ſunt, cuſtodes futuri hoſpitum ſpecie, ut erant edocti ab imperatore.

XXX. Peruſinis e muro deprecantibus conceſſum, ut egrederentur, præter decuriones: venientibuſque data venia. decuriones in cuſtodiam dati, paulo poſt, ut militum

odiis ſatisfieret, ſupplicium pertulerunt, uno excepto L. Æmilio, quod judex Romæ, cum percuſſores Cæſaris poſtularentur, atrum calculum palam tulerat, ceteroſque fuerat ad condemnandum reos cohortatus. Oppidum diripiendum dare militi voluerat Cæſar; ſed princeps civitatis Ceſtius, qui mentis haud omnino ſanæ *Macedonicum* ſe appellabat, quod olim ea in provincia militaſſet, ſubjecit ignem ædibus ſuis, ſeque transfixum gladio in flammam intulit. tum ventorum vi dilatum incendium omnem Peruſiam hauſit, excepta tantum æde Vulcani. Junonis ſignum, quam Etruſci præ ceteris numinibus conſueverant colere, cum intactum manſiſſet ignibus, Cæſar Romam transferendum curavit, ſomnio monitus: conceſſitque volentibus inſtaurare oppidum; agri tamen ſpatium intra paſſus mille reſtrictum eſt.

XXXI. Qui deinde has reliquias incoluerunt, pro Junone Vulcanum adoptarunt tutelare numen. Hic tum exitus Peruſiæ fuit, veteris urbis, ſive Lydi eam novi tum adhuc Italiæ inquilini, ſive, ut eſt relatum ab aliis, Achæi condiderunt. Proxima deinde die Cæſar, qui jam reconciliatus erat Antonio, ceteris etiam omnibus ignovit. Nec ideo minus trucidati ſunt plurimi nobiles & egregii viri, cum excuſare ſe conantibus una voce reſponderet Cæſar, *moriendum eſſe*. Sic & Ti. Canucius, qui tribunus plebis cauſam Cæſaris plurimum adjuverat, & Flavius quidam, & Clodius Bithynicus perierunt; & alii tanto numero, ut *trecentos, aut etiam quadringentos utriuſque ordinis, delectos e deditiiis, Idibus Martiis, ad aram D. Julio exſtructam more victimarum immolatos* ferant. Cæſar *ad hæc cogi ab exercitu* querebatur. nec ideo perſuaſit: quin fuerunt, qui traderent, *ab ipſo hoc conflatum bellum eſſe data opera, ut æmuli atque inimici latentes, copia ducis ſe offerente, nudarent animos, vincique & facultatibus exui poſſent, unde promiſſa veteranis præmia conficerentur.*

§ XXX. Vellej. 2, 74. Dio. Appian. § XXXI. Appian. Juſtin. 20, 1. Liv. Epit. Sueton. in Aug. c. 15. Dio. Senec. de clem.

XXXII. Sic Perusina fames, quæ mox propter summum exempli horrorem velut proverbio jactari cœpit, totam Italiam formidolosissimo bello liberavit. Maximæ enim vires Antonianorum fuerant; C. Asinius, L. Plancus, P. Ventidius, P. Canidius, Crassus, Atejus, aliique duces tredecim exercitus ducebant, & equitum sex millia quingentos. Hi plerique omnes, Lucii casu exterriti, ad mare descenderunt, Brundisium, aut Ravennam, aut Tarentum petentes: atque inde pars ad Pompejum Murcumque & Ahenobarbum se contulit; alii transierunt ad M. Antonium. Insequebantur Cæsariani, pacem offerentes, & contumacibus infesti. Sed nihil efficere memorabile potuerunt, nisi quod Agrippa duas legiones ad se transduxit, quas Plancus Cameriæ reliquerat. Atque idem Plancus, reliquo etiam exercitu ignaviter deserto, Fulviæ cum liberis fugienti se adjunxit comitem; atque illa cum tribus millibus equitum, quos ei duces præsidii causa addiderant, Puteolos, & inde Brundisium contendit, cum navibus longis quinque, ad hoc e Macedonia accitis, ad virum trajectura. Reliquorum nonnulli adjunxerunt se P. Ventidio. Sic Asinius Pollio, qui cum septem legionibus Venetiam diu retinuerat Antonio, magnasque res circa Altinum gesserat, dum Antonium petit, Domitium Ahenobarbum, fide data, transduxit ad partes.

XXXIII. Scripseruntque ambo ad Antonium, eique, tanquam mox affuturo, excensiones & commeatus providebant. Sextus quoque Pompejus, per Juliam, Antonii matrem, quam in Sicilia comiter exceperat, de amicitia cum eo agere cœpit. Inter hæc Cæsar reliqua Italiæ, quæ præsidiis adversariorum occupata fuerant, armis aut voluntate defensorum recepit. Nec tacenda Liviæ mox Augustæ fortuna, magnum habens & utile mortalibus exemplum mutabilitatis. Ti. Claudius Nero, vir prætorius & pontifex, cum, deditione a ceteris Perusiæ facta, solus in partibus perstitisset; Prænestе primum, deinde Neapolin

§ XXXII. Appian. Pigh. annal. 713. Dio. Vellej. 2, 46.

evaſerat. Ibi fruſtra profeſſus patrocinium eorum, qui agros amiſerant in Campania, ſervos etiam vocare conatus ad pileum, adventu Cæſaris in Siciliam fugit.

XXXIV. In ea trepidatione Tiberius, qui poſt imperavit, tum vix bimulus, pæne vagitu ſuo parentum fugam prodidit, cum ad vitandum occurſum militis, matris Liviæ ſinu, & quidem gravidæ, uno tantum per itinerum devia comitante profugos, ad navigium deportatur. Nec diu manere apud Pompejum juvenis ſuperbus potuit, non ſtatim in conſpectum ejus admiſſus, & mox prohibitus faſcibus, quos ultra legitimum tempus retinebat. Igitur ad Antonium profecturus, in Achajam tranſmiſit, commendavitque ſuos Lacedæmoniis publice, quod in tutela Claudiorum ea civitas erat. Sed inde digredientem nocturno itinere, flamma repente exorta e ſilvis, cum omni comitatu ita circumdedit, ut Liviæ veſtis & comæ amburerentur. inter fugam Neronis a Neapoli, C. Vellejus, avus hiſtorici, qui ante Bruti, mox Neronis præfectus fabrûm fuerat, ſenile corpus, quod comitari abeuntes cupientem tardabat, gladio tranſadegit.

XXXV. Tota jam Italia Cæſaris erat: igitur proxima ei cura fuit occupandarum legionum, quæ ſub Alpibus multæ, Caleno duce, caſtra habebant, ut, ſiquidem in amicitia maneret Antonius, illi ſervarentur; ſin vero, luculenta pars virium detraheretur inimico. Diſpicientem occaſiones fortuna adjuvit, moriente ſub hoc tempus Caleno. neque diſtulit Cæſar adire exercitum; potituſque voto, Fufio adoleſcente per metum tradente protinus omnia, Galliam etiam & Hiſpaniam adjunxit, quæ attributæ Antonio fuerant: atque ita ſimul undecim legionibus & ampliſſimis provinciis in poteſtatem citra ſanguinem acceptis, ubique ſuæ factionis homines, amotis Antonianis, præfecit. hiſque geſtis in urbem triumphali habitu invectus eſt, ubi

§ XXXIII. Appian. Dio. Sueton. in Tib. c. 4. Vellej. 2, 75.
§ XXXIV. Vellej. Sueton. Dio.

tum resumta veste, quam sine senatusconsulto, plebe cogente posuerant Patres, festi dies agebantur. Tum ei *corona laurea decreta:* nec in præsens tantummodo, sed *uti toties uteretur, quoties aliquis alius triumpharet.*

§ XXXV. Appian. Dio. Liv. Epit.

evaserat. Ibi frustra professus patrocinium eorum
agros amiserant in Campania, servos etiam vocate
tus ad pileum, adventu Cæsaris in Siciliam fugit.

XXXIV. In ea trepidatione Tiberius, qui pos
ravit, tum vix bimulus, pæne vagitu suo parentum
prodidit, cum ad vitandum occursum militis, m
viæ sinu, & quidem gravidæ, uno tantum per
devia comitante profugos, ad navigium deporta
diu manere apud Pompejum juvenis superbus po
statim in conspectum ejus admissus, & mox
fascibus, quos ultra legitimum tempus retine
ad Antonium profecturus, in Achajam transm
mendavitque suos Lacedæmoniis publice, quo
Claudiorum ea civitas erat. Sed inde digredient
no itinere, flamma repente exorta e silvis,
comitatu ita circumdedit, ut Liviæ vestis & co
rerentur. inter fugam Neronis a Neapoli, C. Ve
historici, qui ante Bruti, mox Neronis præfec
fuerat, senile corpus, quod comitari abeuntes
tardabat, gladio transfadegit.

XXXV. Tota jam Italia Cæsaris erat: igi
ei cura fuit occupandarum legionum, quæ
multæ, Caleno duce, castra habebant, ut, siqui
citia maneret Antonius, illi servarentur; sin ver
pars virium detraheretur inimico. Dispicienter
fortuna adjuvit, moriente sub hoc tempus C
distulit Cæsar adire exercitum; potitusque
adolescente per metum tradente protinus omn
etiam & Hispaniam adjunxit, quæ attributæ
rant; atque ita simul undecim legionibus &
provinciis in potestatem citra sanguinem accep
sue facti[illegible] [illegible], amoris [illegible]
[illegible]

tum resumta veste, quam sine senatusconsulto, plebe co
gente posuerant Patres, festi dies agebantur. Tum ei *coro*
na laurea decreta: nec in præsens tantummodo, sed *uti to*
ties uteretur, quoties aliquis alius triumpharet.

§ XXXV. Appian. Dio. Liv. Epit.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER XCII.

IN LOCUM LIB. CXXVII LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI VICESIMI SEPTIMI.

Parthi, Labieno, qui Pompejanarum partium fuerat, duce, in Syriam irruperunt: victoque Decidio Saxa, M. Antonii legato, totam eam provinciam occupaverunt. M. Antonius cum ad bellum contra Cæsarem gerendum incitaretur, uxore Fulvia dimissa, ne concordiæ ducum obstaret, pace facta cum Cæsare, sororem ejus Octaviam in matrimonium duxit. Q. Salvidienum, consilia nefaria contra Cæsarem molitum, indicio suo protraxit, isque damnatus mortem sibi conscivit. P. Ventidius, Antonii legatus, Parthos, prælio victos, Syria expulit, Labieno eorum duce occiso. Cum vicinus Italiæ hostis Sex. Pompejus Siciliam teneret, & commercium annonæ impediret, cum eo postulatam pacem Cæsar & Antonius fecerunt, ita ut Siciliam provinciam haberet. Præterea motus Africæ & bella ibi gesta continet.

I. INTER hæc Antonius, hieme apud Cleopatram turpiter acta, tum rerum iſtarum, tum Parthicorum motuum nuntiis ægre excitus, Tyrum navigavit, adverſus Parthos inde ducturus. Sed lamentabilibus Fulviæ literis, in quibus apparebant frequentes lacrimarum notæ, revocatus ad domeſticas curas, & jam omnia circum occupata ab hoſte cernens, per Cyprium Rhodiumque mare in Aſiam venit. Ibi cognito Peruſinii belli exitu, *fratris* accuſavit *inſolentiam & Fulviæ, ſed ante omnes Manii: hos enim cauſam armis præbuiſſe*, qui veniebant ex Italia, confirmabant. Igitur uxorem Athenis occurrentem objurgavit graviter, & iturus in Italiam, ne obſtaret concordiæ, dimiſit Sicyone ægram animo & corpore, ne quidem inter diſcedendum inviſere curans. Cum Pompejanis autem legatis, qui matrem Juliam adduxerant, L. Libone ſocero Pompeji, Saturninoque, & aliis amicitiam adverſus Cæſarem conjungere cupientibus, ità tranſegit, ut *gratias pro deducta matre* ageret, *relaturumque* polliceretur: *ceterum aut uſurum ſe auxilio Pompeji, ſi bellandum ſit adverſus Cæſarem; aut eum Cæſari reconciliaturum eſſe.*

II. His nuntiatis, Cæſarem magna & anceps cura diſtringebat, conſenſui duorum imparem, &, utro potius amico, utro hoſte uteretur, ambigentem. Athenis fuiſſe cum Antonio Pompejanos, noverat: quid eſſet conventum, neſciebat. interim abutebatur eo colloquio ad invidiam Antonii, *hoc nimirum agi, ut, pulſis novis colonis, Pompejus veteraſque poſſeſſores reducantur.* & credebant hoc veterani, quia plurimi profugorum ad Pompejum conceſſerant. Sed nec incitari ideo contra Antonium poterant: tantum ei ſtudiorum, tantumque æſtimationis res Philippenſi bello geſtæ pepererant. Summa vero rationum Cæſaris in eo vertebatur, ut, pedeſtri exercitu egregie inſtructus, maritimas vires nullas haberet. Numero legionum (erant

§ I. Plut. in Anton. c. 40. Dio. Appian. Liv. Epit.

enim amplius quadraginta) ſimul Antonium & Pompejum & Ahenobarbum ſuperabat: ſed adverſum naves adverſariorum quingentas neque claſſem habebat, neque ſpatium comparandæ; quod illi inſtructi paratique ex vicino Italiam infeſtare, & ad extremam inopiam adigere poterant. Jonium quidem mare nuper avectus ad Antonium Domitius aperuerat, ut melius bello peti Pompejus poſſet. ceterum hic multas ob cauſas videbatur potior, ut præ Antonio futurus uſui, majoris etiam, quam ille, fidei haberetur.

III. His ita expenſis, cum, dimiſſa Clodia, copia ei conditionum eſſet, ad Mæcenatem ſcripſit, *uti ſororem ſibi Libonis ambiret Scriboniam:* per quam fœderis cum Pompejo feriendi, ſimul rebus ſuis expedire cenſuiſſet, occaſionem captabat: quamquam ea mulier ætate provectior duos antea conſulares maritos, & ex P. Scipione liberos habuiſſet. Nec cunctanter accipiente conditionem Libone, literaſque Romam ad amicos dante, matrimonium contractum eſt. Neque tamen pax inter hos eſt inita, dum Cæſar omnia concedere non poteſt; multa remittere Pompejus non vult, cum incremento potentiæ quotidie factus elatior. Nam & alii multi acceſſerant partibus, & Statius Murcus ei, luculenta adducta claſſe, duplicaverat vires.

IV. Ad hæc quotidianis ex Italia transfugiis, etiam ſervorum, augebatur. tam enim tranſibatur frequenter, ut etiam Veſtales inter ſacra conciperent votum, *ſi finis aufugiendi factus eſſet.* Idcirco M. Vipſanium Agrippam, principem amicorum, *cum Pompejo bellum gerere* Cæſar juſſit. Sed dum Agrippa ludos Apollinares curat, erat enim tum prætor; in Italiam Pompejus tranſiit, magnaque ejus parte vaſtata, ſub adventum Agrippæ ſe recepit, præſidiis per opportuna loca relictis. Neque vero citius occurrere potuerat Agrippa, ludis edendis populum, qui mire his voluptatibus afficiebatur, Cæſari conciliare ſtu-

§ III. Sueton. in Aug. c. 62. Appian. Dio. Vellej. 2, 74.

dens. Igitur & novi generis ſpectacula ſunt edita, & tranſlatitia ſolito magnificentius. Circenſes quidem biduo continuo. Sed & Trojam pueri nobiles luſerunt; & confectores ferarum in Circo ex equeſtri ordine producti ſunt. Inter has turbas Lepidus, auctoritatem ſuam ægre paſſus ſeneſcere, in Africam a Cæſare miſſus eſt; ſex additis legionibus, quæ, nuper ab Antonianis partibus avulſæ, parum certæ fidei eſſe videbantur. Et habebat majoris auctoritatis duce opus Africa, Romanæ diſcordiæ inter diverſos duces pœnas dans, &, variante partium fortuna, ſemper præda victoris. T. Seſtius, nuper ex provincia veteri repulſus, cum non aliam cladis eſſe cauſam opinaretur, quam quod caput Tauri ſecum non habuiſſet, novam expeditionem adornabat; cum a Cornificianis præventus eſt, irrumpentibus in Numidiam, & obſidente Cirtam Lælio, dum quæſtor Cornificii Ventidius Seſtium, equeſtribus prœliis ſuperatum, continet. Sed Arabionis & Sittianorum auxiliis Seſtius adjutus, deduxit in æquum copias, pugnaque commiſſa Ventidium occidit, fugienteſque, duce amiſſo, milites inſecutus, plurimos interfecit cepitve. Hunc ad nuntium Lælius, obſidione Cirtæ relicta, ad Cornificium rediit. Nec diſtulit inſequi Seſtius, & ad ipſam, ubi Cornificius agebat, Uticam profectus, licet minores haberet copias, in propinquo caſtra poſuit.

V. Tum miſſus proſpeculatum Lælius, cum Arabione equeſtri prœlio concurrit: & quia Seſtius cum expeditis peditibus a latere ſe oſtenderat, receptui timens ille, propinquum tumulum occupavit. Arabio, cæſis, quos conſequi potuerat, circumfuſo equite collem obſidere inſtituit. Sed Cornificius hoc agi videns, cum majore parte copiarum Lælio ſubventurus, a tergo inſtantem Seſtium habuit, a quo coactus ſigna convertere, dedit Arabioni ſpatium, ut per homines, inacceſſa aliis loca ſuperare ſolitos, aditum in caſtra Cornificii clam reperiret. Igitur, hoſte conſpecto, Roſcius præſidio caſtrorum præfectus, militi cui-

§ IV. Sueton. in Aug. c. 43. Dio. Appian. Liv. Epit.

dam occidendum ſe præbuit. At ignarus rei Cornificius, dum ad Lælium perrumpere nititur, deſertus a ſuis, quos ſæpe objurgans *galeatos lepores* appellaverat, equitum Arabionis incurſu oppreſſus eſt. quod ubi ex loco ſuperiore conſpexit Lælius, ipſe quoque ſua manu mortem invenit. Ducibus amiſſis, copiæ diffluxerunt: qui proſcriptorum apud Cornificium fuerant, in Siciliam, aut quo quiſque potuit, ſe recepérunt. Seſtius victor Arabionem & Sittianos donavit magnifice: oppidis in fidem Triumvirorum acceptis omnibus ignovit: utramque provinciam obtinuit; donec Cæſar, ex pacto cum collegis imperium Africæ Numidiæque nactus, C. Fulvium Fangonem accipere ab Seſtio provincias & exercitum juſſit.

VI. Exinde cum alia pactione Cæſaris & Antonii, Numidiam Cæſar, Antonius Africam accepiſſent, ſcripſit ad Seſtium Fulvia, *ut provinciam Antonii nomine recuperaret.* nam obtentu hiemis adhuc moratus in Africa Seſtius, novarum rerum occaſionem exſpectaverat. Igitur nolenti cedere Fangoni, bellum intulit, veteranorum contracta manu, & regulorum auxiliis. Mox & ex ipſa provincia multi mortales ad eum conceſſerunt, Fangonis odio, qui ex manipulari, Cæſaris dictatoris victoria, factus inter alios de genere hoc ſenator, præſentem potentiam parum prudenter exercebat. Sed & Numidia ſe, rebus his auditis, concuſſerat. Idcirco reverſus in eam Fango, Cirtenſes, a quibus ſpernebatur, itemque Arabionem, negantem auxilia, plurimis affecit damnis. hunc etiam poſtremo ejecit finibus ſuis, &, cum ad Seſtium ſe recepiſſet, dedi poſtulavit. Hæc nova his bellandi exſtitit cauſa. Seſtio recuſante ſupplicem dedere, irrupit in Africam Fango, levibuſque prœliis inferior, in Numidiam recedendo Seſtium attraxit, Arabionis præcipue equitibus confiſum. Sed ubi Seſtius inſimulatum proditionis Arabionem dolo ſuſtulit, equites ejus, pars alio, multi ad Fangonem ſe contulerunt.

§ V. Dio. Appian. Euſeb. § VI. Appian. Dio. Cic. ad Attic. 14, 19.

VII. Unde viribus exæquatis, cum invicem metuerent, *cum Arabione ſublatam irarum cauſam*, prætexentes, amicitiam pepigerunt, ſed minime fidam ac durabilem. Quippe Fango, ſecuriorem inde Seſtium factum putans, denuo tranſcendit in Africam: & cum equitatu Numidico Fangonis ſuperiores partes eſſent, Seſtium Romanæ legiones præſtarent invictum; accidit, ut, commiſſo prœlio, alterum cornu utrinque pelleretur, victores, non animadverſo ſuorum caſu, caſtra adverſariorum caperent. Ubi, quid actum foret, conſtitit, paribus demum animis congreſſi prœlium inſtaurarunt. Sed pulſus in montes Fango, cum noctu bubalorum tranſeurrentium ſonitum audiſſet, equitatum hoſtium eſſe, & ſe prodi ratus, gladio ſe ipſe transfixit. Numidæ lubentes ſub poteſtatem Seſtii reverterunt, excepta Zama, quæ perdomanda fame fuit. His actis, Lepidus in Africam adveniens utramque provinciam obtinuit, concedente Seſtio, tanquam honoris Lepidi cauſa, quod contra validiorem tueri ſe poſſe deſperabat. Atque is, cum Romam rediſſet, mox inter ſuffectos conſularem tenuit locum.

VIII. Ablegato per ſpeciem imperii Lepido, ut etiam L. Antonium removeret, accitum his ferme verbis allocutus Cæſar eſt: *Ego te quidem, L. Antoni, pietatis nomine laudo, qui in fraterna culpa tuum eſſe crimen tuumque periculum voluiſti: ceterum gratum erga beneficia mea animum deſidero, quando ne manifeſta quidem fratris cum Sex. Pompejo conſpiratione quidquam ſuſtines confiteri. Ego vero tibi credens, exſtincto Caleno, ne ſine duce exercitus forent, per amicos meos ſervabam Marco: nunc vero, deprehenſis ejus conſiliis, mea voto eſſe omnia; tibi permitto, ut ad fratrem ſine fraude tranſeas.* Ad hæc Lucius, qualia prius prætulerat: *potentia fratris abuti ad tollendum Triumviratum voluiſſe, eundem adhuc animum durare: &, ſi regreſſus frater rempublicam tuendam ſuſcipiat, clam palamve ad eum abiturum, quamquam*

§ VII. Appian. Dio. Porphyr. ad Hor. carm. 1, 4.

habere maximum Cæſaris beneficium non abnuat. ſin vero fratrem etiam ſentiat, non contra dominationem, ſed dominationis ſocios tendere, tum ſe Cæſari aſſuturum contra fratrem, quamdiu ei meliorem manere mentem putarit. Porro rempublicam ante omnem & cognationem & gratiam poſiturum eſſe.

IX. Cæſar, non indelectatus hoc ſermone, *contra fratrem fratris opera* negavit *uſurum, ne ſi vellet quidem ſequi; ſed univerſam Hiſpaniam, cum exercitibus ei crediturum eſſe, ut pro legatis haberet, qui tum ſint in Hiſpania, Sex. Peducejum, L. Carinatem.* Hoc nimirum nomine cuſtodes L. Antonio addebantur. Dum ita diverſis locis Romanæ vires colliduntur, Parthi cum maximis copiis in Syriam, & e Syria in Aſiam irruperunt. quod bellum hoc maxime modo conflatum atque commiſſum eſt. Craſſiana expeditione primum irritati Parthi, mox elati victoria, ſemper deinceps eo animo fuerunt, ut & auderent bellare cum Romanis, & cuperent. Sed, ut fit, ſubinde intervenientibus moris, in id tempus dilata res eſt, quo poſt Philippenſe bellum Antonius, cogendis ubique pecuniis, maximopere provincias alienaſſe videbatur: eo quidem profecta Asiorum audacia, ut Curtium Salaſſam cum quatuor cohortibus, exigendæ pecuniæ cauſa miſſum, vivum comburerent.

X. Forte T. Labienus T. F. ad ſollicitanda Parthorum auxilia miſſus a Bruto, poſt ejus interitum *occaſionem* oſtentare non deſinebat, *Antonio apud Cleopatram deſide, Cæſare Pompejoque, & quidquid armis validum apud Romanos uſquam eſſet, mutuo ſe atterentibus, ſe gnarum opum, quantæ cuique civitati eſſent, gnarum animorum, ſi copiarum imperium ſibi credatur, omnino relaturum regi pro beneficiis gratiam.* His permotus Orodes, exercitum Labieno maximum, cum filio Pacoro & purpurato Barzapharne, attribuit. Cum his irruptione in Syriam facta, pervenit Apameam, & ab oppugnatione oppidi repulſus, præſidia, quæ paſſim per

§ VIII. Appian. § IX. Flor. 3, 9. Dio.

agrum erant dispositæ, nullo negotio in deditionem accepit. Erant enim e Cassianis militibus, familiariter noti Labieno, quos suo sacramento adactos custodiendæ Syriæ, quod assueti his regionibus videbantur, Antonius reliquerat. tamque pronus in has partes omnium animus fuit, ut solus e tanto numero Saxa, legati frater & quæstor, ejus consilii expers maneret. Igitur Decidius Saxa legatus, ad defendendam provinciam, quantis poterat copiis, properans, cum in se Labienum abstraxisset, castra inter Antiochiam & Apameam posuit. Sed Labienus frequentes intra ejus vallum libellos jaciebat, *coactam & probrosam militiam cum meliore permutare commilitonum exemplo* jubens.

XI. Nec ausus militi confidere Decidius, servare potius exercitum longius abductum statuit, quam hunc simul & provinciam amittere. Sed equitatu Parthico inhærente tergis abeuntium, prœlium committere coactus, magno suorum numero amisso, Antiochiam perfugit. Labienus, auctoritatem addente victoria, jam sine certamine recepit Apameam, cunctis occubuisse Saxam credentibus. Inde profectus Antiochiam, hanc quoque fuga Romanorum desertam cepit, assecutusque Saxam in Ciliciam properantem, eo desperationis adduxit, ut sibi manum inferret, ne, amisso exercitu, vivus veniret in hostium potestatem. Hinc universa Syria Parthorum facta, præter Tyrum, quæ portas Pacoro clausit, quia valido præsidio nuper eam Antonius firmaverat: eodemque magna manus ex Syria confluxerat Parthicum imperium recusantium. Ab his contra pedestres hostium copias (classem enim non habebant) haud ægre defensa est. Ex Syria Pacorus in Palæstinam transiit, accitus a Lysania, qui, Ptolemæo Mennæo genitus, paternam ditionem obtinebat.

XII. Hic *Antigonum Judæum mille talenta, cum quingen-*

§ X. Flor. Dio. Vellej. 2, 78. Joseph. antiq. Jud. 14, 23. Liv. Epit. Appian. § XI. Flor. 3, 9. Acron in Hor. carm. 3, 6. Liv. Epit. Joseph. de B. Jud. 1, 11, & antiq. l. 14.

tis mulieribus daturum Parthis, ſua fide ſpoponderat, *ſi, dejecto Hyrcano, in regnum ille reſtitueretur.* Igitur *Barzapharne per mediterranea* loca juſſo *incedere*, ſecundum litus Pacorus ducebat, obiter Sidonios recipiens & Ptolemaidem, ſponte ſe dedentibus oppidis. Inde, quoniam ipſe nondum perpacatis Syriæ rebus attinebatur, quendam ex regiis pincernis ſibi cognominem, attributa manu equitum, miſit ſpeculatum res Judaicas, ſimul auxilio futurus. Antigono, cum occaſio affuiſſet. His, in monte Carmelo prædas agentibus, acceſſit magna Judæorum multitudo; ita ut juxta Drymum occurrentes ſibi hoſtes vinceret Antigonus, & cum fugientibus Hieroſolymam penetraret. In ipſam quoque urbem introituris, & aggregantibus ſeſe, qui factionis Antigoni olim fuerant, regia petita. Sed Herode & Phaſaelo magnas contra copias educentibus, in ipſo foro pugnatum; repulſiſque in templum adverſariis, victor Herodes viros ſexaginta in proximis ædificiis, ad prohibenda ſubita eruptionum, collocavit. At hi a populo, fratribus infenſo, cum ipſis domibus cremati ſunt: viciſſimque multi de populo, quotidianis in urbe prœliis, in vindictam horum interemti.

XIII. Cum deinde Pentecoſte veniſſet, multi ex tota Judæa convenerunt armati ferme: Phaſaelo & Herode, cum præſidio non ita magno regiam cuſtodientibus. Erumpere tamen auſus Herodes, cum multis hominum, ſed inconditorum, millibus ita conflixit, ut, adjuvante etiam Phaſaelo, multis deſideratis, pars in urbem, alii in templum, nonnulli etiam in vallum, quod extra urbem erat, compellerentur. Inter hæc rogatu Antigoni, Pacorus dux, cum quingentis equitibus Hieroſolymam ingreſſus, ſpecie componendorum motuum, inſidias Hyrcano ſtruebat: effecitque, ut, aſſumto Phaſaelo, ad Barzapharnem proficiſceretur: eoſque deduxit ipſe, relictis apud Herodem ducentis equitibus, & præterea decem ex ingenuorum numero,

§ XII. Hegeſipp. 1, 29. Joſeph. antiq. Jud. & de B. Jud.

minuendæ ſuſpicionis cauſa. Ut in Galilæam ventum, populares in defectione & armis eſſe viderunt. a Barzapharne initio accepti donatique liberaliter, mox ſenſerunt inſidias; & quamquam abiturus ad Pacorum ſatrapa *falſo ſuſpectum ſe* juraverat, ſtatim, digreſſo illo, vincti ſunt. Herodes, cum & ille captaretur, cum regiis mulieribus effugit in caſtellum Maſſada, ubi poſtmodum regiam condidit, oppidumque Herodiam: atque, relictis ibi mulieribus & præſidio, Petram Arabiæ profectus eſt.

XIV. Interim Hieroſolymis Parthi pecunias profugorum deprædabantur, Hyrcani tamen theſauro parcentes: erant autem haud amplius trecenta talenta. Sed minor ſpe præda fuit, quia diffiſus Parthicæ fidei Herodes ceterique, pretioſiſſima rerum dudum in Idumæam præmiſerant. Igitur ne agro quidem abſtinentes Parthi, multa maleficia intulerunt, & Mariſſam, populoſum oppidum, devaſtarunt penitus. Antigono deinde regi declarato Phaſaelum & Hyrcanum vinctos tradiderunt: atque ille, tanta eſt ambitionis rabies! aures Hyrcani mordicus abſtulit, ne iterum ſacerdotio, quod integris tantummodo lex permittebat, fungi poſſet. Phaſaelus, ne arbitrio inimici moreretur, ſaxo illiſit caput. Hyrcanus in Parthos abductus eſt. At Herodes, Arabum & Malchi ſuſpecta fide, in Ægyptum properavit: inde per Pamphyliam & Rhodum in Italiam navigavit, ut rerum ſuarum ſtatum, Parthorumque progreſſus Antonio exponeret. Interea Labienus Ciliciam & Aſiæ continentem, quia Plancus ſe continebat inſulis, ſubjugabat impetu fortunæ, & terrore Parthici nominis.

XV. Romanæ quoque cohortes ad eum frequenter tranſibant, quibus auctus, Mylaſa & Alabanda, Carum urbes, cum præſidium acceptum necaſſent, expugnavit armis: & Alabandenſes affecit ſupplicio. Mylaſa, quorum incolæ Rhodum profugerant, diruit, infenſus admodum propter Hybream, qui clariſſimus facundia, cum cives ſuos con-

§ XIII. Joſeph. de B. Jud. & antiq. Jud. Hegeſipp. § XIV. Hegeſipp. Joſeph. antiq. Jud. & de B. Jud. Dio. Strab. l. 14.

tra Parthos concitaret, *imperatorem* ſe *Caricum* deridendi Labieni cauſa appellaverat. Ea contumelia maximopere accendit adoleſcentem irritabilem & ſtolidum, qui ſe *Parthicum imperatorem* ferebat, moribus Romanis multum diſcrepante titulo; talia enim cognomenta imperatoribus a devictarum gentium appellatione tribui conſueverant. At Stratonicam, in propinquo ſitam, nec impetu capere Labienus, neque domare longa & laborioſa obſidione potuit. Etiam prædonum audacia Labienum involvit difficultatibus, cum a ducibus Romanis timeretur. Cleo, certo Gordiocomenſis Callydio occupato Phrygiæ caſtello, pecuniam colligentibus imminebat acriter, apparatuſque Parthicos diſturbabat. Sed hæc parum ad ſummam proderant, abſente, penes quem plurimum erat potentiæ, Antonio: qui, ſolvens a Corcyra, cum claſſe ducentarum navium per Jonium mare vela faciebat; ubi obvium Ahenobarbum habuit, majores aliquanto copias ducentem. Inde metus nonnullis, *ne juvenis ferox, & proſcriptum ſe ſciens, ſtare pactis dubitaret.*

XVI. Nec eo minus, ſubſequi juſſis reliquis, cum inſtructiſſimis quinque navibus Antonius pergebat; cum, univerſa Domitii claſſe conſpecta, L. Plancus, qui comes aderat Antonio, *remittendum de curſu* cenſuit, *tentandamque prius per alios dubiam viri fidem.* Sed Antonius, *malle ſe mori deceptum pactionibus, quam timore confeſſo ſervari*, teſtatus eſt. Ubi convenerunt claſſes, primus lictor Antonii, ſtans in prora, Domitianos *apluſtria detrahere* juſſit: quam reverentiæ ſpeciem inferiores exhibere potentioribus ſolent. Quod ubi promte factum eſt, junctiſque navigiis ſalutarunt invicem, & ab Domitianis Antonius *imperator* acclamatus eſt, vix recipiente animum Planco, Domitium Antonius ſuam in navem accepit: unaque Paloenta (Valetium fuiſſe ſuſpicabamur) proceſſerunt, ubi caſtra Domitiana erant. ceſſitque tabernaculo Domitius imperatoris; & hinc Brundiſium ſtum. Quinque cohortes Cæſaris no-

§ XV. Val. Max. 9, 14. Appian. Strab. l. 12.

mine Brundiſium obtinebant: eæ portas clauſerunt utrique, Domitium, ut veterem hoſtem, Antonium, ut hoſtes ſuos adducentem, averſati.

XVII. Hoc ille ratus Cæſaris voluntate factum, obſedit urbem, in lingua, per quam continenti annectitur, foſſam murumque molitus. & ne mari auxilia immitterentur, crebra circum portum & propinquas inſulas caſtella excitavit. Sed & oppoſtuna in litore loca præſidiis cepit, Sextumque adhortatus eſt, *ut expeditionem faceret in Italiam.* Ille, gaviſus occaſione, Menodorum cum legionibus quatuor & magna claſſe in Sardiniam miſit: duæque legiones Cæſaris, quæ inſulam cuſtodiebant, conſenſionem Antonii cum Pompejo reveritæ, in partes tranſierunt. Interim Sipuntum ad Auſonium mare Antonius cepit. Sextus, & ipſe tranſgreſſus in Italiam, Conſentiam obſedit, & Thurios. Cæſar, his auditis, P. Servilium Rullum ire Brundiſium juſſit, M. Agrippam in Auſoniam, ut obſeſſis auxiliarentur. Sed novi coloni, qui velut adverſus Pompejum ſequebantur Agrippam, ubi duci contra Antonium ſenſerunt, clam reverterunt domos.

XVIII. Igitur Cæſar ipſe profectus, blanditiis & auctoritate pervicit, ut ſequerentur; ibantque illi, re ſic inter ſe clanculum compoſita, *ut in gratiam reducerent imperatores: ſin per Antonium ſtetiſſet, quo minus reconciliatio fieret, tum illi dignitatem Cæſaris ſumma ope tuerentur.* Sed valetudo Cæſaris eum per aliquot dies Canuſii detinuit, ut jam propemodum ſero Brundiſium accederet, ſeptum undique munitionibus Antonianis, & ſibi inacceſſum. Erat tamen numero legionum ſuperior. Idcirco Antonius e Macedonia arceſſebat ſuas: &, ut interea opinione majorum virium Cæſarem eluderet, paganam multitudinem noctu longis rotundiſque navibus amandans, quæ luce palam armata reverteretur, ſpeciem venientium e Macedonia militum adverſariis objiciebat. Jam etiam paratæ machinæ

§ XVI. Cluver. Ital. antiq. 3, 4. Appian. § XVII. Dio. Appian.

erant, & in diem ſequentem adornabatur oppugnatio, magno dolore Cæſaris, qui opem ferre obſeſſis nullo pacto poterat; cum ſub noctem, *& Sipuntum ab Agrippa receptam eſſe, & rejectum a Thuriis Pompejum ad Conſentiam hærere*, nuntiatum eſt.

XIX. Commotus his Antonius, poſtquam etiam cœnanti, *Servilium cum mille ducentis equitibus ad Cæſarem proficiſci*, allatum eſt; imperare non potuit animo, quin hos, ſtatim amicis, qui ſubito parati eſſe poterant, aſſumtis, & equitibus quadringentis, adoriretur. Cum noctu feciſſet iter, reperit cubantes adhuc circa oppidum Uriam, & præſentia ſua territos, (maximam enim, uti diximus, exiſtimationem ei Philippenſe prœlium conciliaverat) occiſis nonnullis, in deditionem recepit, eodemque die deduxit in caſtra ad Brundiſium. Hinc ex prætoriis cohortibus Antonii milites gloria elati, ad caſtra Cæſaris accedebant ſimul pauci, commilitonibus quondam ſuis exprobrantes *ingrati animi vitium, qui, Caſſiano bello ſervati ab Antonio, hanc ei vicem beneficii reponderent.* Contra regerebatur *in Antonium culpa, fœdere facto cum parricidis & exſulibus, prodentem, pro quibus ipſe pugnaviſſet.* His colloquiis hactenus tamen profectum, ut Cæſariani propoſitum ſuum *in reducendis ad concordiam imperatoribus* faterentur.

XX. Inter hæc de morte Fulviæ nuntius ad Antonium venit, cui eadem mœſtitia, quæ morbi cauſa fuerat, poſtremo vitam ademit Sicyone: quæ res aperuit reducendæ paci viam. Forte L. Coccejus Nerva, cujus poſtea pronepos imperavit Romæ, cummunis imperatorum amicus, apud Antonium commorabatur, ad eum æſtate ſuperiore miſſus a Cæſare, cum Cæcina Volaterrano Cæſaris familiari. Hic igitur experiri cupiens, quid in eo temporis articulo ad ſarciendam gratiam fieri poſſet, *revocatum ſe* fingens a Cæſare, cum dimitteretur, interrogavit Antonium, *ecquid dare literarum ad Cæſarem vellet?*

§ XIX. Dio. Appian.

nam ipſe literas a Cæſare ad Antonium attulerat. Ille negare, *literas ſcripturum ad hoſtem.* Tum Coccejus, *Hoſtem igitur*, inquit, *appellandum exiſtimas, qui in fratrem ceteroſque tuos amicos tam fuit benignus ac facilis?* At vero nec ſine bile Antonius, *Egone hoſtem appellare verear, qui me non recepit Brundiſii? qui provincias, qui legiones meas abſtulit? nam meos ſervando ſibi profuit; mihi adimendo amicos, ſibi beneficio obligans.*

XXI. Coccejus, ſatis habens didiciſſe querelas Antonii, nec ulterius laceſſere volens iracundum hominis ingenium, ad Cæſarem abiit. Ille, viſo Coccejo, miratus non veniſſe citius, *Tuum igitur fratrem*, inquit, *in hoc ſervavi, ut tu ipſe mihi inimicus ex amico fieres?* Ad hæc Coccejus, *Tu vero*, ait, *quos amicos vocas, eccur provincias his & exercitus aufers, & ad te venientes excludis?* Tum Cæſar: *Itane legiones Caleni, defuncto illo, relinquendæ fuerunt ſub imperiti adoleſcentis imperio, ut a Lucio fortaſſis, aut Pollione, aut Ahenobarbo contra nos occuparentur? quod niſi legiones, quæ ſecutæ Plancum fuerant, retinere maturaſſem, eſſent hodie Pompeji, quemadmodum ſunt equites earum, qui in Siciliam tranſierunt. Falſo autem incuſor ob excluſum Antonium: cujus ego nec præſcire adventum potui, nedum ut recipi vetarem. Sed hoc injuſſu meo Brundiſini & præſidiarii fecerunt, non ſine ratione tamen, fœdus Antonii cum Pompejo formidantes, & infenſum hoſtem Domitium, quem Antonius adducebat, damnatum parricidii proſcriptumque, & ne Philippenſi quidem victoria deterritum, ne Brundiſium oppugnaret, Jonium mare infeſtum faceret, naves meas incenderet, Italiam deprædaretur.*

XXII. Excepit contra Coccejus: *Quod Antonius fœdera cum aliis feciſſe dicitur, in eo reprehendi non debet; per pactiones enim veſtras licet: ſed neque cum parricidis fecit, nihilo remiſſiore ſtudio mortem amici, quam tu parentis, exſequi ſolitus. enimvero in percuſſoribus Domitius non fuit. ne conſilii quidem conſcium irati judices damnaverunt. Si vero ut ami-*

§ XX. Plut. in Anton. c. 40. Appian. Acron in Hor. Sat. 1, 5. Cic. ad Attic. 16, 8.

eo Bruti negamus veniam, vide, ne propemodum omnibus ſuc-cenſere cogamur. Cum Pompejo autem non ita conventum eſt, ut eoſdem amicos atque hoſtes habeat: ſed ut, te movente bellum, auxilio ejus utatur; te quieſcente, tibi conciliet hominem nullius & ipſum ſceleris reum. In te vero & harum rerum crimen expetit: niſi enim bellaſſes in Italia, nunquam hi auſi fuiſſent legationes ad Antonium mittere. Vociferante Cæſare, *non ſe cauſam ei bello, ſed Manium, ſed Fulviam, ſed Lucium præbuiſſe; neque vero unquam antea Pompejum in Italiam cum legionibus deſcendere auſum, nunc Antonii fiducia feciſſe: Non*, ait ille, *fiducia Antonii, Cæſar, ſed omnino juſſu. neque enim celare te volo, ceteram etiam Italiam, nulla claſſe defenſam, cum magno navium numero incurſurum eſſe, niſi pacem feceritis.*

XXIII. Hic parumper reticens adoleſcens, (altius enim in animum ejus poſtrema dicta deſcenderant) deinde dixit, *non impune laturum auſa Pompejum: nec abiturum aliter, quam modo a Thuriis.* At Coccejus, abunde ratus exploraſſe, quibus ſtimulis utrinque animi concitarentur, nec immedicabile malum eſſe, cœpit exponere *de Fulvia, & quibus illa cauſis morbum mortemque acceleraſſet. Poſtquam igitur*, inquit, *hæc diſcordiarum exſtincta fax eſt, quid vetat, quo minus redeatis in gratiam? modo fateri ſuſpiciones veſtras, quam alere diſſimulando malitis.* Poſtridie rogavit Cæſarem, *ut literas ad Antonium ſcriberet, ad majorem ætate junior.* ille negavit *oportere ad inimicum: præſertim qui commercium hoc abrupiſſet prior. ſed ipſius matri Juliæ exprobraturum, quod propinqua ſua & præcipuis culta honoribus, Italiam fugeret: quaſi vero non a ſe exſpectare omnia tanquam a filio poſſet.* Uſus igitur hoc artificio, ad Juliam ſcripſit, quæ ſcire Antonium cupiebat, auctoritate ſalva. Cum hac epiſtola proficiſcenti Coccejo, multi centuriones conſilium exercitus aperuerunt: nec ille negligenter expoſuit Antonio, ut certum haberet, *grave ſibi bellum imminere, ni tranſactum foret.*

XXIV. Una res habebat ancipitem animi, quod Pom-

peji præsentia obstare paci videbatur: sin vero postea conventum non esset, revocare eum Antonius probrosum judicabat. Sed persuasus a Coccejo & matre, cum Sexto egit, ut *in Siciliam reverteretur, sibi promissa curæ fore:* sed & Ahenobarbum *abire in Bithyniam* jussit, cui eum præficiebat. His rebus cognitis, exercitus Cæsaris legatos ad utrumque imperatorem misit. Atque illi neutrius audire querelas voluerunt, *pacis se pararios* venisse, *non disceptatores litium*, dictitando: eviceruntque, ut Tarracinam mitterent amicos de conditionibus acturos. A Cæsare Mæcenas & Agrippa venerunt, ab Antonio cum Pollione Fontejus Capito. Ab his composita pax est, tam in speciem firma & fidelis, ut una intra castra ambo exercitus conducerentur, oblivione præteritorum sancita. Commodum mortuus erat C. Marcellus maritus Octaviæ, quam ex Ancharia priore conjuge pater Cæsaris susceperat. *Hanc a fratre collocari Antonio* pacis auctores postulabant. nec displicuit conditio. & cum esset gravida mulier, neque dum eluxisset virum; ne Romano more infamis haberetur, senatusconsulto legibus soluta est. Hæc vulgata tantam omnium militum lætitiam excitaverunt, ut festæ acclamationes eo die, atque etiam nocte secuta totis castris personarent.

XXV. Imperatores quoque sartam bona fide gratiam mutuis conviviis testari voluerunt: notatusque est apparatus Antonii, jam ad Asiaticum Ægyptiumque luxum desciscentis, cum Romano & militari more cœnam Cæsar instruxisset. Sub hoc tempus iterum diviso imperio, Antonius Orientem accepit, Cæsar Occidentem, constituto ditionis utriusque limite Codropoli, quæ in Adriatici maris intimo sinu posita, disterminandis provinciis opportuna videbatur. Africa Lepido relicta est, & hæc divisio senatusconsulto confirmata. Bellum cum Sex. Pompejo, nisi forte pax conveniisset, Cæsari mandatum: Antonio Parthicum, Domitius in gratiam receptus a Cæsare, quibus ille condi-

§ XXIV. Plut. in Anton. c. 40. Appian. Dio.

tionibus cum Antonio pepigerat. Adjectum, *utrique imperatori licere delectus habere in Italia, pari numero.* Antonius in gratiam Octaviani, quod hactenus neglexerat, flaminio Cæsaris patris inaugurari passus est. Hoc fuit Brundisinum illud fœdus, quod tum quidem cruentissimi belli metu Italiam absolvit. Inde M. Antonius P. Ventidium in Asiam misit, ut Parthorum & Labieni conatibus obsisteret. alii quoque imperatorum amici, quo vocabant negotia, dimissi. Sed Cæsaris milites, quotquot Philippensi bello interfuerant, Antonium circumsteterunt, pecuniam postulantes, quam ille per Asiam ad solvenda militibus præmia cogere debuerat. Nec procul periculo Antonius erat, nisi Cæsar expromissor sponsorque pro eo extitisset.

XXVI. Tum properatum, ut in colonias veterani dimitterentur, ne sub signis habiti tumultum renovarent. At Pompejus, audita Cæsaris & Antonii conjunctione, cum adversus se initam crederet, Menam archipiratam (quod vocabulum a Menodoro, quemadmodum alii vocant, diminutum est) cum parte classis damnum aliquod inferre adversariis jussit. Ille, litore Etrusco devastatis plerisque, M. Titium, naves propriæ potentiæ stabiliendæ causa comparantem, in Narbonensi Gallia cepit, servavitque, tum propter patrem Titium, unum ex proscriptis, qui apud Sextum degebat, tum quia milites ejus Pompeji nomen scutis inscriptum habebant. Deinde profectus in Sardiniam Menas, (quam insulam paulo ante Cæsaris libertus Helenus patrono recuperaverat) a M. Lurio pulsus, victorem incautius sequentem, subito incursu egit in fugam. Atque illo relinquente mox insulam, cetera deditione, sed Aradin, quo perplurimi ex pugna perfugerant, operibus cepit. Inter captivos & Helenus fuit: quem cum patrono sciret oppido carum, sine pretio dimisit Menas, jam

§ XXV. Appian. Dio. Chron. Alex. Vellej. 2, 76. Cic. Phil. 2, 43. 13, 19. Plut. in Anton. c. 45.

tum ſibi gratiam apud Cæſarem præſtruens; ſi forte ejus benevolentia opus aliquando habuiſſet.

XXVII. Interim in urbem ambo imperatores, magna lætitia deducentium, ovantes ingreſſi ſunt, hoc decreto ipſis ob pacem factam honore. Mox nuptiis Antonii & Octaviæ celebratis, in amicos effuderunt iram, quorum ſemper ſub reconciliationem principum periculoſa conditio eſt. Cæſar Manium Antonio criminabatur: hic contra deferebat Salvidienum. Igitur Manium Antonius ſuſtulit, ut belli Perufini facem: Cæſar Salvidienum evocavit Romam, quaſi mox remiſſurus. Ubi affuit, proditionis in ſenatu accuſatus, indice Antonio, ad quem legatos Brundiſium miſerat, ubi ſe damnari vidit, voluntaria morte periit. exercitum ejus Cæſar, ut ſuſpectum, & ſupplicio ducis offenſum, Antonio tradidit. Neque temere dimittenda eſt Salvidieni hujus mentio, in quo conſpici magnum utriuſque fortunæ documentum poteſt. Obſcuriſſimum homini genus contigerat; ſed emicans ex pueri capite flamma, dum gregibus paſcendis occupatur, injecit ſpem deſideriumque futuræ claritudinis. Inde militaribus facinoribus notus carusque Cæſari, eo dignitatis aſcendit, ut, quamquam ſenator nondum fuiſſet, conſul deſignaretur; poſt Pompejum & ipſum Cæſarem tertius, qui ad ſummum honoris gradum ex equeſtri ordine tranſcendiſſet. quin & in honorem ejus, frater, qui paulo ante vita conceſſerat, ſupra Tiberim exſtructo ponte elatus eſt.

XXVIII. At hæc felicitas repente collapſa, improviſum & turpem exitum habuit. Senatus *hoſtem publicum appellandum, ſupplicationeſque propter oppreſſa ejus nefaria conſilia* decrevit: *Triumviriſque cuſtodiam urbis* mandavit, cum ſolemni carmine, *ne quid reſpublica detrimenti pateretur.* Sub idem tempus defunctis Dejotaro Gallogræciæ, & Attalo Paphlagoniæ regulis, utriuſque tetrarchiæ Caſtori ſunt

§ XXVI. Dio. Appian. Plut. Sueton. in Aug. c. 21. § XXVII. Appian. Sueton. in Aug. c. 46. Liv. Epit. Dio. Vellej.

traditæ. Romæ P. Falcidius tribunus plebis legem tulit, cujus vis ne nunc quidem exspiravit, *uti ne minus, quam quartam partem hereditatis, ex testamento heredes capiant: gravatam legatis hereditatem dimittere liceat heredi, quarta retenta.* Legem per se non iniquam, tamen in Cæsaris gratiam a Falcidio latam crediderim, inter penuriam pecuniariæ rei respicientis ad judicia amicorum mortuorum, ægreque ferentis, si nihil sibi legatum esset; at majorem timentis invidiam, si quando nihil aut parum remanere apud heredes videretur. Nam populus, multis afflictus miseriis, in metu & desperatione agebat. Acri in fame frumentum nec ab Oriente subvehebatur, negotiatoribus Pompejum & Siciliam timentibus; nec ab Occidente, quod in ejusdem Pompeji potestate Corsica & Sardinia erant; etiam Africanos commeatus vagantes in medio mari naves ejus intercludebant.

XXIX. Conviciis igitur *pacem cum Pompejo* populus exposcebat; nec Cæsar flectebatur. Idcirco Antonius, *si bellandum utique foret, celeriter hoc agendum* judicabat; *priusquam inopia magis ingravesceret.* Edictum igitur est propositum, quo *in capita mancipiorum dimidium ejus, quod Philippensi bello fuerat exactum*, imperabatur: tum autem denarios quinos & vicenos solverant. etiam *de hereditatibus certa pars* detrahebatur. Idcirco plebs furibunda deripuit edictum: favoremque Pompejanarum partium ostentans, cum Circensibus Neptuni simulacrum inferretur, ingentem plausum dedit, Sexto, qui se filium ejus Dei ferebat, gratificans; & cum die proximo solemni pompæ *detrahi eam* Cæsar jussisset, lapidatio in magistratus facta, iique foro expulsi sunt. Cæsaris quin immo & Antonii dejectæ statuæ. Postremo, cum hæc omnia frustra essent, agmina seditiosorum cucurrerunt per urbem, clamore vocantium ceteros, minantiumque *incendium ædibus, quarum domini*

§ XXVIII. Liv. Epit. Appian. Strab. l. 12. Eusseb. Sueton. in Aug. c. 16.

communem causam proderent. Ita plebe propemodum universa concitata, Cæsar cum amicis pauciſque ſtipatoribus in medium prodiit, rationem conſiliorum ſuorum redditurus: nec reverentia ejus cohibiti, quoſdam ex ejus comitatu vulnerarunt; in ipſum quoque jaculati, præbentem ſe ictibus, donec veſte lacerata deprecatus eſt *tam præcipitem iram.*

XXX. His turbis excitatus Antonius, per viam Sacram in forum properabat. & abſtinebat quidem ab hoc violentiam plebes, quod ad pacem cum Sexto proclivem rebatur: at ubi, admonitus diſſociare ſe a Cæſaris cauſa, noluit, ipſum quoque miſſilibus petierunt. Ille, accitis militibus, qui ante portam excubabant, vi patefecit aditum, Cæſaremque eripuit. Nec ſine magna cæde patrari res potuit: cadavera, ne triſte ſpectaculum in urbe relinquerentur, projecta in profluentem, neutiquam minore dolore hominum, cum aut a militibus, aut a malefica alia turba pro ſuo vindicantium, quod paulo veſtitum mundius eſſet, ſpoliarentur. Ad extremum, ubi quotidie graviori fame nullus ſperari tumultuum finis poterat, imperatoribus animum ad pacem adjicientibus, cum Libonis familiaribus Antonius egit, e Sicilia evocarent hominem, ut affinitate nova frueretur, ſimul ad ſpem majoris conficiendæ rei. nec illi diſtulerunt ſcribere Liboni: neque Pompejus, quo minus proficiſceretur, interceſſit. Interea temporis Antonius & Cæſar, quamquam in exitu annus erat, *abdicare conſules atque prætores* juſſerunt, ut in eadem nomina vetus, quam poteſtatem, alii ſufficerentur, magno pere beneficium hoc affectantes, licet pauculos ad dies manſura dignitas concederetur.

XXXI. Conſules ſuffecti ſunt C. Afinio P. Canidius Craſſus, Cn. Domitio L. Cornelius Balbus, Hiſpanæ originis, & Gadibus natus, ſed amicitia Cæſarum, & laborioſis miniſteriis

§ XXIX. Appian. Dio. Arift. polit. 2, 9. Sueton. in Aug. 9. 16. § XXX. Appian. Dio.

eo perductus, ut pontificatum etiam & triumphum adipiſceretur, vir, qui non ſine magna controverſia, civitatis jus obtinuerat. Idem ad tantas opes provectus traditur, ut moriens populo Romano quinos vicenos denarios legaret viritim. Et hi tamen in aliquot dies geſſerunt honorem: ceterum extrema anni die mortuo ædili ſuffectus eſt quidam paucas in horas. Eodem anno ſeptemvirorum munia, quod eorum in urbe erat nemo, pontifices obierunt, ſicut alias quoque fuerat factum. Iidem pontifices, ne Kalendis Januariis nundinæ eſſent, quod antiquitus ominoſum habebatur, intercalarunt unam diem alieno tempore, quam iterum eximerent, anni ſequentis intercalatione diſſimulata; ſic exiſtimantes reditura tempora ad præſcriptam a Cæſare normam. Sed error iſte poſt aliquam multos demum annos animadverſus eſt. Tum vero conſules ludos pro victoria Philippenſi votos exhibuerunt; & pædagogum libertumque ſuum Cæſar nomine *Sphærum* honorifice ſepelivit.

XXXII. Atque ut adverſus Parthos plus in Oriente præſidiorum populus Romanus haberet, aſſenſus eſt Antonio, *Herodem regem & amicum* appellanti, propter Antipatri memoriam, & ipſius virtutem. Sed Antonio magnam Herodes pecuniam promiſerat. Igitur ſenatu ei dato, cum Meſſalla & Atratinus, eloquentiſſimi viri, merita Herodis commemoraſſent; Antonius adjecit, *intereſſe Parthici belli, ut Herodes rex declaretur.* Ita ille præter omnem exſpectationem, quæ ſumma cenſentur inter homines, nactus, intra ſeptimum, quam venerat, diem ex Italia profectus eſt. Nec enim, ut ſibi regnum peteret, venerat: quod neque daturos arbitrabatur Romanos, minime concedere his ſolitos, qui de genere regio non eſſent. Adjecti ſunt & alii honores. Exeunti curiæ duo imperatores texerunt latus, conſulibus ceteriſque magiſtratibus deducentibus: a qui-

§ XXXI. Pigh. annal. Plin. 7, 43. Vellej. 2, 51. Cic. pro Balb.

bus & sacrificia facta, & senatusconsultum in Capitolio fixum est. Novum regem eodem die Antonius convivio excepit.

XXXIII. Sed ille in Judæam properabat ad fratrem eripiendum Josephum, ceterosque suorum, qui in Massadensi castello ab Antigono obsidebantur. Inter hæc L. Marcio L. F. Censorino, C. Calvisio Sabino dantibus annona nomina, quorum Censorinus Kal. Januariis simul consulatum, simul ex Macedonia triumphans urbem iniit, Dardanis in Macedonia repressis; senatus acta Triumvirorum omnia ab initio ejus magistratus rata esse jussit. vectigalia nova instituta, non sufficientibus, quæ decreta dictatori Cæsari fuerant. Quippe tres jam alendi pro uno imperatores erant, & ingenii humani vitio nunquam prioribus acquiescendi, sumtus auxerant, cum per civilia bella reditus minuerentur. Tum & barbam posuit Cæsar, eoque nomine populo epulum dedit; irritando magis, quam placando, tantas perire per luxuriam impensas videnti inter publicam famem. Nec minore tædio tot novi & indigni senatores, tot designati, complures in annos magistratus adspiciebantur.

XXXIV. Quod enim belli Parthici causa abfuturus Antonius erat, magistratus, quousque voluerunt, in his consules in annos proximos octo declararunt: neque binos in annum, ut consueverat, sed statim ab initio plures. Hactenus enim suffecti quoque consules erant magistratu citra ignominiam abeuntibus, sed ex ipsorum arbitrio: tum vero nemo creatus est annuus, sed ab initio suum cuique temporis spatium destinatum. ex his, qui Kalendis Januariis inibant, anno eo toto consules vocabantur. ceteri, dum obibant munia magistratus, etiam vocabulum obtinebant Romæ ac in Italia, remotioribus plerumque ignorati: unde & minores ab his consules appellabantur. In

§ XXXII. Hegesipp. Joseph. antiq. Jud. 14, 26, & de B. Jud. 1, 11. Eusseb. § XXXIII. Dio. Marmor. Capitol.

ſenatum porro homines adeo jam promiſcui & ignoti allegebantur, ut quendam Vibium Maximum quæſtorem deſignatum cognoverit dominus, abduxeritque.

XXXV. Sed & inter milites repertus eſt ſervus: iſque manumiſſus primo, ut ſupplicio dignitas accederet, poſtea de rupe Tarpeja præcipitatus eſt. Sub idem tempus Cæſar, filia auctus, uxorem repudiavit, idque eadem, qua pepererat, die. morum ejus perverſitatem arguebat. ſed Antonio plus crediderim, *dimiſſam Scriboniam* objicienti, *feminam gravem, quia liberius doluiſſet nimiam poteſtatem pellicis.* Jam enim adamare Liviam Cæſar cœperat, nuper cum viro Antonium ſecuto reverſam; adeo quidem palam, ut Druſum, qui paulo poſt fuit editus, ex ipſo procreatum per adulterii conſuetudinem ſuſpicio fuerit. Dum hæc Romæ fiunt, Antonii fide excitus Libo e Sicilia Ænariam tranſmiſerat. quo comperto, miſerabili voce populus rogabat Cæſarem, *uti fidem & ipſe mitteret legato pacis cauſa venienti.* Nec hoc tantum extorſit invito, ſed etiam ut Mutiam Pompeji matrem dimitteret; quam *ad filium leniendum ire tanquam alteram Veturiam* populus jubebat, interminatus *incendium, ni proficiſceretur.*

XXXVI. At Libo, remittere contumaciam adverſariorum ſentiens, *ut ipſi duces ad colloquium convenirent*, inſtitit. extudit hoc quoque violentis deprecationibus ab Antonio & Cæſare populus, ut propterea Bajas proficiſcerentur. Sed apud Pompejum, amicis pacem ſuadentibus, Menodorus injiciebat moram, e Sardinia ſcriptitans, *gerendum bellum, aut certe oſtentandum eſſe, donec fame prematur Italia. Nam altero modo victoriam, altero conditiones ſaltem æquiores ſperari poſſe.* ſimul calumniabatur *Statium Murcum*, (alii *Stajum* ſcribunt) *præcipuum pacis auctorem, non Pompeji utilitatem, ſed ſuam reſpicere.* Nam virum acrem,

§ XXXIV. Euſeb. Dio. Sueton. in Aug. c. 61. § XXXV. Sueton. in Aug. c. 69, & Tib. c. 4, & Claud. c. 1. Appian. Vellej. 2, 77.

& libertis parere faſtidientem, oderat. Et credidit barbaræ ſtoliditati adoleſcens, ducemque clariſſimum, & jam tum in Hiſpania optime de ſe meritum, penitus abalienavit, nullis ultra de rebus ad conſilium vocans: ſed & ſecedentem Syracuſas, per tribunum quendam & centurionem ex iis, quos Murcus adduxerat in Siciliam, nefarie ſuſtulit: & ad tegendum facinus corripi juſſit innocentes ſervos, & tanquam interfectores domini crucibus affigi.

XXXVII. Tanto diligentius pax ſuadebatur a reliquis, ut, ea reddita, crudelitatem & perfidiam effugerent Sexti, duorum tam illuſtrium virorum interitu patefactas. Hi ergo Menodorum incuſabant, *ut ſtudio propriæ potentiæ bellum præferentem.* Et perſuaſus tandem Pompejus Ænariam cum multis egregiis navibus venit, hexere ornatiſſima vectus. Et Puteolos quidem ſub veſperam, inſpectantibus hoſtibus, prætervigavit ſplendide: juxta quam poſtridie defixis in mare palis tabulæ ſunt injectæ, binique pontes effecti modico diſtantes intervallo, ut inter ſe colloqui tuto poſſent. Sed fruſtra tum tentata pax eſt, Pompejo ſe in Lepidi locum ſocium poteſtatis duobus futurum rato; his tantummodo reditum concedentibus. Neque tamen intermiſſa pax amicos res eſt, quin variæ utrinque conditiones proponerentur. Utrobique minus inclinati ad pacem imperatores erant; ſed illos fames & populus urgebat; Pompejus ab amicis impellebatur.

XXXVIII. Unde aliquando veſte rupta, *prodi ſe ab his, quos conſervaſſet*, teſtatus eſt, ſæpe inclamato *Menodori* nomine, *quem haberet ſolum & gnarum belli & firmum benevolentia.* Sed ad extremum, matre & uxore orantibus, ad Miſenum proceſſit: ubi Cæſar & Antonius e continenti, Pompejus aggeri cuidam veteri, fluctibus undique cincto, inſiſtens, inde legionibus, hinc claſſe ſtipante, fecerunt pacem his conditionibus. *M. Lepidus, M. Antonius, & C. Cæſar divi F. iterum Triumviri reipublicæ conſtituendæ* fiebant *in quinquennium, nihil morati populi ſuffragia: Sicilia provincia Pom-*

pejo relinquebatur, cum Sardinia Corſicaque, & ceteris, quas tum habebat, inſulis, in totidem annos. Achaja etiam conceſſa; & ut conſulatum abſens, per quem vellet amicorum, gereret, augurque crearetur, & ex paternis bonis aceiperet ſeſtertium ſeptingenties.

XXXIX. *Fugitivis, qui ſub Pompejo militarant, libertas dabatur: liberis, ubi ſtipendia completa habuiſſent, eadem præmia, quæ data eſſent Cæſaris & Antonii militibus. Exſulibus, præterquam publico judicio parricidii damnatis, reditus concedebatur: qui eorum ſponte fugiſſent, his omnia bona ſua, mobilibus exceptis; iis vero, qui proſcripti fuiſſent, quadrans bonorum reſtituebatur. Nonnullis nominatim magiſtratus & ſacerdotia deſtinabantur: Pompejus ex omnibus Italiæ locis deducere debebat præſidia; neque fugitivos recipere amplius, neque naves ad Italiæ litus applicare.* Adjectum erat, *ut nullas præterea pararet naves, ſecuritatemque præſtaret Italiæ a piratis, & frumentum ex inſulis, quantum populo Romano ex unaquaque per annos præteritos deberetur, & in poſterum annuum vectigal in urbem mitteret.* Hæc conſcripta conſignataque deferenda Romam curaverunt, ut loco ſanctiſſimo a Veſtalibus aſſervarentur. congreſſique & oſculati invicem, ſorti commiſerunt, apud quem eorum prius epulæ pararentur.

XL. Inter hæc ab innumera multitudine militum pariter ac paganorum tantus præ gaudio ſublatus clamor eſt, ut, montibus repercuſſu augentibus vocem, *quidam exanimati ſono* dicantur; multis etiam inter concurſationem obtritis atque ſuffocatis. Nam ut ejuſdem civitatis homines, pleroſque amicitiis aut propinquitate junctos, tantus ſe invicem complectendi ardor inceſſerat, ut multi Pompejanorum, non exſpectato, donec ad litus naves appellerentur, in mare proſilirent, & contra pari ſtudio a terra occurrentium, inter medios fluctus cohærerent. Neque tan-

§ XXXVIII. Liv. Epit. Dio. Plut. in Anton. c. 42. Fragg. Capitol. Sueton. in Aug. c. 16. Vellej. 2, 77. § XXXIX. Dio. Appian. Plut.

tum, qui ſuos incolumes receperant, perſonabant lætitia; ſed augebatur ſtrepitus, ſuas etiam partes agente luctu. nam quorum oculi propinquos fruſtra requiſiverant, cum fletu gemituque ſcrutabantur omnia: ut etiam, quibus propria doloris aut odii cauſa non eſſet, aliorum affectibus abriperentur. ſic & dies ab his, & noctis major exacta pars eſt.

XLI. Interim & aliorum celebrata ſunt frequentia convivia, & Pompejus, admota ad molem hexere, Cæſarem & Antonium excepit; haud infacete dictitans, *in carinis ſuis ſe cœnam dare.* nam Carinæ loco nomen erat, in quo paternas ejus ædes Romæ ſitas Antonius poſſidebat. Inter hujus convivii lætitiam, inſuſurraſſe Pompejo Menodorus fertur, *nullo negotio jam tolli adverſarios, patremque & fratrem vindicari poſſe;* atque ille, pauliſper ſecum conſiderato, reſpondiſſe: *Non erat hoc facinus indignum Menodoro, ſi perfici abſque me potuiſſet. Nunc autem contenti ſimus præſentibus. nec enim pejerare meum eſt.* Sequentibus diebus Antonius & Cæſar Pompejum invitarunt, poſitis in mole tabernaculis, ut etiam in litore præberi epulum militibus poſſet: niſi forte ideo factum eſt, ut contra ſuſpicionem ad manus haberent præſidia. nec enim hactenus erat inſtaurata amicitia, ut invicem ſimpliciter confiderent. ſed & naves erant præſto, & ſatellites, ipſique convivæ ſub veſte accincti diſcubuerant. Inter iſtas epulas Pompeji filia, Libonis neptis, M. Marcello deſponſa eſt, qui ſorore genitus Cæſaris, & privignus Antonii erat.

XLII. Poſtero deinde die conſules ita ſunt deſignati: Antonius & Libo, ita ut Antonius quoque pro ſe ſubſtitueret, quem voluiſſet; deinceps Cæſar & Pompejus, mox Ahenobarbus & Soſius, poſtremo Antonius & Cæſar, qui tum tertium futuri conſules, rempublicam reddituri populo Romano ſperabantur. Sed apparet tamen, proximum in

§ XL. Plut. Dio. § XLI. Appian. Dio. Vellej. 2, 77. Auctor de vir. ill. c. 83. Plut.

quadriennium manſiſſe collegia conſulum, qualia paulo ante deſignata Romæ fuerant. Pompejo quoque conſulatum, & Antonio tertium periſſe, hoſtibus his interim judicatis. His ita compoſitis, Pompejus in Siciliam rediit; Cæſar & Antonius Romam: magna totius Italiæ lætitia, cui pax hæc plurimorum malorum attuliſſe pauſam videbatur. Igitur imperatoribus, quacunque tranſirent, tanquam ſervatoribus honores nimii habebantur: erantque Romæ præparata omnia, ut quam magnificentiſſime exciperentur.

XLIII. At illi, dubium impenſam, an invidiam vitantes, noctu introiverunt. Nec erat quiſquam expers lætitiæ, præter eos, qui bona poſſidebant redeuntium: quos utique vicinos iniquos habituri, &, ſi caſus daret, acerbos inimicos videbantur. Cetero populo jucundiſſimum ſpectaculum fuit tot illuſtres viri patriæ redditi. nam plerique omnes, qui cum Sexto fuerant, exceptis paucis, eo Puteolis ſalutato, Romam navigarunt, magniſque & lætis hominum clamoribus accepti ſunt. In his L. Aruntius fuit, & M. Junius Silanus, & C. Sextius Saturninus, & M. Titius, omnes poſtea ſummis ſub Cæſare honoribus uſi. Conjunctiſſime ſub id tempus Antonius & Cæſar agebant, multaque conſtituebant & decernebant concorditer in rebus maximis. ſed familiaris conſuetudo, dum inter relaxationem animorum ludicris certaminibus tranſigunt tempus, ſemper priores ferente Cæſare, fieri cœpit Antonio injucundior. ſive enim aleam luderent, ſive committerent gallos aut coturnices, inferior ille diſcedebat.

XLIV. Igitur præbere aures cuidam Ægyptio vati cœpit, qui ſive in Cleopatræ gratiam, ſive perſuaſus ita eſſet, monuit, *genium ejus per ſe grandem ac magnificum, a genio Cæſaris, quoties una agerent, quodammodo in ordinem cogi.* Et profectus eſt in Græciam, abducta ſecum Octavia, quæ nuper filiolam ex Marcello pepererat: iterumque dimi-

§ XLII. Appian. Plut. § XLIII. Vellej. Plut. Appian.

sit quaquaversum duces, Furnium quidem in Africam, ut Sestii quatuor legiones abduceret: (nondum enim occupatas a Lepido cognoverat) ceteraque suo arbitratu ordinavit omnia, quippe senatusconsulto cautum erat, *ut non actu tantum ejus, sed etiam agenda, rata essent.* Igitur simul cupiditati suæ satisfaciens, simul odio, ut debiliorem Pompejo provinciam relinqueret, urbes Achajæ affligebat, inter alia *Bacchum* se appellans, atque *ita se appellari a ceteris* jubens. Nam ædificato cœnaculo, quod coopertum virenti fronde Bacchi referret antrum, tympanis & nebridibus & reliquis adhibitis orgiorum instrumentis, cum amicis perpotavit; ministrantibus Italicis acroamatibus, & universa ad spectandum concurrente Græcia.

XLV. Idem aliquando in arcem ascendit Athenis, inter lumina tota urbe relucentia de tectis: & ex eo tempore præcepit, *uti per omnes civitates voce præconum novus Bacchus acclamaretur. Sed & statuis hoc subscribi nomen* jussit, habituque & comitatu Bacchum simulans, ab Athenienſibus, qui ei cum conjugibus & liberis occurrerant, ita salutatus est. adjecerunt, *despondere se ei Minervam suam.* & accepit ille conditionem, sed *mille talenta nomine dotis* imperans. tum aliquis Græculorum: *at matrem tuam Semelen*, inquit, *Juppiter duxit indotatam.* Nec ideo minus exacta pecunia est; irrisique & elusi, qui stultitiam Antonii non minore dementia deriserant. Inde verso favore civitatis, multi propositi sunt libelli contumelioſi; quidam & ipsi traditi: sed & statuæ ejus subscripta nomine Minervæ & Octaviæ divortii formula, *res tuum suas sibi habere* jubentium.

XLVI. Unde ne tempus quidem ad pecunias cogendas Athenienſibus dare volenti Q. Dellius festive dixit, *Et tamen scito, illos tibi annua bima trima die debere:* tanquam secundum leges Romanas dos peteretur. Inter hæc exer-

§ XLIV. Appian. Plut. Dio. Athenæ. 14, 12. Sueton. in Aug. c. 74. § XLV. Vellej. 2, 82. Senec. suasor. 1. Gronov. in Senec. Plut.

citum ita distribuit, ut partem in Epiro collocaret, quosdam in Parthinos, Illyricam gentem, alios in Dardaniam mitteret, locupletandi simul militis, exercendique causa. Hæc, alia repente persona sumta, palliatus & phæcasiatus agebat, remoto imperatorio fastu, cum binis forte amicis totidemque famulis, rhetorum aut philosophorum scholas obiens: cœnitabatque cum Græculis eorum more, & cærimoniis festisque suaviter intererat; Octavia quoque frequenter adhibita, cujus amore homo mulierosus vehementer exarserat. Interim & nuntium accepit de victoria P. Ventidii, quem contra Parthos provinciis Orientis præposuerat. Nam is strenue profectus, Labienum securius agentem occupavit: diffisumque viribus (quippe, dimissis Parthis, tantummodo collectas ex Asia copias retinebat) inde refugere in Syriam coegit. assecutusque cum expeditis circa Taurum montem, longius procedere vetuit.

XLVII. Eo loci complures per dies castris positis, ambo quieverunt; Labienus, ut Parthos acciret interea, Ventidius, ut gravem armaturam. Forte sub idem tempus utrique exspectata auxilia venerunt. Sed Ventidius, Parthicum equitatum timens, de superioribus locis non degrediebatur; Parthi, numero freti, & successu victoriarum alacres, luce prima, priusquam cum Labieno conjungerentur, accedere ad tumulum, &, nemine contra exeunte, subire cœperunt: quippe Ventidius per simulationem metus suum militem continebat. Sed ubi mox iniquis locis hæserunt hostes, eruptione Ventidianorum subita turbati, seque impedientes, dum, refugientibus primis, postremum agmen urget ascensum, magna parte copiarum amissa, conscierunt fugam. Nec ad Labieni castra consistere ausi, Ciliciam petierunt. Ventidius ad vallum Labieni suos constituit.

XLVIII. Et Labienus ordines, tanquam dimicaturus,

§ XLVI. Sueton. ap. Agell. 15, 4. § XLVII. Front. Strat. 2, 5. Dio. Plut.

inſtruxerat; ſed ſuorum animos clade barbarorum territos videns, hoc agebat, ut, re in noctem extracta, per tenebras ſe ſubduceret. Emanavit conſilium per transfugas, &, diſpoſitis inſidiis, Ventidius magnam fugientium multitudinem occidit: ceteros omnes in Antonii nomen ſacramento adegit, nullo jam uſquam Labieno. Is enim mutata veſte profugerat, & interim quidem in Cilicia latuit, poſtea requiſitus & deprehenſus eſt a Demetrio, quem ſuperioris Cæſaris libertum Antonius Cypro præfecerat. Interea Ventidius, recipienda ordinandaque Cilicia occupatus, Upedium Silonem cum equitatu ad portas Amani præmiſit, quæ Syriam a Cilicia anguſto tranſitu dirimunt. Sed Barzaphernes Parthus, prœlio commiſſo, Romanos in ſummum diſcrimen adduxerat; niſi Ventidius mira quadam felicitate pugnantibus ſuperveniſſet. Parthus enim, & improviſa re conſternatus, & viribus jam impar, cum multis aliis interfectus eſt.

XLIX. Sunt, qui *Ventidium, copias exiguas habentem, inſidias poſuiſſe Barzapherni* tradant, *cohortibus octodecim in occulta valle, & equitatu poſt militum terga collocato. huc illectum barbarum ſimulata Romanorum fuga, circumventum.* Utro modo geſta res fuerit, id ſatis conſtat, altero hoc prœlio cæſos a Ventidio Parthos præcipui nominis ducem amiſiſſe. Hoc certe interfecto, exceſſerunt Syria, provinciamque Romanus, præter Aradum, nemine jam repugnante, recepit, atque inde in Palæſtinam tranſgreſſus, prope Hieroſolymitarum urbem caſtra poſuit. Sed Antigono pecuniam affatim dante, cum maxima copiarum parte digreſſus, ad tegendam diſſimulationem cohortes aliquot reliquit, Silone præfecto, quem & ipſum mox pecuniis aggreſſus Antigonus, otium redemit, donec iterum ſuccurrere Parthi poſſent.

L. Igitur neque propinquis Herodis, qui Maſſadæ ob-

§ XLIX. Front. Strat. 2, 5. Appian. Plut. Dio. Joſeph. antiq. Jud. 14, 26.

fidebantur, subventum: & Josephus, urgente siti, cum viris ducentis fugam tentaturus in Arabiam fuerat, nisi proximæ noctis imbre refectus, completæque aqua cisternæ forent. Sed Herodis adventu bellum acrius cœptum, cum missus ab Antonio Dellius, *a Romanis ducibus adjuvari regem*, juberet. Ceterum Ventidius civitates, quæ defecerant ad Parthos, recipiebat, magnam pecuniam mulctæ nomine singulis imperans. sed Malchus, Arabiæ rex, præ ceteris ingentem summam pependit. Tandem Silo, junctis cum Herode copiis, Joppen expugnanti affuit: dein, soluta Massadæ obsidione, Hierosolymam petentem secutus est. Sed corruptus Antigoni pecunia, neque valde utilem operam præstitit, & concitavit milites, ut ante tempus *in hiberna deduci* postularent. Sed Antonius, cognitis Ventidii rebus, epulum Athenienſibus publice præbuit, ludosque gymnicos fecit, quibus ipse gymnasiarchæ munus obiit: cumque de his Romam scripsisset, supplicationes ejus nomine decretæ sunt, cujus auspiciis ista Ventidius gessisset.

LI. Sed & alius legatorum Antonii Pollio, qui missus in Parthinos fuerat, Illyrios circa Epidaurum aliquot prœliis fudit. Sub idem tempus Cerretanos tumultuantes (obtinebant autem convalles Pyrenææ silvæ) Cn. Domitius, ex consulatu missus in Hispaniam, coercuit. Ii legatum ejus, exceptum insidiis, & a militibus derelictum, vicerant. Ideo Domitius, priusquam in hostem duceret, fontes, ad concionem dissimulanter vocatos, reliquis copiis circumfudit; cognitaque causa, manipulum unum, penes quem maxima flagitii pars hærebat, decimavit. in centuriones etiam aliquammultos, & primi pili Vibullium animadvertit. Hæc severitas ad victoriam profuit, & cum miles imperatorem magis, quam hostem metueret, Cerretani haud difficulter debellati. ob eas res gestas & huic, & Pollioni decretus triumphus est.

§ L. Dio. Joseph. Hegesipp. 1, 30. § Lt. Strab. l. 11. Vellej. 2, 78. Dio.

LII. Sed Domitius postea triumphavit; Pollio statim a. d. VIII Kal. Novembres ex Parthinis. Nec semel triumphasse contentus, filium sibi natum sub eadem tempora Saloninum vocavit, a maritimo Dalmatiæ oppido, quod eodem bello ceperat. Idem Pollio, summus eorum temporum orator, insignis historicus, studiorum patronus eximius, bibliothecam Romæ primus publicavit in atrio Libertatis, quod ex manubiis refecerat: imaginibus doctissimorum virorum ibi positis; in his Varronis, unius eorum, qui tum adhuc viverent.

§ LII. Dio. Flor. 4, 12. Plin. 35, 2.